

ПОГРАБУВАННЯ

ІСТОРІЇ ТРИВАЄ

Кажуть, колись скарби відкривалися втаємниченим і обраним раз на рік, у ніч на Івана Купала. Та в Криму їх грабують безперервно. Розкрадання історичних скарбів і цінностей національного й світового ґатунку тут набуло безпрецедентних

Інформація в ЗМІ про скарб із 4286 срібних і золотих стародавніх монет кримського, венеціанського і єгипетського карбування, знайдених навесні майже на поверхні землі під мурами древньої столиці караїмів Чуфут-Кале, оцінений у 100 тисяч доларів, викликала новий сплеск кримінального гробокопання на околицях печерного городища і території предковичного караїмського кладовища. Тут зруйновано майже всі унікальні двотисячолітні кам'яні надгробки, нищення яких почалося ще в середні віки.

Священне місце нечисленного народу, де під дубами-оберегами поховано всіх його найзнатніших предків, паплюжиться сучасними варварами чи не щодня і щоночі. Неосвічені шукачі скарбів навіть не здогадуються про загальновідоме: за іудейсько-караїмською традицією в могилах нічого, крім праху, не зберігається. Не зупиняють їх навіть кілька останніх трагічних випадків, коли гробокопачів знаходили похованими живцем під обвалами ґрунту у виритих ними свіжих шурфах. Не даремно наші пращури вважали, що всі скарби «опечатані» закляттями, а пошук

обов'язково принесе скарбошукачам смерть, хвороби і нещастя.

Найчастіше «наводять» грабіжників курганів і некрополів справжні знавці археологічних коштовностей Криму. Нинішній ажіотаж «чорних» археологів завдає непоправних втрат Бахчисарайському історико-культурному заповіднику, адже зруйновані пам'ятки аналогів у світі не мають.

На жаль, не йому одному. В особливо уподобаному скарбошукачами місці — могильнику середньовічного городища Бакла, де з кінця IV по XIII століття проживали алано-готи, у цьому ж Бахчисарайському районі гробокопачів постійно відловлюють цілими групами. Всього тут розграбовано близько 150 захоронень. Уявити кримінальний прибуток від нариного неважко: варисті цінностей, вилучених у «чорних археологів» лише з трьох останніх пограбованих склепів, склала, за страховою оцінкою, понад 100 тисяч доларів. Повністю знищено понад 200 склепів і могил пізньоантичного могильника I—III століть н.е. біля села Левадки, розрито три з п'яти гектарів Усть-Альмінського пізньоантичного

скіфського некрополя біля села Піщане. Крім відкритих склепів чотириметрової глибини, тут безліч дво-триметрових шурфів над багатьма з десятків тисяч (!) поховань, серед яких траплялися казково багаті. Впіймані грабіжники — рідкість: за останні роки правоохоронці передали Бахчисарайському державному історико-культурному заповіднику по акту понад 200 експонатів, вилучених із курганів злочинцями. Крапля в морі...

Ями і траншеї залишили злодії й на місці могильників знаті під селами Красна Зоря і Суворово. Шукачів древнього золота не лякають ні Бог, ні закон, ні смерть, ні неслава.

Небагато куточків землі можуть помагатися з Кримом за багатством, чисельністю і розмаїттям археологічних раритетів. Вони представляють буквально всі епохи від періоду раннього заселення Європи первісною людиною до пізнього середньовіччя. Та, на нашу біду, на півострові, де налічується понад 10 тисяч лише поставлених на державний облік визначних пам'яток історико-культурного спадку та ще дві тисячі

ЧЕСТЬ І ГІДНІСТЬ

на території Севастопольської міськради, вже не знайти місця, де б не орудували сучасні вандалі.

Давно побито «рекорд» 1998 року, коли було пограбовано понад 400 склепів. Нині за рік нищиться до тисячі поховальних комплексів. Безслідно зникають десятки тисяч дорожочісних унікальних археологічних знахідок. Бізнес нечистих на руку людей процвітає. Базари, де торгують археологічними раритетами, можна знайти в усіх куточках півострова, мережа атикварних магазинів облутана непевними торговцями. Це при тому, що, за законом, вся діяльність, пов'язана з археологічними пам'ятками, повинна мати ліцензії, сувору експертизу їх відбору для реалізації і жорсткий державний контроль. Адже, за законом, антикварними є всі речі, які мають історичну, культурну і меморіальну цінність. Навіть якщо це сімейна ікона, яка передається в спадок із покоління в покоління.

Продовження теми читайте на с. 10—11.

КАЙЛОМ ПО ІСТОРІЇ

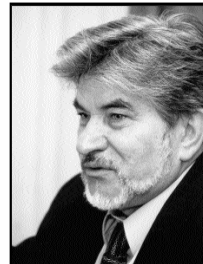
Повсюди у світі торгівля археологічними коштовностями регламентована. Прибуток від неї має отримувати

Сьогодні в номері:

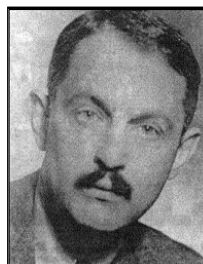
Микола ТОМЕНКО:
«Усі мають грати за правилами»

стор. 3

Павло МОВЧАН
«ВИТОКИ»

стор. 8

Завжди оригінальне бачення світу
Віктора Леонтовича

стор. 7

Репортаж на тему:
Дорога і ріки

стор. 14—15

ВИСТАВКА

Саме тут у червні-липні презентовано творчий доробок художника Володимира Гончаренка — живописні роботи, монотипії, ілюстрації до книжок, видання з ілюстраціями митця. Всі вони виконані впродовж останніх 10–15 років його діяльності, тобто в найбільш плідний, зрілий період зростання таланту. На початку серпня нинішнього року Володимир виповниться 55 років. Отож цю виставку можна вважати певною мірою ювілейною. Художнику вже вдалося багато зробити, і є всі підстави сподіватися — буде не менше зроблено. В. Гончаренко, як і кожна творча людина, плекає нові заповітні мрії, що мають неодмінно здійснитися.

Він — митець, щедро обдарований добрим, світлоносним талантом.

Його творам властива гармонійна цілісність і та внутрішня єдність поліфонічного звучання, що так вражає виразно, пластично виявляються і в композиції, і в усьому спектрі насичених кольорів, і в кожній промовистій деталі — все це працює на основну ідею, що розкривається, як квітка під сонцем.

Володимир Гончаренко володіє загадкою якогось філософсько-медитативного, глибинно-втаємниченого осягнення суті природних зримих речей. Творений ним художній образ ніколи не є даниною пануючій хвилинній примхливій моді. Він не вдається до чогось такого занадто зарозумілого, химерного, до тих хитромудрих абстракцій, візій, що покликані передусім спантелечити глядача і які так скоро й легко забуваються. Художник не фантазує намарно, не потішає і не утішає. Сплавлена в одне ціле

ОСВІДЧЕННЯ В ЛЮБОВІ

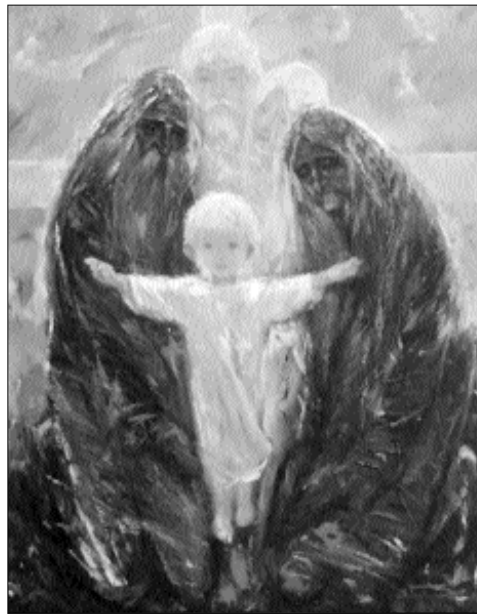
Коли вперше зустрічаєшся з людиною, знайомишся з нею, спочатку миттєво охоплюєш поглядом всю її постать. Придивившись пильніше, відзначаєш подумки характерні риси її обличчя, вираз очей, якісь інші особливі прикмети, що запам'ятовуються. Та головне — внутрішня суть, секрет її видимого віддзеркалення. Мабуть, щось подібне відбувається, коли оглянеш виставку художніх робіт досі невідомого тобі майстра. Зокрема, якщо вона представлена так вдало, компактно, вся розгорнута на видноті в одному великому (площею понад 235 м. кв.) окремому залі, як у Музеї книги і

потужна енергія його думки і почуття по вінця наповнює вашу душу, хвилює її. Ви співпереживаєте.

Приклад — картина “Зародження життя”. На фоні вібруючого довкола первісного хаосу двоєдине тіло пружно сплєтених, злитих чоловіка і жінки, а в епіцентрі сформованого ними кільця — дитя. Від них і від немовляти струмує золотаво-сонячне тепло — апофеоз сотворіння нового, передача естафети життя в безкінечності часу. А своєрідне продовження цієї теми має від-

Чорнобильська мадонна

В життя

повідну назву — “В життя”. Просто на глядача йде, точніше летить, легко, мов пташка, маленька дитина. Розкриті янгольські рученята несуть її у великий безмежний світ. Дитина вся у сяйві самої себе. Очікування щастя? За нею в глибині картини силуети молодих батька і матері. А ліворуч і праворуч на полотні важкі, кострубато зігнуті фігури старезних, віджилих діда і баби.

Отож знову передача естафети життя в поколіннях, його торжество. Та чому за людськими постатями зображено хрест? Передбачення? Засторога?

Картина “Материнство”. Іконообразні святі лиця. Але такий близький, рідний їх вираз: зачасний смуток в задумі очей і проблески надії на майбутнє. Дивившись і згадуєш безсмертні шевченкові слова: “У нашім раї на землі нічого кращого немає, як тая мати молодая з своїм дитяточком малим...”

А ось трагічна Чорнобильська мадонна з дитям. Серце судомить від пекла, на яке вони приречені.

А це вже вражаючий символ нашого сьогодення. Назва йому “Розп'яття”. Видовжена людська постать,

глухо запеленена в одіж, із напівзакритим обличчям, із вінцем на голові. Вона намертво прикута до велетенського хреста. В її очах жах і страждання. Вона вся — мука. Навкруги все горить, палає, вибухає, обвалюється — апокаліптичне видіння загибелі сучасного міста. Чи є спасіння? Страшно за людину...

У Володимира Гончаренка досить відчутні ремінісценції, породжені біблійними текстами. Давнина для нього — не минуле. Її перегук із сучасністю вловлюється в картинах: “Диспут”, “Сліпці”, “Стіна”, “Камінь кинутий”, “Той, що веде”, “Зелено-блакитна куля”, “Розстріляний політ” та ін.

Автор — художник широкого творчого діапазону. Про це переконливо свідчить розмаїття тем, сюжетів, їх вправне мистецьке ви-

рашення (“Нічні НКВД-янголи” викликають кудись закатованого, “Пожежники Чорнобиля” вступають у двобій зі смертельним ядерним монстром).

Цікаві у В. Гончаренка дещо стилізовані сучасні жанрові сценки: “За образом і подобою...”, “Спокуса”, “Дами”, “У кафе”, “Двоє з минулого”, “Вітер”, “Засмучена”, привабливі натюрморти, чарує соковита барвистість “Квітів”, цютлива ніжність жіночого “Ню”.

Художник тривалий час плідно співпрацює з провідними вітчизняними видавництвами, оформив і проілюстрував десятки видань класичної і сучасної літератури (тут і античний Гораций, і німецька середньовічна сатира “Листи темних людей”, і твори О. М. Толстого, В. Маяковського, Є. Пермяка і багато книжок для дітей).

Його успіхи неодноразово

відзначені престижними нагородами Міжнародних і Республіканських виставок книжкового мистецтва, художні твори прикрашають приватні колекції в Україні, Данії, Ізраїлі, Іспанії, Канаді, Німеччині, Норвегії, США, Швеції, Японії.

● **Микола ГЛАМАЗДА,**
Музей книги і друкарства
(Лавра)

ЮВІЛЕЙ

ДВОХСОТА ВИСТАВКА ВІРИ РОЇК

Переконливим свідченням творчого довголіття стала виставка художньої вишивки “Український рушничок” у Будинку художника Сімферополя заслуженої художниці, майстрині народної творчості України, кавалера ордена княгині Ольги Віри Сергіївни Роїк. Їй уже за дев'яносто...

Ім'я “кримської полтавки” серед понад 20 тисяч імен славних українців зустрічаємо в книзі “Жінки України”, Словнику художників України, творчо-біографічному довіднику про 150 наших знаменитих художників серії “Творча Україна”, у багатьох інших довідкових та періодичних виданнях.

У свій поважний вік вишивальниця, роботи якої експонуються в тридцяти музеях світу, і звісно ж, у заснованому нею в Криму музеї декоративно-прикладного мистецтва народних умільців півострова, у безлічі приватних колекцій, сповнена бадьорості, оптимізму й творчої енергії. Вона продовжує натхненно працювати, кладе на полотно нові візерунки, щоб радувати ними людей. Як завжди її вишукані роботи викликають велике зацікавлення глядачів, щедрих на зворушливі записи в книзі відгуків.

Щойно порадував знану вишивальницю і лист від дирекції краєзнавчого музею Лубен — міста її народження, юності й сходження до висот майстерності. У ньому повідомляється, що тут відкрито постійно діючу виставку її робіт.

Широкому показу її нинішніх творчих надбань у Криму передувала серія останніх персональних виставок вишивальниці: в Італії, Естонії, в Культурному центрі України в Москві, у Саратові, у Казані, Краснодарі, рідній її серцю Полтаві.

Згадає, що, коли жила тут, в їх будинку бував письменник В. Г. Короленко, до якого через прадіда В. Яворського тяглася родина ниточка, а сусідом був відомий артист Д. І. Козачковський, який дав путівку на велику сцену І. С. Козловському. Заходив до їхньої господи і Панас Мирний.

За все своє творче життя Віра Сергіївна вишила і роздарувала безліч рушників, сорочок, серветок, фіранок, подушок, доріжок, скатертин.

Тему підбору узорів, ниток, тканин вважає невичерпною, бо володіє понад 180 техніками вишивок, а їх на Україні майже 300. Гапування вважає цілющим заняттям, яке має позитивний вплив на психофізичний стан, дозволяє і в її віці подорожувати із власними виставками містами і країнами, бо вишивання заспокоює нервову систему, розвиває увагу і смак. А ще ж захоплюється етнографією, звичаями, традиціями, національними костюмами, кухнею різних народів. Мабуть, тому в щоденній праці з голкою над полотном і не стариться, чарує жвавою мовою і веселим блиском очей, творить власний світ краси, віри і любові, який дає їй опору і радість у житті.

Віктор ХОМЕНКО,
Крим

ДИВОСВІТ КАТЕРИНИ РОМАНЕНКО

“Боже великий, єдиний, нам Україну храни. Волі і світу промінням ти її осіни”, — співала я, коли вишивала рушник “Христос воскрес!”, — зізнається Катерина Романенко. Посміхається... У конференц-залі Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського відкрито виставку її робіт “Вишивка”.

— Моя світлої пам'яті мама прекрасно пряля і вишивала. А також гарно співала українські народні пісні. Знала “Кобзар” Тараса Шевченка напам'ять. По вишивках можна було прочитати її душевний стан. Вона прищепила мені палку любов до пісні, вишивання. Без них я не можу жити. До щему серця боляче дивитися на супервбрання так званих нових українців. Пам'ятаю, колись

на площі Толстого у центрі Києва був спеціальний державний магазин “Українська вишивка”, де я могла годинами простоювати, милуючись. Слава Богу, є ще Андріївський узвіз, де талановиті люди пропонують свою художню творчість...

— Правда, не всяке вишивання може бути еталоном прекрасного. В ідеалі, обов'язково повинно мати своє ім'я і свою адресу. Адже майже кожна область, кожний район, а часто навіть і окремі села в Україні віддавали перевагу тим чи іншим малюнкам, кольорам, тобто своїм місцевим вишивкам.

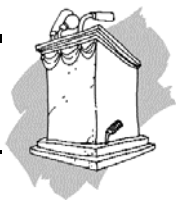
Не зроблю ніякого відкриття, коли скажу, що останнім часом з географічної карти України зникла велика кількість сіл. Одні зго-

ріли в полум'ї громадянської і Великої вітчизняної воєн, інші залишилися без мешканців у роки сталінського голодомору, примусової депортації населення. Чимало населених пунктів ліквідовано в часи індустріалізації, “епоху” рукотворних морів... А кожне селище, хутірці були не лише маленькою позначкою на карті, а, насамперед, певним духовним середовищем. Тут народжувалися, жили і працювали наші предки. Тут протягом віків линули ласкаві материнські пісні, зберігалися народні традиції і звичаї, вимріявалося майбутнє для нащадків. А ніні що? Та навіть онуки і правнуки не знаходять отих кладовищ, де поховані їхні діди-прадіди. Але попри все, в Україні є села, що зберегли свою автенти-

УКРАЇНЬСКА ВИШИВКА

ку. У першу чергу назвала б Яблунівку, що за 25 кілометрів від райцентру міста Прилуки. Прекрасне-пречудове село, дуже мальовниче. Колишній райцентр. Тішить око ставок, над яким схилилися верби. Щоліта приїжджають туди. І в Яблунівці не полишають улюблену справу — вишивання. Намагаюся прилучити до цього мистецтва місцевих жителів. Вірю в те, що воно природно ввійде у життя нашого народу. Хочу вірити...

Розмову записав
Анатолій ТУРКЕНЯ

“РОСІЙСЬКІ ВИДАННЯ В УКРАЇНІ НЕ ВИКОНУЮТЬ НАШОГО ЗАКОНОДАВСТВА”

— *Навіть офіційні цифри свідчать, що кількість російськомовних видань у нас невеличкова збільшується. Що планується зробити для підтримки українськомовної преси?*

— Маємо кілька напрямів. Перший стосується тінного книговидавництва, в тому числі видавництва газет і журналів. Фактично, ми мусили б через митницю встановити чіткий контроль і зупинити контрабандний ввіз в Україну еротичної чи іншої літератури. Загалом наш книжковий ринок є достатньо тінновим, і за рахунок контрабандних видань за демпінговою ціною майже знищено українську книжку. В останні роки її видають більше, але об'єктивно вона набагато дорожча від тієї ж контрабандної.

Друга проблема — це ініціативи уряду, законодавчі акти з митного контролю. Хоча насправді навіть без нових законодавчих актів контрабанду можна контролювати — було б бажання уряду і митних структур.

Нарешті, потрібно змінити статус і функціонування легалізованих в Україні російських видань. Свого часу система влади дозволила перереєструвати і фактично видавати у нас російську пресу з додатком “в Україні”. Хоча насправді ці часописи не виконують чинного законодавства. Вони мусять бути або іноземними виданнями, тоді на них поширюється відповідний статус, відповідне податкування, ставлення до них законодавства. Якщо ж це українські видання, то на них мають поширюватися такі ж норми, як на вітчизняні телебачення і радіо. Вони, звісно, не виконуються. Є вимога 50% авторського продукту. Якби вона працювала, автоматично позбулися б реєстрації “Московский комсомолец в Украине”, “Комсомольская правда в Украине” і так далі. Бо в них друкується одна, максимум — дві шпальти про Україну. В цьому, звичайно, вони є іноземними виданнями. Або ми визначаємо їх як іноземні видання, тоді вони будуть набагато дорожчі. Я сумніваюся, що в цьому випадку будуть спроможними конкурувати на ринку. Інший варіант — вони повинні українізуватися, поки що не у мовному режимі, а хоч би з точки зору авторських матеріалів. Сумніваюся, що вони на це підуть: якщо 50% інформації — про Україну, їм тут треба створювати редакції, платити зарплату журналістам. А так вони мають корупції з одного-двох чоловік.

Якщо ж говорити про мовний аспект, то в законодавстві ця проблема майже не врегульована. Під нашим тиском Нацрада зараз прийняла рішення, що до кінця року теле- і радіоорганізації повинні свої авторські програми перевести

тільки на українську. А стосовно друкованих ЗМІ цю тему ніби закрито. Тому очевидна необхідність внесення закону про засоби масової інформації і уточнення мовної політики. Ми досі живемо фактично за радянським законом про мови. Сьогодні я не готовий сказати, що парламент спроможний без серйозної підготовки зробити тут якісь революційні зміни. Це серйозна робота, щоб сьогоднішній парламент зробив якісь кроки в напрямку українізації.

Передусім має відбутися українізація національного інформаційного простору в економічному та правовому сенсі — всі повинні стати суб'єктами правових відносин. Всі повинні платити податки тут, як і за рекламу — в Київ, а не в Москву, так само і митні збори. Відповідно треба будувати ситуацію так, щоб виконувалася конституційна норма про мову.

— *Сьогодні вже можна*

невиконанням ними своїх обов'язків, нові члени Нацради, незалежно від ступеня їхньої професійності, добре подумують, перш ніж видавати ліцензію чи приймати рішення про незаконний технічний аудит.

Чого варта ліцензія “Русскому радио”, коли відбулося фантастично цинічне обговорення. Радіо лише зареєстроване, а йому дають ліцензію по всій території України, воно створюється як мережовий канал, що може включитися в будь-яке село. Ця структура, створена за кілька днів, ще нічим себе не показала. При цьому один із членів Нацради говорить: ми знаємо, що це радіо вестиме мовлення лише українською. Решта кивають: так, звичайно, тільки українською. Уявляєте? Радіо, що досі не мало жодної україномовної програми і лише сьогодні ставить півторахвилинні новини державною мовою, є російським за своєю суттю,

показує, що він є добрим автором книжок про піар, але не знаю, чим він показав себе як практик в інформаційному просторі.

Є більша небезпека: Віктор Медведчук вирішив зайнятися інформаційною політикою і створив відповідне управління, до якого запросив дуже цікаву особистість — Сергія Васильєва, колишнього президента “Альтернативи”. В українських виборчих технологіях вона тримає першість із антиреклами. Тут робилися ролики проти столичного мера Омельченка. Васильєв — це людина, яка працювала виключно з чорним піаром. Я думаю, що Васильєв допомагатиме Медведчуку займатися дискредитацією Ющенка, Мороза, Тимошенко чи ще когось іншого. На здоров'я — якщо це не суперечить закону. Проблема в іншому — Адміністрація Президента (АП) вирішила займатися інформаційною політикою, що повністю суперечить за-

скажімо, до нічного часу. Відповідно будемо намагатися знайти формат, щоб фільми з еротикою і насильством не з'являлися в “сімейний час”. Водночас шукаємо формулу, як телебачення не повинно втратити гроші від реклами і поставити заробляння грошей за неї в залежність від творення власних авторських програм. Сьогодні “1+1” за кількістю російських програм і російських серіалів вже обганяє “Інтер”.

З одного боку, нам хотілося б звільнити суспільство від негативної реклами, з іншого — щоб канали не втратили. Пропонується зробити так: у нічні години ми дозволяємо рекламу алкоголю й тютюну, але витримуємо певні пропорції. Наприклад, кожна 10-та чи 5-та гривня від цих надходжень витрачається на соціальну рекламу, що йде у денний час. Сума грошей у рекламному пакеті залишається такою ж, а ми пози-

дозволеної законом, суми позову до ЗМІ — саме з ними сьогодні судяться чи не найбільше. Потім це питання “спустило на гальмах”.

— Тут треба, так би мовити, перевернути піраміду. Сьогодні вона виглядає так, як антижурналістська логіка законодавства. Журналіст, написавши статтю, мусить доводити в суді, що чиновник, про якого написано, таки не правий. Чому це журналіст має робити? Чиновник має доводити. Він щоденно, щонічно має усвідомлювати, що завжди перебуває під контролем суспільства і ЗМІ. Якщо його критикують за той чи інший крок, він не повинен знищувати медіа, а знати, що це нормально. Коли ми створимо ситуацію, за якої прецедентне право буде захищати виключно журналіста, то апіорі зменшиться кількість позовів. А абсурдні мільйонні позови таким чином зникнуть взагалі.

Паралельно я вважаю, що судові позови до ЗМІ мають бути, має бути інструмент протидії. Скажімо, моя історія з “Киевскими ведомостями” (в яких з Миколою Томенком давня і взаємна “любов” — ред.) Та спочатку треба легалізувати медіа в системі правових відносин, щоб не робити заручником журналіста. Я відмовляюся позивати до суду журналістів, бо розумію, що є певні статті — або ніким не підписані, або надруковані на замовлення засновників. Які заховані десь в офшорі, а їхня олігархічна газета планомірно нищить якихось політиків.

— *Ви особисто можете судитися з якимось ЗМІ?*

— Я позивав би видання, не журналіста. Журналіст, на жаль, є найбільш незахищеною людиною. Зазвичай він працює за контрактом і є цілком залежним від працедавця. Він щасливий вже тим, що отримав роботу, тут не йдеться про його можливість захищати свої права. Я буду судитися з засновниками — якщо відбуватиметься системна дезінформація чи пропагування якихось антиукраїнських, антидемократичних речей. Якщо і надалі Національний телеканал поширюватиме дезінформацію, що рішення Верховної Ради стосовно Нацради незаконне, як голова комітету позиватиму до суду керівника каналу, що не мав часу прочитати закон про Нацраду. Треба створювати прецеденти відповідальності. Якщо ти є керівником ЗМІ і граєш у велику політику, то повинен елементарно до цього бути підготовленим — знати законодавство і діяти згідно з ним. Навіть якщо цей закон поганий. Тоді не буде цього маразму, коли Олександр Мороз чи ще хтось із політиків виграв суд у телеканалі, а його президент каже: “Ми не будемо підкорятися рішенням суду, бо нам не подобається закон, суд чи голова суду”. Якщо ліквідувати цей правовий нігілізм, то ситуація зміниться, навіть коли не зміняться власники ЗМІ. Моя страте-

фото П. Гончара

говорити у минулому часі про протистояння Вашого комітету і Національної ради з питань телебачення і радіомовлення. До її нового складу потрапив “нашоукраїнець” Понеділко.

— Я б не сказав, що було протистояння. Взагалі, склалася унікальна ситуація, коли члени Нацради і багато людей, що вважаються експертами у галузі теле-радіопростору, не зрозуміли, що відбулося. Вперше в історії українського праламену було рішення не про ротацію, а про висловлення недовіри. Відповідно — про обрання нових членів Нацради, згідно з законодавством.

Коли мене запитують — нові люди в Нацраді будуть кращі чи гірші професіоналі — це дивує. Ступінь професіоналізму — це фантастично суб'єктивна річ. Об'єктивним є те, що члени Нацради виконують чи не виконують закон. Після того, як попередньому складу було оголошено недовіру у зв'язку з

Нацрада називала українським. Тимчасом, як воно працює фактором іноземного інформаційного впливу не тільки на ниві масової культури.

“РЕКЛАМІ АЛКОГОЛЮ Й ТЮТЮНУ НЕ МІСЦЕ НА ТЕЛЕБАЧЕННІ”

— *Нацраду старого складу традиційно вважали відповідником президентської лінії в інформаційній політиці. Тепер президентську складову підсилює відомий Георгій Почепцов, який очолив управління стратегічних ініціатив у президентській адміністрації. Цей крок пов'язують і з небажаною для Президента на посаді голови інформаційного комітету Вашою кандидатурою.*

— Я спокійно до цього ставлюся. Георгій Почепцов свого часу займався створенням суспільного телебачення. Те, що нічого не було зроблено в цій сфері,

МИКОЛА ТОМЕНКО ХОЧЕ, ЩОБ УСІ ГРАЛИ ЗА ПРАВИЛАМИ

Новообраний голова парламентського комітету з питань свободи слова та інформації Микола Томенко розповідає про своє бачення українського інформаційного продукту і тих, хто його створює.

кону. Згадану політику здійснює Верховна Рада, АП є дорадчим органом.

— *Більшість громадян інформаційну політику, і не тільки, сприймає засобами телебачення. Українське — майже повністю комерціалізоване. Як можна змінити становище?*

— Мої опоненти знайшли нібито серйозний аргумент проти мене — мовляв, телебачення вже поділено, а якщо я його критикую, то я за те, щоб знову переділити. Доволі примітивний підхід — я бізнесом не займався і не збираюся.

Моя позиція така: всі телерадіоорганізації, які отримали ліцензію, повинні діяти у відповідності до законів і тих принципів суспільної моралі й культури, які сповідаються українською нацією. Що можна зробити? — Змусити всіх виконувати те, що є. Вчора дивлюся “1+1”, в середині фільму йде реклама, хоча це пряме порушення закону про рекламу. Або на всіх каналах йде пряма реклама алкогольних виробів, не брендів, — теж порушення закону. Нацрада давно мусила б: а) попередити; б) поставити питання про відкликання ліцензії. І не треба жодних законодавчих актів.

У вересні-жовтні винесемо нову редакцію закону про рекламу, де буде пряма заборона — включно з торговими марками — реклами алкоголю й тютюну,

тивно впливаємо на суспільну мораль.

Є друга проблема: змусити телерадіоорганізації діяти згідно із законом з точки зору сплати податків. Є достатня кількість ЗМІ, заснованих через офшорні компанії. Податки, звичайно, сплачують не в Україні.

Я також вважаю великою несправедливістю, коли в бідній країні голови держадміністрацій фінансують по три-чотири обласні видання. Не питаючи в територіальній громаді, яка сплачує податки, чи вона з цим погоджується. З осені пропагуватимемо концепцію роздержавлення ЗМІ.

Так само я сподіваюся, що найближчим часом Національна телерадіокомпанія виглядатиме так, як її світові аналоги. В усьому світі національні ЗМІ пропагують освіту, культуру, спорт, охорону здоров'я і таке інше — це не політичні канали. Вони не розповідають цілодобово, що роблять Президент чи Верховна Рада. Для цього достатньо однієї прямої ефірної програми. Принагідно скажу — будемо відстоювати ідею кабельного парламентського телеканалу. Ті, хто побажають, будуть його вмикати.

“... І ВСЕ Ж ТАКИ ПОЗОВИ ПРОТИ ЗМІ ПОТРІБНІ”

— *Колись у Верховній Раді обговорювалося питання максимальної,*

Немає на світі двох однакових людей, як немає двох однакових листочків. У своїй суті кожна річ неповторна. Тому будь-яке порівняння хибує на неточність. Однак з порівняння хочеться почати свою розповідь.

У природі зустрічаються коштовні камені, що справжню цінність здобувають лише після копіткого шліфування. Нові форми і зміст вражають відтак своєю невідомістю, багатством кольорів і тонів, а іноді, розгортаючи породу людських особистостей, осліплюєшся — перед тобою безцінний скарб чаруючої людської обдарованості і таланту. Цей скарб, на відміну від коштовних каменів, людина шліфує сама, залишаючи лише успадковану від природи основу, як і трапилося з людиною, чиє життя було зіткане з чорних і червоних ниток, назва яким музика, поезія, пісня, любов до людей, до народу свого, до своєї сім'ї. По небутті його спливає час. Зайвою окалиною відпали невизнання, невіра в його непересічний талант і зайві емоції. Незалежно від наших побажань виблискують нині і виблискуюватимуть у майбутті грані його геніальної обдарованості, грані творця, новатора і таланту потужної, як сказав би Іван Франко, сили.

Спадає на пам'ять перша зустріч з автором "Червоної руті" Володимиром Івасюком. Це був молодий, міцно збитий хлопець у синій спортивній куртці, з красивими і по-гуцульськи гордими рисами обличчя. Здоровий рум'янець підкреслював весело-спостережливий блиск його очей, а були вони, наче небо після зливи — голубими, очей, на які спадало каштанове сипке волосся. Різьблене підборіддя свідчило про твердий і рішучий характер. Володя невідвратно дивився на поля зеленої Буковини, впивався спостережливим поглядом у зелені вруна свого краю, що миготіли у вікні автобуса. Поля поволі переходили в мрійливі пагорби, віщуючи наближення справжніх синіх гір. Як писала про нього одна канадська газета, Володимир Івасюк — співак синіх гір. Він нестямно любив свої гори. В його піснях вони ставали одухотвореними героями, мріяли, співпереживали і печалилися разом зі своїм автором. У горах він знайшов червону руту, що полум'янітиме вічно у серцях людських вічним вогнем його щедрої і доброї душі, його зачарованості і любові.

Лише вчора-позавчора я став студентом Чернівецького держуніверситету, а того дня вертав додому, з радістю наспівуючи пісні "Смерічки", де брав участь. На щастя, нагодився знайомий журналіст із місцевого телебачення — Жан Макаренко. На зупинці у Вашківцях він познайомив мене з Володею. То було у серпні 1970 року. На час нашого знайомства Володя уже був автором "Червоної руті", яку запропонував редакції телебачення. Головний режисер В. М. Селезінка, який знав його як здібного скрипаля і співака, був здивований. Хлопець приніс пісню. Селезінка проникся текстом пісні і запропонував "оправити" її у видовий ролик з красвидами Карпат і водограїв. На цей час ми вже в "Смерічці" співали одну з Івасюкових пісень — "Я піду в далекі гори" — надзвичайно імпульсивну й життєрадісну співанку. Виявляється, їхали вони до Косова, де пінуться напрочуд красивий водоспад Гук. Там оператор Дмитро мав зняти той видовий ролик, і Володя із захватом розписував кожен кадр, кожен куплет. Отож знайомство з тим Івасюком закарбувалось у душі і буде зі мною завжди. Зустріч і знайомство, однак, перевершили всі мої сподівання. На все життя вразила його особливість характеру — не викладати себе одразу, не обрушувати на голову співрозмовника масу інформації і лавину інтелектуальних режюмувань. Він вводив мене у свій неповторний людський світ поволі, розкриваючись щоразу несподіваними закрутками залюбленої у гори, в людей душі, ще більше несподіваного і жаданого залишав на потім. До кінця не розкриваючись, він не давав найменшого приводу пізнати себе у всій своїй складності. Могу лише з впевненістю судити, що Володимир Івасюк жив у чотирьох вимірах. Це був Поет, Композитор, Художник, Людина. Віддати перевагу якомусь одному важко, як і нелегко знайти кожному точне формулювання. Залишається крок за кроком відтворювати його будні і свята. Цим короточасним святам,

власне, більше передували будні, мозольні і напружені, для яких напружена праця залишала короткі години перепочинку.

Першими виконавцями "Червоної руті" — критики, музикознавці і звичайні шанувальники естрадного мистецтва вважають мене і Василя Зінкевича. Це твердження пішло гуляти між людей з легкої руки самого Володимира Івасюка, який завжди зичив популярності своїм колегам і друзям, але пальма першості належить не нам, а самому автору популярного твору. Композитор і поет Володимир Івасюк сам володів чудового тембру і краси голосом, який і окрилив "Червону руту" зі сцени Чернівецької студії телебачення. Цей варіант і слід вважати оригіналом. Наш — просто відомий ширшому загальному слухачів. Свого часу пісня на фоні падаючої бистрої води з-під Гука, водограю побіля Косова в Карпатах, обійшла екрани України і надовго заповонила серця людей.

Непомітно ніби, але впевнено і дуже сходилла його зоря. Шкода лише, що була вона серпневою, короточасною на життєдайне світло. Однак на небі творчості залишила вона незгасний світ. Зоря ця горіла тільки для людей.

Екран багато сприяв його популярності. Добре пригадую жовтневий день 1970 року, після третьої пари відкликають мене на Театральну площу, де готувалася передача "Камертон доброго настрою". На вулиці стояв погожий осінній день, день, ко-

— поезія найвищої проби.

Не знаю я, коли сюди
прийду,
Та залишаю замість
себе квіти,
Ті квіти, що знайшов
у саду
Для тебе, для тебе
я...

Не зітреться ніколи у пам'яті найбільш творчий і тому напружений до неможливого період перед зйомками фільму, коли безсонними ночами сиділи ми на телестудії. Запис фонограми робив знайомий вже Василь Стріхович. Репетиції. Оркестри. Апаратура. Сотні дублів. Переспівано стільки ж пісень. Не знали спочинку не тільки режисери фільму, але й Володя, Софія, Левко, Василь і Марійка Ісак. Над ранок буквально валилися з ніг, але, ледь вийшовши на вулицю, почувши щебет негмамовного птаства, ми ніби відроджувалися. Володя наспівував фінальну пісню про поїзд.

На швидких поїздах

НАЗАРІЙ ЯРЕМЧУК: СПОГАДИ ПРО ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА

ли люди вперше почули у Володиному виконанні "Червону руту" і "Водограй". До самої площі було не пройти. Її обступили сотні людей. З вікон медінституту, де на той час навчався Володя, визирали студенти, сонце сяяло у променях бабиного літа, а над Чернівцями лунали пісні Володимира Івасюка, що сидів на лаві під деревами — смерічками, ялинками (їх недавно викопа-ли і пересадили на інше місце) та розмовляв із дівчиною. Для камери він був недовсяжним. Увага операторів зосереджувалась на безпосередніх учасниках передачі, на Софії Ротару, скажімо. Вона співала пісню "Валентина". Співала натхненно, вражаючи. Подальший злет її тісно пов'язаний з іменем Володимира Івасюка.

Зі сходинки на площі я співав, пригадую, "Юність смerek, мов незрівнянний світ краси...". Оддалік стояли добре знайомі мені Валерій Громцев, Левко Дутківський, Марія Ісак, Софія Ротару, Василь Зінкевич, Василь Селезінка, Василь Стріхович. Останній, тон-режисер місцевої студії телебачення, першим записував на плівку пісні композитора Володимира Івасюка і всіх тих, хто був на площі. Через камеру ми несли глядачам світ не лише краси, але й своїх почувань і мрій. Багато хто з імпровізованої сцени передачі "Камертон доброго настрою" виглядав своє майбутнє. Не один пов'язував його з людиною, що все ще сиділа на лаві під ялинами. Отже, 13 жовтня 1970 року — це день народження "Червоної руті" і "Водограю", що дивно, пісні прозвучали одночасно, а визнання їх людьми було різне. "Червона рута" одразу зацьмурила не лише "Водограй", але й інші пісні.

Після "Камертону доброго настрою" друге життя "Червоної руті" дав однійменний фільм режисера Романа Олексіва. Це своєрідна стрічка з участю цілого сузір'я талантів нашого краю. На чільному місці стояв, звичайно ж, Володя, чимі піснями — "Я піду в далекі гори", "Водограй", "На швидких поїздах" — стали справжньою окрасою стрічки. А чого тільки варта його поезія до пісні Валерія Громцева "Залишені квіти"! Я ніскільки не обмовився

Подолаю свій шлях.
Хай летить до мети,
І легка моя путь —
Здогадалися, мабуть, —
Нових друзів я хочу знайти...

Нарешті, у сінокошому серпні, учасники зйомок зібралися в Яремчі. Володя приїхав з нерозлучною гітарою, разом з якою він перейшов на одну мою фотографію. На композиторові джинси, синій спортивного крою светр. Володя стоїть у колі друзів, перед якими стелиться чарівний світ Карпат. Погляд його ледь замряний. Голова горділиво відкинута назад...

У Яремчі він часто наспівував одну мінорну французьку пісню. Інтерпретував її напрочуд вдало. Цю пісню співав він в автобусі, коли ми вертались зі зйомок. Співав, задумливо вдвляючись через заплакані від дощу вікна на присмирнілі гори.

Якщо дотримуватися строгої хронології подій, згаданим зйомкам передували наші зустрічі у Вишніці. До гірського райцентру він приїжджав ранковим поїздом, проводив з нами не одну годину. В результаті народилося чимало оркестрових пісень, цікавих задумів. Наприклад, пісня "Відлуння твоїх кроків", котру згадую я у хвилини душевного сум'яття. Заспівати її Володя запропонував Василеві і мені. Після прослуховування зійшлися на думці віддати твір моєму напарникові по сцені. Вона й прижилася в репертуарі Зінкевича.

З вишницьких зустрічей Володю пам'ятаю завжди веселим і переповненим задумами. Він носив при собі нерозлучний кавового кольору портфель, у якому, крім книг, зошитів, білого халата і стетоскопа, завжди лежав чистий нотний папір. Любив Володя свій портфель по-особливому. Завжди з якимось побожним трепетом клацав замком, витягаючи нові твори. Згодом придбав польський чемоданчик, але запам'ятався він чомусь менше, хоч теж вигодував його задуми, супроводжував у дорозі. Не менше од валіз дорозі мені спогади про його появу в Будинку культури, ручкався і сідав за стареньке фортепіано. Починав наспівувати...

Одного разу Володя приїхав до Вишніці як ніколи веселий, викликав нас з Василем з Будинку культури і дорогою мовив: "Ану, хлопці, послухаєте зараз..."

Володя сів на найближчу лавку і заспівав:

Ой зробив хлопчина та й дві красні
скрипки,
Розділив надвоє снів своїх красу...

Я не відривав погляду від обличчя композитора. Воно було одухотвореним і непроникним. За його настроїв більше промовляв голос — напрочуд міцний, сталевий і водночас ніжний та розлогий. Цей голос проникав у всі закопелки серця, оживляв легенду і віддалявся-віддалявся, залишаючи по собі біль і терпкий щем.

Ділося нам зустрічатися, але жодного разу не бачив його за робочим столом у чернівецькій квартирі. Складалося враження, що Володя, вічно рухливий, палкий любитель мандрівок, ніколи не замикає себе у чотирьох стінах. Побувавши перший раз у помешканні, я щиро поспівчував йому. Жила сім'я Івасюків по вулиці Маяковського. У Львові йому теж випала вулиця з такою назвою. Телефонний апарат не переставав дзвонити. Добрі знайомі і люди, яких він часто і в очі не бачив, не давали йому спокою. Де тут було до праці!..

Цього разу Володя запросив мене і Василя Зінкевича. Сім'я Івасюків отримала нову квартиру, приводила її до ладу. Донедавна композитор негмамовно бігав по ґаздівству, шукаючи то замки, то шпаклівку, то фарбу, а тепер чекав нас із таємничою посмішкою.

— Так що, діду, треба їхати до Москви. Викликають на "Пісню-71", всесоюзний фінал. Під оркестр Силантєва ти, Василь і я повинні заспівати "Червону руту". Аранжувати пісню доведеться мені особисто. Для великого складу не пробував ніколи, але треба...

Побачивши в наших очах радість і схвалення, Володя сів за свій рояль. Взяв ля-мінорний акорд.

— Отут, я думаю, — сказав він, — краще буде, якщо замість жіночого голосу

прозвучить гобой...

До Володі на квартиру ми приходили кілька днів поспіль. На телефонні дзвінки просто не зважали, поринувши з головою у роботу. На своєрідних репетиціях Зінкевич і я наспівували пісню, а він зв'язав оркестровку.

Майже усі оркестровки, до речі, Володя завжди писав сам. Кожну він сприймав, наче "уберю" людини. Часто любив повторювати: "Від того, як одягнеш пісню, значною мірою залежатиме її звучання". Йому як авторові легко було знаходити найпотрібніші шати. Особливо він полюбляв писати партії "для дерева", тобто для дерев'яних духових інструментів — гобоя, флейти, фагота. Під час наших репетицій на його роялі лежали також томи для оркестрування великих симфонічних творів. Вони ніби виявляли його давні наміри підкріпити свої знання консерваторською освітою.

До Москви вилітали ми грудневим холодним ранком. У літаку, тримаючи ноти на портфелі, Володя дописував оркестровку. До надсадного реву двигунів його пам'ять долучала голос флейти, гобоя, скрипок і... хвилювання, хвилювання...

На Буковині ми залишили справжню золоту осінь. Москва зустрічала снігом. Він збивав нас із ніг на аеродромі в Биково. Ледь дотягнулися до електрички. Впавши у крісла, полегшено зітхнули.

Фінал конкурсу "Пісня-71" зібрав чимало зірок тодішньої естради: Магомаєв, Хіль, Кобзон, Зікіна, початкуючий Лещенко... Десятки відомих імен. До участі у конкурсі допускалися навіть композитори без консерваторських дипломів. Тепер їм чомусь закрито дорогу. Через необдумане, як на мене, обмеження, скільки чудових пісень ми не почули взагалі або ж почули з непростимим запізненням.

Наш вихід на сцену. Ми з Василем з'явилися у білих, стилізованих гуцульських костюмах. Сліпуче сяяли прожектори. Телевізійні камери, наближення хвилюючої хвилини відчутно зв'язували поведінку. Та ще великий симфонічний оркестр. Після заключного голосу гобоя ми взяли перші ноти. Після конкурсу критика назвала наш виступ визначним. Володимирів Івасюк було вручено диплом лауреата фестивалю і мініатюрний рояль з написом "Пісня-71". Усім нам ще подарували метрові макети Останкінської вежі, де ми залишили один одному автографи. Це немеркнуча пам'ять про наше перше перебування у столиці.

Не минуло й року після виступу на "Пісні-71", як "Смерічка" на крилах "Водограю" і "Горянки" Левка Дутківського стала лауреатом Всесоюзного телеконкурсу "Алло, ми шукаємо таланти!". Йому передувала, до речі, не менш хвилююча для нас подія — півфінал у Чернівцях. Він проходив у Мармуровій залі університету. З мікрофоном у руках до Володі підійшов ведучий програми Саша Масляков. Композитор від хвилювання почав було червоніти, але швидко опанував себе:

— Вчуся в медінституті. Пишу пісні. Мій улюблений ансамбль "Смерічка"...

Володя говорив повільно, виважуючи кожне слово. Дехто пам'ятає, напевне, його інтерв'ю в телепередачі. Немає сенсу його повторювати. Залишається лише додати, що говорив він чистісіньку правду. Не загравав із глядачем. Дивуватися не доводиться, бо акторства він не терпів, хоч популярність серед шанувальників естрадного мистецтва, специфіка творчості композитора створюють відповідно сприятливий ґрунт.

Виступали ми також на заключному концерті "Пісня-72". Наш "Водограй" здобув популярність. Володі, з-поміж інших маститих композиторів, було вручено знайомий мініатюрний рояль — другу нагороду за участь у фестивалі всесоюзного рангу.

"Смерічка" на якийсь час згорнула свою діяльність. Здавалося б, мало запанувати затишшя, але то тільки здавалося. За ансамблем закріпилася слава першого ВІА України. Пісня і фільм "Червона рута" дали назву колективі Чернівецької філармонії на чолі з Софією Ротару. Через рік у Дніпропетровську виник ансамбль "Водограй", а про любов глядачів вже годі й говорити. "Смерічка" пустила в нашу землю, людські серця глибоке коріння.

З якогось часу обласна філармонія почала вести переговори з окремими учас-

никами ансамблю. Левко, Василь та я приватно з Вишницею не захотіли. На професійну сцену подалася лише Софія Ротару, яка включила до свого репертуару чимало наших пісень. Це, крім "Червоної руті", "Водограю", "Відлуння твоїх кроків", "Залишені квіти", "У Карпатах ходить осінь" Левка Дутківського, згодом надійшла черга і до "Двох перстенів", "Пісні...", "Двох скрипок".

Але спокуса "великої сцени" взяла всім гору. З першого квітня, після довгих "торгів" і обіцянок з боку тодішнього заступника директора філармонії Фаліка, "Смерічка" офіційно почала вважатися колективом філармонії. День сміху обернувся для нас майже плачевно. Жодна з умов не була виконана. Попри все, любов до мистецтва та можливість нести зі сцени кращі твори естради примусили забути про тимчасові труднощі. Ми спалили мости до повернення у Вишницю на самодіяльну сцену. Попереду були нові зустрічі із самотнім і талановитим композитором Володимиром Івасюком.

По довгій перерві Володя зустрівся зі "Смерічкою" у Києві, де ми готувалися до відповідальних концертів. Натхненний, як завжди з гумором, він любив смачно посміятись і своєю веселістю заряджав інших; споряджений ластами і підводною рушницею, затримався з нами, щоб показати кілька нових пісень, хоча його чекали у Бердянську, на батьківщині матері, батьки.

У Київській філармонії є дуже гарний старовинний зал і чудовий рояль, не знаю, який вигляд має той зал після реконструкції зараз, але коли Володя загравав нову пісню "Два перстені", він став у стократ краший. Ця пісня і понині у моєму репертуарі у віночку по-пурі на теми пісень "Смерічки". Там є і "Червона рута", "Водограй", "Золотоволоска", яку він чомусь не любив і завжди просив зняти її, не записувати на платівку, не співати на телебаченні, але на диво, ця пісня завжди подобалася людям, і понині приходять на сцену записки, листи, щоб виконати цю пісню або прислати ноти і слова.

Того ж літа в Криму проводився перший всесоюзний фестиваль "Кримські зорі", який пізніше перетворено у міжнародний, і на закінчення його до Сімферополя засмаглий, чорний як негр, приїхав Володя. Колектив поїхав додому поїздом, а я і Володя летіли літаком. Ми поспішали вулицями полуденного, спекотливого міста до філармонії, у прохолодний затишок залу, де було комфортно. На той час у мене було кілька задумів по вокалу, по манері виконання голосового діапазону, і я вдячний йому, що у скрутний момент одержав потрібну пораду і допомогу.

Раптом він своїми немусичними пальцями зробив стрімкий пасаж на фортепіано і заспівав нову пісню, яку я, на жаль, не заспівав:

Коли між нами не було нічого...

То був уже новий Володя. Відчувалася філософія як у віршах, так і у музиці, тонке відображення високих нюансів любові, переживань пронизувало твір невидимими променями справжньої поезії, поезії-музики.

Володя з сестрою Галиною перевелися на навчання до Львова. Наші зустрічі стали нечастими. Доля залишилася до нас прихильною. І він попросив нас допомогти в організації концерту для студентів Львівського медінституту.

Число 13 мала квартира у Львові, куди Володя невдовзі переїхав, вступивши до тамтешньої консерваторії і заодно закінчуючи медінститут. Незважаючи на свою так звану "нещасливість", воно не принесло студентові-композитору несподіваних прикрас. Навпаки, зі Львовом пов'язаний більш плідний період його творчості. Що могло дати навчання у Чернівцях? Одні неприємності. Його натура не вклада-

ся у звичні рамки вузу, надто вже "випирала" пристрасть до творчості. Нікому не секрет, що навіть до медінституту, крім людей, покликаних до медицини, приймають спортсменів і артистів, на різні необхідні випадки. Володя був приемним винятком, по-справжньому творчою людиною, якій наука давалася також легко. Це зможе підтвердити кожен з викладачів інституту, що зараз живі-здорові. Однак вчитися йому було важко. Вислів "у своєму краї пророків нема" спрацював безвідмовно. Популярність композитора і клопоти звичайного студента зжитися не могли, були добрим підґрунтям для заздрісників. Дехто аж надто ревниво дбав за честь вузу, замість любові і доброзичливості створював йому байдужість, а почасти і відверте глузування з покликання. А у Львові Володя чекали умови, сприятливі для закінчення інституту і вступу до консерваторії. Табличка з цифрою 13 на дверях його квартири вигідно підкреслювала "справжню турботу" про талант.

І ось під вечір ми виїхали у напрямку Галичини. Першою перешкодою на шляху був міст через бурхливий Черемош. Ни-

Володимир Івасюк та Софія Ротару під час концерту. Фото з музею Володимира Івасюка, м. Чернівці

нішнього мосту з Вишниці на Кути ще не було, транспорт, навіть пасажирський, йшов убрід. Ніколи не забути відчуття, коли переповнений автобус натужно долав дикий опір води, перевалювався з каменя на камінь і досить прозоро обіцяв перекинутися. Ще шкороше мав загложити двигун. Не одному з нас, як ми згодом дізнавалися, думалося: "Зупинись техніка посеред течії — прощай, щасливе майбутнє ансамблю". На щастя, все обійшлося гаразд, але шлях "Смерічки" потому був не з легких, схожим на дорогу через оспіваний Черемош.

Древній Львів зустрів ніби трохи похмуро. Згодом ми переконалися, що за його похмурістю, як у людей, ховається не підробна краса і велика щирість. Люди міста Лева зустріли наш виступ, ба ще раніше прибуття, несподівано приязно. Концерт проходив в академічному театрі імені М. Заньковецької. Ставлення львів'ян до ансамблю ми зауважили вже з того, що до зали було ніяк пройти. Перед дверима юрилися сотні людей. На сторожі нашої безпеки стояв наряд міліції. Вдавалися до службових заходів. Любов до улюблених артистів прокладала дорогу ще не через такі "пробки". Ця любов часто супроводжувалася дружніми оплесками. Концерт, що називається, пройшов "на ура". Наприкінці спалахнули справжні овації, особливо після того, коли на сцену вийшов Володя. Вдячність публіки невдовзі змусила взагалі забути про тимчасові наші труднощі. Це

найвища оцінка, яку тільки може бажати собі служитель сцени. Вона не зрівняється навіть з найвищими відзнаками і захвалюваннями преси.

Не можемо не пригадати виступ "Смерічки" після присвоєння їй обласної комсомольської премії ім. Героя Радянського Союзу Кузьми Галкіна. 1972 рік. Звітний концерт з нагоди знаменної події. Проведення його пропонувалося в актовому залі університету. Ще задовго до концерту п'ятачок по сусідству був заповнений ущент. Найбільш енергійні шанувальники "Смерічки" рвуться у двері. Чергові з обкому комсомолу розгублені. Зал не може вмістити навіть п'ятої частини бажаючих. Якись спритники почали дертися на другий поверх, аби проникнути всередину через розбите вікно по водостічній ринві. Досі не пам'ятаю яким чином, все-таки мені вдалося пройти крізь двері. Найкраще було, звичайно, сховатися у тиші роздягальні. Відносний, звичайно, бо зовсім поруч інструктор обкому комсомолу викликав наряд міліції, а наша чергова адміністратор ще не приїхала, та чи допомогла б і вона навести порядок. Відсутність квитків і малі розміри залу — навряд чи такі аргументи поділяли б на бажаючих потрапити на концерт.

Невдовзі у засклені двері службового входу постукав розпашілий Володя Івасюк. Не знаючи його в обличчя, чергова навідріз відмовилася його впускати. Довелося все пояснити. Композитор зайшов до середини без жодного гудзика на пласці. Сестра Галя стукала йому крок у крок. "Що ж то діється, діду — запитав він зі своїм традиційним зверненням, — так, чого доброго, солістів навіть не пропустять. Ви всі у зборі?".

Невдоволення у голосі не було. Володя радів прихильності глядачів, але не тією радістю, яка заважає людині бачити різницю між прихильником "за переконаннями" і "за модою".

Володимир Івасюк був переконаний, що справжня цінність ансамблю перебуває у прямій залежності від тривалості глядацької любові. Ділив публіку на секундних і справжніх, котрі не відкидаються від улюбленого колективу навіть тоді, коли загаль скидає його з п'єдесталу, на який сам же і зніс. До творців сценічного дива прихильники часто ставляться сліпо. Ці прихильники приходять і пропадають, до зали веде кожного менше потяг, більше — мода, тотальне визнання або ж випадковість. Вмостившись зручніше у кріслі, вони хочуть — і край тут! — чути лише те, що їм до вподоби, не роблячи

знижок, але Володя ніколи не йшов і не радив нам іти на компроміс із глядачем. Передусім — мистецтво. А воно — річ примхлива, виключає з себе "золоту серединку", названу кимось рятівною.

Володимира Івасюка визнавали як талановитого композитора і водночас любими. Не кожному дано поєднувати в собі часто діаметральні поняття. Йому вдавалося. Його оголошували "улюбленим", але він особисто такого підходу не сприймав. Шануючи любов і похвалу людей, яких цінував, автор "Червоної руті" досить поблажливо ставився до ажіотажу збоку. Володя добре знав про жорстокість глядача. Застілля, зустрічі, компліменти і часте зловживання спиртними напоями позначаються неодмінно на вимогливості до себе, призводять до переоцінки власних можливостей. Поволі ідея втрачає непересічні якості і прописується в межах досяжності. Непростимо боляче, коли поблажливості і вино взаємозв'язані.

...Що ж то робиться, діду? — промовив Володя, потираючи синець під лівим оком. Обернувшись до сестри, він додав, — ось тобі, Галя, і "Смерічка"! Ти коли-небудь сподівалася на подібне?!...". Це був не тільки успіх "Смерічки". Можливо, лише на третину. Дві частини його Володя міг приписати собі, своїм пісням, за які часом одержуєш синці і втрачаєш гудзики...

КВІТИ УСЛІД ГАСТРОЛЕ-

Протягом першого тижня найспекотнішого місяця липня у Дніпропетровську було справді жарко. Сім днів місто на Дніпрі, а точніше сказати, місцевих театралів по-справжньому лихоманило. Зі

ЛИ ЦЕ!" І знову та сама рятівна, психологічно вмотивована і вистраждана прекрасними акторами підказка — вихід є! І завжди є! Можливість, навіть у найстрашнішій антилюдській ситуації, врятувати свою людську гідність. Не вмикають телевізора, то нічого! Стати перед порожнім екраном і натхненно комментувати бейсбольну гру, радіти удаваному, вдало забитому м'ячу, і нехай мурашки божевілля поповзуть тепер вже у медперсоналу! О цей медперсонал, о ці лікарі і санітари! Куди подітися від їхніх безбожних ліків, від їхньої жорстокої дисципліни, від їхньої звірачої антигуманної медицини. Думай, глядачу!

Веселою та змістовною забавою стала для нас романтична опера "Шаріка" забутого й забороненого автора музики й лібретто Я. Барнича. Стрільці січові, що дедалі більше стають знайомими українському школяреві з підручників історії, були, виявляється, не тільки відчайдушними воїнами, оборонцями України, а ще й уміли красиво кохати, страждати і залишатися вірними своїм обраниці, як то Степан Балинський (засл. арт. С. Глова). Виявляється, не всі усусуси (українці січові стрільці — УСС) загинули на дорогах Першої світової, а деякі дожили до миру, ставали підприємцями, відкривали порцелянові фабрики, давали багаті бали, розважалися, закохувалися у розкішних жінок, були грайливими серцеїдами (виконавці ролей — актори В. Гончаренко, В. Яковенко, Р. Биль, Т. Жирко, О. Гарда). Українські музичні театри здебільшого не можуть похизуватися різноманітністю жанрового репертуару, а заньківчани і тут ідуть попереду, відкриваючи приховані колись

від народу скарби національної музики, демонструючи зі сцени високу вокальну і хореографічну культуру. І коли купається у цьому різнобарв'ї іскрометних фольклорних мелодій, пісень у виконанні цілого акторського ансамблю, і насамперед Шаріки (О. Бонковської), веселі вдови

Завершувалися гастролі Театру ім. М. Заньковецької показом іронічної мелодрами «Тріумфальна жінка» (режисер-постановник нар. арт. Ф. Стригун) за п'єсою талановитої львівської письменниці Надії Ковалик. Як і в попередній своїй п'єсі «Се ля ві», авторка зосередила увагу на ніби пересічній і водночас такій непростій жіночій долі. Лідують у майстерному виконанні І. Шумейко викликала слози не в одній глядачки такою впізнаваністю життєвих перипетій. Іван Мотринюк (блискучий С. Глова) завоював симпатії жіноцтва своєю чоловічою вірністю, яку мріяла б зустріти у житті не одна представниця прекрасної статі. Органічну комісність вносив у подекуди трагічні ситуації з життя родини Мотринюків батько Лідусі, пан Богдан (зас. арт. Є. Федорченко), який не встигав у своїй, може, трохи архаїчній, і такій милій порядності за перебігом подій через капризну поведінку його доньки-художниці, що подалася світ за очі за українцем-французом П'єром Костенком (Т. Жирко) аж до Марселя, покинувши власного чоловіка. Глядачі залюбки аплодували артистизмові пані Ірини (нар. арт. Т. Литвиненко), свахи пані Катрусі (засл. арт. К. Хом'як) та селячки-покритки Христі (А. Сотникова), яка з гідного каченяти обернулася на справжню лебідоньку. Вузол суперечливих родинних колізій лагідно розв'язав у кінці вистави малий Андрійко (Я. Поглод), роздаючи з кошика яблука усім цим дорослим, правим і неправим, що інколи поводяться як малі діти.

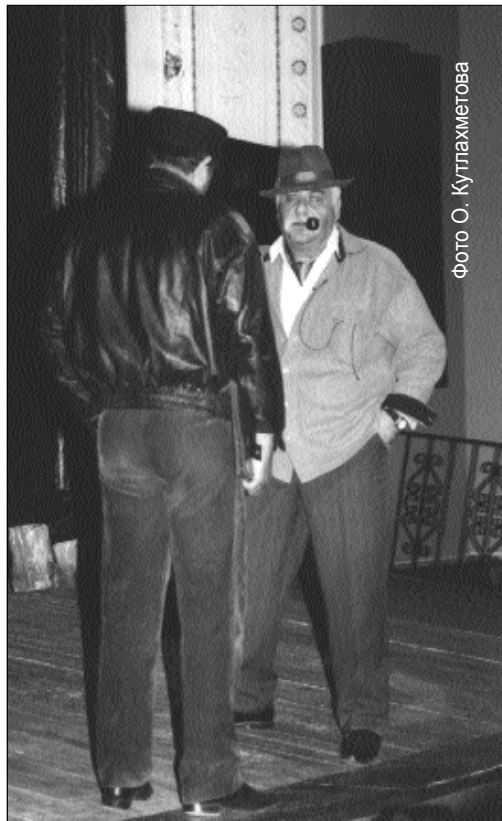
Отакі були гастролі, що закінчилися, як і все хороше, що має свій кінець. Не все ж коту масляна!

А тепер ще трохи про нашого "кота". Майже двомільйонний град на Дніпрі давно вже вважається нетеатральним, і не тому, що тут немає театрів (їх тут добрий десяток), а тому, що заводчани, які складають демографічну домінують міста, були і залишаються байдужими до принади Мельпомени. Як з'ясувалося, спроби адміністратора Львівського театру О. Гози поширити квитки у численних колективах заводів не мали успіху. Йому відповідали: "Ми би купили білети, еслі би нам дали указання сверху". (О Господи! А я думала, що робітники так тільки голосують на парламентських та президентських виборах, а виявляється, вони ще й у театрі ходять за вказівкою "згори".)

Львова на гастролі прибула труп
Національного академічного дра-
матичного театру ім. Марії Зань-
ковецької (художній керівник —
нар. арт. України, лауреат Націо-
нальної премії ім. Т. Шевченка Фе-

У місті на короткий час таки запанувала справжня театральна АТМОСФЕРА, і протягом тижня у різних коридорах Спілки письменників, Національного університету, в інших місцях можна було чути такі діалоги: “А чи Ви бачили “У.Б.Н.”? Ні? І Ви після цього ще вважаєте себе інтелігентною людиною?” — “Ти не був на виставах заныківчан? Який ти тоді в біса український патріот!”

Знайома художниця, вельми далека від політики, виходячи з театру, сказала мені: "Зі мною зараз буде істерика! Цей Зенон-Стригун, ці галичани з їхніми вусами, чемними манерами, ця Сінді-психопатка, це ж я, це ж про мене", — бурмотіла вона, а я раділа, що уражених галичаним П'ємонт-ом ставало більше у нашому степовому краї. Бо Львів — це завжди опік на шкірі, це — шок, від якого вже, на щастя, ніколи не вилікується. Львів — це свято, яке зав-

Занквіччаны такі вярталі Дніпропетровск від неминучої ганьби, яку було б уже ніколи не відімати, як тавро тупості з імені нашого міста. І не тільки. Вони грали усі свої вистави так вільно, немов олімпійські боги, яким, крім святої любові до мистецтва, більше нічого не треба. Вони несли свою офіру, кидали нам під ноги свої безцінні мистецькі діаманти так високо і шляхетно, що одборовані їхньою милістю навіть не відчували приниження.

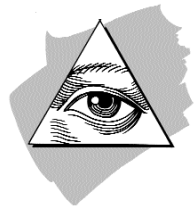
“Чому Ви все ж такі не згорнули, як то мовиться, свої речі, й не поїхали від нас?” — беру інтерв'ю в пана Федора Стригуна, вже перед самісіньким від'їздом, гамуючи в собі зливу почуттів із радості, захоплення і непереборного сорому. — Адже те, що відбулося, скоріше нагадує гуманітарну допомогу, ніж нормальні цивілізовані гастролі”. — “Останній раз ми були в Дніпропетровську двадцять років тому. Якби ми поїхали від вас, — відповідає цей дивовижний Батько театру, — то Бог би нам цього не пробачив”.

Отак, і не менше! — З оглядкою на Бога. То й не дивно, що луцькі православні священники після вистави “Андрей Шептицький” цілували руки Федору-Андрею і розчулено шепотіли кризь слози: “Ви — наш Митрополит!” І я дякувала панові Стригуну від імені бідних, “безгрішних” моїх земляків-східняків за заньківчанські гастролі, що обернулися для нас усіх шляхетною соборною акцією.

У цьому огляді я нічого не перебільшила і не боялася перехвалити акторів, бо їх перехвалити просто неможливо. А шире слово подяки, вірю, значно більше потрібне мудрим лицедіям, відданим служителям Мельпомені, аніж тупа, недолуга байдужість і зневага. Боляче згадати, але навіть не кожному з них дісталися наші квіти, тож нехай добрі слова цієї рецензії-огляду стануть для них букетом стелових волошок і духмяного чебрецю, — услід їхньому потягу на захід.

Леся СТЕПОВИЧКА

● м. Дніпропетровськ

Продовження. Початок у ч. 39 (2001 р.), ч. 2, 7—9, 11, 13—18, 20, 21, 23, 25—27, 29 (2002

Існує таке психологічне явище, як домінанта, відкрите відомим ученим О. О. Ухтомський, суть якого полягає в тому, що піддослідним паціюкам тривалий час не давали їжі. І коли вони допадалися до неї, то вони, паціюки, не звертали уваги на те, як їм відтинають хвости. Цей закон домінанти поширюється майже на всі види, в тому числі і на людину, про що може свідчити хроніка голодоморів ув Україні. З виголодженням вкрай людиною можна чинити щохотя... Власне, лише після голодоморів можна було запроваджувати нову форму власності — колективну...

Гідність і відповідальність зникають, бо домінантою стає споживання... У відомому американському кінофільмі "Зав'язані вітром" героїня виголошує у фіналі фільму сентиментальні слова: "Я піду на все, аби ніколи не голодувати". Багато хто ці слова сприймає як кредо, як символ віри західного світу, як формулу американської мрії.

Ідея американського земного раю без спокути і перетворення можлива лише для обмеженого кола тих, що втратили свою людську подобу, отже з відступами від божеської природи людини. Остання вже не раз оголошувала себе впродовж історії "альфою і омегою", замуруючись у піраміди, засипаючи себе в скіфські кургани. Українські чорноземи законсервували велич царів наших і їхнє марновірство. Нині мільяртери, застосовуючи новітні досягнення науки, досягають того ж, заморожуючи свою згаслу плоть на потонні віки: на поглум і безчестя. Ціннісні критерії, які формувалися в Україні протягом довгих віків (від Трипільської доби до Шевченкової) візьмуть неодмінно гору над прагматизмом, зиском і комфортністю... Якщо людство не хоче закінчити самогубством, воно мусить враховувати й українські історичні уроки... У тому числі й уроки трьох голодоморів...

Сентенція Ісуса Христа: "Шукайте царства небесного і все дасться вам", — можливо, звучить сьогодні і не переконливо, і декларативно. Але ще ніхто її не спростував облаштуванням власного земного царства. Наставав час, і розлука з цим царством ставала неминучою. І вислів Анатолія Солов'яненка про те, що в гробу кишень немає, лише осучаснює сказане майже дві тисячі років тому: "І порошинки не візьмете з собою". В есхатологічному двобої добра зі злом, сумління із зиском наші пращури були завжди на боці добра й сумління, чим і забезпечували собі місце під сонцем...

Благополуччя і свобода без істини, без духовної рівноваги, без душевного самовдосконалення — нічого не варті. І деякі західні країни, що домоглися земних благ, є цьому підтвердженням.

Не може бути продуктивною ідея установлення такого світогляду, де б одні розкошували, захрясаючи в переситі, жадобі, перелюбстві й ксенофобії, а інші — животіли. Ідея Едему для обраних — це абсурдна ідея, це антилюдська, антибожа ідея, тому моральні критерії ніколи не стануть архаїчними, як не зістаряться принципи добра, душевного вдосконалення і творчого осмислення світу, в якому є лише один пан, Ісус Христос...

"Стародавнє минуло — ото сталося нове".

Інакше потрактовувати — означає сприймати і нашу українську історію як безглузду: тому витoki визначають і перспективу. Вони, ці дві категорії, взаємозумовлені і взаємопов'язані, як книги Старого Завіту з усіма Євангеліями.

І наша мета: не захоплення старожитності і величчю наших пращурів, а чітке бачення власної української перспективи... Отже, до витоків.

СИЛА ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ

Суцї фактом самого життя переважають померлих, тому, власне, і не квапляться засвоювати уроки своїх попередників або зв'язати на їх мудрі висновки, застереження, сентенції, вчення. І саме це є, напевне, причиною деградації моральної величчї людини, її духовної збідненості, її дріб'язковості, підступності. Видатний український мислитель

Памфіл Юркевич ще в середині XIX ст. у своїх роздумах про "Історію філософії права", якими він ділився зі студентами Московського університету, де він очолював кафедру філософії, зазначав, що людина мусить бути цілісною і в знаннях, і в житті.

Двадцятье сторіччя довело, що ці категорії розведені до своїх полярностей: життя знаннями не корегується, більше того — знання стають інструментом до здобуття комфорту для життєвляштування.

"Сучасна людина, — казав П. Юркевич, — мало схильна до абстракцій і надто розп'ята дріб'язковими життєвими інтересами, якими вона надзвичайно дорожить.

Множинність світу витіснила єдність, спеціалізація — універсальність... Людина, здавалося б, озброюючись новими казковими досягненнями, мусила б ставати досконалішою, духовно значущою, адже, як зазначає Макс Планк: "Релігія і наука зовсім не виключають одна одну, як це вважа-

світу. Для того, щоб виплекати таку національну одиницю як українець упродовж багатьох сторіч потрібна була участь не лише самого природного фактора, на який посилюються наші антропологі, а й надзвичайна дбайливість роду, матерів, батьків. Ми часто вживаємо такий термін: здоров'я нації, відриваючи його від не менш важливішої і вирішальнішої категорії, такої як "моральне здоров'я". Вселюдська історія, як і національні, — свідчать про те, що наукові та інші засоби пізнання світу і віра в надприродні сили, якщо хочете, космічні, існували завжди. І важко стверджувати, що було більше помічним: чи цілюща сила рослин, а чи сама молитва, якою супроводжувалося лікування. Але і тут стався розрив.

Проте тисячоліття формування українського етносу свідчать, що цей шлях був найпродуктивнішим. Багато істориків (від Геродота до Павла Крушевана) звернуло

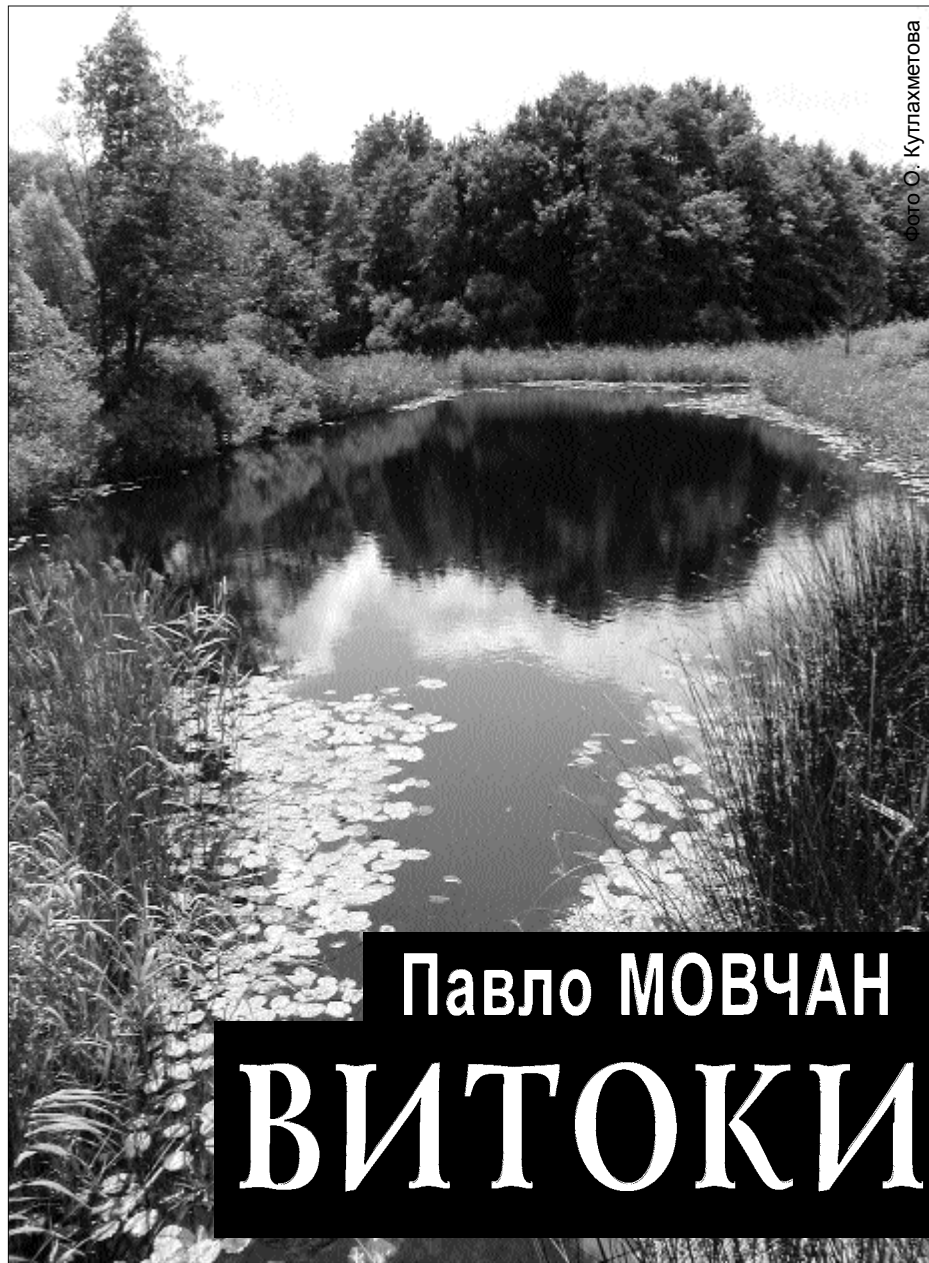

фото О. Кутахметова

зом очей і задушевним сміхом. Там під вічно сірим похмурим небом людина набула якогось пригніченого нежиттєвого виразу: це олов'яне, пригнічуючи його душу з віку у вік, убило в ньому життєрадісність; тут він ріс під ясним синім небом, вбираючи в себе разом із сонячним промінням і життєві сили: він дихав на повні груди, дихав здоров'ям, з насолодою, і, відчувачи себе здоровим, вже інакше дивиться на світ. Дивлячись на цю юрбу, ви передовсім відчуваєте, що в ній переважає здорова людина, що це не скалічена і вироджувана юрба столиць та інших великих центрів життя, а ще свіжа, вічно оновлювана приливом цнотливих сил природи.

Придивіться до городових, до двірників, до кондукторів на конках — все люд крупний, широкоплечий, з рум'янцем та засмагою, бадьорим виглядом, меткими, блискучими очима. У Києві дуже багато вродливих людей... Особливо вродливі киянки. Назустріч весь час трапляються миловидні симпатичні личка чисто малоросійського типу, інколи широколиці, є частіше кругловіди, з тонкими рисами, красиво обведеними брівками і глибокими очима, які подекуди вже втратили свою малоросійську характерність, але з очима світлими, — то сірими, то голубими при смаглий шкірі і чорному волоссі "южанок"... Малорос, при глибокому розумі, в усьому безпосередній. У цьому особливо яскраво виявляється історична канва, по якій вишивався склад малоросійської натури. Ні-ні та й прозирне в ньому геть запорізький розмах, з його пристрастю і широтою..."

Можна було б цитувати сторінку за сторінкою це захоплення російського великодержавника від історичності нашої нації, від природності та оригінальності. Але я вашу увагу звертаю не на розум і вроду, не на темперамент, не на жвавість і розважливість, а на здоров'я: в ній, в юрбі "переважає здорова людина", "життєрадісна", що "ввїбрала в себе разом з сонячним промінням життєві сили"... Ці сили вбиралися не одним поколінням. Для формування "такого типу" потрібні були віки. І духовно-моральні чинники відігравали найважливішу роль при етногенезі. Людина жила не другорядним, побутовим, егоїстичним, а цілісним, магістральним, національним. Цей життєвий простір, простір осілості наших пращурів не був простором спокою і вічної злагоди: його не захищали високі гори та неподоланні бурхливі ріки чи моря.

Життєвий простір відроджувався одразу і збіжжя лінійності списів і... — був наменшення... — завойов... — ми жінка... — давніх ча... — був зав... — ських тир... — натські ча... — щурів все

вляглося в один етнонім: татарин. "Сонечко-сонечко, виглянь у віконечко, там татари йдуть і тебе заберуть..."

Кафа, як і Сурож, задовго до появи тут татар були ринками невідьників, вилонених по селах та містах давніх українців. Це в новітні часи витворилася міфологія про носіїв культури і цивілізаційних здобутків колонізаторами наших південних кресів. Головна мета була — "людоздобичництво". Раби потрібні були і для Карфагена і для Рима, так само, як для Афін чи Єрусалима... чи Вавилона... А хіба Дарій не брав полонених на будівництво своєї імперії? Работоргівля — як і проституція — найдревніша, так би мовити, ремесла людські...

Далі буде.

Старі, вироджувані архаїчні етноси весь час омолоджувалися свіжою здоровою кров'ю наших пращурів... Тому питання волності, питання незалежності ставало проблемою простого виживання. Відвага гартувала людину. І походи наших славетних князів від Олега, Святослава та Ігоря до Богдана Хмельницького — ставали фактично визвольними походами. Чому історія замовчує ці сторінки? Сторінки работоргівлі, що інтенсивно провадилась про-

Структура Української Повстанської Армії була збудована за територіально-ієрархічним принципом на підставі чітких організаційно-статутних положень. Уся територія, на якій діяла УПА, була розділена на регіони діяльності (військові округи — ВО). Кожна округа мала командира військової округи, політичного референта і господарчого референта.

На території відповідної округи діяла група, тобто потужне військове з'єднання, що за кількістю відповідало стрілецькій дивізії. Наприклад, на теренах Житомирської області протягом серпня-листопада 1943 року діяла група "Тютюнник". Шефа військового штабу групи призначав командир ВО.

У складі групи діяло кілька загонів (полків), кожен з яких мав по кілька куренів (у перекладі на сучасну структуру — батальйонів), що складалися із сотень. Сотня була основною, найбільш оптимальною бойовою одиницею — достатньо чисельною для нанесення відчутних ударів і протистояння великим підрозділам ворога, а водночас не настільки великою, щоб це стояло на перешкоді мобільності та оперативності виконання поставлених завдань.

У кожній сотні налічувалося по кілька сот чисельністю 30-40 бійців; чота мала в своєму складі в середньому по три рої. Для виконання розвідувальних і диверсійних завдань створювалися також бойки.

Бойка — найменша бойова група бійців ОУН-УПА — складалася із кількох осіб: 3-5, зрідка — до 10, тобто за максимальною чисельністю відповідала роєві. Деякі бойки перебували на напівлегальному становищі: удень — звичайна, на очах у всіх, праця в по-

лі, на обійсті; уночі — час від часу — участь у бойових операціях.

Така організація партизанської боротьби виникла в конкретних умовах гітлерівської, а потім московсько-більшовицької окупації, тобто в умовах, коли Українці, перебуваючи у ворожому оточенні, змушені були приховувати своє прагнення побудувати самостійну Українську Державу.

Совецька комуністична (а по суті — сталінська, тобто фашистська) пропаганда від 1943 року і аж дотепер змальовувала борців за волю України у найчорніших фарбах, приписуючи бійцям ОУН-УПА найогидніші вчинки, яких ті ніколи не здійснювали.

Благородні слова — бандерівець, самостійник, націоналіст — були перетворені на ідеологічний кухні ЦК ВКП(б) у Москві на лайку, використовували ці слова для означення "врагов совєтської влади"; тієї влади, у якій насправді ніхто не слухав порад (совєтов) народу, бо все вирішувалося за вказівкою "наймудрішого вождя".

Саме за його вказівкою було створено в системі НКВС загони "ястребков", котрі діяли у формі і під виглядом бійців УПА, відзначаючи свої "бойові дії" нечуваними звірствами проти мирного населення західних областей України.

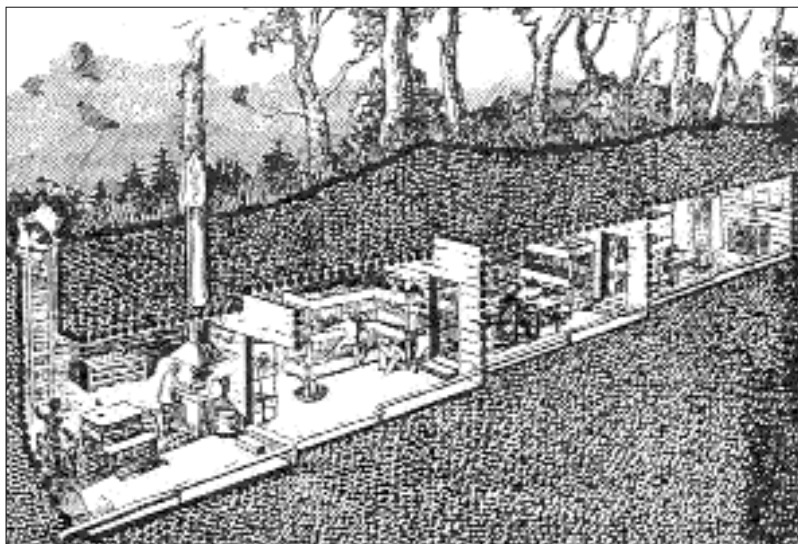
До будь-якого села, хутора, оселі, запліт дозріваних у зв'язках із бандерівцями, вривалися серед білого дня озброєні "ястребки" і вчиняли жорстоку криваву розправу, не жаліючи навіть дітей.

Продовжуючи активну партизанську боротьбу проти московсько-більшовицьких окупантів у себе вдома і не бажаючи наражати на небезпечальності становищі: удень — звичайна, на очах у всіх, праця в по-

Криївка, бойка, схрон... Мало хто з сучасних юнаків вживає цих визначень, а тим більше, достосовує їх до власної особи. Навіть у нинішньому Українському війську досвід діяльності бойок із застосуванням схронів не є предметом практичного засвоєння.

А шкода, бо цей досвід, чого доброго, може ще стати у нагоді в Україні, так само, як був широко ви-

РЕТРОСПЕКТИВА І ПЕРСПЕКТИВА СХРОНУ

Підземний бункер-шпиталь на горі Хрещатій. Збудований чотою Юрія Борця-Чумака 1946 року

наприкінці 1945 року приймає рішення про масове будівництво схронів.

Якщо **криївка** (від слів *укритися, сховатися*) влаштовувалася як тимчасове укриття, переважно на поверхні, то **схрон** мав знаходитися під поверхнею землі і використовувався як місце тривалого, стаціонарного розташування підрозділів, штабів, госпіталів, друкарень тощо. **Схрони** — це свідчення і форма боротьби титульної Нації проти чужоземних загарбників, окупантів. **Схрони** — це, значною мірою, символ Нації, переконливий до-

каз її нескореності, самовідданості, високого рівня організованості і дисципліни в лавах ОУН-УПА.

Невеликі **схрони** (найчастіше — для бойок, зв'язкових, розміщення провіанту і амуніції) звичайно являли

Чумак же далі роздумував над тим, що має сказати воякам. Багато з них уже мали за собою чотири роки служби в УПА, і підхід до них, як до новаків, був би помилковим, а то й неправильним.

Про ідею говорити їм немає потреби, бо це такі хлопці, котрі у разі поранення дострілять себе, щоб не потрапити до рук ворога й під тортурами не зрадити друзів.

...Маючи практику в будівництві бункерів, а до того перебуваючи раніше в підземному шпиталі, Чумак хотів спорудити цей шпиталь якнайвишідніше (...) Тут можна було розмістити людей. Під цим оглядом (...) терен сотні Громенка мав куди краще забезпечення, бо посідав десятки готових бункерів.

Борець Юрій. У вирі боротьби. — К.: Наукова думка, 1993. — С. 128-131.

собою одноповерхові приміщення на 5-6 осіб, заглиблені на кілька метрів нижче поверхні землі. Будувалися й "двокімнатні" (інколи — глибокі двоповерхові) схрони, а також невеликі бліндажі неглибокого заглиблення на кільканадцять осіб.

Протягом 1945-1946 років у Прикарпатті і Карпатах було збудовано близько двохсот підземних схронів, а серед них і великі бункери. Прикладом зазначених може слугувати підземний бункер-шпиталь на 19 ліжок для поранених, з підсобними приміщеннями, операційною, кухнею і туалетом, водогonom і каналізацією, що його збудувала чота Юрія Борця-Чумака ранньої осені 1946 року на горі Хрещатій.

Місце для цього шпиталю було обрано командуванням після докладного аналізу тенденцій і оцінки перспектив ведення військових операцій. Гора Хрещата, що на території сучасної Польщі, в Бещадах, недалеко від місця, де сходяться кордони України, Польщі і Словаччини. Її висота — 997 метрів. У семи кілометрах від неї — містечко Душатин на березі річки Ослави, яка впадає у повноводий Сян.

Основна проблема схронів, а особливо, бункерів — збереження конспіративності за умов переміщення людей у районі їх розташування. Маскування підходів і входу, локалізація небажаних свідків і свідчень (димів від кухні, звуків, запахів тощо), дотримання секретності під час передавання інформації — усе це вимагає не тільки організаційної вправності і дисципліни, а й відпрацювання певних навичок поведінки.

Особливих навичок вимагало користування схронами в зимовий період, коли вже випав

сніг. Проте бійці УПА настільки майстерно володіли технологією конспірації і маскування, що це давало їм можливість користуватися так званими зимовиками, тобто схронами на зимовий період, не припиняючи партизанських дій.

Ця публікація — лише невеличка данина шани сотням тисяч безіменних бійців, які свідомо віддали своє життя за волю України, воюючи в рядах Української Повстанської Армії. Їх високий патріотизм і самозречення в ім'я Бога і Української Державності є чи не єдиним прикладом масового героїзму Української Нації в ХХ столітті.

Але річ не тільки у героїзмі в минулому, вартує гідного вшанування з боку вдячних нащадків. Судячи з повзучої деукраїнізації і багатоаспектної російсько-імперської експансії в Україну, тема **схрону**, очевидно, не тільки не втратила своєї актуальності, а й стає дедалі важливішою на порядку денному існування Української Держави.

Бо від того, що Москва веде "мирну", а не відкрити війну проти України, вона не перестала бути війною; загарбання, яке відбувається на наших очах, не перестало бути загарбанням, а окупаційній військи на території України не змінили своєї антиукраїнської доктрини.

Зрештою, очевидні антиукраїнські акценти у задемонстрованому 10 травня 2002 року по телеканалу "1+1" сучасному російському фільмі "Брат-2", в якому один з головних героїв називає всіх Українців бандерівцями (не в справжньому, а в лайливому московсько-імперському розумінні цього поняття) — характерне тому підтвердження.

Роман ЗАПОЛЬСЬКИЙ

ДОКУМЕНТИ

...Війна провадиться в інтересах імперіалістичних хижаків, що хочуть коштом інших народів і чужих земель поширити свої впливи... Війну провадять партійні кліки за те, щоб могли вдержатися на поверхні політичного життя...

Воєнна хуртовина не минула також і українських земель. Знайшлося багато охочих "визволити" нас, або "освободити" нашу землю від її багатств. Розстрілами тисяч невинних людей, вивозами на холодні Соловки чи Сибір позначили вже на Україні своє "освободження" червоні московські імперіалісти — більшовики.

В українського селянина насильно вивирали його просянкуту кров'ю і потом землю й увесь доробок, а самого гнали на голодний пайок до колгоспу, де він не був уже вільним господарем, а лише рабом-невільником під нагаєм посіпаки.

...Московський імперіаліст, незважаючи ні на що, не хоче розлучитися з думкою про панування над Україною. Кровожерний сатрап Сталін висилає на наші землі

ХТО МИ І ЧОГО ХОЧЕМО

банди грабіжників, бандитів. І останню одежину, останній шматок хліба, що наш селянин заховав собі перед окупантськими бандами Гітлера, забирають "герої" — "червоні партизани". Вони ще мають відвагу називати себе "народними месниками"! Щоправда, мстяться вони, але не за кривди нашого народу, тільки над нашим народом...

Вроджена ненависть Москви до України каже москалям мститися над нашим народом за їхній нижчий культурний і духовний рівень. Бо таке обходження можна було побачити лише у напівдиких, здеморалізованих племен азійських кочовиків. Червоні бандити своїми "подвигами" тільки наражають населення на помсту з боку німців, але в жодному разі його не боронять. Вони нищать кращих синів України — самостійників.

...Гітлер і Сталін дуже добре зрозуміли, що не зможуть вдержатися на Україні, поки не злікві-

дують останнього свідомого українця — самостійника.

...Ми боремося за визволення нашого народу й тому наша війна є священна. Ми не бандити, не диверсанти, як це нам закидають німці й більшовики з їх завушниками. Ми боремося на рідній землі і в обороні прав нашого народу. Ми несемо високо Прапор Самостійної Соборної Української Держави. З усіма безхребетниками і прихвостнями московського або німецького імперіалізму нам не по дорозі.

Досить неволі! Досить знущання і наруги! Годі вже терпіти! ХОЧЕМО ЖИТИ ВІЛЬНО!

Хочемо вільної, ні від кого не залежної, Української Держави.

Хочемо самі дбати про своє життя, про свою землю і про свої порядки.

Хочемо, щоб український народ був господарем, а не наймитом на своїй землі...

З відозви штабу групи "Озе-

ро" УПА до українського населення із закликом до боротьби проти окупантів за українську державу. Травень, 1943 р.

ДІІ ВІДДІЛУ УПА
загону "02" — групи "Озеро" в районі Житомирської області (фрагмент звіту від 27 грудня 1943 р.)

...Стан Червоної Армії. Світська армія здеморалізована, голодна, обдєрта до краю. Бійці і командири міняють все на горілку. Були часті випадки, що за горілку молоді хлопці діставали гранати, кріси і інші виряд. Командний склад переважно зложений з москалів. Вони в жажливий спосіб поведуться з рядовиками, що бійці падали з утоми, а командири купали їх ногами і казали: "Должен ити без никаких разговоров".

Після заняття терену на чет-

вертий день переводять мобілізацію від 16 до 55 років. Залишають тільки калік. Після переслухання мобілізованих у відділі НКВС відсилають їх на передову. Москалі говорять: "Довольно ми уже намучились за вашу Україну, ви жили два года спокойно, а тепер довольно з вас. Ви должны ити на передовую фронта, чтобы испулить долг, наложенный на нас Советским Союзом".

...Населення незадоволене більшовицькою дійсністю. Воліли б навіть, щоб були німці, як червоні. Невдоволення це основане на тому, що більшовики зразу мобілізують чоловіків на фронт, а в їхніх жінок забирають всі запаси та худобу, яку придбали на зиму. Червоні на постійно забирають усе, говорять: "Ми воюемо, нам усе можна".

*) **Літопис УПА**, Нова серія, Том 2. **Волинь і Полісся: УПА та запілля 1943-1944. Документи і матеріали**, НАН України та ін., Київ-Торонто, 1999, с. 577-579, 650-652.

КАТАСТРОФА БУКОВИНСЬКОГО ТЕАТРУ, АБО СТАН БАЗАРНОЇ ЛЕТАРГІЇ?..

ПІДСУМКИ ТЕАТРАЛЬНОГО СЕЗОНУ ТА ВЛАДНОГО РЕФОРМУВАННЯ ТЕАТРУ, ТИПОВІ НЕ ЛИШЕ ДЛЯ ЧЕРНІВЦІВ

Ще в 1996 році з метою порятунку Чернівецького обласного музично-драматичного театру ім. Ольги Кобилянської та піднесення його до рівня європейського, керівництво обласної влади розпочало його реформування та адміністративні зміни. Наслідком такої владної опіки стала зміна дирекції та художнього керівництва театру, а жоден театральний сезон не минав без гучних скандалів у пресі. Не обійшлося без нього і під завісу цьогорічного театального сезону. Що дало підстави констатувати: як тоді, так і тепер вражає намагання керівництва мистецького колективу приховати свою творчу неспроможність і адміністративну бездіяльність за соціально-економічними проблемами, які є болічними не тільки для окремо взятого колективу, а й принаміні українському суспільству в цілому. Як тоді, так і тепер залишається актуальним питання: чому заважає театр у місті, де так багато навчальних закладів, молоді, де такі, зовні культурні, традиції інтелектуально-мистецького життя? Чому глядач збайдужів до театру? Узвичаєне пояснення, що люди не ходять, бо, начебто, нецікаво, є поверховим. Дистармонія стосунків театру і публіки має соціальне підґрунтя.

Прем'єри цьогорічного театального сезону засвідчили два факти. Перший — що Чернівецький музично-драматичний театр ім. Ольги Кобилянської ще подає ознаки життя, а критичні відгуки в пресі і репліки на них художнього керівника творчого колективу ще якось пов'язують його з глядачем. Другий — що загалом виразно позначається спадна тенденція у розвитку нашого провінційного культурного життя.

Слідкуючи за адміністративними змінами в обласному театрі, які, за волею владним рішенням, тривають, ось уже понад 10 років, буквинці-шанувальники Мельпомени стали свідками того, як професійний колектив, в якому ще донедавна були справжні народні і справжні заслужені артисти, талановита молодь, поступово зводиться на аматорський рівень, рівень агікультурбригади, вибудовуючи вистави за законами шкільних монтажів: трошки музики, трошки танців, трошки діалогів, трошки монологів — і жодної психології. І це для таких, скажімо, творів, як "Кайдашева сім'я" за І. Нечум-Левицьким, "Ціною крові" за Лесею Українкою, суть яких — в глибокому внутрішньому конфлікті. Тим часом, керівництво театру час від часу скаржиться на відсутність хороших акторів, молоді в театрі, вдячних глядачів, доброзичливої критики, а головне — належного фінансування театру з боку місцевої влади...

Але, якщо пригадати історію українського професійного театру, то процес його становлення і розвитку, як і української театральної культури взагалі, відбувався в умовах дії Емського указу, в якому був спеціальний пункт про театр, що став справжньою перешкодою аж до 1917 року, бо забороняв сценічні вистави "на малоруському наріччі", а також друку-

Сучасний театр працює в умовах перелицьованого колись ідеологічного диктату на персональний нинішній, де першу скрипку, як правило, грає дружина художнього керівника. А ще — фінансової кризи, загальної апатії до проблем громадського і культурного життя. Щоправда, криза сучасного театру, в тому числі і буквинського, — це, насамперед, криза свідомості, яка перебуває у стані базарної летаргії. Нею уражені не лише викинуті на вулицю безробітні і вимучені безгрошів'ям люди, які змушені жити

вання на ньому текстів до музичних нот. Але ці політичні й, зрозуміло, фінансові утиски жодним чином не завадили корифеям української сцени (І. Карпенку-Карому, М. Кропивницькому, М. Садовському, П. Саксаганському, М. Заньковецькій, Г. Затирикевич-Карпинській) піднятися до високого рівня художнього узагальнення образу, до опанування методу переживання й удавання, до технічної досконалості акторської майстерності. Сценічне мистецтво театру корифеїв витримало іспит часом внаслідок вияву його митцями високої громадянської свідомості, стійкості й мужності в умовах жорстоких урядових переслідувань демократичного театру у царській Росії, виняткової працьовитості, творчого змагання між собою, навчання в процесі сценічної практики, а головне, відданості мистецтву та ідеї служіння народу.

Хтось скаже: це історія... Так! Але це була б погана історія, якби не стала добрим уроком для нащадків, а з її досвіду ми не зробили б належних висновків. Саме з огляду на історію ми можемо стверджувати, що в усі часи і за всіх режимів шлях українського професійного театру був тернистим, але його майстри завжди були тісно пов'язані з передовою громадською думкою у мистецтві свого часу і, зокрема, з передовою теоретичною думкою в світовому театральному мистецтві.

Із сумних реалій, які спостерігаємо сьогодні, можна зробити висновок, що найбільшої шкоди українському мистецтву, культурі, театральній зокрема, заподіяла тоталітарна радянська система, яка зняла з творчих організацій, установ, закладів мистецтв та культури фінансові проблеми, зруйнувавши тим самим у митців не тільки психологію мислення і творчості, а й розбестила справним фінансуванням збитковий театру, що, в свою чергу, позбавило їх необхідності своєю працею заробляти кошти.

У такий спосіб держава перетворила митців на обслуговуючий владу та її представників на місцях персонал, доля якого повністю залежала від ласки чиновників. За умов такої комуністичної "зрівнялівки" психологія митців стала споживацькою, а театр вдовільнявся представницькою роллю. І коли в 70-ті роки став вже відчутною криза в державі, сьогодні можна не наважуватися говорити, оскільки браку фінан-

тільки пекучими потребами дня. Цією летаргією уражені і ті, хто приніс психологію базару й прагнення миттєвого зиску й тріумфу в те середовище, де повинні панувати інтелект і вміння бачити й визначати перспективу. У відчутній руїнації чернівецького театру — не що інше, як намагання зберегти цей летаргійний стан свідомості, що деморалізує наше громадянство, дебілізує нашу молодь, марнує таланти. Марнують свій та-

багато що, приховуючи свою творчу неспроможність. Але не варто так безоглядно спекулювати... Бо далеко не всі актори, які пішли за ці роки з театру чи виїхали на заробітки за кордон, зробили свій вибір через брак грошей. У працівників театру на пам'яті слова заслуженого артиста України Василя Лещика, який, звільняючись, сказав: "Не хочу працювати в топорівському драмгуртку!"

Далеко не всі актори ладні були змиритися з таким марнуванням свого таланту і перспективою творчої деградації. Петро Мага та Михайло Войчук вирушили до столиці. Перший став шоуменом популярної "Телефортуні", другий — ведучим на "Радіо-2". Олег Мельничук сьогодні успішно працює в Мукачівському театрі, а заслужений артист України Василь Лещик — в столичному. А от спроба актриси театру Людмили Скрипки порушити цей летаргійний стан свідомості в театрі самостійною роботою над виставою "Я чекаю тебе, коханий" (реж. П. Мага) — викликала негативну реакцію у керівництва. Тим часом у 2001 році актриса була удостоєна звання дипломанта Міжнародного незалежного фестивалю мовних вистав "Відлуння" саме за яскраву емоційність акторської майстерності в ролі Марії у виставі "Я чекаю тебе, коханий", який проходив у Києві і організатором якого була Міжнародна Асоціація Фестивалів Мовних вистав (ІАРМ). Після такого визнання на міжнародному фестивалі керівництво театру влаштувало актрису обструкцію, а виставу "Я чекаю тебе, коханий" знімає з репертуару. І сьогодні виставу Людмили Скрипки можна побачити на сценах обласного лялькового театру та кафе-театру "Голос". Не кращою була доля на сцені рідного театру самостійної роботи двох інших актрис театру — Валентини Головки та Лариси Попен-

лант і актори театру на безпорадні, надто далекі за змістом від запитів сучасного глядача вистави і приречені жити під тягарем повсякчасного емоційного стресу. До професійної творчої невдоволеності "додається" низька зарплата, і актори, як і інші працівники театру, підробляють десь на базарах, по грецьких, італійських маєтках тощо. Такий спосіб виживання митців унеможливує головну вимогу творчості — концентрацію духовних і душевних сил. Таких поневірянь не знали колективи ані М. Кропивницького, ані Г. Хоткевича,

ко, які власним коштом, спільно з режисером з Києва Юлією Гасиліною поставили виставу за п'єсою Р. Феденкова "Жіночі ігри". Незважаючи на те, що зал театру здебільшого вільний, дирекція і художнє керівництво знаходили різні приводи, щоб вісім разів відмовити актрисам у наданні сцени навіть на умовах оренди. І сьогодні Валентина Головка та Лариса Попенко грають свою виставу у переповнених залах міських палаців культури та філармонії, в той час як зал театру надається усім бажаючим гастролерам, учасникам художньої самодіяльності, підприємствам для проведення заходів.

Чернівецький театр дедалі менше нагадує храм мистецтва і за своїм використанням перетворюється на звичайнісіньке орендне приміщення, фінансовий зиск з якого, на жаль, також не завжди йде на користь театру. То хіба слово "катастрофа" надто сильне для означення існуючого там процесу? І як інакше можна визначити стан, коли театр не має, ось уже понад десять років, у своєму репертуарі вистав за творами своєї патронеси?!

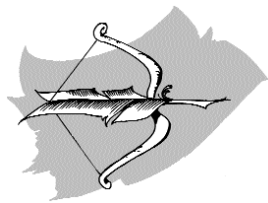
Але художній керівник театру сьогодні, схоже, більше переймається не цими нагальними проблемами, а з'ясовує стосунки з журналістами, оголошуючи деяких з них персонами "non grata", іншим у відповідь на критичні публікації зі шпальт газети "Букovina" відверто погрожує: "Бережіться, бо може трапитися непоправне: хребетик не витримає" і поблажливо обіцяє перерахувати спонсорський відсоток, "бо медицина нині зовсім не безкоштовна" (якщо, звичайно, витримає хребет і знадобиться той відсоток на лікування). Переймається сьогодні художній керівник не оновленням трупи і залученням до колективу молодих акторів, а пошуком тих, хто, на його думку, сприяє виток інформації з театру; все частіше киває на невагу до театру з боку влади та на відсутність в області меценатів, які б накривали на прем'єри фушетні столи, як це робиться в Києві. Хоча на владу та меценатів панові Мосійчуку гріх кивати — принаймні про нього особисто влада гарно подбала, за державний коштом забезпечивши в старому фонді пристойним пристановищем, аби дрібні побутові проблеми не заважали високим духовним злетам. А за коштів тих же меценатів це пристановище було відремонтовано за європейськи-

ми стандартами. Тим часом саме влада, окрім нинішнього 100% фінансування театру, допомогла зробити механіку сцени, світлове забезпечення, відремонтувати дах і фасад приміщення. А от куди поділися виділені облдержадміністрацією на потреби театру 50 тисяч гривень — залишається таємницею не тільки для колективу, але й для губернатора, але, вочевидь, про це добре знають і художній керівник, і вже на сьогоднішній екзодиректор театру Ю. Марчак.

Чим далі в часі від початку "реформування" театру, тим очевиднішими є наслідки такого адміністрування і грубого владного втручання у творчий колектив, як, зрештою, і сам факт, що винні у занепаді не стільки актори чи фінансування, театрові здебільшого бракувало хорошої режисури і хорошого керівника, який би поклав край тінювним фінансовим оборудкам і всім тим чварам, які на шматки розривають сьогодні творчий колектив, виливаючись на шпальти місцевих газет черговими скандалами. Саме про все це відверто й писали професійні театральні режисери і критики, які були подивовані елементами самодіяльності і плагіату в роботах Олега Мосійчука, психологію базару й прагненням керівництва театру миттєвого зиску і тріумфу, намаганням, водночас, зберегти саме цей летаргійний стан свідомості. За таку відвертість у публікаціях й піддавали одноголосно художній керівник і директор театру представників мас-медіа анафемі, шукаючи у їхніх публікаціях про театр — замовників.

Здається, прийшов час чесно визнати: за майже три роки перебування на посаді художнього керівника Олега Мосійчука чернівецький театр не зазнав творчих злетів і удач. Врешті, питати треба не стільки за пана художнього керівника, як з місцевої влади, яка заборонила його до Чернівців і відразу забезпечила за державний коштом евростандартами життя. Хто ж це конкретно зробив і на яких умовах? Бо сьогодні влада заявляє, що у театральному мистецтві нічого не пам'яті. І це, як не прикро, вкотре потверджує своїм владним рішенням, призначивши свого кандидата на посаду директора театру. Під завісу цьогорічного театального сезону ним став колишній начальник оргвідділу облдержадміністрації, автор і дослідник коломийок, кандидат філологічних наук Дмитро Жмундулак. Чи пощастить новому керівнику, фах якого далекий від економічної та господарської діяльності, що їх потребує посада директора театру, продемонструвати позитивні зміни і нове творче обличчя нинішнього Чернівецького музично-драматичного театру ім. Ольги Кобилянської, покаже наступний театральний сезон. Чи витримають митці ще один, черговий іспит часом, мають засвідчити високохудожній сценічній творчості, акторській та режисерській майстерності, доведені до технічної досконалості, які залежать не стільки від грошей, як від інтелекту, професіоналізму і таланту!

• **Марія ВИШНЕВСЬКА,**

Бачила я його востаннє, коли мені було одинадцять. Але все, що пов'язане з братом, пам'ятаю до найменших дрібниць. І, здається, розповідати про нього можу нескінченно, згадуючи наше життя день за днем.

Віктор Цимбал народився 29 квітня 1902 року в селі Ступична Звенигородського повіту Київської губернії. Батьки — молоді вчителі, Іван Федорович Цимбал з Черкас і Лідія Йосипівна (з роду Волошиних) з містечка Сміла на Черкащині. Це була чесна, порядна українська родина, українська не лише за походженням, а й за глибокими переконаннями.

Ідеальне подружжя поєднували щире кохання, глибока взаємна довіра і повага, а відзначали дивовижна чесність, висока освіченість та інтелігентність. І, звичайно ж, безмежна любов до України, безкорисливе служіння рідному народові. Вони не присягалися Батьківщині у любові й вірності, а просто у поті чола працювали для неї, зазнаючи переслідувань від усіх режимів і не знаючи, що таке достаток і добробут. Тато часто повторював: "Для України треба віддавати все, що маєш, і робити все, що потрібно їй".

Так і виховували вони дітей, котрих у родині було четверо. Віктор — первісток. І все найкраще, що батьки мали у своїх душах, вони намагалися вкласти в цю дитину. Дітей виховували власним прикладом, створивши в сім'ї атмосферу доброзичливості, взаємної пошани і любові, в якій не було місця сваркам, неправді, непорозумінням. Тут побутувала рідна українська мова й майже щодня співали українських пісень. У всіх — батьків і дітей — були гарні голоси, і вдома виник своєрідний домашній ансамбль.

А як впливало оточення на маленького Віктора! Спершу чарівне, поетичне село Ступична. А згодом — одинадцять років на київському Подолі з його неперевершеною романтикою, екзотикою, ба, навіть, якоюсь містикою. Це справжнє диво, яке подарувала доля обдарованому хлопчикові, його чутливій душі. Великі й малі церкви, собори, храми, монастирі, каплиці, щоденні симфонії дзвонів. Блискуче дійство Контрактових ярмарків, яке починалося відразу ж за порогом будинку. Все це накопичувалося у вразливій юній душі, заклало основи для його майбутніх творів.

З раннього дитинства виявилась непересічність його особистості. Віктор був від природи щедро, всебічно обдарований, дивовижно цілеспрямований і працьовитий. А над усім домінував потяг і хист до малювання. Свою першу "картину" він створив у два роки, перемалювавши вугіллям на сніжно-білу пошивку лева з килима, що висів над ліжком. Мама згадувала, що цей хижак вийшов напрочуд схожий — з гривою і китицями на вухах і хвості. Досить було дати малому Вікторові аркуш паперу і олівець — і за ним не треба було доглядати: він забував про все і годинами міг сидіти й малювати.

Життя родини складалося нелегко. Віктор завжди болюче згадував про те, як чотирирічним хлопчиком іздив з мамою у Острозьку в'язницю до тата, якого заа-

ГЕРОЇЧНИЙ ТАЛАНТ

рештували за активну просвітницьку роботу на селі і недільні школи для дорослих. А далі — поневірвання, пошуки роботи, поки, нарешті, батькові не пощастило влаштуватися на київський єпархіальний свічковий заводик на Подолі.

Добрий і м'який від природи, Віктор ніколи не був схильний до насильницьких дій. Та коли Україні, яка вперше після сторіч неволі зітхнула на повні груди, почала загрожувати страшна, кривава сила, він довго не вагався. Разом з іншими учнями Другої української гімназії записався до студентського куреня, що згодом поліг у трагічному бою під Крутами, захищаючи Київ від більшовицької навали. А Віктор не загинув лише тому, що батько силоміць затримав удома малолітнього сина-шестикласника і не пустив на вірну смерть. Ця подія потрясла всю українську інтелігенцію, а в душі Віктора залишилася пекучу рану на все життя. Після цього він ще продовжував навчання у гімназії, відвідував вечірні курси професора В. Менка в Київській мистецькій школі, допомагав батькам-учителям, які були ак-

тивними організаторами й учасниками створення української національної школи.

Та тривало це недовго. Події, що відбувалися в Україні, відсунули на деякий час мистецтво на другий план. Віктор стає до лав української армії, бере участь у боях аж до 1920 року, разом з рештками армії опиняється у таборі для інтернованих осіб у Польщі. 1923 року нелегально переходить чехословацький кордон і опиняється у Празі, де одночасно вступає до Вищої мистецько-промислової школи та до Української студії пластичного мистецтва. Вчиться з жадобою, натхненням і невдовзі досягає великих успіхів. Його вважають одним з найкращих студентів. Створені ним монументальні полотна "Доісторичний період", "Первісна людина" високо оцінюють фахівці, а дипломну картину "Адам і Єва, що вигнані з раю", преміюють додатковою стипендією на місячну творчу подорож до Італії. Отже, здійснилась давня Вікторова мрія відвідати чудову країну-музей. Надсилаючи з Італії листівки додому, він ділиться незабутніми враженнями.

Широковідомим Віктор стає в 1925 році. Чехословацький уряд оголосив престижний конкурс на графічний портрет історика Франтішека Палацького, в якому взяли участь близько ста найкращих художників Чехословаччини, а першу премію отримав... невідомий двадцятирічний студент Вищої мистецько-промислової школи, українець-емігрант Віктор Цимбал!!!

Після цього його визнають у мистецьких колах. Він працює у львівському видавництві "Світ дитини". Перед ним — прекрасні перспективи. А тим часом в Україні все більше розкручувався маховик шаленого сталінського терору. І чим більше він набирив обертів, то довгими ставали журавлині ключі емігрантів за океан, що тікали від довгих рук ГПУ. Серед них був і Віктор Цимбал. Страшне враження справило на Віктора вбивство Симона Петлюри, улюбленцем якого він був свого часу.

Цієї весни минуло сто років від народження видатного художника ХХ сторіччя Віктора Цимбала. Вечір пам'яті, організований Музеєм історії Києва та Музеєм шістдесятників, став першим привселюдним словом про нього в Україні. Автор пропонованих спогадів — Тетяна Цимбал, сестра художника, актриса, шістдесятниця, яка багато зусиль доклала до збереження пам'яті про брата, а передала її для публікації племінниця художника, Вікторія Цимбал.

Знайомлячи читачів із життєвим та творчим шляхом художника, наголошуємо, що саме Віктор Цимбал разом із дружиною Тетя-

злочин проти українського народу, її можна назвати громадянським подвигом митця. 1936 року це полотно привернуло загальну увагу на першій персональній, дуже успішній виставці В. Цимбала в Буенос-Айресі. Байдужих людей біля неї не було.

Відома, що цей твір збирав коло себе юрби глядачів, у тому числі й комуністів, які проти нього протестували і в дискусіях із журналістами неодноразово вчиняли навіть бійки. Тим часом ця картина не має, об'єктивно кажучи, політичного змісту, а радше моральний, проте він волав так голосно, що став гостро актуальним, а разом з тим і політичним.

Так склалося, що понад 33 роки, переважно більшість свого творчого життя, Віктор прожив у Аргентині, відірваний од великих осередків культури Європи та Північної Америки. Тому його творчість тривалий час була маловідомою у широких мистецьких колах світу. А в Південній Америці він був дуже популярний. Участь у кількох виставках рекламної графіки принесла йому, окрім інших відзнак, шість золотих медалей і славу кращого графіка Південної Америки. Окрім цього, декілька персональних виставок у Буенос-Айресі теж мали великий успіх.

Люц Феррандо

У кінці 50-х років — зі зміною політичного клімату в Аргентині — багато українців почали переїздити до США і Канади. 1960 року переїхало до Нью-Йорка і подружжя Цимбалів. Українська громада щиро вітала видатного митця. Популяризації його творчості сприяли персональні виставки та участь в експозиціях Об'єднання митців українців в Америці. Але й тут Віктор мусив працювати для заробітку як графік, мріючи про той час, коли зможе, нарешті, працювати "для себе". Та, на жаль, тяжка недуга не дала здійснитися його планам, — 28 травня 1968 року його не стало. Похований Віктор Цимбал на українському православному цвинтарі Св. Андрія у Бавнд-Бруку. На його могилі стоїть простий козацький хрест із граніту, зроблений за проектом самого митця.

• Тетяна ЦИМБАЛ

1933 рік (Голод)

НЕ МІСЦЕВА ПРОБЛЕМА

Після публікації в пресі першої статті про тривожну ситуацію щодо подальшого визначення статусу трьох провідних музеїв Криму — знаменитих південнобережних шедеврів палацо-паркового мистецтва Алупки, Лівадії та Массандри, викликаною бажанню високопоставлених чиновників перепідпорядкувати їх Державному управлінню справами Президента, Асоціація заповідників і музеїв автономії провела в Массандрівському палаці «круглий стіл» з проблеми «Палаці-музеї Південнобережжя: доля спадщини». Такого представницького рання еліти музейної ви, представницької і навчої влади історія автономії ще не знала. Директор наукові співробітники значних кримських м. Алупки, Бахчисарая, фа, Лівадії, Севастополя, Сімферополя, Ялти, депутати і представники уряду автономії, Мінкульту, висловили стурбованість повідомленням про можливу передачу трьох вищезазначених архітектурних перлин світового рівня у власність Держуправління справами, бо на гіршому попередньому досвіді знають: передбачувані нові «перетворення» можуть повторити прикрі помилки минулих.

Навіть якщо грядуще перепідпорядкування знаних у світі музеїв приймається заради їх порятунку від напівголодного існування, інтелігенція півострова, не лише подвигники музейної справи, а й депутати і урядовці, — однозначно заявили у відповідях на листи за підписом голови Кабінету Міністрів України Анатолія Кінаха, котрий вже не вперше цікавиться тим, як вирішується питання про передачу Алупкинського палацо-паркового музею-заповідника і Лівадійського палацу-музею в розпорядження Державного управління справами Президента України.

Проте висока чиновна переписка триває, обростає епізодами, затягується. Всіх учасників «круглого столу» особливо турбує те, що й нинішній запит з Києва, вже четвертий, як і всі інші, не супроводжують жодні пояснювальні документи, які мали б окреслити подальшу долю палаців-перлин з їх музейними скарбами-колекціями. Ситуація схожа на примху вередливого царедворця, який на прохання пояснити мотивацію своєї чергової забаганки, відбувається звичним: «хочу і все!».

Людей же найбільше цікавлять найпростіші речі: якщо палаці такі змінять свій статус, чи буде дозволено в них доступ? А якщо так, то як його організувати для екскурсантів і для спеціалістів, які прагнуть озайти експозиції чи архіви? Які будуть межі допуску?

Наскільки однотайними будуть у своїй нинішній твердій позиції не віддати палаці кримські депутати надалі? Адже саме від них залежить майбутній ранг краєнів Південнобережжя, бо без відповідного рішення Верховної Ради Криму жодна зміна статусу музеїв, які є власністю автономії, неможлива.

Та мінливість настроїв місцевих депутатів відома всім. Ще свіжі в пам'яті кримчан епізоди прийняття ними бюджету, тексту якого дехто з народних обранців і в очі не бачив. Та й депутати минулого скликання за-

вони погодилися віддати тому ж таки Держуправлінню справами Кримський природний заповідник, а ялтинські (знову ж таки Держуправлінню тим же справами) — славетний Юсуповський палац. Тепер на екскурсію туди не потрапити не лише звичайному туристу, — навіть музейні фахівці не знають, що робитися за його огорожею, до якої не підпускають суворі охоронці.

Спеціалістів і рядових кримчан цікавить і те, що

лися на труднощі, викликані необхідністю підтримувати південнобережні палацо-паркові комплекси у належному стані в умовах недостатнього фінансування, і прохали вищих чиновників не лише про моральну підтримку, ухвалили звернення на адресу уряду Криму і України. У ньому йдеться про необхідність звернути увагу владників і громадськості країни на ту виключну роль, яку відіграють музеї в долі Криму та формуванні його привабливого

вдбудеться з десятками тисяч дорожочинних експонатів, які вимагають особливого режиму умов зберігання цінностей. І де ці всі величезні скарби у разі зміни господаря розмістять та хто тоді за них відповідатиме, якщо знову вони почнуть зникати? Врешті, яким стане новий статус палаців-музеїв?

Про це з київських листів не довідатися. Але чому б, справді, не відповісти на всі ці запитання, які вже давно турбують громадськість не лише сонячного півострова, викликають пересуди, чутки, не відповісти конкретно і відкрито? Врешті, люди мають право знати про долю всенародних національних скарбів! Це ж вони обирали владу, яка, включно з найпершими персонами, обіцяла слугувати їхній волі.

Учасники «круглого столу», які вважають, що почасти самі спровокували «ситуацію непевності і тривоги», бо повсякчас скаржи-

міджу; про те, що втрата музейними палацями їх нинішнього статусу стане помилкою і значним кроком назад, згубно позначиться на подальшому розвитку півострова. Встановлення нового статусу південнобережних шедеврів, який безперечно обмежить їх загальнодоступність, суперечить сучасним європейським підходам до об'єктів культури, основним пріоритетом яких визначено відкритість. А ще, на думку учасників «круглого столу», зміна статусу цих перлин може призвести до порушення Закону України «Про музейну справу», створити прецедент довільного, адміністративного поводження з об'єктами культурної спадщини національного значення. Ще й юридична нісенітниця виходить: як можна ці об'єкти державної власності, що безроздільно належать українській державі, невід'ємною часткою якої є Крим, намагатися зробити ще більш «держав-

нішими і власнішими»?

Та й у випадку перепідпорядкування музеїв-палаців і пристосування для інших потреб їх приміщень виникає загроза збереженості й цілісності музейних колекцій, буде ускладнена діяльність збирання, збереження і популяризації культурного спадку; це може також завдати втрат розвитку туризму в традиційних туристичних регіонах усього Південнобережжя. Архітектурні шедеври такого рівня популярності не можна позбавляти їх рангу об'єктів туристичного бізнесу.

Нарешті, враховуючи те, що південнобережні красені є культурним надбанням не лише Криму, України, а й усього світу — зміну їх звичного і визнаного статусу негативно сприймуть не лише кримчани, а й авторитетні міжнародні кола. Адже унікальні палацо-паркові ансамблі кримського Південнобережжя з їх музейними скарбами створюють позитивний імідж України, який легко може зруйнувати поспішне, невиважене рішення рідного чиновництва, про деяких не останніх представників котрого у світі вже й так склалася певна думка.

Натомість, замість потаємних але енергійних і настійних намагань зробити архітектурні шедеври палаців вочиною обмеженого кола осіб, професіонали музейної справи, глибоко знаючи проблеми реставрації, охорони, благоустрою, зсувів, які обсіли палацово-паркові комплекси, пропонують розробити і реалізувати загальнодержавну Програму збереження і розвитку всіх південнобережних палаців-музеїв, що врахує інтереси як державного управління, так і розвитку загальнонаціональної культури, охорони і використання вітчизняної історико-культурної спадщини.

Чи не доцільніше високим державним чиновникам звернути увагу на те, що вірус «палацоманії», який стрімко поширюється по

всій Україні, найбільшій б'є саме по кримському Південнобережжю, бо практика його сучасної масштабної, хаотичної і швидкої застройки не враховує необхідної мірою наявності пам'яток археології, архітектури, історії та культури, що надто часто призводить до їх загибелі?

А може, замість того, щоб займати імперські палаці, вищому керівництву нашої незалежної держави варто постаратися про власні? Он скільки їх, еkleктичних, поспиналося навіть в охоронних зонах Південнобережжя! Кроку ніді ступити. Ростуть, як гриби, поруч зі справжніми шедеврами палацо-паркового мистецтва минулих століть, занедбаними настільки, що нагадують руїни минулих цивілізацій, які, замість того щоб милувати очі туристів і курортників, стали пристановищем для натовпів бомжів.

Час уже нарешті знайти власні кошти чи закордонні інвестиції і такі відреставрувати десятки занедбаних палаців і колись розкішних вілл кримського узбережжя, більшу частину з яких оголошено державною власністю, що не вберегло їх від руйнації, масштаби якої ми окреслили в мартирологу «архітектурного лахміття» колишніх шедеврів зодчества світового рівня в попередньому матеріалі на цю тему.

А палаці, які натерпілися від епохи переворотів минулих століть, завергли в очікуванні ще невідомих змін, що їх готує їм нове сто-

ліття. Згадати є що.

ВАЖКО БУТИ ПАЛАЦОМ

Грандіозний, величний і неповторний палацовий комплекс Алупки, який несе в собі ідею універсальної спільності між середньовічною архітектурою Заходу і Сходу, завдяки власній славі залишився музеєм навіть в часи нещадного переділу власності і війни, оголошеної палацам більшовиками. Це вже потім вони, перемігши «колишніх», почали організовувати різні надзвичайні комісії, які здійснювали для Москви «выемку и вывоз из дворцов ценностей, в том

переві відкрито використати ящиків, полишених у Ялтинському порту, все найцінніше з мистецьких шедеврів вісімнадцятого і давніших століть. І від пізнішого перепідпорядкування трьох знаменитих палаців — Алупкинського, Лівадійського і Кореїзького (Юсуповського) зі структур, відповідалних за мистецтво, у відомство НКВД, якому було доручено «провести необходимые работы по приведению в порядок указанных дворцов для обслуживания ответственных работников СНК СССР и ЦК ВКП(б)».

Тоді весь другий поверх найфешенебельнішого корпусу відвели під... «жилую квартиру в составе 9 помещений», загальною площею понад 200 кв. м завсідниками якої стали Берія, Каганович, Молотов та інша сталінська камарилья. Круті дворянські сходи не сподобалися, тож новим господарям влаштували ліфт, а життя їхньої челяді полегшили особливі підйомники, якими сюди ж доставляли страви для безупинних банкетів.

Під час них, після особливо патетичних тостів, модно було бити безцінний фамільний криштал. Пролетарські просто ставилися до всіх 43780 безцінних експонатів колишнього музею невідвиклі все експропріювати мешканці тепер вже не палацу, а державці № 2 і спецоб'єкту № 3.

Ці штампи, які в'їлися в усі втрачені й суші експонати музею, досі ніяк не зіт-

руть з них нинішні його хранителі. До книг кремлівські вожді тоді були не дуже охочі. Їх повивозили досхоchu чемаданами і машинами пізніше, в 1952 році, коли держдача стала санаторієм ВЦРПС. Усі раритетні цінності тоді спільно розподілили російські музеї, а понад 33 тисячі найрідкісніших книг, дорожчих креслень, карт і планів XV – XVI століть відправили в бібліотечні фонди Академії наук СРСР.

Нині в Алупкинському музеї 26 тисяч експонатів, на кілька десятків тисяч менше ніж було, що не заважає йому бути одним із кращих в Україні як за цінністю колекції, так і за рівнем наукового потенціалу наукових працівників, котрі з острахом чекають нововведень і нових господарів музейно-палацового комплексу.

Не кращі сподівання і в музейників Лівадійського палацу, який в 1918-1920 роках благополучно пережив сусідство іноземних легіонів і військ Білої армії, а пізніше — й фашистських окупантів. Нині ж царський парк методично грабують “нові” палацомани Південнобережжя. Неодноразово зникала з-над колодязя знаменита Лівадійська химера. Вже викрадено деякі мармурові царські фонтани, безслідно зникли: балюстрада відомої всім мистецтвознавцям Турецької альтанки, 22 мармурові вази Монігетті, остання металева лавочка середини позаминулого століття... Розгул вандалізму в унікальному парку, який має оберігати Закон, спокійно спостерігають охоронці різних відомств, які апетитно споживають гроші, зароблені Палацом екскурсійною діяльністю, та ніяк не розберуться з територією своїх постів. Цікаво, чи так же пильно забезпечують тут охорону учасників великих політичних заходів — самітів глав держав Балто-

ли руїни римської цитаделі Харакс I – II ст. н. е.? Чи матеріали постійно діючих виставок “Кримська конференція”, “Кабінет-лабораторія Рузвельта”, де міститься 260 прижиттєвих видань президента Америки з його власноручними написами, унікальні екземпляри листування Сталіна і Черчіля, ще недавно засекречені документи з так званої “папки Сталіна”...

Про стан цінностей Корейського палацу Юсупова, менше знаного загалом через його надсекретність, яку й зараз зберігає охорона Адміністрації Президента України, нам невідомо нічого. Спершу, відразу ж піс-

не розсварилися за суму орендної плати з ялтинським фондом майна, якому вона й у 210 000 доларів на рік здалася замалою. Кажуть, цікавився “об’єктом” і скандально відомий російський багатій Борис Березовський та інші небідні люди.

Колись мармурові венеціанські леви охороняли князів, графів, тиранів і диктаторів, тепер їх самих та нових лідерів України стереже мовчазна, вишkolена президентська охорона...

У відомому дорученні Президента України від 12 листопада минулого року про палаці світового значення теж, зокрема, сказа-

но: “З метою забезпечення необхідної збереженості Лівадійського палацу-музею і Алупкинського державного палацо-паркового музею-заповідника, як пам’яток історії і культури, а також їх використання для проведення офіційних державних заходів, всебічно вивчити питання приналежності (форм власності) цих пам’яток, і за результатами дослідження вжити в установленому законодавством порядку заходи до їх передачі в Управління Державного управління ділами...”

Історія повторюється? Змінено лише гасло нинішньої боротьби. Сьогодні воно звучить так: “Мир палацам — війна музеям!” Так пишемо нову історію молодій державі України.

Світлана ПИСАРЕНКО, Віктор ХОМЕНКО

ля більшовицького перевороту, її тут забезпечувала ВЧК, потім НКВД. Під час Ялтинської конференції 1945 року в цих апартаментах розташувалася радянська делегація на чолі зі Сталіним, де він влаштував і урочистий прийом для Черчіля і Рузвельта. Була тут і штаб-квартира Молотова. Із 1961 року палац перетворили на держдачу № 4, призначену для лідерів комуністичного руху з країн третього світу. Її останньою з одинадцяти кримських держдач ненадовго передали свого часу в комунальну власність Ялти. Певний час, попередньо відреставрувавши, арендатори російського БАТ “Академпроект”, АТ “Яліта” — групи нафтопереробних підприємств Росії, “покачали” тут гроші за право “нових росіян” екзотично розслабитися в апартаментах вождя всіх народів і його поплічників, від 500 доларів і вище. Доки

Адже тут, у літній резиденції останнього царя Російської імперії вирішувалися питання політичного життя того періоду, а в 1945 — долі народів світу і підвалини ООН, нині ж — України, СНД, країн Причорномор’я. Куди ж перемістиш звідси експозиції “Романови в Лівадії”, з унікальними понад 2000-літніми предметами приватної царської колекції, знайденими поруч — біля Ластівчиного гнізда і Ай-Тодорського маяка, де вияви-

АДРЕСИ ЗДОРОВ’Я

ЛІКУЄ ЗЕЛЕНИЙ КРАСЕНЬ

Визнаний у світі національний перлини — Нікітському ботанічному саду вдалося нарешті узаконити право користування всією землею, на якій він розташований. Акт землекористування на 269 гектарів отримала Українська академія аграрних наук, до якої належить і сам сад.

Це зняло проблему незаконної забудови саду національного значення суперлітніми котеджами, а на ще вчора спірних ділянках починають розбивати ландшафтний парк з деревами рідкісних порід. Тут вже відкрили майже чотиригектарний розарій, де найвишуканішими ароматами і кольорами та формами пелюсток протягом всього літа відвідувачів радують понад 220 сортів троянд. У липні запрошують на виставку бансаї, у серпні — канн.

Майже півмільйона екскурсантів відвідали торік Нікітський ботанічний сад, тоді, як перед цим їх кількість не перевищувала 200 тисяч. Нині в його тінистих дивної краси алеях туристів ще більше. Підвищений інтерес до унікального ботсаду його керівники пов’язують з успішною організацією реклами і розширенням сфери діяльності. Сьогодні не віриться, що зовсім недавно бюджетного фінансування тут ледве вистачало на зарплату співробітникам. Про розвиток науки взагалі говорити не доводилося. Щоб хоч якось зберегти науковий потенціал керівництво Нікітського ботсаду ухвалило рішення про створення торговельного дому з такою ж назвою. Сьогодні завдяки його успішній діяльності вдається належно займатися не лише селекційною роботою, але й виділяти кошти на утримання житлово-комунальної сфери селища Нікіта, яке знаходиться на балансі саду. Запрацювала й котельня, яка опалює будинки й теплиці.

Торік оборот Торгового дому склав 1 млн. 600 тис. грн., і основний грошовий потік йшов на те, щоб ботсад краще знав у світі. З’явилася своя система Інтернет, а в ній — ВЕБ-сайт, серйозніше стали займатися видавничою діяльністю.

Особлива увага розширенню лікувальних властивостей цілющого саду. Активніше стали реалізовувати власну чудодійну продукцію: майже 200 назв консервованих фруктів і овочів, лікувальні препарати. Вони настільки успішно проходять сертифікацію, що найближчим часом планується збільшити їх асортимент до 500 найменувань.

Запрацювали на оздоровлення людей нові напрямки медицини — аромато- і ландшафтотерапія. Адже Південнобережжя Криму — це оаза з 2400 рослин, багато з яких ендеміки. Алеї в лікувально-профілактичному “пахучому саду” поділено на зони з однорідних дерев, які виділяють летючі фітонциди. Тут екскурсанти позбуваються життєвої втоми і найрізноманітніших захворювань завдяки пахучій дафнії і ленкоранській акації, жасмину і східному лоху, ранньому зимоцвіту і чубушнику... Вишукані пахощі гімалайського і атласького кедр, ягідного тису, вічнозеленої калини, європейського багрянника, східного грабінника, крупноквіткової магнолії, пахучого османтуса і благородного лавра підвищують фізіологічну активність людей, благотворно впливають на нервову систему, гоять бронхолегеневі хвороби. Кримська сосна вбивчо діє на збудників різноманітних захворювань, затримує розвиток туберкульозу, корисна для хворих на серце. Справді чудодійним є ялівець, якому немає рівних за вмістом бактерицидних ефірних речовин.

Ще більше уваги на цих мальовничих зелених кручах нині приділяють субтропічним плодовим культурам, здатним допомогти подолати недугу чорнобильцям. Визнаним не лише оригінальним десертом, а й унікальним за ефективністю лікарем щитовидки є фейхоа, плоди якої містять рекордну кількість йоду. Вважається, що рослини всотують його з чорноморських бризів, які розносять йодисті летючі з’єднання. Тож чим ближче фейхоа до берега, тим цілющими є його багаті на біологічно активні речовини і вітаміни плоди. З виведених вченими усавленого ботсаду нових сортів нині готують варення, джеми і навіть пюре з фейхоа, популярні в оздоровничих усього Криму. А ще ж з цього диво-плоду готують неповторні за смаком компоти, желе, мармелади й цукати. Як і з теж рекомендованого для харчування дітей з чорнобильської зони — зізіфуса. Нові його ранньоспелі сорти — Метеор і Таврика, виведені селекціонерами саду, містять колосальну кількість вітамінів і дають плоди універсального використання. Віднині зелений цілющий конвеєр, що несе здоров’я, нарешті запрацював на повну силу. Побувайте тут — переконаєтесь і зачаруєтесь дивною красою одного з найпишніших садів Європи.

КОНФЛІКТ

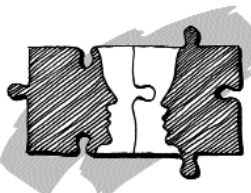
НЕ ДОПУСТИТЬ ГРОШЕЛЮБЦІВ ДО ХРАМУ...

Українське козацтво Криму стурбоване черговим чиновницьким наступом на діючий ще з ранньохристиянських часів Свято-Успенський монастир, який місцеві “кабінетники” намагаються повернути під управління Бахчисарайського заповідника, “щоб перетворити монашеску обитель на джерело екскурсійних прибутків”. На пресконференції в Сімферополі козаки зачитали звернення до Президента Леоніда Кучми і гетьмана Івана Біласа, в якому вимагають припинити зловживання навколо земель монастиря, передати всі приміщення й споруди, розташовані на історичних землях християнської святині — стародавньої православної обителі, — у безпосереднє користування ченцям, упорядкувати проведення екскурсій у відповідності з діючим розпорядком служб у монастирі, передати право проведення груп туристів по цьому комплексу людям, обізнаним із православ’ям.

Згадавши свої давні права, кримське козацтво зажадало від гаранта Конституції і гетьмана України негайної відповіді, щоб не допустити нових зіткнень поборників віри, рабів Момони і місцевої му-

сульманської общини. Конфлікт між ними виник ще торік: боролися за спірні терени так, що правоохоронці ледве розборонили. Із видачею монастирю держактів на землю суперечки припинилися. Та, за словами козаків, дії деяких засліплених наживою місцевих чиновників ускладнюють нормальне функціонування монастиря: “через протидію функціонерів з районної адміністрації не виконується указ про відродження історико-культурних і господарських традицій українського козацтва”, а те, що нині чиниться на землях монастиря, суперечить підвалинам православ’я.

Усюдишні підприємці направляють на територію храму все численніші групи туристів, які заходять в обитель майже голими навіть під час молитовних служб, намагаються прокласти через територію монастиря канатну дорогу, встановити все більше торговельних точок, а козаки і ченці вважають, що провести екскурсії територією однієї з найдавніших колисок християнства вони здатні самі, причому відвідання храму повинно бути безплат-

Закінчення. Поч. на с.

ностей в засадничих правилах моралі тієї книги з вимогами Біблії, обов'язками комуніста у відповідності до Статуту КПРС, "моральним кодексом будівника комунізму", був і такий. Тобто: якби християни, мусульмани, атеїсти тощо — жили, дотримуючись кожний своєї моралі — у світі було б значно спокійніше і безпечніше. Але тільки за однієї принципової умови — не нав'язуючи одне одному своїх богів і вчень.

Багато років по тому, вже в незалежній Україні, мені довелося приймати одного з німецьких колег. Інтелегентна, освічена людина, об'їздив мало не весь світ, він був дуже здивований побаченням в Україні. Очікував, як я зрозумів, що в нас вулицями ведмеді ходять, чи щось — на кшталт того... Однак потім, у дружній розмові ми обидва дійшли висновку, що в принципі в нас, в людей, переважає те, що об'єднує, аніж те, що роз'єднує. Незалежно від віри, раси, національності. Треба тільки вміти шукати те спільне і поважати в кожному народі його особіне. Останнє — обов'язково. Тим більше, що й Бог у нас нібито один, просто ми, вірні різних конфесій, децю по-різному його сприймаємо. Але зробив він нас же так різними...

— **Ось ви самі й підійшли до мого наступного питання. Людина і нація, людина й Україна, — з точки зору лікаря.**

— Навряд чи доцільно говорити про такі високі поняття як "нація", "Україна" з погляду якоїсь певної професії. Бодай для лікаря, бодай для інженера або учителя це мусить бути святом. І кожен мусить про те пам'ятати, здобуваючи собі хліб насущний. Бо не хлібом єдиним живе людина. І "ніким" вона бути не може. Кожний є кимось, членом якоїсь певної нації — російської, німецької, польської, американської... Ми — тут, в Україні суцільно — української.

— **А як же глобалізація, об'єднана Європа, тощо?**

— Дуже позитивно. Бо ж хіба хто сказав, що в об'єднаній Європі не стане, приміром, Польщі? Або Литви? з відповідними подіями? Або що в результаті глобалізації чезнуть чеська, італійська чи болгарська мови? Про глобалізацію почали активно говорити років п'ятнадцять-двадцять. Але ж цей термін — то майже ніщо в кількох тисячоліттях людської цивілізації. Хіба "еллінський світ" — це не свого роду глобалізація? У масштабах тієї епохи, з її розвитком продуктивних сил, звісно. А "Pax Romana"? Могутній Рим? Від гір Атласких і до

гір Шотландських по широті, від Іберійських гір до Карпатських по довготі? І де вони, оті "світи"? На їх руїнах продовжували жити й розвиватися своїм шляхом автохтонні народи, які лише культурно збагатилися від участі в такій глобалізації.

Візьмемо ближчі часи. Переможний поступ християнства по планеті — це хіба не свого роду глобалізація? І богослужіння, й церковне письмо спочатку були виключно грецькою і латинською мовами. А потім? Потім набуття церквами національних рис, розвиток власної письменності і літературної мови в різних народів. І нинішня криза християнства, коли в одній з великих європейських

— Звичайно. Причому готовий до дискусії, але не до відступу. Отже, перша засада — **Земля**, територія. Немає жодного народу, який не мав би своєї землі. Це обов'язкова умова існування народу. Ми повинні цю землю чітко для себе окреслити і захистити її.

Народ. Не буває людини, яка не належала б до якогось народу. Кожен є кимось. Отже, він повинен шанувати свій народ, свою спільноту.

Мова. Кожен народ має свою мову. Це є те, що різнить його від інших народів. Що дає можливість народів єднатися і розуміти одне одного. Мова — передумова всієї культури народу, її хліб, якщо можна так сказати.

Релігія і мораль. Кожен народ має свою релігію і свою мораль, які виражають душу народу. Навіть якщо ці релігія й мораль мають спільний з іншими народами базис.

Держава. Для того, щоб, відповідно до своєї моралі, народ жив на своїй терито-

— Ні в якому разі. Хоча б тому, що гасло "всьо во ім'я человека, всьо для блага человека" моє покоління чуло мало не з пелюшок. І річ не в тім, що як тоді не збулося, так і тепер не видно перспектив, — коли воно ділом обернеться, оте гасло?! А річ в тому, що це не є коректним — протиставляти права людини і права спільноти людей, відокремлювати права людини від її обов'язків перед іншими членами спільноти і суспільством в цілому. Оскільки тоді це з великою вірогідністю може загрожувати зміною і назви, і, головне, суті. Тобто, замість прав — може постати всюдозволеність. Схильність до трактування прав людини саме таким чином, як на мій погляд, досить реальна, особливо людьми, не обтяженими мораллю. А в умовах краху ідеології й кризи моралі таких людей, на жаль, більше, ніж потрібно. Причому, на превеликий жаль, на всіх щаблях суспільства. Враховуючи нетривалість демократичних традицій, неструктурованість громадянського суспільства і слабкість державних інституцій, не підпертих багатолітнім досвідом і традиціями, все озна-

хання?

— Наскільки я зрозумів з характеру питання, наше інтерв'ю доходить кінця. І слава Богу, бо на сьогодні, мабуть, досить. Що ж до любові... Я вважаю, що це є світле почуття, яке одне робить життя людини повноцінним. Однак життя — дуже непросте і нелегке річ. Для більшості людей і за більшості випадків це як плисти проти течії або проти хвиль. Важко, а іноді й безнадійно. І не зігріє любов'ю серце таких навантажень просто не витримує. Це одне. Інше, не менш важливе, — це те, що людська любов — вона багата, багатогранна. Скільки є різновидів стосунків людини зі світом — стільки є й різновидів цього почуття — любові. І чим більше в людини цих різновидів любові — тим більше в неї права називатися справжньою людиною. Бо без любові до родини не станеш достойним сином, братом, чоловіком, батьком. Без любові до своєї землі, до свого народу не станеш патріотом. Без любові до своєї роботи, служби не станеш справжнім професіоналом. Без любові до людини не станеш людиною. Та й книжку не писатимеш

Хороброго і аж до Дмитра Корчинського, "політичного діяча і поета", — що я навіть засумнівався. Бо що можу іще додати до думок великих? Тому радив би всім — придбайте, прочитайте і тримайте за настільну цю книгу, бо вона того варта. Сприймайте її розумом всі ті хороші думки про наш народ і нашу Батьківщину, якими рясніє ця книга. Та головне — працюйте, щоб ці прекрасні гасла перетворилися врешті в потужні справи. Щоб не потрібно було більше закликувати до єднання нації, до патріотизму, до любові до рідної мови, до самоповаги, до формулювання національних інтересів. Тобто — до фундаментальних речей, давно усвідомлених і властивих кожній успішній нації. Бо високих слів і гетьманів з отаманами нам ніколи не бракувало — не вистачало завжди тільки вождів нації та їхньої опори: розумних і працюючих, а головне — скромних щодо себе і амбітних стосовно своєї держави й нації людей. Дай Боже, щоб ми це зрозуміли і цю свою спадкову хворобу, цю свою національну анемію зліквідували. Бо ніхто нам не допоможе, якщо самі собі не допоможемо. Ми мусимо пам'ятати, що ми — українці! Що ми є народ! Державотворча нація! І — працювати, працювати, працювати... Ні на кого не сподіваючись і до сьогомого поту. Як колись наші предки, освоюючи Дике поле і Слобожанщину, Кубань і Зелений Клин, сибірську тайгу і канадські прерії. Іншого шляху до побудови сучасної України, як гідного члена Європейського і світового співтовариства, просто немає.

Розпитувала
Любов ГОЛОТА

ВОЛОДИМИР ПАСЬКО: НЕ ВТРАЧАЙТЕ РЕАЛЬНОСТІ Й МІРИ

держав до церкви ходить всього лише п'ять відсотків населення... Тому не потрібно поспішати з висновками і навипередки зрікатися своєї нації й держави від гіпотетичного страху перед черговою цивілізаційною хвилею. Щоб, не дай Боже, не захлеснула, щоб встигнути нагору... Хто на ногах стоїть міцно, того не захлесне.

— **Для того, щоб міцно стояти, треба мати на чому стояти. Ви особисто маєте?**

— Безперечно. Як на мене, є сім основних засад, які повинна сповідувати кожна людина, свідомо своєї гідності й покликання. Щоб не збитися, бува, на манівці... Це земля, народ, мова, релігія, держава, родина і людина. Складають вони для окремої людини і нації в цілому морально-світоглядну основу в своєму природному співвідношенні і взаємозв'язку — ніяка цивілізаційна хвиля для них не страшна. Не вистачає якихось компонентів або їх збалансованості — слабне життєздатність нації, втрачаються духовні орієнтири в окремої людини.

— **Цікава думка. Можете пояснити?**

рії, мав свою мову й культуру, він ще повинен мати свою державу. Обов'язково. Бо тільки вона забезпечує йому користування означеними благами і вільний розвиток.

Потім, кожна людина має батька і матір, хтось ще братів і сестер. Тобто — родину. А вже тоді вивершує цю піраміду побудови нації сама людина. І, не дай Боже, перекидати цю піраміду. Бо тоді це — крах... А в нас зараз намагаються увіпхати в основу піраміди, з дозволу сказати, — людину, яка, окрім жаги задоволення власних побутово-інстинктивного рівня потреб, не сповідує фактично нічого більш високого. Людину, яка не сповідує ні власної території, ні власного народу, ні власної мови, власної релігії й моралі. Але має немовби всі абстрактні демократичні глобальні права робити що і як завгодно, причому не нести ніякої відповідальності ні перед державою, ні перед своїм народом, ні перед пам'яттю предків, ні перед долею наступних поколінь.

— **Невже ви, гуманіст і воїн в одній іпостасі, проти прав людини як індивіда? Проти їх недоторканності?**

чене може скласти серйозну небезпеку.

— **Що ж ви пропонуєте? Обмежити права людини і демократію?**

— А хіба можна зупинити течію світових процесів? Звичайно, що ні. Просто, я хотів би, щоб кожний українець сам для себе усвідомив, що реалізація його особистих прав неможлива без виконання відповідних обов'язків перед своєю родиною, перед своєю міською громадою і перед своєю Батьківщиною в іпостасі її офіційного представника — Української держави. А для цього треба їх всіх любити і чесно працювати. І мати совість. У тому числі і в своїх апетитах щодо своїх особистих прав.

— **Децю архаїчний у вас, як на нинішні часи, понятійний апарат, пане генерал.**

— Не подобається? Щось погане сказав?

— **Та ні, все правильно, але дуже вже це малосучасне — чесна праця, совість... Принаймні, багато хто нас намагається в тому переконати. Але одне слово у нас подобається всім — любов. Що є вона для вас в житті, творчості, ко-**

й інтерв'ю не даватимеш без знову ж таки любові — до всіх і всього, про кого й що пишеш і говориш.

— **Якби вам треба було сформулювати свій заповіт людям, то це б звучало..?**

— По-перше, я поки що нікуди не поспішаю, маю надто багато роботи і задумів на майбутнє. Тому над такою серйозною річчю, як заповіт, поки що не замислювався. По-друге, не хотів би бути настільки самовпевненим, щоб заповідати щось людству загалом. Краще, а головне — плідніше, корисніше для справи, було б не втрачати відчуття реальності й міри. І, як на мене, обмежитися своїми співвітчизниками. По-третє, ви б хотіли, мабуть, почути щось на кшталт афоризму. Однак я щойно перечитав виданий "Просвітою" перший том української афористики, сто майстрів цього жанру за ціле тисячоліття, — і децю підупав духом стосовно вашого останнього питання. Стільки там "дисциплінованої думки, яка пройшла вишкіл серйозної інтелектуальної культури", стільки "глибокої змістовності, сформульованої естетично бездоганно" — від князя Святослава і

— **Володимире Василювичу! Ваше життя, професія і доля сформували унікальний людський досвід. Коли б ви — даруйте за несподіваність — захопили сформулювати суть цього досвіду, — якими б словами ви її озвучили?**

— Щодо унікальності, то я Вам вдячний, але сам оцінив би все те, що стосується моєї особи, значно скромніше. І не від надмірної цнотливості, просто — маю серед своїх знайомих достатньо людей по-справжньому значних. Відносно суті мого людського досвіду, кредо так би мовити... Як казав хтось із мудрих, всі розумні думки щодо людського життя давно прийшли в світлі голови наших попередників, і для нас було б найкращим насамперед дотримуватися мудрості, вистражданої віками.

— **І що ж то за мудрість? Як і чий думки й слова?**

— "Життя дається людині лише раз. І прожити його треба так, щоб не було нестерпно боляче за безцінно прожиті роки". Або "Життя наше — це швидкоплинний перехід від миті народження до миті смерті. Призначення людини в цей короткий період — трудитися задля блага суспільства".

— **Перший вислів достатньо відомий, принаймні старшому поколінню. А другий? І наскільки доречно нині брати за взірць світогляд "полум'яного більшовика" Миколи Островського?**

— Йдеться не про наслідування комуністичних ідеалів в їх "есересерівському" виконанні. Мова про інше — про принциповий підхід до побудови власного життя, про його засади — порядності й корисності для суспільства. У цьому, як бачите, збігаються погляди і українського комуніста-інтернаціоналіста, і одного з німецьких курфюрстів вісімнадцятого століття. Зусиллями таких як перший була створена одна з наймогутніших держав двадцятого століття, інший перетворив захланну міні-монархію на потужну державу — предтечу нинішнього "локомотива Європи".

— **Дуже вже полярні у вас приклади, але зрозумілі. А що ви можете сказати про генофонд нації? Вам, як нікому, відомо все (або майже все) про генофонд нації, — перед вами проходять тисячі юнаків. У чому наша сила і в чому біда?**

— Наша сила в тому, що нас ще 48,5 мільйонів, наша біда в тому, що нас уже всього 48,5 мільйонів. Мабуть, поки що. Причому біда не тільки в кількісних змінах, а й у якісних. Вони очевидні, достатньо подивитися довкола. Не можна не помітити численних нездорового вигляду людей літнього віку, астеничності

більшості молодих. І навпаки — нечисленності молодих матусь з дитячими візочками і малюків. Все це називається по-науковому байдуже-холодним терміном "депопуляція". Є інший термін, але про нього навіть згадувати б не хотілося. Хоча неухильне, на жаль, зростання алкоголізації і наркотизації широких верств населення на тлі зростаючої деморалізації суспільства дає достатньо підстав для побоювань, що згодом доведеться вести мову вже не про арифметичне зменшення кількості індивідів, а про погіршення біоекологічних ознак організму, зниження пристосовуваності до умов життєдіяльності, здатності до відтворення, тобто плодючості, стійкості проти різних хвороб. Іншими словами — дискутувати вже не про депопуляцію, а про дегенерацію.

— **Як тому запобігти? Що, на ваш погляд, робити?**

— Запобігти можна лише одним — не констатувати до безкінечності очевидне, не бідкатися про генофонд нації, а опікуватися ним. Не базікати, а працювати. Робити бодай те, що роблять всі люди у світі — запроваджувати здоровий спосіб життя у всіх сферах життєдіяльності кожної людини без винятку. Візьмемо виробництво, продаж і рекламування алкогольної й тютюнової продукції. У всьому світі діяльність цієї сфери всіляко обмежують, оберігаючи здоров'я громадян. У нас же на який рекламний щит погляд не кинь — то цигарки, то горілка. Та все ж таке гарне, привабливе на вигляд — будь-кого спокусить, не те що юнака. Мало не третина торговельних місць під алкогольом та тютюном. Нормальні люди спортивні споруди будують, а в нас їх переобладнують під базари та автомобільні стоянки. І при тому глибокодумно теоретизують, яке то щастя — надходження податків від того всього, та скільки людей робочі місця отримують. Щоправда, на зарубіжний досвід чомусь не посилаються, мовчать про "ци-

вілізовані країни", немов ніколи там і не були, і не бачили. Просторікувати про генофонд нації, про якесь там світле її майбуття, коли молоді дівчата "ловлять кайф" від сигарети, та ще й з "травичкою", і вгамовують спрагу пивом, а хлопці — на десятий вечір тверезі або "не вколоти" — погодьтеся, що це просто блюзнірство. Тим більше, коли нас у світі мало не "зоною лиха" зі СНІДу вважають....

— **Багато нині говориться про "людину третього тисячоліття".**

ється, як зростає. Цей чинник, у сукупності з багатьма іншими, спричиняє перманентну культурно-духовну кризу, кінця-краю якій поки що не видно і яка також створюватиме додаткові навантаження на психіку людини. Нехай не зовсім усвідомлені, але з можливими несприятливими наслідками. До того ж є ще й третій вельми важливий аспект.

— **Що ви маєте на увазі?**

— Навчальний розвиток науки і техніки. Для звичайної людини попереду

— **Якщо без вуалі — то саме так.**

— Моральні засади в будь-якій професії не можуть стати анахронізмом, тим більше в такій специфічній і суспільнозначній, як лікарська. Інша справа — справедлива винагорода лікарю за його працю. Що стосується конкретно військових медиків, то для нас ця проблема не є актуальною. Але не тому, що отри-муємо велику платню, а насамперед тому, що весь наш обов'язковий контингент хворих захищений законом — має право на без-

такий механізм фінансових взаємин у системі охорони здоров'я, при якому б нужденний отримував належну допомогу безкоштовно, заможний — сплачував за себе належне, а лікар не при-нижував свою гідність всілякими поборами. Причому вироблення такого механізму — це справа насамперед суспільства. Оскільки це передусім в його інтересах, як за великим рахунком. Інакше закон з'єдна-них посудин все одно буде діяти, тільки з дедалі більшою шкодою для всіх. І ядучий струмок "зелені" дедалі більше роз'їдатиме підмурівок клятви Гіпократа...

— **Лікар і афганець, ви бачили смерть. Бог і душа, Бог і життя, Бог і людина, — що скаже про це лікар?**

— Душа є невіддільною від людини, як людина — від життя. Тому це все, мабуть, таке ж триєдине, як Отець, Син і Святий дух. Що ж стосується власне Бога, то я належу до того покоління і до тієї верстви, перебування в якій і релігійність були несумісними. Тому що саме медиків, а тим більше — військових, виховували як затятих атеїстів. Питання тоді ставили руба: або ти радянський офіцер і комуніст — або ти віриш в Бога. Або — або... Третього було не дано. Тому мені досить дивно чути й спостерігати деколи з таких, як я, нині. Як вони удають з себе тих, що "вийшли з каткомб". Я, мовляв, все життя в душі Бога носив. А в нагрудній кишені, на серці — що? Забув? То ким же ти був насправді: дворушним офіцером-комуністом чи слабкодушним віруючим? Я особисто ніколи ні тим, ні іншим не страждав... Про сам факт мого хрещення неможливо і про інше своє ім'я я дізнався лише в п'ятдесят років, і то випадково. Так що в ті часи, в Афганістані, наші йшли в бій з іншими словами на устах, здебільшого для Бога малоприйнятними...

— **Але тепер, "коли можна"? Тепер ви в Бога вірите?**

— Складне питання. В принципі, як в силу якогось вищого морально-духовного порядку — мабуть, що вірю. Але у всілякі зовнішні атрибути — не дуже. Розумієте, якоесь в Афганістані, в одній з бойових операцій, наші розгромили душманський штаб і захопили купу документів і книг. Серед них був Коран, священна книга мусульман — короткий виклад, спеціально для радянських "щурів" російською мовою. Перевага була за нами, поранених було мало, тож я сів собі в автотелерезувальний і почав читати — чим же вони ди-хають, наші вороги, в чому ми з ними принципово так дуже вже не сходимося, що аж місяця на одній землі нам мало. І чим більше читав, тим більше знаходив подіб-

Закінчення на с.

ДОВІДКА ДЛЯ ЧИТАЧІВ

25 червня цього року 138 випускників Української військово-медичної Академії залишили стіни навчального закладу, аби поповнити ряди військових медиків Збройних Сил України. За 9 років існування цей, єдиний в Україні вищий військовий медичний заклад післядипломної освіти 4-го рівня акредитації підготував 700 військових лікарів, тут пройшли перепідготовку, удосконалення та підвищення кваліфікації понад 3,5 тисячі чоловік, здобули вчений ступінь доктора чи кандидата медичних наук 30 офіцерів.

Володимир Васильович Пасько — начальник Академії, професор, генерал-лейтенант медичної служби, доктор медичних наук, заслужений лікар України, а ще — письменник, автор книги "Ніч забутих пісень", події якої сам пережив, будучи начальником військово-медичної служби мотострілецької дивізії в Афганістані.

Ми раді вітати високого гостя на сторінках газети "Слово Просвіти" і запрошуємо читачів прилучитися до нашої розмови.

тя". А що ска-

ще буде, мабуть непростий коштовне лікування. Не з

ВОЛОДИМИР ПАСЬКО: НЕ ВТРАЧАЙТЕ РЕАЛЬНОСТІ Й МІРИ

жете ви?

— "Людина третього тисячоліття"... Як щодо окремої людини, то таку постановку питання навряд чи можна вважати коректною. За таким підходом ми з вами мали б належити до другого тисячоліття, оскільки прожили в ньому більшу і, мабуть, кращу частину життя. Але тисячоліття — часовий простір надто великий. Навряд чи людина двадцятого століття має право отожденовати себе з людиною одинадцятого століття. Треба звужувати рамки. Реально ми з вами можемо емоційно-особистісно мислити з минувшини категоріями двох століть: двадцятого, в якому жили і дев'ятнадцятого, на культурі якого, значною мірою, виховані. Так що говорити про третє тисячоліття якщо і можна, то лише про його перше століття. Це по-перше. По-друге: застосовувати термін "людина XXI століття" також не зовсім коректно. Яка людина? Та, яка входить до "золотого мільярду" людства, чи "педерічний українець"? Тут є велика різниця. І з кожним роком вона, складається враження, не так зменшу-

час. Подальше ускладнення технологій буквально у всіх сферах життя, повсякденної і професійної діяльності людини не лише надасть нові можливості, але й висуне більш високі вимоги до тих, хто захоче бути в середньому класі не тільки за заможністю, але й за інтелектуально-освітнім рівнем. Не кажучи вже про вищий клас. Що ж стосується здоров'я, то відповідно значно зросте психофізіологічне навантаження на людину з важко передбачуваними наслідками. Серед них будуть, безперечно, як позитивні, так і негативні.

— **А які візьмуть гору, — на ваш погляд?**

— Скоріше, позитивні. Інакше б прогрес людства зупинився ще раніше, до нас.

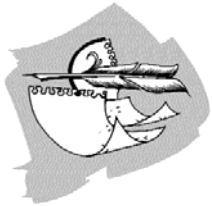
— **Клятва Гіпократа стала анахронізмом? Чи треба до неї додати кілька абзаців про платну медицину?**

— Наскільки я зрозумів, вас цікавить моє ставлення до клятви Гіпократа і до отримання медиками платні від пацієнтів за надану допомогу? Якщо без модної колись деталі жіночого туалету?

солдатів же нам брати гроші за надану допомогу. Або ветеранів війни і Збройних Сил... Тож мусимо задовольнятися тим, що платить держава і працювати, незважаючи ні на що. Кому не вистачає — знімай пого-ни і йди, куди вважаєш за краще. Але наш мундир і халат військового лікаря — не ганьби.

— **А якщо це питання стане актуальним і для вас? Як ви тоді відповісте?**

— У будь-якому розвитку суспільстві для людини середнього класу найближчими є представники трьох професій: адвокат, лікар і священник. Адвокат — тому, що опікується безпечною, правами і свободами, оберігає здобутий з такими труднощами статус. Лікар — оскільки опікується здоров'ям, щоб можна було якомога довше насолоджуватися життям, а не страждати і передчасно померти. Священник — бо опікується душевним спокоєм тут і блаженством там, де не потрібні вже ні лікар, ні юрист. І в жодній країні світу представники цих професій не бідують. Тобто, мусить бути вироблений

Далекого 1961 року відомим тепер українським поетом Василем Симоненком було написано кількадесят віршованих творів, що стали класичною нашою спадщиною в царині красного письменства. Це, зокрема, такі, як "Чую, земле, твоє дихання", "Прощання Федора Кравчука, колгоспного конюха, з рідною хатою", "Варвари", "Прокляття", "Береги в снігу занімілі", "Дотліває холод мій у ватрі", "Моралісти нас довго вчили", цикл творів "Тиша і грім", низка епітафій "Мандрівка по цвинтарю", поема "Червоні конвалії", поема для дітей "Цар Плаксіс та Лоскотон", також чимало ліричних шедеврів про кохання, та де-що інше.

У грудні 1961 він написав кілька творів і серед них 14-го "Скільки в тебе очей..." і 26-го "Україно, п'ю твої зіниці".

Щодо цього останнього вірша, то у, можна сказати, поважному київському видавництві "Наукова думка" у книжці "Ти знаєш, що ти — людина" (упорядник В. А. Гончаренко, наклад 10 тисяч примірників), що вийшла нинішнього року, на сторінці 97 стоїть дата під цим віршем 26.12.1961, а на сторінці 138 під тим-таки твором, лише з назвою "Задивляюся у твої зіниці", дата — 1962. Книжка, очевидно, мала вийти найповніша — це помітно неозброєним оком з перших сторінок, а вийшла лише з претензіями на найповніше видання творів. Немає в ній ні прози, ні публіцистики, ні критичних заміток, ні листів, ні, тим паче, щоденника. Та й примітки, хай вибачать видавці, примітивні.

Можливо, це просто недогляд чи неувважність видавців, хоча для деяких читачів, мабуть, це не має суттєвого значення, для більшості це байдуже, але на істориків літератури подібне просто справляє прикре враження. Особливо, якщо йдеться про життя поета і його творчість. Адже нині вже написані та оприлюднені на шпальтах часописів спогади знайомих, колег, очевидців про те, що Василя Симоненка було в Черкасах жорстоко побито й це стало, ймовірно, причиною його ранньої смерті у 28-літньому віці у грудні 1963 року. Подейкують, за злочинною змовою тодішніх місцевих владців, а може, була і вказівка з центру. А хто ж про це скаже...? Лише тогочасні свідки... Вони ж не вороги собі...

Підтвердження цьому — самі поетові твори, рядки з поезій того часу, уривки зі спогадів, поетових листів і щоденникових записів.

Згадаймо хоча б отакі віршовані рядки із "Монолог маленького привида" ("Кипатий барометр"): "Моє життя потрошене, мов жито, Ціпами божевільня і злоби", "І кров моя червоно цебеніла У банку із рожевої руки", "І чорна ніч звелась в очах у мене", "Моїм убивцям у голодні вени Влили мою дитинно-чисту кров", "Розтоптаний жорстокістю нікчем". Це помста правдоборцєві за його відстоювання українських інтересів, а на той час за подібне "нагороджували" тортюрами і знущанням, в'язницями і засланням.

Автор закликає в образі малого привида до боротьби з катами. Це не просто кати, а одвічний і підступний ворог, це "відгодована злість, і хитрість, і закута в броню брехня", це вузьколюб і куцоногі, які правлять світом. Хоч, як пише поет, у нього немає

«ОДІЙДІТЕ, НЕДРУГИ ЛУКАВІ... ДРУЗІ, ЗАЧЕКАЙТЕ НА ПУТІ»

страху за плечима, він з докором дивиться на світ і закликає спопеляти байдужі серця, а сліпоту й холопство проклясти. І хоча авторова печаль не має меж, він закликає нас "у відчаї не гнутися, А вибухати, як нові сонця!"

І він вибухає, бореться словом правди і свого синівського обов'язку перед Україною, перед рідною матір'ю. Якими б не були матері, які нас породили, ми їх не вибираємо, ми лише завдячуємо їм своєю появою на світ. Інша річ, які ми вдячні сини і дочки. І рідній землі також.

*Можна вибрать друга і по
духу брата,
Та не можна рідну матір
вибирати.*

Бо то вже буде чужа мати, як і чужа, не рідна Батьківщина. Це не вибирається. Це дано вищим смислом Природи. І від неї нікуди не дінешся. Хіба, відцуравшись рідної матері чи Батьківщини, станеш злочинцем, бандюгою. Прикладів більше, ніж удосталь.

Всі ці роздуми пов'язані у Василя Симоненка з майбутнім: "Щоб квітував на диво всього світу Козацький геніальний родовід!" Хоч:

*Ми винуваті, що міліють рі-
ки
І лисинами світять береги.
Що десь духовні лупляться
калі-*

*ки
І виростають ваші вороги.
Тут на думку спливають ряд-
ки великого поета Олександра
Олеса, написані ним у 1909 році:
Ми останні вже весла лама-
ли
І далекі були береги...*

*А над нами мушкети блища-
ли,
І сміялися з нас вороги.*

Протягом століть та і в нинішні, здавалось би, вільніші часи щодо висловлення власних свободлюбивих думок, над Українським (в Основному Законі з великої літери — прим. М. В.) народом не просто сміялися, а його нищили фізично й духовно будь-якими засобами. Війни і голодомори, терори і переслідування, звичайнісінькі вбивства і постійні здирства, винищення і вигнання тощо — все це та багато іншого застосовувалося і випробовувалося на нас, українцях. Здається, у світі немає такого іншого народу, як наш, котрий витерпів стільки страждань і мук, горя і лиха.

*Уже народ — одна суцільна
рана,*

*Уже від крові хижіє земля,
І кожного катюгу і тирана
Уже чекає зсувана петля.*

("Пророцтво 17-го року")

Та завжди є застереження, все стверджується через "але":

*Коли б усі одурені прозріли,
Коли б усі убиті ожили...*

Згадуються мені часи закриття літературної студії, точніше, обласного літературного об'єднання імені Василя Симоненка в Черкасах 1972 року.

Для нас, молодих тоді літстудійців, хоча й не всіх — це добре відомо, його ім'я було мало не святом. Літстудійці збиралися на другому поверсі бібліотеки в редакції газети "Молодь Черкащини". Там висів праворуч на стіні портрет поета в рушнику, були книжки, лежали підшивки різноманітних газет. Ми читали кла-

сичні, модернові й свої твори, обговорювали їх у міру свого розуміння й освіти, читали власноруч підготовлені лекції з історії рідного краю, країни, розбирали, аналізували літературні течії, їхні школи чи то в Україні, чи в світі, намагаючись застосовувати тодішні критичні праці зі світової й вітчизняної філософії, філології, літературознавства тощо. Це була, принаймні для мене особисто, велика школа не лише літературознавства, історії чи філософії, а й школа життя...

Пересвідчився: багато добрих, освічених, щирих і працьовитих людей живе і творить як у цьому наддніпрянському місті, так і по всій Україні. Розумні й гарні бібліотекарки, дотепні художники, з широким світоглядом архітектори, веселуні-журналісти, тодішні початківці й "почарківці" поети, прості звичайнісінькі люди давали читати заборонені на той час рукописи, книжки, окремі вірші й щоденникові записи Василя Симоненка, різноманітні народознавчі, літературознавчі, філософські, історичні праці. Хто підтримував морально, порадою, втишенням заспокійливим словом... Усім нині і завжди буду я вдячний...

І от навесні, в одну з літературних п'ятниць нас просто не допустили в приміщення черкаської "молодіжки". Спочатку говорили, що, буцімто, десь немає

тися, одурені, можливо, прозріють, і "одійде в морок підле і лукаве", "пощезнуть всі перевертні й прибуду і орди завойовників-заброд". Хочеться дуже вірити в це пророцтво великого поета.

Пригадуються його вірші й думки про "цвинтар розстріляних ілюзій", "мільярди вір заритих у чорнозем", "міста-ренегати", поетових колег, ровесників, нині відомих людей у політиці і в літературі.

У щоденнику за місяць до відходу у вічність пише, що в Черкасах він став ще самотнішим, що ті, на кого він сподівався, "виявився звичайнісіньким флюгером", стали користюльцями... А скільки їх ("Нікчемна, продажна челядь, Банда кривляк для втіх..."), лакуз і холуїв ще тепер, разом із шовіністами, намагаються донизити наш народ і Україну?!

*Вони прийшли не тільки за
добром,
Прийшли забрати ім'я твоє,
мову.*

*Пустити твого сина
байстрюком.
З гнобителем не житимеш
у згоді:*

*Йому "панянь", тобі тягну-
ти*

віз.

("Курдському братові")

Василь Симоненко не змагався. Він дивився прямо правді в очі. І боровся до загибелі. І запівав це нам, якщо для нас нині суцільно він щось та означає.

*Не заколисуй ненависті силу,
Тоді привітність візьмеш за
девіз,*

*Як упаде в роззявлену моги-
лу*

*Останній на планеті
шовініст.*

Для нього, в його думках і творчості понад усе була Україна. Він щогодини, щомиті бився з чортами ("Ходить їх до біса на землі"). Задля України він жив. Окрім неї для нього не існувало авторитетів, нікого, особливо ж держав-монстрів:

*Хай мовчать Америки й Ро-
сії,*

Коли я з тобою говорю.

Мається на увазі США, що на захоплених землях знищеного тубільного населення ("Жиріє з крові змучених народів") сьогодні, під приводом пошуку терористів, бомбить вже іншу державу, при цьому там руйнується все, гинуть невинні люди. І Московщина. Історія завоювань нею інших земель і народів відома. Хоч є в нього і такі студентські вірші як "Завжди ми, Росіє, з тобою", але є й "Брама", де "Сотні літ наруга і тортури Мертвих повертають у гробах...", а сторожа (вже не при мечях) Нову жертву кидє під мури З тряпкою брудною на очах, є й твір "47-й рік" про голод, "Українська мелодія".

Ось тому пише він у поезії "Де зараз ви, кати мого народу?", щоб "кати осатанілі" не забували ніде, що:

*Народ мій є! В його гарячих
ж и -*

лах

Козацька кров пульсує і гуде!

Будучи літературним консультантом, редактором видавництва "Молодь", працюючи над виданням книжки Василя Симоненка "Лебеді материнства", цю строфу, що починається словами "Ради тебе перли в душу сію, Ра-
ди тебе мислю і творю" не вдало-

МОВЧАННЯ — КРОК ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Василь Вовкун — не просто режисер, а передусім майстер міфологічних містифікацій, і від нього завжди чекаєш якихось несподіванок. Варто лише пригадати перші “Червоні рути”, постановку “Царя Едіпа” чи торішнє святкування 20-річчя його творчої діяльності. Тому відкриття в музеї Івана Гончара виставки “Незалежне мовчання” із приватної колекції Василя Вовкуна, в рамках мистецької акції “Українська старовина з приватних збірок”, ще до свого початку обіцяло бути цікавим.

“Кожна виставка — це не стільки те, що показують, скільки те, хто показує”, — зазначив на відкритті директор музею Петро Гончар. Від Василя Вовкуна всі чекали чергового дійства, але все вийшло навдивовижу просто і по-людському, і в цьому була головна магія акції. Основу цієї експозиції склав одяг Буковини, Тернопілля, Франківщини, Слобожанщини. Вишиті сорочки, обруси, намітки, рушники, картини родини Приймаченків, опішнянська кераміка Василя Омеляненка, неповторні голоси тріо “Золоті ключі”, аромат липневого сіна, розсипаного по підлозі — усе це створювало особливу атмосферу українського космосу, до болю рідного і безмежного у своїй величч. А про це автор колекції, як і про кожну річ із неї, готовий був розповідати безконечно.

“Незалежне мовчання” — це відчуття самого себе таким, який ти є насправді”, — так визначив суть своєї колекції Василь Вовкун. “Кожна сорочка — це твір мистецтва і людська доля. І всі вони неповторні. Є “п’яні” сорочки, є сорочки з характером. Коли ми оформляли експозицію, ми відчули, що її не можна зробити будь-як: сорочки самі вибирали собі пару, щоб зазвучати. Ось вони тут стоять у своїй гордині і мовчать, але вони — живі. І від них стаєш багатшим”.

Бажання зберегти для себе і для нащадків ці шедеври народної культури з’явилося у Василя Вовкуна давно, коли він побачив, як десятки вишиванок спалювалися, клялися до трун і разом зі своїми господарями лягали на вічний спочинок у землю: молоде покоління повинно було залишити власний слід на землі. Інші ж строї скуповувалися спиритними ділками й вивозилися за кордон або перепродувалися на Андріївському узвозі. А кожна українська сорочка — унікальна, вона в давнину, як паспорт, розповідала людям усе-усе про майстриню, і про її родину: звідки вона, скільки має дітей, чи ніхто не помер. Усі радощі і турботи окремої родини і цілого народу, як літопис, впліталися

ВИСТАВКА

в химерний візерунок на полотні. Так, після поразки українського війська під Берестечком довгий час сорочки вишивалися тільки чорним.

Початок колекції ще 20 років тому поклала слобожанська жіноча сорочка, вишита білим. А зараз їх у Василя Вовкуна понад сотню, з різних регіонів України. Доля їхня складалася по-різному: одні сорочки господині дарували, інші — купувалися, часто на останні гроші з Василевого та батьківського бюджетів. Лише минулого року, коли в Українському домі відбулася перша презентація виставки “Незалежне мовчання”, мама Василя, пані Оля, зізналася: “Мабуть, тоді мій син знав трошки більше за мене”.

Експонувалися сорочки і минулого вересня в Ялті в рамках традиційного фестивалю “Лесина осінь”. І десятки схвилюваних слів та побажань, якими поповнилася книга відгуків, — свідчення того, що генетичний код нації, кот-

Картина Марії Приймаченко

В. Вовкун біля експонатів

рий зберігається у народному одязі, зрозумілий усім без зайвих слів. А в перспективі — презентація виставки у Колодязному, Чернівцях, Харкові, Луцьку, Львові — і далі, по Україні і по світу.

Кожна сорочка має не лише свою біографію, свою легенду, але і свою душу, — переконаний Василь Вовкун. Це спробував передати солікар Олесь Журавчак, і, наче на весіллі, заграв кожній “красуні” свою, особливу мелодію. А я спостерігала за реакцією відвідувачів виставки. На обличчях можна було прочитати різні почуття: радість від зустрічі з прекрасним, розгубленість, зацікавленість, одкровення і чисто дитяче захоплення. Не було тільки байдужості. І всі виходили із зали музею Івана Гончара просвітленими і очисченими. Справжніми.

... А вони справді мудріші за нас, ці вишиті долі наших предків. Вони теж дивилися на нас і оцінювали нас зі своєї, тільки їм доступної та зрозумілої точки зору. І вони були по-справжньому незалежні у своєму мовчанні.

Наталка ПОЗНЯК

ДАЛІ ПРІРВА...

Подзвонила приятелька: “У музеї Українського народного декоративно-прикладного мистецтва, що в Лаврі, якась грандіозна акція, презентація однієї, 25-метрової, картини”.

У залі музею зібралось чимало людей. Картина поки під завісою. Заходять співаки — чоловіча хорова капела імені Л. Ревуцького. Починається чудовий концерт української духовної музики, спів напередміну: старшого — молодшого покоління. Публіка насолоджується.

Нарешті, начальник Головного управління культури Києва Олександр Биструшкін і директор музею Ніна Росошинська знайомлять присутніх з автором, харківським театральним художником Олександром Алексом, і відкривають його твір.

Ні, перед нами не іконописне зображення Христа, а картина декоративного плану. Лише зріз обличчя. Вражають — очі. Сповнені вселюдського смутку, жагури, болю, прозирання-застереження можливої трагедії майбутнього. Ці чорні очі (у Христа ніби були сині очі?) і є головним стрижнем картини, виписаної у візантійському стилі. Художникові справді вдалося втілити свій задум показати обличчя, чи краще позначити давнім словом — **лик** світу. Світу на межі: або він піде за Христом, або... Далі прірва?

Надія КОШАРА

ШЕЛЬМЕНКО-ДЕНЩИК «РОБИТЬ» КОРОЛЯ...

“Вольності отче, герою Богдане” — писав той, кого світ ловив та не впіймав. Висловлюючи жаль за епічним часом, Сковорода творив ідеологему, державотворчий концепт, в основі якого лежить повернення до традиційних, базових цінностей. Уже тоді було достатньо свідчень поразки у психологічній війні з безмежно коханим “старшим братом”, основна робота в якій велася на послідовне здрибнення свідомості українця, вихолощення в ньому чоловічого начала, а з ним і елементарного поняття про національну гідність та честь. Здрибнення, яке в царські часи уможливило абсолютно безкровне впровадження Валуєвського та Емського указів про заборону української мови, а в сталінські, за підтримки маршала Жукова, ведення політики масового відселення

українців з історичних територій. Вибіркове полювання за елітою нації у Хрущовські часи та в період брежнєвського безруху, мало довести, як багатьом здавалося, уже подоланого колоса. Еліта, тим часом, продовжувала носитися з ідеями панічно-оборонного характеру. У таборах ці хлопці, як правило, сторонилися бойовиків УПА, а до національної революції дев’яностих нічого, крім млявої усмішки євнуха, додати так і не змогли, повторивши фатальну дурість своїх попередників на початку століття та сприяючи тим самим доконаній окупації, яка не може вважатися завершеною доти, поки з душі та розуму аборигена не буде відселено Батьківщину. (Маю на увазі, передусім, мовно-культурну ситуацію в Україні). Таке відселення не потребує телячих вагонів і тієї грубої

СПОСІБ МИСЛЕННЯ

сили, що провокує рівноцінну протидію і до успіху в кінцевому результаті не приводить.

Повернення до себе, до останньої самоідентифікації неможливе без повернення імперської пам’яті та імперського досвіду Київської держави, без внутрішнього потрактування Москви, як колишньої провінції. Подібна постановка питання, беручи до уваги реалії сьогодення, може викликати саркастичну усмішку. Тим не менше, сама націленість на силу бадьорить, напружує м’язи, звивини і навіть наводить на думку, що оточення, яке “робить короля”, має складатися не з Шельменків-денщиків, а з високоякісного, державницького мислячого матеріалу.

Андрій ОХРИМОВИЧ

ШЕВЧЕНКІАНА

ПЕРШІ КНИЖКОВІ ЗНАКИ

У другій половині XIX ст. у Львові було засновано Товариство імені Тараса Шевченка, яке через двадцять літ (з 1893 року) стало Науковим товариством імені Шевченка, а фактично — українською академією наук, під егідою якої зосереджувалися вчені різних галузей знань, діяли українські друкарні.

Спочатку бібліотека НТШ для позначення своїх книг використовувала невеличку овальну печатку. Як відомо, печатка є попередником книжкового знаку. В кінці XIX ст. у книгозбірні Наукового товариства з’явився вже книжковий знак, так званий ярлик, виготовлений друкарським способом, набраний різним за розміром шрифтом “антиква”, розробленим на основі колони Трояна в Римі. Пізніше був створений другий знак зі зміненим написом “з бібліотеки Наукового товариства імені Шевченка у Львові”, в якому перед словом “бібліотека” з’явився приєднанник “з”, а в самому слові “бібліотека” літера “і” замінена на “ї”.

Певно, в дев’ятисоті роки з’явилися також ще два знаки: “Бібліотека Наукового тов. ім. Шевченка у Львові” напис якого розміщувався у два рядки, та знак “бібліотеки Наукового товариства імені Шевченка у Львові” з трирядковим написом.

І врешті, мабуть, останній знак книгозбірні Наукового товариства під назвою “Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, рукописний відділ. Архів І. Франка” був друкований на білому папері в чотири рядки.

Мені пощастило побачити і зробити заміри знаку “Бібліотеки виділової дівочої школи ім. Шевченка у Львові” (розмір по рамці 9,9х8,2), рамка складалася з двох паралельних ліній. Виготовлений знак також друкарським способом, набраний різної величини шрифтом “антиква” і надрукований на білому папері. У середині рамки зліва розміщений сецесійний рослинний орнамент (з точністю до одного року продатувати знак немає змоги, адже стиль сецесія у Львові почав поширюватися на початку 900-х років.) Окрім ярлика, бібліотека школи користувалася печаткою, яка була виготовлена раніше, і в слові “бібліотека” букви “і” немає.

Таким чином, уперше стали відомі дані про всі книжкові знаки, знайдені на даний час, Наукового товариства імені Шевченка у Львові, і з’явилася можливість нарешті знайти і побачити знак виділової дівочої школи імені Шевченка у Львові.

Разом вони складають 6 знаків. Про художню вартість цих ярликів говорити не доводиться, історична, пізнавальна цінність їх велика. Саме ці знаки започаткували Шевченківські книжкові знаки на теренах України.

Висловлюю вдячність львівському митцю Лесі Крип’якевич за надану можливість детального ознайомлення з ярликами і печатками, які знаходяться у збірці книжкових знаків її покійного тестя, академіка Івана Крип’якевича.

Володимир ОНИЩЕНКО, митець

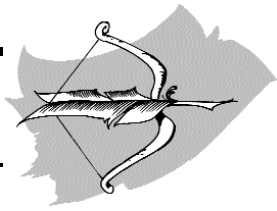
Засновник Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

Реєстраційне свідоцтво KB № 4066 від 02.03.2000 р.

Головний редактор Любов Голота.
Шеф-редактор Павло Мовчан.
Редактори: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан, А. Погрібний, О. Пономарів, І. Юшук.
Комп’ютерна верстка:
Ірина Шевчук, Олег Бесський та Іван Сак.

Адреса редакції: 01001, Київ-1, завулок Музейний, 8.
Тел./факс 228-01-30. Е-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://www.prosvita.org.ua
Передплатний індекс 30617.
Видруковано з готових фотоформ на комбінаті

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

Чия ти, річко радості, річко дитинства? Течи, не втікай...

Хтось уже зазначав, що найкраще говорити про день сьогоднішній. І варто з цим погодитися. Із невеличкою приміткою: якщо йдеться про дорогу Київ — Пирятин — Зіньків — Опішню, то справи у нас не такі вже й погані. Видається, що жити можна! І ми живемо, і навіть радіємо нагоді, здолавши Харківський міст і — екотре! — із захватом оглянувши широке плесо Дніпра, ненадовго попрощатися із Києвом, матір'ю міст руських та батьком-Славутою. Густо населена траса на Бориспіль, мелькання автомобілів, що обганяють нашу машину, поспішаючи доставити своїх пасажирів в аеропорт, бориспільські паркани і торговельні точки під цими парканами, що розпочинають новий трудовий день, нічим особливим не вражають ранкову уяву, налаштовану на подорож і деяку святковість сприйняття. Хлопчик-пастушок із янянцем (пам'ятник Кобзареві за мотивом вірша "Мені тринадцятий минуло") та величній новий храм із червоної цегли додає урочистості початку уже майже вільної від зустрічних машин дороги та роздумам про велику християнську жертву Тарасову.

Втім, українці звикли до жертв, — тисячу років тому, саме тут був убитий князь Борис. І поселення XI століття Альто, Лъто чи ще як, але близько до цього назване у літописах, згодом стало Борисполем, про що свідчать документи, датовані шістнадцятим століттям. А десять віків тому цілком можливо, що саме альтовцям (лтовцям, олтовцям), доводилося, осідлавши коней, знати своїх ворогів до найближчої річки, як веліла стратегія бою для київсько-руської кінноти. І, цілком вірогідно, що такою річкою, на березі якої починали сурмити перемогу чи відхід-кінець кінного наступу, був межовий Трубіж. Ріка Трубіж, хто ж її не знає? На ній лежить Переяслав-Хмельницький, у якому 348 років тому... Далі — за текстом президентського Указу. Втім, в Указі не сказано, чи трубили в тодішньому Переяславі (-ві) перемогу а чи відхід, але в дзвони били, як на пожежу. Трубіж вже давно не трубить. Тихо-тихо несе він води свої між понижених меліорацією луків, і течія його давно вже не дзвонить своїми дзвінковими джерелами, не б'є його переможна чи погубельна хвиля в обвалених берегах... І стали ми на невисокому мості над Трубежем, і мовчки дивилися в його срібне старовинне плесо, і не побачили в нім ні слов'янських бойових кіннотників, ні бояр у високих шапках, ні козаків з обмерзлимими вусами, ні маленького хлопчика, що від дива-дивного притискає до грудей шапку. А по-

бачили ми все те, коли, перетнувши річку Недру, — маленьку, тиху, степову, — наблизилися до стели-пам'ятника "Навіки разом з російським народом". Пам'ятник досить потрісканий, тьмяний, — вочевидь, його будуть оновлювати через деякий час (читай згадуваний Указ). Цілком можливо, що напис також оновлять. Скажімо, "навіки разом у Європу з російським народом". Або ще куди-небудь... А що? Часи змінюються, і між Трубежем та Недрою, під затишним гайком окопалася Армія Спасіння, вивісивши свої міжнародні прапори. А неподалік від неї, на узбіччі, високо піднятий над трасою селянський віз (звісно ж, розпряжений), — як на-тяк-запрошення: заїзди відпочити, хай твої коні чи воли попасуться, а тобі буде хліб та до хліба, що Бог пошле, чи то пак, — на що грошей вистачить... Отож розпряжений український віз виглядає як квазі-метафора — і на те немає ради. І з цієї миті ми вирішили зупинитися біля кожної річки і річечки, що стрінуть на нашому шляху, і фотографувати їх на пам'ять. Бо хто ж відмовить собі в задоволенні зупинитися на мості (хай і не кленовому, і не дубовому, і не калиновому, і не березовому, а на звичайному мості!) і задивитися в річку, аби вловити в її глибокій чи мілкій воді привід для роздумів і думку для цього репортажу, який був би зовсім неповним, коли б не...

ЛІРИЧНИЙ ВІДСТУП

Смужка землі, по якій їздять і ходять, називається: дорога, шлях, путь, тракт, шосе (соша), траса, магістраль, автострада, гостинець, путівець, кам'янка, а ще є манівець (кружна, обхідна) і простець (пряма). Як не дивно, але й напрям чіткої діяльності, життєвих обставин, а часто й морально-засадничі правила ми називаємо цими ж словами. Чому? Як на мене — людина занадто часто відчуває рух як час. Достатися кудись — хай то якесь містечко, село чи ліс, річка, чи досягти чогось — майже завжди означає рухатися. Долати шлях, долати знання, обставини — рухатися. Переміщати у часі й просторі свої душу, тіло, думку, залишаючи за собою кілометри шляху і роки життя. Та дорога, якою їздять і ходять, у своїй суті мало чим відрізняється од того путівця, що його визначають життєві обставини. У дорозі радіють і страждають, люблять і ненавидять, вмирають і народжуються, відпочивають і поспішають, їдять і сплять, — а хіба не так само в житті? То в чому ж різниця? Доля розмиває обриси дороги життєвої, магістраль примушує вас точно визначити маршрут і навіть диктує вам швидкість, з

ДОРОГА

якою рухатись; соші чи кам'янки у ваших замірах не існує, їх треба мостити самому, але вони майже завжди існують на головних шляхах України; якщо ви блукаєте життєвими манівцями, то це може принести вам неприємності і навіть осуд навіколишніх, а рухаючись до Опішні, як, скажімо, ми, ви можете дозволити собі збитися — цілком свідомо! — на манівці, аби підвезти ми-

лу людину чи побачити цікавий краєвид. Отож: та смужка землі, якою рухається ваш автомобіль, є ще й своєрідним тренінгом, аби ви успішніше пересувалися життєвою дорогою. Не вірите? Порівняйте з власним досвідом, і ви зрозумієте, що я маю рацію.

Пишучи цей репортаж і гортаючи густо списаний гідронімами і топонімами блокнот, я відчула необхідність порадитися зі словниками — "Не бійтесь заглядати у словник!", бо він також — дорога, шлях, путь у глибини нашої мови.

ЛУГОВКА

Отож — тричі дорога, одна з них — полтавською сошею, мимо села Сомкова Долина і мимо сільця Панфілі — яка ж дивина ці чисті, доглянуті поля в Панфілах! А які городи, а дерева підбілені понад трасою, і чо-

нення, спиваймо красу Супою, по-доброму заздючи тим, хто просто-є під тополею на дальнім місточку, хто косить сіно "понад лугом зелененьким", і навіть хлопцеві, що пасе козу, читаючи книжку (а може, то коза-годувальниця наглядає за хлопцем, що читає книжку)... Супій такий тиховодий, долина така чарівна, що видається, ніби колеса нашого авто відмотали сувій часу на кілька сторіч назад і ми вповні змогли оцінити патріархальність України. Але дорога одразу нагадала, в якому столітті живемо: під Черняхівкою тривали ремонтні роботи. Хлопці в оранжевих безрукавках, зодягнених на голе тіло, металися в асфальтовий диму, демонструючи, який би вигляд мало біблійне пекло, коли б воно містилося під Черняхівкою. І хоч казанів поблизу не виднілося, з-під їхніх рук витікала асфальтова ріка нового шляхового полотна. І це було теж красиво. Над придорожнім кафе "У Тетяни" димок курився зовсім інший — ніжний і смачний, біля причілка цвіли мальви. І, доїжджаючи межі Київщини, роблю перші узагальнення: ще кілька років тому над нашими дорогами не було такої кількості (або й зовсім не було) автозаправок, яку спостерігаємо нині. Наймодерніші, найтехнічніші, найнай... (До речі: чим далі від Києва, тим дешевший бензин). Такі ось АЗС, — як виявляється, одна з ознак, за якою приймають до Європи. І заперечень це не викликає: королева і її бензоколонка квітували лише в радянському кіно, а водії торохкали каністрами і бочками — заправитися було неможливо, хоч бензин коштував копійки.

Кав'ярні, що, як гриби, повиростали понад шляхами, — теж зручна і корисна справа, хоч називаються

Удайські човни. Правда ж, — хочеться взяти до рук весло?

ловик якийсь особливий, хоча стоїть собі біля звичайного старенького велосипеда, з якого встиг зняти відро картоплі і вже зсаджує відро вишень. Продаватиме — собі та господарству в поміч. Може — лишки вродили, а може — зарплату затримують... А що, як любить він стояти над дорогою, споглядаючи надзвичайної краси долину широку, на якій розкинулося річище луговки, що зветься Супій. Ліва притока Дніпра, Супій належить до тих річок, навколо назви яких можна добряче поміркувати. Хтось із мовознавців виводить її "від неозначеної форми дієслова "съпити (спити), стікати". Цілком можливо, що Супій був таким собі збирачем маленьких річок і джерел — широка і зелена долина свідчить, що їх тут не бракувало, і ріка, що стікає до Дніпра, їх спивала. А поки не маємо іншого пояс-

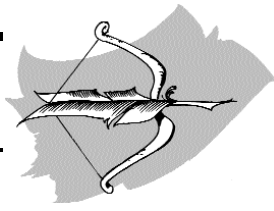
іноді претензійно — аж смішно: "Глорія", "Вікторія", — тобто, — слава і перемога. Добре, якщо на славу складає меню, а перемагати доводиться зовсім не антисанітарію, а, припустимо теоретично, — "свинячу голову до хрину". І все ж — "У Тетяни", "Чумацький шлях" чи "Хутір" звучать краще. "Шинок" і "Шашлики" не втішають. Навіщо тим, хто їде — пити, а тим, хто п'є — їхати? Після споглядання "Шашлика", укомплектованого саморобним мангалом і кількома каструлями з чимось просто на землі, хотілося ще довго і підозріливо виглядати у вікна, роззираючись, — чи не бігає десь поруч ще невідловлений гавкаючий шашлик? Але, можливо, то лише — дорожній фольклор минулих років або грубуватий шоферський анекдот. Цікаво, чи збирає такий фольклор місцева санстанція?..

Як би там не було, подібних "харчевень" вже майже немає. Натомість спостерігаємо бажання не лише заробити, але й догодити відвідувачу — щось своє принаєвне у кожній з "хлібних точок", готуються місцеві страви, потіснивши сухі оптові галети та "Снікери". І оте "своє" подає надію, що потреби людей і конкуренція об'єднаються в свідомості дрібних підприємців з великих доріг і з часом над шляхами будуть чудові "Деруни", "Куліш", "Київський борщ" чи "Полтавські галушки", словом — суцільні "Завітай! Не пошкодуєш..."

ВИДНО ШЛЯХИ ПОЛТАВСЬКІІ

Може тому, що всі села, які ми проминули, колись належали до Полтавської області, кордон між нею і Київщиною не відчувається наочно. Дорога не робить крутих поворотів, не змінюються навіть дерева — ті самі клени, ясени та тополі, і назва села Теплівка праворуч від тепер уже воістину полтавського шляху сприймається як вияв нашої привітного і доброго. Понад дорогою неспішно заглядали в свої загадкові пристрої маркшейдери (з дитинства мене переслідує бажання і собі заглянути в цей прилад, але так досі й не трапилося цієї нагоди, цього разу — також; зате сплило в уяві мудре слово "астролябія", яким дід Щукар облявав свою стару).

Усе частіше трапляються сінокоси з опасистими і високими, як паски, скиртами — вірна ознака того, що ми наближаємося до річки. Ось вона — Оржиця, заросла осокою. Здається, що якась красуня згубила тут своє люстерко, а тепер заглядають у нього метелики, виконуючи свій дивовижний танок. Процавай, Оржице, річко метеликів! Ось вже й Малютенці, а за ними — Олександрівка, а на полі між цими селами лушили стерню. По чорному лану гуляли оржицькі черногузи, шукаючи поживи і прожитку, міряли гони. Цих pracowитих оржицьких птахів ми ще раз згадаємо під Майорщиною, оглядаючи гони-городи, на яких пирятинці боролися з коло-радськими жуками та бур'янами... Пирятин вийшов на базар із чим Бог послав. Звісно, торгували тут і пирятинським сиром та ковбасою, яких і в Києві не бракує. Гарно й не "по-здешньому" називаються точки, де можна випити й закутити: "Лукулл", "Скіф"... А ось і перший на нашому шляху, хто випив, а закутити забув. Десята година 15 хвилин — п'яний мотається з одного боку дороги на інший, — мабуть, не може вирішити, в який бік їде... А ми не вагаємося і повертаємо в бік мосту через Удай — п'яту на нашому шляху річку. Зупинившись на мості, не лише розглядаю дивовижну за своїми багатствами річку — очеретяне море ховає тисячі птаства, безліч рибних мальків, дивовижної краси метеликів. Річище в Удаю примхливе, розлившись, здається, над його рукавами побудовані пирятинські вулиці. У кінці городів — кладочки, човни-плоскодонки, припнуті на кілочках. Четверо лелечат виглядають із гнізда на стовпі, але ніяк не реагують на моє цокання... Тут-таки, на мосту, я зробила для себе друге відкриття: пирятинці дуже люблять їздити на велосипедах. За якихось десять хвилин проїхало п'ять велосипедистів, різного віку і обох статей! Оскільки я питала їх не про любов до велосипедів, а просила сказати, як називається річка, то й ви, мої читачі, прочитаєте ось що: у вже згадуваному мною

І РІКИ

словникові топоніми ця права притока Сули, що теж має свої притоки, і одна з них — Утка, означена іменем Удай, з наголосом на а. А всі п'ятеро велосипедистів сказали Удай, з наголосом на у. Індоевропейським *ud* — "вода" можна було б пояснити цю назву, коли б не оцей, місцевий, правдешній наголос. А коли наголос інший, тоді й назва інша: хто знає — посміхнеться, хто не знає — пошукайте, а нам їхати далі.

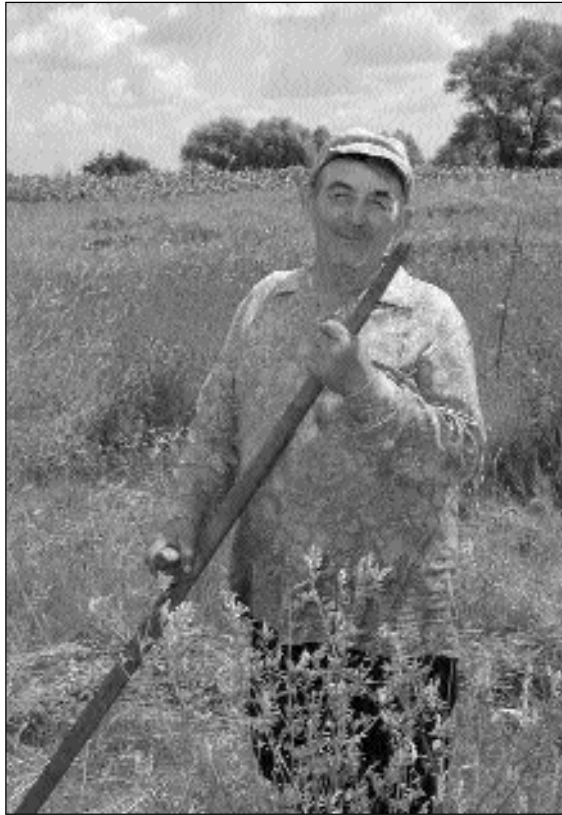
Велосипедисти не йдуть з голови (не їдуть), і це нагода поміркувати ось про що. То на чому і чим їздять Полтавським шляхом? Либонь, такого змішання коліс і спиць він ще не знав ніколи. Гонорові "вольво", "КАМази", "мерседеси", полуторки, "ауди", самоскиди, двоповерхові автобуси, трактори — колісні і гусеничні, "жигулі" і "лади" всіх серій і років народження, тракторці з причепами, "москвичі", "запорожці", "Волги"... — далі ставимо три крапки, бо всіх перераховувати я не годна. От тільки маленьких працюючих автобусів, що колись моталися від села до села, я жодного разу не зустріла. Вивелося, перевелось їхнє славне плем'я в часи інфляції і бензинної лихоманки і не скоро ще поновиться... От і познімали з горіщ велосипеди — всі післявоєнних зразків. Коли б хтось хотів зібрати унікальний велопарк — сюди, на полтавський путівці! Велосипед вам все дно не продадуть, — а як же тоді доберешся і в лікарню, і в магазин, і до куми в гості, і де, як не між рулем та сілдом прилаштувати копицю сіна чи мішок трави, і як дівчат катати, і на чому ж дітей возити? Ні, велосипеда тут вам не подарують, хоч полтавці люди щедрі на гостиність і на слово.

Зупинилися ми під Деманівкою, аби сфотографувати житній лан, а я ледве стрималася, аби не наравати сніп медунюк, кашки, шавлії, червоного квіту земляного горошку ще й зламати золотий спис коров'яку... Аж глядь: веселе цокає асфальтом коник веселої масті і тягне воза на шинах — так тягне, що здається, віз сам біжить. Ще й візник на слово охочий.

— Здорові були, дячку! А як вашого коня звуть?

— Кінь Красавчик, а я Володимир з Пирятина. А що — чудно, що ми на конях катаємося? Чудно не лише вам, я оце діда возив на Прилуки, дідові за вісімдесят, от він і каже: — Колись за коней розкуркулювали, а тепер знову завели. Ще й мені говорити: в тебе кінь один, а в мого батька воли були, я за тебе багатший... Зараз у селі в кого кінь, той і багатший.

Сфотографували ми й Красав-

Лохвицький пенсіонер Федір Кирилович — він же бог коси, ріки, дороги

чика, і Володимира, та й обігнали їх, розмірковуючи, що могли б привезти до редакції цілий альбом, де були б і білі, і гніді, і вороні, і навіть буланні полтавські красавчики, бо не один з них напасався при дорозі, а котрийсь навіть качався в траві, хоч грому в той день ми не чули і дощ нас не намочив.

Зате вразила нас смерть рудої лиски на шляху у селі Галаява — поспішала, мабуть, до курятника, а втрапила під колеса...

Біле-біле гречане поле не відволікало: буде мед, буде й каша. А ось і мед продають у селі Ковалі — гарний на вигляд і на смак солодкий, але дорого правлять, у Києві дешевший. І одвернувшись від непоступливої медової молодички, стали ми розглядати капелюшки та сумки з очерету, виготовлені на продаж місцевим умільцем. А де очерет — там і річка, і зветься вона Многа. І назвали ми її гусячою річкою, бо берег її був висланий пером, а в теплій воді — і сірі, і білі, і прості, і галагани. Словом гуси, і було їх... Правильно: много. І це не русизм, а старослов'янське, який і річку найменував.

ПРИРІЧНІ ЛЮДИ

У ці хорольські води дивилися і Володимир Великий, і Павло Тичина, і ми з вами...

Дорога — велика спокусниця. Навіть покажчики придорожні, на яких значиться назва сільця: Ковалі, Постав-Мука, Прихидьки, Курінки заманюють дати кругалю, явитися несподіваним гостем у найближчий двір, попросити напитися з криниці, та й розпитати у привітної господині: "Ой що то за хлопець, як зветься", що хвацько їде на плечах у біло-косої сестри років десяти від роду. Маленький вершник строго дивиться на нас трирічними очима і проминає за автовим вікном, бо у кожного своя дорога. Тільки й бачимо, як повертає вантажівка з газовими балонами на Вороньки, а в живописній балці під Новою Дібровою пасеться білий кінь, під Хайлівщиною торгують медом, за Архипівкою — золоте поле пшениці, що, наче дзеркало, відбиває стиглість літа і повноту природи.

Так і незчулися, як пройшли Лохвицю та й зупинилися за рікою Сулою, де за мостом, при березі на лужку косив сіно Федір Кирилович, пенсіонер, що сорок вісім років пропрацював у автодорожній службі, опорядковуючи дорогу, якою й ми того дня проїжджали. За звичкою ні-ні, та й обкосять її бережечки, заготовляючи сіно своїй корівчині, кроликам, косячи траву домашньому птаству. Все життя Федора Кириловича, а йому виповнилося 75, минає над Сулою та при полтавському шляху, до якого притулився його город — 27 соток, ретельно оброблених і дбайливо доглянутих. Отож розпитуємо у цього придорожного, прирічного чоловіка — яке життя-буття у Лохвиці?

— Дороге, — зітхає Федір Кирилович. — Хліб — 1 гривня 10 копійок, банка молока на базарі — 2,50, олія, мед дорожчі, ніж у Кременчуці, — так йому оповідав сусід, дачник-полковник, що живе там. А ще не приховує Федір Кирилович жалю, що не дісталось йому семи гектарів поля, як то місцевим колгоспникам, бо він же служив "при дорозі". Жаль швидко розвіюється, бо літа в них з дружиною немолоді, донька мешкає на Борщагівці в Києві, а правнукам, що ось-ось прийдуть літувати з ними, всього вистачить — і молока, і городини, і вишень червоних із саду, а там, дивись, ще й молоді півники на борщ підіспіють. Прощаємося з Федором Кириловичем, взаємно задоволені одне одним, і я не втримуюся, аби не оглянутися на його постать з косою, що здалеку нагадує якогось річкового бога, котрий вирішив вийти з води — вкостити трави край дороги...

Арта-парата, річка божества, вона ж — ліва притока Сули, протікає через якихось три села, і зветься Артополот. За Артополотом вляглися села Погарщина, Лучківщина, Гамаліївка та Долинка, чії городи нагадували якусь язичницьку вишивку — гарбузи квітлі жовтим, гречка — білим, а соняхи повертали голови за сонцем, на відміну од поселення, що, смичучи бур'ян та визбируючи колорадських жуків, хилилися до землі. Все життя — лицем до землі, в повному поклоні, а іноді, коли літа вступають в поперек, — і на колінах. Така доля сільської людини, така доля українського землероба, який не звик, втім, на неї, виділену Богом, нарікати: "Помирай, а жито сій". Бо, вклоняючись землі, давно вже не чекає, аби, бодай раз за життя, вклонилися і йому за його працю. "Буде хліб — буде й до хліба" — ця проста істина та Божий заповіт "В поті чола здобуватимеш хліб свій" в'яжуть адамових дітей до полтавських чорноземів і нині, і ще з тих пір, про які йдеться в літописі 1090 року, що згадує славні ріки Хорол та Псло (Псьол). Сам Володимир Мономах дивився у швидкі хорольські води, і хоча через 850 літ після нього радянський класик зазначив, що "...не той тепер Миргород, Хорол-річка не та", — біжить та й біжить хорольська вода, забираючи з собою все минуле, не чіпаючи вічного хліборобського діла...

Ріка Псьол стала десятою на нашому шляху, аби ми ще раз подивувалися густоті річної мережі, розкинутої самим Славотою на луки українські. Ліва його притока, що так і хочеться повернути їй старовинну назву — Псло, — одна з перлин нашої землі. На її древніх берегах спадає на людську душу дивна умиротвореність, а тиша входить благістю і спокоєм у стомлене серце. Ріка — найбільші наші цілителі, а ми, забуваючи про це, руйнуємо і замуплюємо їх, позбавляючи націю здоров'я...

Умиротворені Хоролом і Пслом душі прагнуть нових вражень, а яка ж дорога без попутника? За Оснягами нашої "Волзі" сміливо голосує гарна полтавська молодичка, і водій Микола Шевченко охоче пригальмує біля неї. Катерина Степанівна Стороженко повертається з Гадяча в свою Мартинівську лікарську амбулаторію, де працює медичною сестрою. Відвозила в районну лікарню звіти, має ще встигнути на післяобідній прийом. Як відомо, найліпше знають життя своєї парфії піп, вчитель та медик. Ось і дізнаємося від пані Катерини, що заре-

ни, така доля українського землероба, який не звик, втім, на неї, виділену Богом, нарікати: "Помирай, а жито сій". Бо, вклоняючись землі, давно вже не чекає, аби, бодай раз за життя, вклонилися і йому за його працю. "Буде хліб — буде й до хліба" — ця проста істина та Божий заповіт "В поті чола здобуватимеш хліб свій" в'яжуть адамових дітей до полтавських чорноземів і нині, і ще з тих пір, про які йдеться в літописі 1090 року, що згадує славні ріки Хорол та Псло (Псьол). Сам Володимир Мономах дивився у швидкі хорольські води, і хоча через 850 літ після нього радянський класик зазначив, що "...не той тепер Миргород, Хорол-річка не та", — біжить та й біжить хорольська вода, забираючи з собою все минуле, не чіпаючи вічного хліборобського діла...

Умиротворені Хоролом і Пслом душі прагнуть нових вражень, а яка ж дорога без попутника? За Оснягами нашої "Волзі" сміливо голосує гарна полтавська молодичка, і водій Микола Шевченко охоче пригальмує біля неї. Катерина Степанівна Стороженко повертається з Гадяча в свою Мартинівську лікарську амбулаторію, де працює медичною сестрою. Відвозила в районну лікарню звіти, має ще встигнути на післяобідній прийом. Як відомо, найліпше знають життя своєї парфії піп, вчитель та медик. Ось і дізнаємося від пані Катерини, що заре-

Тьмяне від літ люстро Ташані пам'ятає дитячі обличчя братів — Григорія і Григора Тютюнників...

естровано Мартинівською ЛМА 1274 жителів хуторів Воронівщини, Морозівщини, Великого, Андріяшева, Могилатова, Шадурки та села Мартинівки. Всі вони — за винятком пенсіонерів і дітей — працівники Гадяцького бурякового господарства (BAT), що спеціалізується на вирощуванні сортового насіння цукрових буряків.

У господарстві багато молодих сімей, працюють дитячий садок, середня школа, будинок культури, — словом, ми не почули звичних сьогдні нарікань на сільське життя від Катерини Степанівни, — навпаки, багато хорошего на адресу голови БАТ Олександра Яковича Суханя. Як-то кажуть, за що купили, за те й продаємо. Прощаємося з попутницею та й їдемо далі, прискіпливо оглядаючи навколишні лани, прикидаємо, який то врожай заживує Полтавщина в цьому році, яким бу-

де ота полтавська паляниця, від якої їмо й ми, кияни, хліб свій щоденний.

Гальмуємо в Зінківці, на базарі. Хоч і далеко йому до Сорочинського ярмарку, але хліб там продається знатний: справжнісінький коровай з косою, з квітками. І піріжки з маком під пару короваю. Пухкі, рум'яні — хазяйські, скажу вам, піріжки! З'їли ми по зінківському піріжкові, запили холодною водою — ох і смачно ж обідали ми в Зінківці, над річкою Ташань у Шилівці. У тій самій Шилівці, де течуть аж дві славні річки — Ташань і Грунь, живописні й живі. Дві річки течуть у Шилівці, двоє братів Тютюнників — Григорій і Григорій ходили їхніми берегами в дитинстві і в зрілі роки, надвляючи в древніх водах ритм своєї нероминуючої прози. Обидві річки увічнені в творах братів Тютюнників, обидва брати назавжди увібрані цими водами, бо відомо ж, що хоч в одні води не увійдеш двічі, але щоразу лишаєш їм частинку своєї душі...

Отак і ми, дорогий читачу, мріяли про те, щоб ви, читаючи наш репортаж про полтавську дорогу і ріки полтавські, в буденній розповіді знайшли небуденні речі. І хоч нішня журналістика закликає більше інформувати, нам видається нагальним закликати мислити. Не втомлюймося мислити і знати, читаючи велику книгу буднів, адже писала її сама Україна, її люди, її територія, її топоніміка. Нехай ні літня спека, ні клопоти щоденні не вкривають наші очі більмами байдужості, і тоді ви побачите, як цікаво вдуматися в назви сіл, що за вікнами авто. Вдивлятися в хати, городи, квітники в сільських двориках, краєвиди — різноманітні та неповторні. А дерева край дороги!

Видатний український археолог XX ст., історик і лінгвіст, доктор історичних наук Валентин Миколайович Даниленко (1913–1982) народився в с. Ново-Михайлівці, неподалік Мелітополя Запорізької області. Як вчений і дослідник найдавнішої історії України, він починався на Кам'яній Могилі — сільським юнаком-краєзнавцем на неї піднявся, захоплений її зусібч незбагненим видовом. І на Кам'яній Могилі, багато разів поринаючи у праглибини нашої історичної пам'яті й осмислюючи потаємни світобачення наших прапращурів, він дописував останні сторінки багаторічної монографії про верхній палеоліт України — і звідти душа його полетіла у вічність. У 1932–1935 рр. навчався на історичному факультеті Мелітопольського педінституту, а в 1939–1941 рр. закінчив аспірантуру Інституту історії матеріальної культури (Ленінградське відділення Академії Наук СРСР). Звідти у перші дні війни пішов рядовим у народне ополчення. Був розвідником (знав кілька мов) і війну закінчив майором. Мав три ордени і кілька медалей. Його вчитель, дослідник історії первісного суспільства П. П. Єфименко, директор Київського інституту археології АН УРСР, у 1946 р. запрошує В. М. Даниленка у свій колектив на посаду старшого наукового співробітника, на якій він працював усі роки.

Мав поклику душі дошукуватися слідів найдавнішої історії України і присвятив цій темі усе своє життя. В кінці 1960-х В. Даниленко виклав у пресі ("Літературна Україна") широку програму завдань Інституту Археології задля розвитку української археологічної науки, зокрема там ішлося про створення (вже тоді) колективної праці "Стародавня історія України" — "дослідження бездоганного з джерелознавчого погляду і в той же час такого, яке містило б значні й оригінальні наукові положення історичного та етноісторичного планів. А також слід мати ряд групових та індивідуальних монографій по-справжньому наукових... Другим завданням може стати колективна монографія "Археологія середньовічної України". (Та чи сумлінно, запитаємо ми, впоралися археологи з цим завданням на сьогоднішньому етапі й на якому науковому рівні?). І вже тоді В. Даниленко ставив питання консервації археологічних об'єктів — видатних пам'яток, щоб пристосувати їх для відвідування туристами, екскурсіями.

Маючи інтуїцію геніального вченого, мов казковий деміург мудро рухав великомасштабну панораму культурно-історичних процесів, що висували протягом минулих тисячоліть антропологічну карту материків Європи, Азії і Близького Сходу: у 1950-і рр. В. Даниленко дослідив найстарші ланки археологічних культур, що були першопочатками індоєвропейської та індоіранської спільності — перехід від палеоліту до мезоліту, а од мезоліту до всіх етапів неоліту — й детально відстежив азово-чорноморську лінію розвитку степового енеоліту — "першої лінії розвитку степового енеоліту". Осмислюючи генезис і взаємодію культур неоліту й енеоліту, він запровадив метод синтезу даних міфології, етнографії й порівняльну лексико-етимологічну лінгвістику, історично аргументував послідовність етапів неоліту України, а з нього — і генетичну спадкоємність енеоліту України, — власне трипільської культури, яка сформувалася з основ буго-дністровської, будучи єдиним етнокультурним процесом індоєвропейської ойкумени між Дніпром і Дунаєм. Історію України осягав у різноманітних духовних обширах, дошукуючись

ВЕЛИКИЙ ПОДВИЖНИК АРХЕОЛОГІЧНОЇ МИСЛІ

Учасники археологічної експедиції.
Перший справа В.М. Даниленко, 1958 р.

найдавніших витоків її. В. Даниленко був один з перших учених-емпіриків, який багато років достеменно й всебічно вивчав глибинні шари духовної культури найдавніших на-

Елам (Близький Схід).
Образ Орла-Сонця. VI тис. до н.е.

родів, сягаючи основ первісного — міфологічного образотворення. Розкриваючи семантику орнаментальних композицій, символіку художньої мови, він відновлював сюжети, головні мотиви, образи міфів, відображених в археологічних пам'ятках. Масштаби його такої аналітичної роботи зумовили появу фундаментальних праць "Неоліт України" (1969), "Енеоліт України" (1974), "Кам'яна Могила" (1986), не надруковані монографії "Бронзова доба України", "Вік та історія Києва" (покладена була В. Щербіцькому, першому секретарю ЦК КПУ, на стіл 1981 р.), де вмотивовано на численному археологічному матеріалові ювілей Києву-столиці 2500 років, а не 1500, як наголошував академік Б. Рибаків і підтверджували його учні, нінішні тутешні академіки...

Величезна за обсягом праця "Космогонія первісного суспільства" (1965): ним проаналізовано широкого територіально-хронологічного діапазону історичний матеріал і здійснено грандіозну реконструкцію ланцюга релігійно-ідеологічних вірувань етнокультурних масивів на євро-азійських просторах (Північна Індія, Східна і Південна Європа, Близький Схід), класифіковано індо-іранську, шумерську, грецьку та ін. міфологічні системи — стала видатним здобутком наукової мислі, що вміщує космологічні знання первісних суспільств. Сам автор визначив їх як космоетизм давніх землеробів. Приступаючи до осмислення охопленого ним різноманітного матеріалу, вчений особливо підкреслив: "...очевидно,

що без розкриття давніх релігійно-космогонічних систем, неможливо проникнути в етнічну конкретність найдавнішої історії". Застосований тут науковий метод — знакового аналізу етноісторичної пам'яті — підняв на якісно вищий щабель українську археологію. В. Даниленко постав основоположником нового розуміння витоків вітчизняної історії, вільної від зашорення догмами класової боротьби, уникаючи ґрат історичного матеріалізму. Закономірно, що найвідоміші археологи Заходу (М. Гімбутас, О. Маршак) і радянські (Б. Рибаків, М. Мерперт та ін.) дали високу оцінку цьому епохальному дослідженню-відкриттю.

Керуючи експедицією на Кам'яній Могилі протягом 1973–1974 рр., розчистив ходи до недосліджених печер ("Печера Чаклуна") і розшифрував зміст і вік знайдених там чуринг (культові предмети рибоподібної форми — вмістилище душ наших прапредків; по всій території колишнього СРСР це єдиний археологічний комплекс, де їх виявлено) та довів, що названий вченими-попередниками "Грот Бика" насправді є "Гротом Мамонта" й відповідно має історію своєї появи у верхньому палеоліті — понад 20-15 тисяч років до н. е. Тоді ж розробив детальний проект: перетворити Кам'яну Могили у всеукраїнський заповідник як унікальну палеолітичну пам'ятку планети. Для екскурсій. Обнадіюваний обіцянками, багато разів з тим проектом ходив у ЦК КПУ до І. Кураса, який відав питаннями науки. І з того, запланованого Даниленком, відповідними інстанціями анічого не зроблено. Але вчений не встиг викінчити історію Київської держави до династії Рюриковичів, "Етногенез слов'ян", рукопис якої зник безслідно з волі людців чи ворогів науки, що оточували його, коли був підкошений смертельним недугом. Щедро роздаровував наукові теми, що ставали чи могли стати відкриттями доби. Був цілим інститутом різних планів, наукових проблем, ідей, гіпотез, ракурсів, наукового синтезу і вагомих здобутків. Зібраним ним глиняні таблички з накресленими знаками етапу розвиненого Трипілья дали поштовх до відкриття ним письма крито-мікенської культури на Кам'яній могилі. На багатьох пряслицях і знахідках, де написано "чергами" і "різами" він відстежив писемну традицію, що існувала за 5–6 тис. літ до християнства, і застосував кирилицю. Ре-

тельно досліджував слов'янську писемність. Його спілкування з видатним чеським мовознавцем Бердржихом Грозни (він розшифрував хеттську мову як індоєвропейську), коли радянські війська у 1945 р. звільнили Прагу, відіграли визначну роль у подальших наукових дослідженнях археолога. А ще. Під час перерви між бойовими завданнями — у клекоті пекельного виру Другої світової — В. Даниленко писав поезії. Не про війну, а про красу землі, дива навколишнього світу, ("філософські", як оцінили їх експерти спецслужб, що вивідували у його батька про позанаукові інтереси сина).

Неначе можуть глибококореневе Світове Дерево він проріс у спресовані шари археологічних культур рідної землі. Пройнятий жагою вислідження правдивої історії свого народу від першопочатків і понині, всі роки до останніх днів, навіть вже важко хворий, — писав глави "Стародавньої історії України", виношуючи, як мати мале дитя під серцем, кожен її абзац. Всі роки, що вела його археологічна доля, душею, помислами, допитливим оком і діями линував на Кам'яну Могили вловлювати життєдайне світло цього Храму Вічності, у якому вкарбувався дух наших прапращурів. Пізнього осіннього вечора 1973 р. ми удвох з В. Даниленком працювали в одній з її печер. Лежачи на спині, я ретельно копіював вигравіювані на стелі магічні петрогліфи, щоб зафотографувати їх, (на той час то була велика складність), а потім швидко занотовував його роздуми медитації (вони не увійшли до його монографії "Кам'яна Могила" (1986). Ось рядки із запивітного, продиктованого тоді: "Відавна й досі український народ був і залишається величезним явищем світової історії, він і зараз, у 1973 р., має підстави займати видатне конструктивне місце в історії

Північна Індія. Образ космічного бика. VI тис. до н.е.

людства. Нові покоління здатні зберегти довіку вироблену і притаманну йому світлосяйну культуру й передати іншим народам. Вони, нові покоління, є найзаконніші спадкоємці того, що вміщує Кам'яна Могила. А вона втілює в собі і одвічні сили природи, і вічні сили народу аж до сучасності. Хотів би я бути похованим саме тут. Це оселя, де найчастіше перебував мій дух". (Але тіло велетня української археології Валентина Миколайовича Даниленка спалено у крематорії (!) — і попіл висипано на Байковому кладовищі під нумерованою табличкою).

Останнім часом до імені В. Даниленка у пресі й на різних зібраннях само приписуються його "учні", зосібна Ю. Шілов, Б. Михайлов та ін. Вношу ясність стосовно цього.

Кам'яна Могила.
Велика Мати. XV тис. до н.е.

Вкінці сімдесятих на моє запитання (у мене з ним часто були зустрічі, прикладом в експедиціях на Кам'яній Могилі та ін.), чому він не має учнів, учений відповів коротко: "Бо нема гідних". І не виявляв прихильності до наукового хисту Б. Михайлова, незмінного директора (вічного солдата на варті) Мелітопольського краєзнавчого музею. Ю. Шілов і Б. Михайлов не є його справжніми учнями, хоча й скористалися його науковим методом. Втім, якщо говорити про молодших колег, яких В. Даниленко підтримував і сприяв науковому формуванню, — зокрема керував роботою над дисертаціями, то у такому розумінні його учнями були М. Смаглій, І. Черняков і М. Чмихов. За масштабами осягання історичних процесів. Аналізами духовної сфери попередніх цивілізацій, осмисленням космогонії землеробських суспільств і народів та за інтуїцією великого вченого-мислителя найбільш близький і споріднений до Даниленка як послідовник його — це Микола Чмихов. Підтримуваний Даниленком, він продовжив розпочату старшим колегою (і вчителем) новітню концепцію — дослідження міфологічної свідомості древніх суспільств на землях України, оперту на карту зоряного неба, прикладаючи власну методику зодіакального датування археологічних об'єктів давніх культур.

Олександр ФІСУН

ЖАГА ПОЕТА ПРОТИ ЗГАГИ ЗОЇЛА

Нотатки з приводу автентичності «Слова про Ігорів похід» — 205 років тому Європа вперше дізналася про віднайдення пам'ятки

Після спалаху цікавості й великодержавної пики у зв'язку з відзначенням 800-річчя «Слова про Ігорів похід» у 1985 році й наступним виданням досліджень, перекладів та переспівів твору, присвяченому цій трагічній події, гордість і захоплення великоросів, як це частенько й раніше траплялося, почали набирати цілком протилежного емоційного забарвлення. Наприклад, О. Ільїн, Г. Мойсеева, Є. Синіцина воліють бачити за цією видатною пам'яткою нашої культури звичайнісінький фальсифікат, який постав якщо не на білорусько-польському (О. Ільїн), то на чеському ґрунті. Прикметно, що Г. Мойсеевій для подібного твердження вистачає принагідного нарікання О. І. Мушіна-Пушкіна (автора першої публікації) стосовно того, що росіяни зовсім не зрозуміли «Слово». (Чеський славіст Йозеф Добровський і «Слово о полку Ігореве». АБ М. 1986). А плодити авторам київського часопису «Критика» (Е. Кінан, Г. Грабович) досить і самого сумніву російських дослідників: ату його!

Видається, що 210 річниця з часу віднайдення пам'ятки (1792 р.) та 205 — з дня опублікування М. Карамзіним повідомлення про знахідку в «Spectateur du Nord», коли про неї дізнався вчений світ Європи, дає підстави задати знакомитий детектив зі «Словом» докладніше. Зрештою, допитливий читач де-що знає: торік О. Мишанич у «Літературній Україні» («Нова ревізія автентичності видатної пам'ятки»), а сьогоріч Б. Яценко в часописі «Слово і час» («У полоні власних містифікацій» — про статті Е. Кінана та Г. Грабовича) дали гідну оцінку безапеляційному посяганню на культурне надбання нашого народу. І справа навіть не в тому, що спекуляції довкола «Слова» завжди відгонили надто специфічним політичним «душком». Пора всім нам нарешті, слідом за нашими вченими, збагнути: між Київським і Галицько-Волинським літописами, «Словом про Ігорів похід», творами Кирила Туровського, «Словом Данила Заточеника», «Словом о погибелі Руської землі» та середньовічною московською літературою німусь така ж безодня, як і між світосприйняттями українського та російського народів. Ось де найоб'єктивніше свідчення ментальності — у найдавніших пам'ятках! І хоч переклади та політична воля потужно працюють на «стирання відмінностей», ще М. Грушевський вельми слушно зазначав, що «Слово» за часів М. Максимовича мислилось пам'яткою яскраво українською, а «українська стихія «Слова» не оцінювалась як політичний «козир», котрий належало тим чи іншим способом вирвати з українських рук».

Погляд цей традиційно склався ще в позаминулому столітті, домінував і в ХХ. Академік Орлов, наприклад, на основі ретельного вивчення літописної спадщини цілком слушно зазначав, що вже з XII століття маємо змогу вважати за реальність існування особливої південно-західної («галицько-волинської») манери історико-поетичного викладу, котрий відзначався лицарською красою розповіді й чисто світською розкішністю мотивів, а також близькістю до західнослов'янської стихії. Ця манера, ймовірно, — запевняв Орлов, — була настільки впливовою, що відбивалася навіть на київських пам'ятках, в тому числі й на літописі, — у тих місцях, де ми спостерігаємо аналогію з манерою «Слова». І думка ця підкреслювалася неодноразово.

На жаль, опонентам нашим абсолютно не потрібна правда, — ні про дійсний стан речей, ані про самого автора «Слова». І особливо дошкулє їм те, що «захисниками автентичності «Слова» були здебільшого патріоти, ентузіасти й поети». (Г. Грабович. «Вічне повернення містифікації». Критика — 2001 р.). Не завдаючи собі труда з вивченням літописів, особливостей переписування старовинних текстів, намагаючись усе підганяти лишень під ім відому схему, ці «дослідники» заперечують навіть такі першоджерела, як «Велесова книга», на тій лишень підставі, що «жоден із серйозних американських учених» не висловився з цього приводу «позитивно». Але якщо б тому ж таки п. Грабовичу спало на думку порівняти бодай «Поученіє» Володимира Мономаха з його ж листом Олегові Чернігівському, що відомі лишень із Лаврентівського списку літопису 1377 р., то він аж

ніяк не зміг би не помітити, що ці твори — кінця XI початку XII століть — суцільне переплетіння помилок, які сталися внаслідок нерозуміння переписувачем 1377 р. старовинного оригіналу, котрий до того ніким не переписувався. І подібних прикладів — на кожному кроці нашої історії. Звичайно, для того, щоб це знати, потрібно її любити. Лишень у цьому разі недолугі намагання перших видавців пам'ятки «ісправити текст» сприйматимуться зі співчуттям, а не з підозрою.

Хоч як цього не хочеться ревнителю «істини», але саме мова «Слова» — найавторитетніше свідчення його автентичності. І якщо «патріоти, ентузіасти й поети» — а хто ж тоді?! — неспроможні переконати войовничих скептиків у протилежному, то аргументи академіка Кримського, подані в присвяченій «Слову» монографії академіка Орлова — голос безпристрасної науки: «Вживання... тюркізмів у тонкому й точному, за нашими тепе-

повісті про похід русичів проти половців у 1111 р. Метафоричне кліше видніє крізь болгаризми і під 1281 р.: «пришедшим же полкомъ къ городу й шташа около города, аки борове величії...» Як і в псковському запису на пергаментному «Апостолі» 1307 р., де йдеться про битву між князями Тверським і Московським: «при сихъ князехъ сіяшется и ростяше усобицами гыняше жизнь наша, в князіхъ которы й віці скоротишася чоловікомъ». Пам'ятаємо ж бо, що й у «Слові» не тільки полки половецькі виступають «аки борове», але й «погибашеть жизнь Дажь-Божа внука, в княжих крамолах віці челоуком скоротишася». Себто: факт, що стилістика «Слова» виразно простежується в київських пам'ятках, у псковських, у суздальських... — ідеться не лише про оповідання типу ратних подвигів Андрея Боголюбського, — можна пояснити саме пануванням єдиної культурної традиції, що перейшла у спадок від Галичини й Волині. Як, до речі, і вплив роман-

— переконують Ігоря думці (радники) його, начувані про втрати половців під Володимиром і Римовим, — вони мають убити, княже, і нас, і всіх русів. То не буде слави тобі, ні життя». Та й уся динаміка перебігу подій у «Слові» засвідчує: Ігор повернувся з полону ще до св. Покрови. Пізніше літо, до речі, досить чітко простежується в пригоді з поверненням — розмова з Дінцем, характеристика довкілля з його птаством і степовими рослинами...

Цікаво й те, що саме зі «Слова» ми довідуємося: в поході з Ігорем було й двійко його малолітніх синів (окрім Володимира): «Два солнца помъркоста, оба багряная сълнца погасоста и съ нима молодая м'сяца, Олегъ и Святославъ, тьмою ся поволокоста на ріці на Каялі». Дізнатися про те, що в Ігоря справді були сини Олег-Павло (1176 р. н.) та Святослав-Андріян (1177 р. н.) можна було тільки старанно простудіювавши літописні свідчення, але про те, що сини перебували з батьком, як воно й водилося у рицарській Європі, літописи мовчать. Знати про це міг лише учасник Ігорєвої виправи. Але ж із цього виходить, що й Володимира Галицького серед учасників походу не було, — автор ж бо згадав усіх князів! Єдина фактична розбіжність між дійсністю і «Словом»: затемнення Сонця, що справді сталося о 15.25 за київським часом 1 травня 1185 р., вінчало розгром військ Ігоря, а не початок походу. Та все ж не забудьмо, що ця пам'ятка не літописний звіт. І подібних «неточностей» могло б бути значно більше.

Отже, «Слово» — не «Ироическая піснь», а нелегкі, сповнені особистої відповідальності, роздуми про долю рідної землі та її синів. Знаючи про щасливу втечу князя Ігоря з половецького полону, автор спрямовує його «къ святой Богородици Пирогощей», згідно з воїнським ритуалом, аби одноплемінники збагнули й запам'ятали: справжня звияга, як і кожне свято, стоїть на жертві. Зумівши поєднати здобутки фольклору та книжної поезії, запліднивши давню українську літературу водночас точністю й розкутістю метафори: «быти грому великому, иди дождю стрілами», «ту кровавого вина не доста, ту пиръ докончаша храбрии Русичи, сваты попоиша, а сами пологоша за землю Рускую», «дерево не бологом листвіє ронить»... автор «Слова» залишається там, де все добре відомо про переслідувачів Ігоря. Адже суперечку Козака й Кончака про долю Володимира Ігоревича не можна було вигадати. Це саме та реальність, яка супроводжує стрімкий плин «Слова»: від смерті — до життя. Але з доконечними зобов'язаннями, який кожен живий має сповняти. Можна закидати йому певну полімнестичність цього твору, зате аж ніяк — незнання традицій. Принагідно відсилаємо охочих до публікації в «Літературній Україні» від 20 червня 1985 р., де вперше у нас авторство «Слова» було визначено — внаслідок текстологічного аналізу самої пам'ятки — за дев'ятнадцятирічним учасником Ігорєвого походу Святославом Рильським. (Віктор Грабовський. «Сяйво черлених щитов»). До речі, знайий дослідник «Слова» і вчений Леонід Махновець вважав, що й помер Святослав того ж 1185 р. («Про автора «Слова о полку Ігорєвім», стор. 11, Київ, видавництво при КДУ. 1989).

Насамкінець, кілька слів для неофітів: держава, що відома нам із літописів IX—XII століть, складалася з набутку, в основному, носіїв празько-корчаківської культури, поєднуючи Київ, Чернігів і Галич. Археологічна наука засвідчує: людність означеного регіону перебувала тут, зайнята хліборобством і скотарством, ще до антської спільноти. Не розпадалася й не гинула, витворюючи той фольклор і традиції, ту, зрештою, мову, в якій виростили наші володарі, господарі, князі та піти. Саме в тій стихії виховувався й автор «Слова», який послуговувався сучасною йому літературною мовою. Але ж цей факт аж ніяк не заперечує тисячолітнє існування живої — української! — мови, що так потужно дає знати про себе у «Слові». Як спадкоємці його, маємо бути вдячними за те джерело любові й звияги, яке полишив нам автор у своїй повісті про нещасливий Ігорів похід.

Віктор ГРАБОВСЬКИЙ

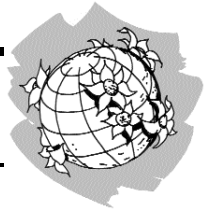

рішніми науковими даними, фонетичному звучанні старовини і з їх древніми значеннями може бути повністю віднесене до XII століття, — до часу складення «Слова»... Я не можу собі уявити, щоб згодом можна було будь-кому вигадати ці слова чи відновити їх древню природу, бо для цього знадобилися б колосальні тюркологічні знання, про які в історії тюркології анічогісінько не відомо. Так правдоподібно й науковоподібно неможливо вигадати ці тюркські слова, над якими стільки замислювались учені сходовознавці. Потверджує цей факт і сучасний казахський дослідник О. Сулейменов, хоча й переслідує іншу мету.

На достеменну автентичність пам'ятки вказує також, як уже згадувалося, її невід'ємність од тогочасної художньої стихії: «наставшу же понеделньнику страстныи недели, паки иноплеменици собраша полки своя... й выступиша яко борове величии... й оступиша полки Рускийи», — сказано в літописній

ського стилю галицького зодчества на різьблені з каменю приліпи храмів Володимиром Суздальської землі. Зрештою, до слова кажучи, давно відомо й те, що, споруджуючи Москву-город, кияни мали за взірць Прагу — археологічні дослідження АН Союзу засвідчили це ще сорок років тому.

Але даруйте, читачу, відхилення від нашої теми. Тим, хто цікавиться історією на рівні «вчених пліток», все одно нічого не доведеш, а ми, принагідно, з'ясуємо дату написання «Слова», яку більшість учених, приписуючи його авторство князеві Ігорю, бачить за роком 1187 на тій підставі, що саме тоді Новгород-Сіверський князь одружив сина з Кончаківною, хоча повернулися вони вже пошлюблені, з дитям... Та й сам Ігор ніяк не міг утекти з полону пізніше 1185 року, бо його просто б убили. Пригадаймо хоча б «Літопис Руський»: «помисел високий і негодний Господеві маєш ти в собі... А про се чому не подумавеси, що приїдуть половці,

ДЖЕРЕЛО ЇЇ ЛЮБОВІ

ВІРА СМЕРЕКА —
НАЙВІДОМІША В СВІТІ
КРОЛЕВЧАНКА

Мені і моїм друзям, учасникам молодіжного просвітянського гурту "Квітуха калина" (ми були тоді 8—10-річні школярі), ім'я Віри Смереки відкрилося 1994 р. Її пам'ять про рідний край, любов до нього перелилася тоді у надіслані нею прекрасні матеріали для українських національних строїв: нитки для вишивання, тканини, стрічки, намисто. Із тих чудових тканин наші мами і бабусі пошили і вишили костюми, в яких ми стали справжніми артистами і виступали на найкращих сценах нашого міста і району.

А книжки свої пані Віра надіслала нам пізніше. Прочитав я їх уже старшокласником, точніше, ліцеїстом Київського військового ліцею ім. Івана Богуня, приїхавши додому в Кролевець на канікули. Книжки ці справили на мене незабутнє враження... Тому я не лише їх перечитав, а й написав по них учнівську наукову роботу про життя і творчість нашої славної кролевчанки.

Адже в цих книгах багато автобіографічного. А ще вони — справжнє вікно Людяності, Добра і Любові до рідної землі, до України.

КРОЛЕВЕЦЬ, ЛЬВІВ
І ЗНОВУ КРОЛЕВЕЦЬ

В автобіографічних нарисах п. Віра точно називає місто, куди вони, сім'я священика, переїхали з Лушників: Кролевець. Знайшовши для родини убогу квартиру, о. Степан займався пошуками хоч якоїсь праці, щоб утримувати дітей... Тут п. Віра у 1940 р. з атестатом відмінниці закінчила середню школу. Поїхала вступати до Київського університету, але її "зрізали" на екзамени з російської мови, — як дочку священика.

Та пощастило їй того-таки 1940-го вступити до Львівського університету — на українську філологію. Вона була щаслива!

Із приходом німців о. Степана знову покликали селяни на священицьку посаду. Сім років Чеплівка не мала церкви (бо її перетворили на "клуб"). До християнського святого Успіння Пресвятої Богородиці 21 вересня 1941 року селяни реставрували клуб у церкву. І запросили

о. Степана на це свято. Тут він з усім сумлінням виконував свій обов'язок священика аж до своєї кончини в 1972 р. Правда, пізніше більшовики знову обернули церкву на клуб. Довелося Службу Божу правити в Молитовному домі. Дружина його, Євгенія, керувала церковним хором. Поки не надійшов наказ розібрати Молитовний Дім... Через три роки після цього мати письменниці й померла.

Навіть із цього короткого опису видно, що батьки п. Віри були справжніми подвижниками християнської віри і моралі.

НІМЕЦЬКА НЕВОЛЯ

У травні 1942 разом із тисячами наших юнаків і дівчат її було вивезено до Німеччини — Віра Ніпот опинилася в робітничих таборах у Берліні. Виснажлива праця, недоїдання зумовили хворобу, через яку потрапила до невідомої лікарні... А потім у ще суворіші табори.

У Берліні в серпні 1943-го доля звела її з українцем із Закарпаття Іваном Смерекою. Цей кмітливий юнак за часи неволі добре вивчив Берлін, налагодив контакти з впливовими українцями німецької столиці. Він організував втечу Віри із табору, а через рік, коли Берлін уже нагадував пекло, обоє втекли у гори Гарц, а потім у м. Госляр, де дочекалися кінця війни. У липні 1945 одружилися. Скромно, на чужій землі, але з друзями-земляками відзначили весілля... І віддали себе активній громадській діяльності серед українців на чужині. У таборі "ДіПі" п. Віра працювала в українських школах і гуртках до 1947 року.

Враження про Німеччину — це її книга "В німецькій неволі" (1998). Це книга про те, як "остарбайтерів" виснажували важкою працею, голодом, холодом і жорстокістю. Багато хто втрачав віру, ставав злим, навіть божеволів. Це твір нечуваної викривальної сили. На його основі можна створити фільм — хвилюючий і переконливий.

В АНГЛІЇ

Московські агенти підмовляли "тимчасово переміщених осіб" повертатися в СРСР. Але куди було повертатися? У безбожну імперію?.. У травні 1947 молода сім'я

Смерек виїхала до Англії. Отримали обоє роботу на текстильній фабриці у місті Бадфорд. Тут і осіли. Звідси і плаче-тужить вже понад півстоліття сучасна Ярославна над українською недолею.

Як одні з найперших тут поселенців-українців, Смереки заснували у Бадфорді філію Спілки Українців Британії (СУБ), українську бібліотеку, драмгурток ім. Івана Котляревського, школу українознавства для дітей, курси англійської мови для дорослих.

Стали вони і засновниками українського світського хору, а також парафії українських церков. Стала Віра Смерека й одним з ініціаторів Товариства українських жінок імені Олени Теліги в Англії. Водночас поглиблювала вона свої знання на вечірніх студиях Лідського університету в Бадфорді. Головним її заняттям стала літературна творчість.

БОГ І УКРАЇНА

У 1999 році Віру Степанівну Смереку прийнято до Національної Спілки письменників України. У цій уже офіційній письменницькій ролі вона видала нову — третю свою — книжку під назвою "Вічний вогонь". Бог, Церква, Святі місця, ікони, молитва, Різдво, Великдень і, звичайно, Воля, Україна — ось тематичне коло цієї книги. Але твердження авторки м'які, ненав'язливі — як у народного оповідача. І особливо привабливі, бо сповнені автобіографічності.

Тим більше, що дорога до сумлінного сповідання християнських засад у неї теж пройшла через сумніви і вагання. Їх настирливо прищеплювала "радянська школа". Про це довірливо розповідає письменниця у повісті "Христос воскрес". А також в оповіданні "Вислухана молитва коло Святої Софії в Києві". А збагатившись досвідом життя батька-матері і свого власного, вона прийшла до твердого переконання, що зло можна перемогти лише неухильним дотриманням християнських чеснот.

Пані Віра, як свідчать нариси,

побувала чи не в усіх святих для християн місцях: Вифлеєм, Назарет, Єрусалим, Рим із Ватиканом і т.д. Але як патріотка своєї землі, де б не була, думає про Україну, молиться за неї.

Болить нашій письменниці проблема релігійної роз'єднаності українців. Особливо розважливо і справедливо підходить вона до цієї теми в нарисі "Велич Рима". Вона пише: "З побожністю вклоняюся

святим місцям і думкою лину в новітні часи... Екуменічний рух — це єдність у Христі... Ворожість (релігійна) Рима і Візантії, ворожість (релігійна) Росії і Польщі. А ми, українці, чому маємо терпіти ми? Ми чужі одним і другим... Невинні спадкоємці чужого і мертвого лихоліття... Навіщо цей штучний поділ має роз'їдати наш народ? Ми є нащадки вірування. Але не чужої нам ворожнечі. Чому чужа історія має нас розділяти?... Абсурд! Усі ми християни! Настала пора відмінити догми старих віків, що поділяють нас на греко-православних і греко-католиків. Вже час знайти верхам одну Церкву, Єдину, щоб народ міг спільно хвалити Бога — в єдиній християнській спільноті".

Безумовно, за стільки років проживання в Англії засвоїла п. Віра і англійські традиції, але рідне у

неї завжди і скрізь на першому плані. До речі, про життя українців Британії і свої тамтешнє життя готує Віра Смерека свою нову книгу, яка має робочу назву "З берегів Англії".

НАЙРІДНІШЕ МІСТО

Читаючи книжки нашої землячки, збагачуєшся духовно. Читаються вони легко, швидко, породжують оптимізм, надію і віру. Бо це є священний вогонь Любові до Бога і України. Із цим вогнем у душі не раз приїздило подружжя Смерек в Україну, починаючи з першого року її незалежності. Приїздили на всеукраїнські форуми і конгреси, а також до родичів на Сумщину і на Закарпаття, де Віру з любов'ю називають "закарпатською невісткою".

Із весни 1997 р. не стало її друга. Відійшов у вічність цей активний громадський діяч і борець за українську ідею, доволітний голова СУБ, правник за фахом. Похований Іван Смерека у Бадфорді, де прожили вони з дружиною 50 років. Але Віра Смерека не пориває зв'язків із Закарпаттям. Саме там, у місті Ужгороді, не тільки шанують, а й перевидують її книжки. Кілька примірників прислали закарпатці кролевецьким просвітянам — міському об'єднанню ВУТ "Просвіта" ім. Тараса Шевченка. А просвітяни, в свою чергу, прочитавши, подарували кілька книжок центральній райбібліотеці,

краєзнавчому музею, школам міста. Розповіли про славу землячку в районній та обласній газетах.

У своїх листах кролевецьким просвітянам п. Віра не раз зізнається: "Кролевець — моє найрідніше місто". Славить його у нарисах і віршах.

Всі листи Віри Смереки починаються і закінчуються думою про українство і вірою в його цілковиту перемогу на своїй землі.

А книжки її, на моє переконання, ще стануть посібниками для виховання у всіх нас християнської моралі.

Максим ВІТУШКО,
Кролевець — Київ

●

ПАМ'ЯТЬ

ла-таки — переїхала до Нью-Йорка. Часто виступала на різних імпрезах. Створила кілька нових сольних хореографічних творів — "Останній вальс", "Бублейниця", "Свято княгині Ольги", "Подоланка"... Коли їй минуло сорок років, вирішила перестати танцювати. Допомогала молодим балеринам, популяризувала українські танцювальні ансамблі.

...Оксана Вікул фізично відійшла від нас, але духовно — поруч. Її пам'ятатимуть як прекрасного пропагандиста української культури в чужомовному середовищі — хорового мистецтва, писанкарства, художніх творів і просто просвітянина, людину щедрого серця.

Віталій МАЦЬКО,
кандидат філологічних наук,
голова обласного товариства
"Просвіта",
м. Хмельницький

●

Народилася Оксана Миколаївна Вікул 20 липня 1921 року в м. Кам'янець-Подільському у відомій на всю округу родині священика Вікулів, що прославили у XIX і на початку XX століття рідний край любов'ю до людей, до України. Батько її також був священиком, а потім, закінчивши Варшавський університет, став доцентом кафедри хімії Кам'янець-Подільського університету. В листопаді 1920-го емігрував, захистив дисертацію і працював професором Українського вільного університету в Празі.

До батька Оксана приїхала разом із матір'ю влітку 1923-го. Спершу жили в Подєбрадах, де батько вчителював у новозаснованій господарської академії, а з 1929-го починається празький період. Прага Оксані подобалася. А головне — більше чути української мови. Та школи української не було. Батько, ніби відчуваючи майбутнє, віддає її до англійської школи, потім — до гімназії.

У Празі Оксана офіційно стала членом Пласту. У цій масово-спортивній освітній організації дівчина зацікавилася танцями. І уже наприкінці 1936 року вона бере участь у виконанні групових народних танців на

Всеслов'янському з'їзді скаутів. Перший сольний номер для Оксани відбувся несподівано на гімназійній вечірці у Ржевничах 1937 року, коли вона з успіхом імпровізувала "козачка". Так прилучилася Оксана Вікул до професійної сценічної діяльності. "Танець — це чиста радість, — гово-

ТРОЯНДА ЗІ СЛАВНОГО РОДУ

На початку 90-х мені довелося працювати в газеті "Кам'янець-Подільський вісник", де бухгалтерську справу вела Анжела Кисіль. Згодом дівчина виїхала до США, виїшла заміж... У Сполучених Штатах Америки знайшла свій притулок й Оксана Вікул, з якою ми листувалися. А потім зв'язок перервався. І тоді я попросив Анжелу Кисіль-Райлі передати ві-

рила не раз. — Як танцювала наші народні танці, то... здавалося, що лечу до України..."

Вирішила паралельно вчитися малювати — записалася до Української студії образотворчого мистецтва під керівництвом графіка Роберта Лісовського. Під осінь 1941 року Оксана стала ученицею балетної

школи Єлизавети Нікольської. Після кожної вистави фантазія подолянки починала інтенсивніше працювати. Із власним хореографічним твором уперше виступила 10 січня 1943 року. Це сталося на концерті групи "Українського сокола", метою якого було показати, як саме можна опрацювати

тальну поштівку з нагоди 80-річчя славної діячки української сцени у діаспорі. Завдяки їй вітальна листівка знайшла адресата і, як пише у листі до мене чоловік Оксани Вікул, письменник і богослов Олександр Воронин, "дуже гарно відсвяткували її ювілей", але 21 вересня Господь покликав її у вічність.

музику композитора М. Лисенка, — твердо стала на шлях українського професійного артиста балету та хореографа.

Навесні 1947 року в Регенсбурзі розпочалася підготовка до постановки опери М. Аркаса "Катерина". Оксані запропонували поставити до неї

танці. Це була добра нагода грати з професіоналами — режисер Юрій Григоренко, декоратор Петро Капшученко, диригент Володимир Гавриленко. Оксаніні задуми щодо хореографії "Катерини" повністю вдалися. Переїхавши до Америки, жила в Міннеаполісі й тужила за театральним життям. І ось 1956 року не витрима-

Важко не помітити, як упродовж століть українська ідея ділила націю на благонадійних для влади українців і неблагонадійних. Благонадійні мали слухняно перти плуга, танцювати свій гопак, а од неблагонадійних, як правило, звільнялися. За цим дуже пильно стежила Москва в особі губернаторів малоросійського краю, міністрів, які час від часу видавали укази про заборону української мови, самих царів, які достеменно знали, що українцєві слід писати і що малювати.

Поваливши російське самодержавство, більшовики міняють ідеологію, але не поспішають її змінювати в національному питанні. Радянська влада, на словах визнаючи право націй на самовизначення, на ділі рішуче придушувала будь-яку волю до самостійності, особливо ж української. Ленін не міг змиритися з тим, що саме в Україні існує єдина в комуністичному русі опозиційна до російського комунізму сила — партія українських комуністів-боротьбистів. Він домагається її самоліквідації.

Революція пробудила українське суспільство, яке шукає ідеали своєї самореалізації, створює свій уряд — Центральну Раду, рухи, партії, комітети, ради на місцях, зосереджуючись на духовних засадах, що формують і об'єднують націю: законотворчість, освіта, друковане слово, творення державного апарату тощо. Треба сказати, що національна ідея в Україні періоду революції і після неї не була всеохоплюючою. Та й до того саме географічне поняття Малоросія (Україна) обмежувалося Київською, Волинською, Подільською і Полтавською губерніями. Херсонщина, Катеринославщина, Донбас і Кривий Ріг були "южним краєм" і уваялися поза Україною. Однак рух селянських, робітничих і солдатських мас під прапорами самостійності був доволі помітним і охоплював не лише центральні, північні, західні райони, а й південні. Єднало їх Шевченкове слово "в своїй хаті й своя правда, і сила, і воля".

Бачачи загрозу неділимій Росії в Україні, Ленін і більшовики організовують масову ескаляцію російської революції, що суне разом із червоними військовими загонами, спеціально підготовленими агітаторами і агітаційною літературою. Білі війська Денікіна, Врангеля теж ідуть в Україну, переслідуючи ту саму ідею — захистити єдність Росії. Ленін встановлює для України посаду надзвичайного комісара і призначає ним Г. Орджонікідзе, який цементував більшовицькі сили 1917, 1918 року, аж поки Україна не вийшла з Російської Федерації. Нарком національностей Сталін був проти такого виходу і вже тоді промовив свої знамениті слова: "Досить гратися в уряд і республіку, здається, час кидати гру". Цих поглядів щодо України вождь народів дотримувався до останніх днів життя. Такої політики навчав керівні кадри, які приходили до влади в Україні, і тримав їх на рівні "гри" в уряд і республіку. Не більше.

Пошуки державних форм правління в Україні тривали. Але оберталися довкола "нерозривної дружби" України і Росії, спільного військового союзу республік, об'єднання рад народного господарства, транспорту тощо. Комуністична партія більшовиків України — лише загін Російської комуністичної партії і, отже, нічим самостійним не відрізнялася і не претендувала на провадження самостійної політики. Такої лінії дотримувався і В. М. Молотов, 1920 р. рекомендований першим секретарем ЦК КП(б)У.

Та зусилля центру весь час натикалися на місцевий автономізм, який у Москві називали сепаратизмом. Тоді кожен спротив звинувачувався в націонал-ухильництві.

1922 р. створюється СРСР, і Україна остаточно втрачає шанс на самостійний розвиток.

Для наведення порядку 1925 р. Москва направляє в Україну Л. М. Кагановича. Професійний революціонер Каганович (енциклопедії замовчують його освіту) ступив на батьківську землю в один рік із першим Президентом

Фото Оксани Цецури

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ. ВЧОРА. СЬОГОДНІ... ЗАВТРА?

України, всесвітньовідомим ученим М. Грушевським, який повернувся з еміграції. Один, щоб бути поганьбленим, затаврованим як буржуазний націоналіст, другий, щоб ганьбити і таврувати. З появою Кагановича літературно-мистецькі дискусії переростають у політичні. Розпалюється шалена донощицька кампанія і кожен слизняк виставляє себе прихильником пролетарської ідеології. Керівна сила, тобто партія, дивиться досить своєрідно: чи ти з великої літературно-мистецької організації, як "Плуг", "Гарт", чи ти з малочисельної, як футуристи, "Ланка", чи ти з академічної установи, чи ти з інституту, все одно ти або уже буржуазний націоналіст, або потенційний, і твоє життя залежить від випадку. Багато хто зі свідомих українців тих часів пізніше буде страчений, репресований, засланий.

Штабом "українського фашизму" оголошується "Літературно-науковий вісник" (Львів). Формується у "ворожу" течію єфремівщина, а її лідер академік С. Єфремов сяде на лаву підсудних у сфабрикованій справі СВУ. "Шкідливою" визнається практика народного комісара освіти О. Шумського і, отже, з освітніх закладів викорінюється "шумізм". Письменник М. Хвильовий у своїй публіцистиці відстоює право українців на самостійність, витворює свій відомий маніфест: "Вперед, до Європи!" Москва, Сталін різко засудили хвильовизм як ідеологію буржуазно-націоналізму. Зацькований письменник застрелився. З одного боку на Україні ведеться українізація і Каганович бере в ній участь. З другого — викорінюється будь-який натяк на окремішність української нації, культури, її відмінність від російської. Між селянством (дрібнобуржуазним), інтелігенцією (націоналістичною) і пролетаріатом (передовим) зводиться стіна недовіри, яка 1937 року перетворилася на інквізиційну плаху. Політична, виконавча і судова влади були спрямовані на те, щоб убити українську ідею.

Пізнші посланці Москви — губернатори Радянської України П. Постішев, С. Косіор, М. Хатаєвич, М. Хрущов робили все, щоб Україна не виходила з сировинного придатку Росії і тому окремі галузі промисловості базувалися на комплексній мережі, що була розкидана по всьому СРСР. Україна-житниця мала зсипати свій урожай у бездонні засіки Союзу. Заохочувалася ще художня самодіяльність, яка милувала око кремлівських вождів. Сталіну подобалося, як М. Хрущов в українській сорочці витинав гопака. Тим часом українці заселяли нові ГУЛАГи Сибіру і Печори, безкрайні степи Середньої Азії, а в Україну організовується переселення з Росії. Це як

що й не асиміляція місцевого населення, то, принаймні, інтернаціоналізація.

Велика Вітчизняна війна українську національну ідею загострила. Та й як могло бути інакше! Адже батьківська земля залилася кров'ю. Окупована фашистами, вона продовжувала боротися — на фронтах і в тилу. Тема України переважає у творчості письменників. Та вже у 1943 р. Москві здалося, що тема України у письменницькій творчості надто випирає і це загрожувало не всій радянській ідеології. Ще не закінчилася війна, а вже Москва закладає основи ідеологічної формули "великий російський народ". А значить, усі інші народи — малі. Уже виробилася методика утисків "неблагонадійних", згори вказувалося, як слід ставитися до тих, хто перебував на окупованій території (негативно), до тих, хто був вивезений до Німеччини (негативно), до тих, хто потрапив у полон (негативно), не кажучи про тих, хто боровся проти режиму Кремля.

Отже, наприкінці 1943 р., коли з'явилася кіноповість О. Довженка "Україна в огні", українська тема одержала відповідну оцінку Сталіна і найвищих посадових осіб. О. Довженка звинуватили у націоналізмі. Ну, а далі, після ухвали політбюро, за звичним сценарієм пішли "проробки" інтелігенції повсюди, почалися пошуки нових носіїв "націоналістичних ідей". Тож нічого випадкового немає у тому, що Москва 1947 р. знову посилає Кагановича в Україну, де було і холодно, і голодно. Скрізь виднілися руїни. Та Каганович найперше звернув увагу на ідейний бік справи, на ідеологічні установи. Каганович планує теоретично і організаційно поглибити боротьбу з націоналізмом. На одному із планів роботи політбюро є така приписка: "Критика буржуазного націоналізму значною мірою носила академічний характер і не мала бойового, політичного характеру, особливо у викритті петлюрівських націоналістичних істориків — Грушевського та йому подібних агентів фашизму та іноземного імперіалізму..." (ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 4017).

Кагановичу пригадалися давні "знайомі" М. Рильський, Ю. Яновський, І. Сенченко. Що ж про них сьогодні пишуть? Газетна і журнальна критика позитивно відгукується про творчість М. Рильського, який прагне "ідейно осмислити своє минуле". Роман Ю. Яновського "Жива вода" визнається "значним вкладом в українську радянську літературу". Роман І. Сенченка "Його покоління" вважається всього-на-всього "безпроблемним"... Із серпня все повер-

тається на 180°. У характеристиці творчості М. Рильського з'являються визначення, подібні до тих, що були у двадцяті роки — "націоналістичні манівці", "неокласичні шати". У "Живій воді" спотворено образи комуністів (те ж відзначалося і у 27-му році у "Байгороді"). "Ідеологія куркульства" і "націоналістична обмеженість", що ними дорікали колись І. Сенченку, випливають зараз. У 50-ті роки розвінчували В. Сосюру, у 60-ті — І. Дзюбу, у 70-ті — О. Гончара. У 80-ті роки ЦК розгорнув боротьбу проти найвпливовіших в Україні ідеологічних установ — газети "Сільські вісті", видавництва дитячої літератури "Веселка", Товариства книголюбів, щоб підірвати авторитет і звужити сфери їхньої діяльності.

На тлі цієї довгої вибоїстої дороги виразніше бачимо її сьогоднішнє продовження. Антидемократичні сили перейняли естафету боротьби з національною ідеєю. Є Незалежність. Здавалося, є національна держава. Чому ж тоді топчеться національна гідність? Чи є виховання національної свідомості? Чи є, зрештою, ідеологія національної духовності, яку вибудовували тисячі страдників, борців, каменярів, прометів українського духу?

Вишколені на проросійських інтересах, сьогоднішні урядовці провадять модифіковану, але ту саму антиукраїнську політику, оглядаючись на північного сусіда, припинюючись у політиці, економіці, виробництві. Один дотепний журналіст назвав таку політику України розкарякою.

Із прікотою треба засвідчити, що сьогоднішні верхи національну ідею, як таку, не сприймають. І досі, на одинадцятому році Незалежності, не вироблено національну ідеологію перехідного періоду від так званого соціалізму до суспільства з приватною власністю. Відсутні державні програми національного відродження, національної освіти, національного єднання. Національна ідея, що привела до Незалежності, настрахала владу, яка розвалила Народний Рух, підсовує ідею громадянського суспільства, яке начебто має замінити національне суспільство, створює партії і конфесії, котрі не сприяють єднанню українського народу.

Чим можна пояснити, що на всіх рівнях від столиці до села дискредитується незалежність України, її Конституція, її символіка? Не вивчається і не співається Гімн. Порівняймо культ Прапора, що був у радянські часи, з теперішнім ставленням до нього. Цим самим підживлюються ностальгічні почуття жалю за вчорашніми днями. "Навіщо така Незалежність?" — можна часто чути. А й справді — навіщо? Прислухаймося

ПРОДОВЖЕННЯ ТЕМИ

до цитат, що звучать з уст депутатів парламенту. До яких тільки авторитетів вони не звертаються! Англійських, німецьких, швейцарських, чилійських, китайських! На жаль, серед них не почуємо імен українських авторитетів. Невже не було їх у нашій історії — філософів, учених, державних діячів? Не було реформаторів-піонерів, починаючи ще від козаччини, гетьманщини аж до Франка, Лесі Українки, Вернадського, Грушевського? Були. Тільки їхні ідеї не пішли в люди, в життя. І, отже, їх у народі не знають, — нація позбавлена культурного розвитку.

Діями владних структур національна ідея зведена до рівня просвітницької пропаганди. Її роль

суспільстві, послуживши сигналом грабувати державне майно (тобто національне), природні скарби (тобто національні). Новий Президент до цієї "філософії" додав свою "філософію" — "у перехідний період труднощі неминучі". Ці дві "філософії" не стали підмурівком творення, а спричинили обвальну лавину руйнування, в тому числі й руйнування нації.

Складається враження, що владні структури, в яких багато вчорашніх теоретиків і практиків боротьби з націоналізмом, разом із так званими олігархами, створили для свідомої частини українців таку собі резервацію. Ось вам ваша Незалежність, Конституція, символіка. Хочете побавитися у запорозьких козаків? Побавтеся. Організуйте ще гурток бандуристів. Дуже добре, якщо ви зайнялися лозоплетінням. Можете подискутувати про новий правопис. Проведіть коли не коли фестиваль української пісні, відроджуйте національні традиції. Будь ласка. Скличте всесвітній конгрес українців. Побалакайте. Поплачтеся. Скликали уже третій конгрес. Побалакали. Поплакались. Виробили рекомендації до уряду. І що? А нічого. Мова? А що мова? То ж маєте Закон про мови. А ще маєте "Просвіту", Товариство української мови...

Чинічно знищено найстаріше в Європі українське книговидання, українську книжкову торгівлю. Ринковізуйтеся, мовлять, письменники з порожніми кишнями. Творіть, композитори, музику. Створюйте, драматурги, сучасні п'єси. У вас відібрано засоби існування? А ви спробуйте без них. Ще вчора суспільство при всій своїй дволиконості розглядало письменника у зв'язках із робітництвом, селянством, армією, наукою, школою, вчительством, студентством. Розглядало і звало. Сьогодні генератори національної ідеї відлучені од народу. Хіба це не боротьба з націоналізмом, чи то пак, з національною ідеєю? Без галасу, без тюрем...

Росіяни подбали про державну підтримку книговидання і ЗМІ, відповідно до якого від податку на додану вартість звільнено увесь технологічний процес, пов'язаний із випуском книг, усі підприємства й організації, що мають до цього відношення, — від виробництва паперу, картону, поліграфіки, фарби до розповсюдження літератури. Крім того, вони частково звільнені від податку на прибуток, від мита на ввезення зарубіжного обладнання, матеріалів тощо. А в Україні безпардонно, знухаючись із обездуховлених українців, плодяться "українські газети", "українські видання"! Відкрито кордон для заведення значно дешевшої російської книги, шовіністичний рекет гуляє на українському радіо і особливо на телебаченні.

Та немає нового Івана Дзюби, щоб на весь світ гукнути: "Ринковізація чи русифікація?!"

Віктор КОСТЮЧЕНКО

РОЗКОПКИ 1901 р. В ЦАРИНІ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Закінчення. Початок на с. 9

ніж залягання культурного шару. По всій довжині рівчака обережно знімався верхній шар землі до глибини, де віднаходилися перші сліди захovanого тут матеріалу. Тоді всі робітники спускалися на дно рівчака і починали розбирати наявну перед ними стінку землі, маючи можливість бачити її зверху, збоку і таким чином не могли пропустити жодного викопного предмету, а я, вибравши зручне для спостереження місце, дивився за ними і керував роботою, зауважуючи і замальовуючи усе необхідне. Якщо визначена для роботи сторона майданчика мала в довжину більше 10—15 метрів, то від основного рівчака проводилося до нього перпендикулярно ще 2—3 паралельних, між якими залишався проміжок до 1 м в ширину. Одна група робітників, по 2—3 чоловіки на рівчаку, бралася до розбирання матеріалу, а інша відгрібала землю і викидала її назовні. Цей спосіб мав ще ту перевагу, що, маючи перед очима розрізи прокопаного, було можливим розмірковувати, в якому напрямку повинна просуватися робота. Нарешті, пройшовши весь майданчик по довжині, можна було судити про його величину і почасти про те, який розмір він мав до руйнування.

Інструменти, якими користувалися при розкопках, також були не дуже складними; обходилися найнеобхіднішим: два щупи, лопати для робітників, маленька лопатка з коротким держачком, на зразок саперної, два-три ножи у вигляді кинджала і стиліки ж совків, компас, рулетка, зошит для малювання і, нарешті, фотографічний апарат, яким, між іншим, випадало користуватися доволі зрідка. Згадаю ще про одну деталь. Спочатку

розкопок я довго не знав, як запобігти черепкам від розписаних посудин, щоб вони при зіткненні з повітрям не вкривалися твердою сіруватою оболонкою, яка цілковито знищувала на них фарбу. Згодом, переконавшись, що це відбувається від того, що вони просочені цементом, якого в достатку є у ґрунті нашої місцевості, я віднайшов можливість зліквідувати його змиванням: відразу після того, як виняли черепки із землі, опускали у відро з водою, в ній вони лежали певний час і після цього промивалися, просушувалися в тіні.

Повертаючись до народу, який

Крутобородинці-1. V тис. до н.е.
Розкопки В. Хвойки.

жив у нашій місцевості в епоху існування описуваної культури, скажу кілька думок про спосіб його життя, наскільки можна судити про його життя за наявними даними.

Як відомо, землянки відзначаються переважним вмістом великої кількості харчових відходів, основна роль в яких належить черепашкам, але було б помилково думати, що молюски з них, в поєднанні з м'ясом

деяких тварин, слугували єдиною їжею для неолітичної людини. Це важко припустити ще й через те, що їх ловлять тільки у певну пору року, а, наприклад, зимою добувати їх неможливо, як і не можна уявити, аби їх заготовляли про запас. Маємо ще позитивні дані про їжу, яку вживали тодішні жителі Придніпров'я разом із м'ясом молюсків та чотириногих і, по всій вірогідності, могли бути додатком до останнього або взагалі заміняти його взимку, а можливо, і взагалі відігравали першорядну роль серед харчів. Як ми вже бачили, в землянках та майданчиках, особливо в перших, доволі часто зустрічалися кам'яні плити-зернотерки і розтирачі до них; у глиняній обмазці стін завжди зауважували домішки просіяної пшеничної соломи, і, нарешті, на двох майданчиках моїх попередніх розкопок достатньо знайдено обпаленого зерна великої пшениці і якоїсь зонтичної рослини, можливо, анісу чи кропу.

Все це доводить, що прадавні жителі нашого краю вже займалися хліборобством і що культура злакових рослин була досить різноманітною. Із них, вірогідно, і готували різну їжу, яка майже незмінно збереглася до цього часу у своєму первісному вигляді в культурного і некультурного людства — різні види каш, соломаха і, нарешті, хліб. Рештки рослинної їжі надіються й у викопаних у землянках посудинах. Соломо могли по-різному застосовувати в господарстві, а полова і тепер вживається в селянських будівлях.

Обробляли землю, можна гадати, за допомогою дерев'яних знарядь у вигляді лопат і мотиг; проте люди могли допомагати і деякі тварини — воли чи коні, кістки яких також траплялися в землянках. На

Верем'я. V тис. до н.е.
Розкопки В. Хвойки.

жнивях користувалися крем'яними серпами (на одному із майданчиків я кілька років тому знайшов їх повний горщик), або ж стебла просто висмикували із ґрунту. Отримане зерно згодом розтиралось на каміннях і з нього пекли оладки і готували інші страви. Можливо також, що крім всього цього, харчувалися молоком тварин і виготовляли з нього сир...

При неодноразових описах розкопок окремих землянок ми бачили, що кожна з них є певної величини продовгуватий чотирикутник, дещо заглиблений у землю, і складається з двох різновеликих частин; верхня, трохи вища, була житловою, а нижня, яка закінчувалася входом у яму, використовувалася для приготування їжі, бо в ній завжди знаходилося вогнище і цілі купи харчових відходів. Земляні виступи, подібні до тих, які виявлені в землянці поблизу м. Ржищева, могли використовуватися

для сидіння або заміняти стіл; окрім цього, як можна припускати, використовувалися і переносні меблі, коли судити про це по глиняному стільчику на чотирьох ніжках із прогнутим сидінням, на якому була знайдена мною сидяча глиняна статуетка. Нема нічого дивного, що предмети такі виготовлялися із дерева і не збереглися до нашого часу, так само, як і інші дерев'яні знаряддя, використання яких не підлягає сумніву через відсутність рівнозначних їм кам'яних чи кістяних предметів. Нарешті, цілком природно, що жителі нашої віддавна лісової місцевості найчастіше користувалися таким матеріалом, наявність і легкість обробки якого дозволяли його застосувати в найширших обсягах.

Таким чином ми бачимо, що народ, який жив у нашій місцевості з неолітичної пори, був не кочовим і не мисливським, а мирним осілим хліборобським племенем, він з початку свого існування носив зародок тієї сприятливої для розвитку гуртових і сімейних засад культури, яку ми послідовно бачимо і в подальшому, і в пізнішому, і навіть у сучасні нам періоди зовнішнього і внутрішнього життя.

Вікентій ХВОЙКА,
завідувач музею
Київського товариства
старожитностей та історії

Примітка. Матеріал Вікентія Хвойки подаємо скорочено.

Редакція

«ДОБУ ЖОРСТОКУ, ЯК ВОВЧИЦЯ» ВІН ПЕРЕМІГ В ІМ'Я ВІТЧИЗНИ (АРХЕОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕГА ОЛЬЖИЧА-КАНДИБИ)

Становлення Олега Ольжича, сина ушавленого Олександра Олеса, як ученого-археолога розпочалося, по суті, у "праский період", коли доля звела талановитого поета з уже всесвітньо відомим археологом Ярославом Пастернаком. Тодішній директор музею Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові запрошує О. Ольжича взяти участь у пошуках пам'яток мальованої кераміки, яка входила до великого середземноморського цивілізаційного кола, репрезентована в Україні пам'ятками трипільської культури (IV—III тис. до народження Христа), що є справжніми шедеврами українського праісторичного мистецтва. І хоча першу трипільську пам'ятку відкрив в Україні у 1897 р. В. Хвойка, через відсут-

ли можливість українському археологові нормалізувати свої фінансові проблеми, що завжди були перешкодою для продуктивної праці в еміграції. Письменник Улас Самчук згадує, що Олег Ольжич, окрилений успіхом, писав побратимові з Югославії: "Власе! Тепер ми живемо!" Він пояснив, що йому вдалося здобути в американців добру репутацію науковця і що йому пощастило дістати постійну наукову стипендію, якою він хотів би також допомогти і мені".

Для досконалого розуміння неолітичних пам'яток Європи археолог вивчає збірки в музеях Софії і Пловдива (Болгарія), Бухареста (Румунія), Белграда (Югославія). Археолог-поет ніби відчуває, що життя відвело йому не так багато часу для наукових досліджень. У 1936—1937 рр. Ольжич перебуває в Італії, працюючи в науко-

ність професійних археологів українського походження в Галичині вони практично були невідомі для науки. Заповнити цю прогалину і взявся випускник Карлового університету Олег Ольжич-Кандиба, провівши розвідкові дослідження в селах Ланівці, Добровілля, Козаччина, Стрілківці, Голігради, Касперівці, Новосілка Кастюкова, що на Тернопільщині. Появу в українській археології нової, потужної фігури засвідчили наукові статті вченого, надруковані в "Записках НТШ", чеських журналах "Праісторичний огляд" і "Археологічні пам'ятки", де автор досліджує кам'яну індустрію трипільських племен та їхню дивовижну кераміку.

Одночасно публікує низку праць у журналах різних європейських країн і США. 1939 р. у виданні Американського Інституту Археології з'явилася його стаття про С-спіральний мотив в орнаментіці дністрово-дунайської неолітичної кераміки. "Спіральний меандер, — узагальнював судження О. Ольжича його вчитель, археолог Я. Пастернак, — який обіграв безперервно трипільську посудину, мав, безумовно, вище, символічне значення. Він був для трипільського митця символом безупинного руху в природі, можливо, й вічного позагробового життя".

У цей час увагу вченого привернуло городище в Шипинцях на Буковині, досліджуване археологами наприкінці XIX ст., матеріали розкопок з якого зберігалися в музеях Чернівців, Відня, Львова, Кракова і Берліна.

Досконало вивчивши їх, він написав документальну працю про керамічне мистецтво і знаряддя праці шипинецьких трипільців. Уперше весь археологічний матеріал трипільського часу класифіковано з погляду як орнаментики, так і символіко-культурного значення. У 1937 р. книгу видрукував Природничий музей Відня.

Останню археологічну працю О. Ольжич написав 1939 р. Зосередившись на питанні походження трипільської кераміки в Україні, автор статті "Старша мальована кераміка в Галичині" пише: "Західноукраїнська або галицька мальована кераміка не є ніякою місцевою групою. Це скоріше інтенсивне осередне ядро культури, яке стояло в тісному зв'язку з подунайською областю". З одного боку, О. Ольжич удосконалив археологічну типологію трипільської кераміки, виді-

ливши сім основних форм, а з другого — простежив еволюцію її орнаментики, розшифрувавши два ступені розвитку: пам'ятки типу Незвиська та пам'ятки типу Шипинці-Залішки.

Оцінюючи археологічну діяльність сучасника, Я. Пастернак відзначав: "Головна його заслуга на полі археології України полягає в тому, що він, мабуть, найкращий аналітик, виявив тісне генетичне споріднення старших форм і орнаментів трипільської культури з такими ж в енеоліті Подунав'я... О. Кандиба причинився до опрокинення думки деяких раніших дослідників про азійське, не місцево автохтонне походження трипільських племен. І це є його тривким вкладом у досліді над етногенезом українського народу".

Доля відкривала перед Олегом Ольжичем фантастичні перспективи, в ретроспективі яких він міг споглядати себе в даліні тисячоліть, живучи "колись у простім курені над озером з якими берегами". "Світлий спокій дорогих глибин прозорості і чистої науки" в "добу жорстоку, як вовчиця" змусив його вибрати іншу долю. Замислившись над історичним шляхом, який пройшла Його Нація — одна з найдревніших в Європі, Поет, Археолог, Патріот заповів собі Голгофу в ім'я будучності України:

*І в грізні дні залізної розплати
В шинелі сірій
вмерти від гранати.*

Ігор КОВАЛЬ

ЕПОХАЛЬНЕ ВІДКРИТТЯ

Знаменита печера Вертеба, коло села Білче Золотого на Тернопільщині. Це тут уперше 1822 року Хмільєвський виявив вогнище, надому мальовану кераміку, кістки. Згодом 1884 року польські археологи Е. Павлович та Г. Осовський тут же, на землях Л. Сапиги, розкопали житлові майданчики із такими знахідками, що й у печері. Поблизу села Кукутені, що коло міста Ясси (Румунія), 1889 року Г. Буцуряну відкрив поселення з мальованою керамікою. У червні 1893 року учитель В. Арійчук у Шипинцях на Буковині також відкрив невідоме поселення. У вересні того року подібну пам'ятку в Києві виявив В. Хвойка. Історичну приналежність її довелося обґрунтувати пізніше.

Вікентій В'ячеславович, чех за національністю, за якимось невимовним покликом залишає Прагу і 1876 року перебирається до Києва. Учителював, займався сільським господарством, захоплювався старо-

виною, а відтак перейшов на археологію. Відкрив низку пам'яток палеоліту. Розкопуючи Кирилівську стоянку в Києві, він між 59-м та 61-м будинками виявив "кирилівські землянки" з мальованою керамікою, кістками тварин, рештками будівлі та стулками черепашок. Коли до нього надійшли виорані на полі поблизу села Трипільля, що неподалік Києва, черепки від посуду, зняряддя, В. Хвойка не забарився виїхати туди. Розкопки на землях сіл Верем'я, Халеп'я, Жуківці підтвердили, що на Україні відкрито "нову неолітичну культуру". Через рік В. Хвойка зібрав пристойну колекцію кераміки та знярядь хліборобів. Ці вияви культури він дослідив, інтерпретував і завіс в історичні скрижалі. На

них від часу проведення XI Археологічного з'їзду 1899 року вона записана як трипільська.

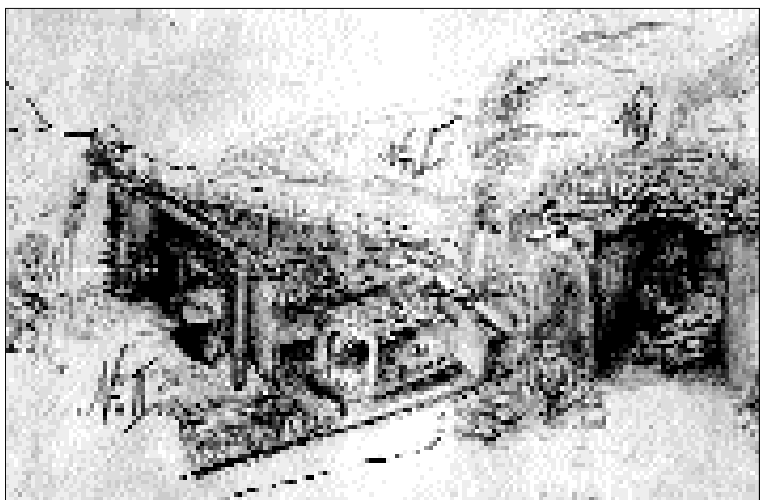
З доповідями про нововідкриту культуру В. Хвойка виступав на XIII, XIV археологічних з'їздах. На XII Міжнародному з'їзді доісторичної археології та антропології в Парижі, на конгресі у Флоренції (Італія) читалися про неї лекції. В секції Паризького антропологічного товариства в 1900 році Федір Вовк організував виставку речей трипільської культури, знайдених В. В. Хвойкою. Сам же автор відкриття продовжував її досліджувати, писати праці. Найосновніші з них: "Розкопки 1901 року в царині трипільської культури", "Розкопки в Київській губернії 1903

року" (Київ, 1903), "Розкопки в Київській губернії 1903 року" (Київ, 1904), "Розкопки в Київській губернії 1903 року" (Київ, 1904), "Розкопки в Київській губернії 1903 року" (Київ, 1904).

Понад сто років працюють археологи у колі завдань, поставлених видатним українським археологом Вікентієм Хвойкою, розкриваючи хліборобську епоху трипільської цивілізації. Хоча від часу смерті його праці в Україні ще не передруковувалися.

Вадим МИЦИК

РОЗКОПКИ 1901 р. В ЦАРИНІ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Кирилівські висоти, трипільське поселення. Рисунок В. Хвойки

З огляду на з'ясування різних сторін так званої трипільської культури я в 1901 р. поставив собі за завдання розкопати глиняні майданчики у віддалених одна від одної місцевостях. Змушений був обмежитися тільки двома пунктами — поблизу міст Ржищева і Канева.

Трипільська культура, при усьому своєму поступовому розвитку і довговіковому періоді існування, у всіх відношеннях передусє могилиним насипам з похованнями скорочених окрашених скелетів, не кажучи вже про тих, котрі вважаються скіфськими. Таким чином вона є першопочатковою і належить ще до неолітичної епохи кам'яного віку.

Як показує низка розкопок, ця культура завжди і всюди зустрічається у двох видах, у відмінних одна від однієї умовах. В одному випадковій незначна частина характерних для неї предметів зустрічається на невеликій глибині від поверхні, тоді коли основна їхня кількість, які утворюють інколи товстий шар суміші різноманітних предметів, завжди зосереджуються на значній глибині, на дні більш чи менш глибокої ями, яка створює або центр, або ж бокову частину певного заглиблення. Шар цей складається переважно із різноманітних харчових решток, якот: ступок річкових черепашок, кісток диких і домашніх тварин, у тому числі й кісток птахів і риб, перемішаних із попелом, вугликами та інколи із саженою; але все це змішане з великою кількістю череп'я розбитого посуду, і серед цієї маси подібуються один або кілька екземплярів крем'яних, кістяних і рогових знярядь. При цьому біля однієї зі стінок даної ями на самому дні трапилися рештки розвалені печі або вогнища із обпаленої глини, передня час-

тина яких була в ямі, а тильна заходила в стіну. Інколи в одній ямі рештки вогнищ траплялися у двох чи навіть трьох місцях, але тоді вони розміщувалися не на її дні, а на шарові раніше згадуваних харчових решток та інших предметів. Місця з подібним вмістом і знайденими там предметами безперечно належать до трипільської культури, бувають здебільшого зосереджені в значній кількості, на невеликій відстані один від одного на краях схилів, а інколи і на самому узвишші плато і навіть цілого їхнього ряду, як-от київські, котрі завжди знаходяться на верхній частині схилу.

Іншим видом умов, у яких зустрічається названа культура, є так звані майданчики, які, по облаштуванню і знайденому в них матеріалу, не мають нічого спільного з вищеписаними місцями. За винятком — інколи зустрічаються зуби, кістки чи роги якоїсь тварини і 3—7 стулок черепашок, тут немає масового скупчення харчових решток, вугілля і попелу, а також решток печей чи вогнищ, які є характерною рисою описаних вище місць. Зайнятий окремим майданчиком простір буває, на противагу попередньому, різної форми і величини. Здебільшого це продовговуватий чотирикутник, а інколи кілька до нього прилеглих і розміщених у різних напрямках. Від різноманітності форм здебільшого залежить і розмір самої території, яку займає кожний майданчик окремо.

За складом і облаштуванням майданчики мають ґрунтовні відмінності. Головним чином, вони складаються із різної величини уламків обпалених глиняних стін, на яких видніються відбитки прутів, кілків і тесаних колод, але частіше всього одна або обидві сторони бувають

гладенькими, інколи пофарбовані у червоний чи сіро-білуватий кольори: фарби часом чергуються одна з одною. Пласти, куски і грудки обпаленої глини трапляються на різній (від 10-ти см до 1 м) глибині від поверхні землі і, пошарово чергуючись, доходять у глибину до двох і більше метрів. У більшості випадків вони розміщені горизонтально.

П переходячи від землянок до майданчиків, мушу сказати, що, досліджуючи їх у зв'язку із незвичним, надто різноманітним і багатим матеріалом, я довго затруднявся визначити їхнє первісне призначення і не мав можливості дати відповідь на питання, чим саме є досліджувані мною місця. Спостерігаючи за ходом робіт і розбиранням викопного матеріалу, бачив тільки, що маю перед собою рештки зруйнованих глиняних стін і домінок, які свого часу піддалися дії сильного вогню, і що вони, очевидно, належать до якихось споруд із залишками тієї ж культури, з якою я зустрічався при розкопках землянок на київських узгір'ях. Тільки пізніше, внаслідок тривалих розкопок і систематичного дослідження місцевості, де були відкриті майданчики, питання про їх загадкове облаштування і розміщення стало яснішим.

Вивчаючи у всіх деталях кожний майданчик окремішньо, я, нарешті, зміг скласти точний план їхнього розміщення. Розкопуючи групу майданчиків, часто наближених один до одного, я став помічати, що чим різноманітніше облаштування майданчиків за формою і величиною, тим більше різниться склад самих предметів між майданчиками того чи іншого узвишся.

Якщо предмети, знайдені в одній групі майданчиків, ще належать виключно до епохи кам'яного віку, то на майданчиках другої групи вже бачимо й вироби із чистої міді, як свідчення перших ознак появи металу у нашій місцевості. Оскільки майданчики не мають ніяких ознак людських осель, то вважати їх такими не має ніяких підстав; з іншого боку, беручи до уваги наявність цілих та зруйнованих поховань зі спалюванням, глиняних стовпів у вигляді п'єдесталів, своєрідної кераміки, а також все оточення знайденого, можемо зробити висновок, що майданчики виявляють рештки давніх обрядових споруд, здебільшого поховальних. Виходячи з того, що землянки і майданчики розташовані на такому значному просторі (смуга їхнього поширення починається від Дніпра, доходить до

р. Дністра і Карпат, а може і далі, до р. Вісли) і що подібувана в них культура відтворює різноманітні стадії розвитку, від найпримітивнішої аж до тієї, котру ми бачили на початку віку металу, може тільки повторити висловлене мною ще раніше міркування, що народ, який їх залишив, був мирним, осілим хліборобським племенем, безперечно орійського походження, в якому можна вбачати тільки наших предків праслов'ян, котрі пережили тут всі відомі пересування і набіги інших іноземних племен, і нащадки яких утримали у своєму володінні край предків до цього часу. Всі докази і факти, які спонукали мене до цього висновку, я полишаю для майбутньої, ґрунтовнішої праці, над якою щиро хочу потрудитися і виконання якої буде залежати головним чином від часу і наявності уже готового матеріалу.

Описувана мною культура, яку я вважаю можливим назвати давньоарійською, а точніше, протослов'янською, котра поширена на великих просторах, уже згаданих мною раніше, власне, починаючи із Київського, Васильківського, Канівського, Чигиринського, Звенигородського, Уманського і Липовецького повітів Київської губернії, до північної частини Херсонської і у всій північній частині Подільської губернії, до самої границі Галичини і далі, а також по лівому березі р. Десни, в Остерському повіті Чернігівської губернії. При таких обширах зайнятих районів, на неї, вірогідно, натраплять багато дослідників. Не знаю, чи вдасться мені ще попрацювати на розкопках майданчиків і землянок, які належать до згадуваної культури, і над опрацюванням її

3 розкопок В. Хвойки. IV тис. до н.е.

проблем, але я вважаю за необхідне повідомити деякі дані щодо пошуку придатних для розкопування місць.

Н аявність майданчиків і землянок проглядається виключно на горбистій місцевості, пересіченій в різні боки більш чи менш глибокими ярами. Над ними тягнуться безперервною низкою гористі місця. Дивлячись на таку місцевість з якоїсь висоти після недавньої оранки, легко можна помітити на схилах, берегах і на плато цих узвиш багато темно-сірих чи коричневих плям, виразно виділених на загальному фоні чорнозему і розміщених на певній відстані одна від одної. У першому випадку можна з упевненістю сказати, що ми надібрали рештки землянок, а в другому можна розраховувати на наявність майданчиків.

Щоб запобігти зайвій втраті часу та іншим незручностям, я застосовував для досліджень тонкий круглий шуп, виточений із литої сталі, довжиною 1—1,5 м. Відшукавши за допомогою цього зняряддя кілька неподальок розташованих місць, я брався за розкопування. Головною моєю турботою було розставити робітників так, щоб кожний з них міг упродовж роботи постійно дивитися за тим, що знаходиться перед його очима на відведеній йому лінії і поступово рухатися вперед, не ризикуючи розбити чи зруйнувати предмети: я ж сам ставав так, аби мати можливість спостерігати за всіма одночасно і, побачивши той чи інший предмет, міг би вчасно зупинити кого потрібно і взагалі керувати всім ходом роботи. Для цього я, визначивши за допомогою шула приблизні межі того чи іншого схованого під землею предмета і позначивши його на поверхні, проводив на певній відстані паралельну до нього лінію, впродовж якої копався рівчак на три і більше метрів завширшки і глибиною трохи більше,

Халеп'я. IV тис. до н.е.

Закінчення на с. 10

ФОРМУВАННЯ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Розв'язання питань про формування трипільської і давньоюмної культур начебто є своєрідним містком між дописемним неолітичним періодом і ранньоісторичним періодом енеолітичної епохи, від якої до наших днів дійшли найдавніші писемні джерела. Досліджуючи питання про складання культури трипільського ареалу, ми приходимо до висновку, що вона виникає в зоні багатовікового контакту, ще на зорі неолітичної епохи, у племен євразійського мисливсько-скотарського масиву з племенами балканодунайського мисливсько-землеробського масиву.

Найдавніші трипільські пам'ятки, зокрема й ті, що в межах західної частини ран-

ЕНЕОЛІТ УКРАЇНИ

Від власне неолітичного цей комплекс відрізняється лише такими рисами: тут відсутні геометричні мікроліти трапецієподібної форми, а вкладиші для серпів різко вирізняються від більш архаїчних вкладишів неолітичних комплексів. Набір крем'яних знарядь неолітичних пам'яток Середній Стог II, поселення на острові Малий Дубовий або Маріупольський могильник, включаючи різні знаряддя з крупних пластин і наконечники дрітків, виконані в техніці двобічної ретуші, безумовно близький до інвентаря пізніх ранньотрипільських пам'яток як Поливанів Яр, Лука-Врублевецька, Солончени Т і навіть Сабатинівка I та Кукутені А.

Інвентар кам'яних знарядь можна звести до однієї характерної трипільської форми — невеликої широкої сокири-тесла асиметрично прямокутного профілю, виготовленої із сланцю. Підкреслюємо, що неолітичний вигляд крем'яного інвентаря несе ознаки впливів архаїчної мікролітичності, типової лише для самого початку трипілья. Дещо згодом, вже на етапі пам'яток типу Гренівки — Луки-Врублевецької, цей архаїзм майже повністю зникає.

З недавніх пір, поки лиш для західного трипілья, виявлено комплекс знарядь, виготовлених з кістки і рогу. Цікаві архаїчні мотики із рогів оленя з повздовжньою постановкою робочої частини, кістяних лощил для обробки поверхні посуду, добре відомих ножів із емалі ікол кабанів, кістяних накопчиків стріл. Численні, хоча й не характерні, кістяні шила з вістрям правильного округлого перетину виготовлені з "рифельних" кісток копитних.

Перш, ніж вдатися до опису найдавнішого трипільського посуду, необхідно вказати на його неоднорідність, залежну від хронологічного положення конкретних груп керамічних виробів. Прикладом, під час вивчення глиняного посуду ізвальованих жител та землянок другого сабатинівського поселення було встановлено, що в складі керамічних виробів, знайдених в землянках і на поселеннях Гайворон та Чернятка, виділяються всього дві групи посуду: з простої сірої глини, обпаленого на вогні та чорно лощеного, обпаленого в печі, з уповільненою тягою. Ці ж технологічні групи можна відзначити і для глиняного посуду кінця неолітичної доби.

Іншим виявляється технологічний склад керамічних виробів, пов'язаних з пізнішим типом жител — з "майданчиками" поселення Сабатинівка II і його культурних аналогів. У числі керамічних виробів, знайдених на "майданчиках" в Олександрівці, Лука-Врублевецькій, Гренівці та інших, помімо двох названих вище груп посуду, зустрічається третя — посуд світло-коричневого, майже червоного, кольору. Поява цього типу посуду, випал якого вимагав печей із штучною тягою, безумовно, є рисою подальшого розвитку ранньотрипільського керамічного виробництва. Побічним доказом появи керамічних печей як самі "майданчики" по характеру випалювання наближаються до цегли, так і виявлені купольні духові печі в усіх валькованих житлах.з

Прямим доказом їхнього спорудження в ранньотрипільський період буде піч з люфтами, виявлена на ранньотрипільському поселенні Лука-Врублевецька, та деякі інші

аналоги.

Найдавніший трипільський посуд розподіляється на дві основні групи, що різняться своїм призначенням: горщики грубого вироблення, призначені для зберігання продуктів і готування їжі й щоденного вжитку — з відмученої глини, з лощеними стінками. Для обох груп посуду властивий пластичний орнамент у вигляді різноманітних шишечок, а також невеликі ручки, розміщені в один-два яруси у звичному шаховому порядку. Важливо відзначити, що архаїчніші кухонні горщики зберігають деякі впливи керешського орнаменту: звичні нігтеві заглиблення, справжній заціпний колосковий орнамент (рис.4,5,9), а зрідка навіть намазані округлі барботини та ін. У розвиненіший період раннього трипілья виникає особлива група посуду — тара. Вона з'явилася завдяки інтенсивному розвитку землеробства (переважав орний обробіток полів), що потребувало спеціальної тари для зберігання зерна, а також і запасів води для поселень, які розміщалися на високих терасах і плато.

Орнаментальні композиції, розміщені на посудинах, вирізняються особливою складністю, в ній присутнє повне чи часткове відтворення образу фантастичного дракона. Дуже цікава чисто трипільська група посудин, що займають проміжне положення між вазами на ніжках і посудинами з воронкоподібним низом — своєрідні вази з воронкоподібним низом. Однак, помімо такої форми необхідно підкреслити принципovu відмінність ранньотрипільських ваз на ніжках від боянських (Джупешти, Видра, Верешті, Петру-Рареш), де сама форма й характер піддонів цілковито різні — і ті, й інші циліндричніші, а піддони коротші. Ми вже відзначали, що поселення на сході дають посуд з гребінцевим орнаментом, а на заході поселення того ж часу "дають" кераміку бояноподібну і власне боянську". Відзначаючи, що в цьому формулюванні дещо переоцінено значення боянського елементу, підкреслимо своєрідність деяких типів посуду, поширеного в південно-західній частині розселення ранньотрипільських племен. Значення боянських впливів, з точки зору визначення етнографічних відмін у середовищі ранньотрипільських племен, цілком очевидне. Однак, зводити риси західних пам'яток до одних лише боянських впливів було б неправильно. Це слід розуміти в ширшому територіальному контексті, що враховує не лише боянські зв'язки, але й також зв'язки, які відводять нас на Дунай — в область Хаманджії, на захід, в область залишків впливу керешської культури і, нарешті, в область пізніших пам'яток східного крила культури лінійно-стрічкової кераміки.

Тут слід доповнити — багато в природі сусідів Бояня і в природі його самого може бути зрозуміле визнання генетичних зв'язків з буго-дністровською неолітичною культурою. Мова йде про широко відомі за боянськими пам'ятками прийоми творення орнаментальних зон, складених із вирізаних у глині трикутників і квадратиків, які розміщені в лінійно або в шаховому порядку. Або ж скомпонованих у складніші геометричні фігури.

Для з'ясування генезису техніки вирішуваного орнаменту важливо підкреслити, що його шахово-хрестоподібний варіант також притаманний посудові енеолітичного шару анатолійського поселення Алішар, добоюнський і дотрипільський вік якого не викликає сумніву. Слід згадати про архаїзми, що ведуть до керешської культури. Їхню наявність необхідно відзначити як для західної пам'ятки (пам'ятки типу Флорешті),

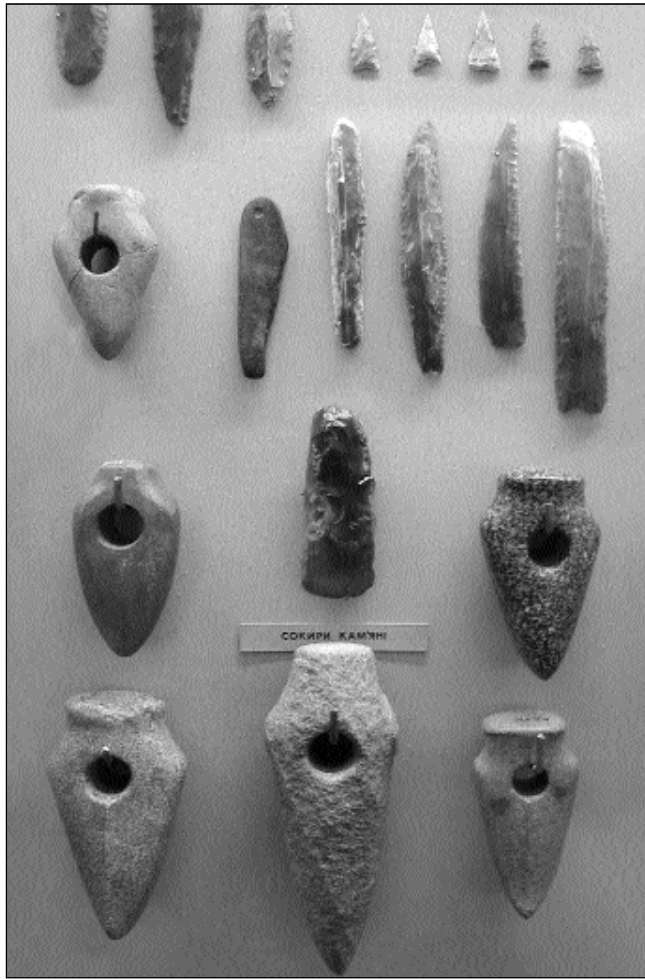
так і для східної частини ранньотрипільського ареалу (Гайворон). Вони проявляються як у вигляді шишечок, вушок та ін., так і в специфічній манері прикрашати лощенням частини вінчика і придонної частини посуду. Проміжки між такими зонами заповнювалися рядами нігтевих заглиблень, парних пальцевих заціпів, намащеними лініями, барботинами і т.ін.

Таким чином з'ясовується, що ранне трипілья мало досить поширені зв'язки південно-західного напрямку (Бояня), у західному (впливи керешської культури), в північно-західному (дунайська культура лінійно-стрічкової кераміки) та ін. **Проте основні ознаки власне ранньотрипільських пам'яток, тобто пам'яток (поширених) розташованих на схід від Дністра, йдуть у глибину часів — до пам'яток місцевої до трипільської культури.**

Досить показово, що антропоморфна пластика, в цілому не характерна для боянської культури, складає обов'язкову рису всіх без винятку найдавніших трипільських пам'яток, розміщених від середньої течії Південного Бугу до верхів'я Бистриці. При цьому належить підкреслити, що названі тут культові статуетки — головним чином жіночі, а також зображення воластої птахи (качки) та ін., виявляють як риси близької схожості, так і помітні відмінності від пластики сусідніх культур, наприклад, Хаманджії (Румунія). Особливо типові невеличкі неорнаментовані напівсидячі жіночі статуетки з підкресленою нижньою частиною і довгою шиєю, що закінчується голівкою, подібною черепахаї або пташиній, а також приліплені до цих статуеток рогаті крисельця.

Досить виразні жіночі статуетки схожого типу зустрічаються як у східній, так і в західній половині ранньотрипільської території. Вони відрізняються від списаних вище притиснутими до грудей і живота руками, що тримають видовжений предмет, який, скоріше всього, є пластичним відтворенням синкретичного священного символу небесно-водно-сонячного змія-дракондтити, пов'язаного з культом зачаття й плодороддя. Помімо антропоморфних зображень у ранню пору розвитку трипілья, поширена і культова зооморфна пластика. Зустрічаються виображення бика, козла, кабана, однак у стилістичному відношенні виконані не так ретельно, аніж антропоморфні статуетки і, відповідно, для характеристики культури дають надто мало. Із числа зооморфних символів найцікавіше пластичне втілення мають образи воластої птахи (качки), що відтворює особливий космогонічний сюжет, розповсюджений по всій ранньотрипільській території.

Володимир ДАНИЛЕНКО
(Скорочено. Переклад з російської і публікацію

. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

ньотрипільського ареалу, прикладом, на Дністрі, які культурно дотичні з Бояном, на даний час відомі від верхів'я Бистриці і Середнього Серету до Синюхи, на сході — до середньої течії Південного Бугу. В числі таких пам'яток можна називати Красноставку, Вишнопіль, Данилову Балку, Сабатинівку II, Олександрівку та інші, у межах Середнього Придністров'я — Флорешти, Брага і цілий ряд відкритих і неопублікованих.

Цілком природно, що, йдучи шляхом виявлення генетичних зв'язків Трипілья з місцевим неолітом, перш за все необхідно спитися на найдавніших пам'ятках східного, тобто буго-дністровського ареалу.

В окреслених вище межах східного ареалу найдавніші місця побутування становлять поселення з невеликими житлами типу напівземлянок, побудованих без значного використання глини. Однак, у цілім ряді пам'яток, хоч вони й зберігають архаїчний характер багатьох елементів культури, виявлено доволі складні глиняні житла. До їхнього числа можна віднести другий будівельний горизонт Сабатинівка II, Олександрівка і Данилова Балка, цебто ряд пам'яток Південно-Бузького басейну.

Не дивлячись на те, що на цих поселеннях вже трапляються вироби з міді, необхідно зазначити, що притаманна їм матеріальна культура ще переживає ознаки кінця епохи неоліту. З найбільшою, певно, переконливістю про неолітичні впливи в характері місцевої культури засвідчує така важлива категорія виробничих знарядь як вироби з каменю і кременю. Цілком неважко зробити висновок, що вивчений комплекс знарядь із кремнію першої фази розвитку Трипільської культури майже повністю повторює інвентар власне неолітичного віку, одержаного під час дослідження поселень на Південному Бугу.

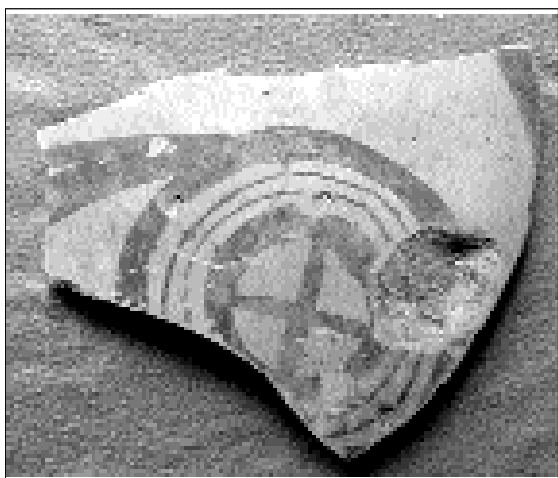
Сокільці-Поліжок. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

ОСНОВНІ ЛІНІЇ І ТЕЧІЇ У РОЗВИТКОВІ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Вище ми розглядали початкову фазу трипільської культури у тому вигляді, в якому вона виступає на сході — в межах середньої частини Південно-Бузького басейну і на заході — переважно на території Молдавії. Своєрідність культури, властивої для східного і західного районів ранньотрипільського краю, зберігається і в наступні часи.

У тій частині розвиненого трипілля, яка відповідає станові Кукутені А (Ізвоар II, Румунія), відома характерним широким вжитком глиняного посуду з поліхромним розписом, існує помітна різниця між культурами східної, точніше прибузької трипільської й західної, що охоплює Дністровський басейн, румунську Молдавію і східну Трансильванію (Аріужд). Тут важливо відзначити, що в східній частині трипільської території, замість

. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

рідкісного тут посуду з поліхромним розписом, розповсюджується розвинений глиняний посуд архайчних форм, оздоблений глибоким лінійним орнаментом. Є відмінності і в формах посуду. Прикладом, у складі інвентаря західних пам'яток розвиненої пори трипілля майже нема так званих біноклеподібних посудин, зате широковідомі низькі й високі трубоподібні підставки під посуд, глиняні ложки, переносні печі і другі форми. Різниця є і в орнаменті. В західній частині трипільської області поряд із звичним волютовим орнаментом і супроводжуваними його сюжетами основне місце посідає особливий кутастих стиль розпису, в якому використано різні варіанти меандрового рисунку боянського типу. В той же час на сході, перш за все на Південному Бузі, архайчний заглиблений орнамент продовжував зберігати своє значення і тоді коли на заході поліхромний розпис широко розповсюдився, а спіральноволотові композиції орнаменту домінують серед прикрас.

Можна стверджувати, що саме західна частина трипільського етнічного масиву в розвинену пору культури передавала східним племенам Трипілля досягнення балканських і трансильванських племен у **ділянці металургії міді, орного землеробства, житлового будівництва і керамічного виробництва.**

У період складання й розповсюдження старшого кукутенського культурного комплексу перегрупування відбуваються в трьох напрямках — східнотрансильванському, що зумовило формування культури аріуждського типу (культури); верхньодністровського, що призвело до появи пам'яток типу Городиці, і, нарешті, в напрямку Південного Бугу, що сприяло розселенню звідси частини трипільського населення на Середній Дніпро, в чуже середовище в яких впливів дніпро-донецької культури й виникнення там власне трипільського варіанту.

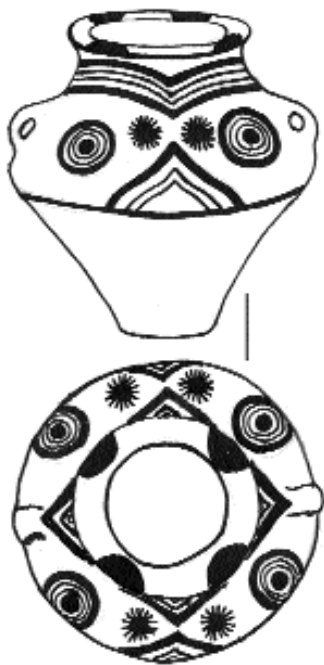
Етнокультурні перегрупування, що відбувалися у межах буго-дністровської частини трипільського ареалу, носили характер внутрішнього процесу, який не змінював етнічний склад місцевого населення, в той же час як на Верхньому Дністрі і Середньому Дніпрі сталися дифузії, витіснення й асиміляція місцевих племен.

Класична пора етнографічної своєрідності боянської культури на той час вже пройшла — процес її трансформації в гумельницьку, певно, не без деякого впливу раннього трипілля, зайшов досить далеко.

Необхідно наголосити про **паралельність і синхронність процесу розвитку трипілля і Бояна-Гумельниці.** Як показали дані радіо-карбонного аналізу Кукутені А (Хебетешті) і бояно-гумельницький етап (Вереш) належить до одного і того ж хронологічного періоду — середини IV тис. до н.е.

Щось подібне, але в менш територіальних масштабах, а також в результаті процесів, що проявлялися в західній частині трипільської області, мало місце і пізніше — у час виникнення культурного комплексу Кукутені В-Петрени. Немає сумніву, що на цей раз безпосередньо Подністров'я було тим центром, що підштовхував прогрес, розвиток якого наклав глибокий відбиток на культуру населення всієї трипільської території. На час поширення найдавнішого розписного посуду початок роздвоєння шляхів розвитку трипільської культури був очевидним фактом. Однак, з найбільшою яскравістю вона проявиться пізніше, коли на середньому Дніпрі з'являться пам'ятки типу Верем'я, що продовжили архайчну лінію розвитку, а на Подністров'ї і західніше -пам'ятки типу Жури-Городиці, які еволюційно продовжили лінію розвитку культури Петрешті-Аріужд-Кукутені А. Слід відзначити, що в межах всієї східної половини трипільського ареалу — на Середнім Подніпров'ї, на Побужжі і тільки частково на Середньому Подністров'ї — розвиток ускладнювався ще й тим, що в етноісторичний процес влився могутній східний компонент — ранні ланки давньоюмної культури. Звідси витікає, що кристалізація трипільської культури і її подальший розвиток, що сприяв виникненню ряду локальних етнокультурних течій, був складним процесом, у якому брали участь ряд прийшлих, досить відмінних один від одного етнокультурних складових, проте **автохтонний елемент незмінно домінував.**

У книзі "Неоліт України" доведено, що процес розвитку буго-дністровської культури був у достатній мірі складним і динамічним, а її трансформація в трипільську культуру неминуче мусила мати характер стрибка,

. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

що обумовлений був як значними історичними, економічними і культурними зрушеннями, так і участю в цьому процесі нових етнокультурних компонентів.

СУБСТРАТ БУГО-ДНІСТРОВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У цілком достатній мірі стало очевидним, що період формування трипільської культури був одночасно періодом формування цілого ряду нових етнокультурних ут-

. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

ворень меншого територіального масштабу, аніж культура лінійно-стрічкової кераміки чи керешська. На заміну їм на історичній арені з'являються трипільська, боянська, хаманджійська, вінчанська, тиська, тобто південноєвропейські культури. Вони виникли в результаті особливого виду диференціації того південноєвропейського давньоземлеробського масиву, який на заході в балкано-дунайському ареалі був представлений старчевсько-керешською культурою, на сході — буго-дністровською, а на півночі — железовською, бюкською й, природно, пізніми впливами культури лінійно-стрічкової кераміки.

Ми маємо всі підстави вважати трипільську культуру початкового етапу спадкоємницею тієї території, що свого часу була охоплена **дотрипільською буго-дністровською культурою.** Йдеться, перш за все, про буго-дністровську частину Північно-Західного Причорномор'я, але й, можливо, про румунську Молдавію, де пам'ятки буго-дністровської культури почали тепер з'являтися. Раннє трипілля від неолітичної епохи перейняло невеликі, подовженої форми напівземлянки з глиняними печами на кам'яних цоколях, що супроводжують кухонні ями.

Система орнаменту ранньотрипільського посуду і у відношенні його технічних даних, і в характері самих орнаментальних схем у цілому може розглядатися як результат подальшого розвитку системи орнаментування посуду, виробленої впродовж багатьох віків розвитку буго-дністровської культури. Належить підкреслити стосовно технічних особливостей орнаменту. Починаючи від найдавніших витоків, його можна визначити як орнамент лінійно-прогладжений і лінійно-стрічковий, що утворює складні позитивно-негативні композиції, в яких один з симетрично розташованих елементів заповнюється наколами, сіткою, короткими лініями, а в пізніші часи — штампом.

Архайчні форми саме такого орнаменту і виражають істинну специфіку системи оздоблення посуду буго-дністровської культури, а у більш розвинених формах — найдавніший посуд трипілля.

Розглядаючи релігійно-ідеологічні уявлення епохи неоліту і енеоліту, можна встановити, що вони мають багато спільного. В обох випадках центральне місце посідає образ водно-сонячного дракона, змія, уособлюючого небесне чоловіче начало. За ним ідуть образи Великої Матері, певного роду Деметри, яка символізує землю й жіноче начало, а також другий жіночий персонаж, пов'язаний з колом скотарських і мисливських ідеологічних уявлень, — прототип Артеміді. Можна вважати доведеним, що така спадковість трипілля від буго-дністровської культури простежується не лише в техніці нанесення і в специфічних композиціях орнаменту, а також і в морфологічній близькості культової антропоморфної пластики. Особливо треба наголосити про **можливу генетичну залежність боянської культу-**

ри від буго-дністровської. Є підстави вважати, що на території Румунії та Болгарії названа культура не має глибоких генетичних коренів. Нарешті, важливо відзначити вірогідність наміченого генетичного зв'язку боянської культури з буго-дністровською, яка до певної міри могла обумовлюватися розселенням на Дунаї частини племен буго-дністровської культури.

Нове в історико-культурному обличчі раннього трипілля було обумовлене економічним розвитком населення того часу і в першу чергу розвитком системи землеробства. Основу економічного розвитку ранньої трипільської культури складають історико-культурні явища раннього мідного віку, які включають металургію міді, орне (ральне) землеробство, стрибок у розвитку скотарського господарства та ін.

Явища, що мали вирішальний вплив на формування історичної специфіки періоду від буго-дністровської культури до культури мідного віку — трипілля, є такі: перехід від мотичного землеробства

до орного; інтенсивний розвиток скотарства, і, зокрема, великої рогатої худоби; виникнення металургії міді; зародження патріархальних відносин; виникнення регулярного міжплеменного обміну; зміна форм кухонного посуду, що має багато спільного з давнім посудом керешського типу; широке розповсюдження каннелюрованого посуду, що має аналоги впливів того ж кола, до якого певною мірою прилягають боянська, хаманджійська і, нарешті, трипільська культури.

Буго-дністровська культура виникла на

. V тис. до н.е.
Розкопки В. Даниленка

пограниччі двох світів — східного, мисливсько-скотарського, що лежить між Прикаспієм і Дніпром, і західного — землеробського, який охоплює Східне Середземномор'я і прилегло до нього балкано-дунайську частину південно-європейського ареалу.

Завершення процесу формування трипільської культури в загальноісторичному плані ознаменувалося стрімким і повсюдним переходом від неоліту до мідного віку, від мотичного землеробства до орного, від перших дослідів у розведенні домашніх тварин до придомного скотарства, а в плані етнокультурного розвитку до схрещення архайчних форм буго-дністровської культури з прогресивнішими формами балкано-дунайської матеріальної культури, що зберігає впливи старчевсько-керешсько-карановського культурного типу.

Володимир ДАНИЛЕНКО
(Скорочено. Переклад з російської і публікацію з підкресленнями в тексті підготував Олександр Фисун)

ХТО НЕ ПРАЦЮЄ, ТОЙ НЕ ЇСТЬ

Цим залякували в ім'я великих трудових подвигів соціалізму не так давно, виховуючи тим самим постійний трудовий патріотизм молоді. Сьогодні лякати працюю можна тільки державу, чи то пак — владу. В іншому разі стає актуальним вислів “хто не їсть — той і не працює”.

Стосовно права на працю, то воно, очевидно, проголошується в усіх пристойних основних законодавчих актах, загальних деклараціях, конвенціях, біллях і так далі. Молодь як достатньо вразлива і непристосована соціальна група отримує навіть якісь “поблажки” у працевлаштуванні: бронювання певної кількості робочих місць на підприємствах, в установах і організаціях (особливо — державних) для осіб, що працевлаштовуються по закінченні вузів, державне сприяння дітям із багатодітних та малозабезпечених сімей, дітям-сиротам, інвалідам, підліткам, що схильні до скоєння правопорушень...

Ось наслідки піклування влади про “своє майбутнє”: реальна питома вага молоді серед загальної кількості безробітних сягає близько 50%. З іншого боку, ця цифра не є однозначно катастрофічною для нової генерації: по-перше, чимало молодих та ініціативних пішло “у тінь” (і заробляють, між іншим, непогані гроші); по-друге, “безробітна молодь”, як правило, не працює за власним бажанням — “живе в драйві” або просто виявила недостатню ініціативу. Звичайно, слід розрізняти драйв молоді за місцевістю. Так звана “провінція” дуже і дуже поступається перед мешканцями великих адміністративних центрів, а надто — перед столичною молоддю. Врешті, так має бути — столиця і в Африці є столицею: біля державних вождів мають бути спокійні і задоволені люди, та й “світлова спілнота” має бачити розвиток, приїжджаючи сюди...

Так чи інакше, є кілька порад, практик, потрібних молодій людині для працевлаштування і життя. Пропонуємо деякі з них. Очевидно, радити усім молодим збирати “манатки” та їхати до Києва — нерозважливо. Таких і без цього у Києві о-го-го! (Ну хіба що робити національну революцію — жарт). 650 тисяч молоді тут (кожен четвертий), з них понад 300 тисяч — студенти — достатньо симптоматичний показник для країни на тлі провінційних подекуди 5–10%.

Тож перша порада молоді — “вчитися, вчитися і вчитися”. Максимум ініціативи, наполегливості, і вперед — хоч у Європу, до Сполучених Штатів чи в Африку. Головне далі — наважитись повернутися на родинну землю (коли провінційне житиме не гірше столиці — усе стане на свої місця). Великий ризик, звичайно, але якщо маєш якісь управлінські задатки, бажання і здоровий азарт — впроваджуй найбільш перспективні інноваційні проекти в сфері послуг, інформаційних технологій, виробництві товарів широкого вжитку із національною специфікою та атрибутикою (такі будуть мати попит і за кордоном). І пам’ятай: якість, якість і ще раз якість.

Порада друга: навіть якщо на владу найменше покладаєшся (розумний, значить) — податки мусиш сплачувати, отже, вивчи усю законодавчу базу праці у своїй країні, знай усі твої права, можливість і пільги у сфері працевлаштування та під-

тримки творчих ініціатив державою. Тож звернися в органи державної влади (чи публічні бібліотеки), щоб отримати Декларацію “Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні” (прийнята ВР 15 грудня 1992 року), Закони України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”, “Про фізичну культуру й спорт”, “Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх”, “Про освіту”, “Про молодіжні та дитячі громадські організації”, “Про соціальну роботу з дітьми та молоддю”. Допоможуть вам “пробивати” свої права й Укази Президента: “Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики”, “Про заходи щодо забезпечення працевлаштування молоді”, “Про першочергові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики та підтримки молодіжних організацій”, “Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді”, “Про соціально-економічну підтримку становлення та розвитку студентської сім’ї” і так далі. Серед розпоряджень Кабміну обмежимося лише постановою “Про вдосконалення організаційної та фінансової діяльності Фонду сприяння молодіжному житловому будівництву при Державному комітеті у справах сім’ї та молоді”. Далі — шукайте відповідні розпорядження місцевих держструктур (Ради, адміністрації). Так, столична публіка має розпорядження міської адміністрації “Про реалізацію молодіжної житлової політики в м. Києві”, “Про створення Київської молодіжної біржі праці та Молодіжного бізнес-центру”, “Про будівництво житла для молодих сімей та одиноких молодих громадян за кошти довгострокового пільгового кредиту” тощо. Врешті, одним із головних документів є Комплексна програма на 2003 – 2005 роки “Молодь України”...

Порада третя: виявіть свою професійну зацікавленість (що, власне, хочете робити), простудіюйте усю можливу літературу із вибраної спеціальності, напишіть кілька власних підприємницьких проектів у цій справі, спробуйте “пробити” проєкт у молодіжному бізнес-центрі, благодійному фонді чи виконавчій держструктурі. Не вдалося — шукайте потрібне робоче місце за інформаційними джерелами (рекламні видання, буклети, оголошення). Зрештою, зверніться до служби зайнятості, при потребі — пройдіть там безкоштовне навчання, тренінги, семінари. Відповідно до чинного законодавства служба зайнятості має виплатити вам одноразову допомогу по безробіттю для організації підприємницької діяльності (зверніться до центру зайнятості за місцем проживання). Якщо не відчуваєте в собі підприємницької ініціативи — шукайте об’єкт своєї бажаної праці (підприємство, устанovu, організацію), вивчіть досконало його роботу із рекламних буклетів, із особистих знайомств із працівниками цієї структури. Спробуйте взнати певні психологічні особливості керівника і

готуйтеся штурмувати його офіс. Завжди і скрізь зберігайте спокій і оптимізм, заведіть папку на себе, аналізуючи усі свої плюси і мінуси стосовно роботи, характеру (можливо, визначивши свої вподобання і прагнення, знайдете відповідну вам роботу). Обов’язково напишіть для ваших працевдавців резюме (автобіографію), коротко і чітко вказуючи на спеціальність, досвід роботи у цій та інших (найкраще — в споріднених) сферах, наголюючи на досягненнях. Використайте усі можливі свої плюси (успішне навчання, попередня робота, навіть на громадських засадах, знання мов, відсутність шкідливих звичок, корисні улюблені заняття та хобі, як-от: спорт — особливо якщо робота вимагає чудової “фізичної форми”, чи шахи — якщо потрібно аналітично і швидко мислити).

У супровідному до резюме листі можна додатково наголосити на якомусь вашому позитиві. Але — однозначно — не пишіть неправду (навіть якщо не можна перевірити) і не пишіть зайвого: стисло, по суті, діловито, акуратно. Наступне — співбесіда: охайна, ділова, відкрита зовнішність, спокійна і впевнена мова і рухи (але не самовпевнені). Головне — перше враження (тому бажано навіть провести попередню репетицію співбесіди), зосередьтеся, не панікуйте! Про оплату праці питаєте лише після чіткого з’ясування ваших обов’язків (з’ясуйте усі умови праці і виявте вашу компетенцію в обов’язках кількома важливими рисами чи деталями). Набивати собі ціну теж не варто — співрозмовник може розцінити це як реальну некомпетентність чи корисливість. Про своє минуле і досвід говоріть у реальних позитивах, не вдаючись до “плачів Ярославни” — залиште дома свої побутові, сімейні чи фінансові проблеми. “Зацікавленість” у цій роботі не має переходити у безнадію влаштуватися взагалі (не виявляйте попередні невдачі чи розпач). Критикувати колишніх керівників і співробітників теж не варто, як і заподадливо вибачатися (в образі покійного ягняти) — тільки якщо спізнитися на зустріч. Привітайтеся і попрощайтесь першим, але руку простягайте лише у відповідь. А ще варто побажати щастя і віри.

● **Олександр СОЛОНЕЦЬ**

ДІЛОВИЙ ВІДПОЧИНОК

структурами в різних проєктах — одне із завдань “збіговиська”. Якраз відсутність такої співпраці в природокористуванні, як заявив керівник напрямку “екологія” та молодіжного Екологічного центру Дарницького району Микола Гнатюк, і “примусує громадські організації вигадувати велосипед, йти на конфронтацію із державою”. Юні екологи, між тим, зможуть практично зайнятися екологією, збираючи після себе сміття за новітньою технологією (сортуючи й утилізуючи).

Серед заходів “громадянської освіти” — театралізований тренінг із прав дитини, семінар “Вирішення конфліктів. Залежність мислення від гендерної приналежності”, презентація програми “Молодіжний університет з дослідження гуманітарного права”, тренінги “Репродуктивне здоров’я” та “Як знайти престижну роботу в Україні?”, рольова гра “Імітація судового слухання зі свободи слова”...

Належне якісне наповнення заявок організатори “зустрічі на вакаціях” обіцяють, особливо наголошуючи на соціокультурних проєктах: сучасні вистави “Як я став наркозалежним” і “Як я став ВІЛ-інфікованим”, семінари із працевлаштування, громадської діяльності тощо. У “Світі захоплення” форумцям пропонують відчувати екстрім (скеледром, катання на каяках, верхова їзда), піонеринг (будівництво з колод та мотузок) і для особливо розумних — навіть мовні курси есперанто.

● **Сашко ЗУБ**

РОЗКІШ ЛІТНЬОЇ ПОРИ, або ДЕ ПІДРОБИТИ?

Відпочинок як такий потребує чимало грошових витрат. А де ж молоді зараз можна заробити такі гроші?

Способів декілька. Можна працювати дистриб’юторами — розосити для початку різні листівки та газети, а згодом — документи... Отож, дівчата, знімаймо босоніжки на шалених підборах і взуваймо незамінні “в’єтнамки”. Адже блукати доведеться по всьому місту!

Наступна інформація щодо працевлаштування буде стосуватися безпосередньо дівчат. Косметика — найулюбленіша тема жіночої частини населення. “Avon” та “Oriflame” — провідні фірми-розповсюджувачі. Влаштуватися на роботу до них може будь-яка дівчина з 16 років. Проте тут увесь заробіток буде залежати від неї самої. Про це говорить Наталка (займається “Avon”-ом 2 роки). “Тут головне вміти “штовхати” товар, простіше кажучи, рекламувати. Наприклад, я отримую 18% від загальної вартості проданої мною косметики. Іноді заробляю понад 200 грн. на місяць, а буває і до 20 грн. не доходить. Не сильно, на мою думку, вигідна ця справа. Треба шукати щось пристойніше, зі сталою зарплатнею”.

Попрошу уваги, хлопці! Повертаймося до справи. McDonald’s — не тільки швидка їжа, але й незамінний обслуговуючий персонал. А це, до вашого відома, у більшості випадків — студенти. Проте влаштуватися на роботу в Mc непросто. Бажаючих — море, і конкурс — шалений.

Ірина (працює в McDonald’s-і рік):

“Спочатку заповнила анкету, а далі залишалось найстрашніше — чекати на дзвінок і гадати: чи виберуть тебе, чи ні. Довгий тиждень пролетів, і ось воно — щастя. Мені зателефонували і запросили на співбесіду. Розмовляли на ній довелося про різне: де навчаюся, чому хочу працювати саме тут, як поводитися з людьми... Далі мене взяли на випробувальний термін, що триває близько місяця. За цей час ти маєш засвоїти усе та здобути вже певний авторитет. Якщо добре себе зарекомендуєш у цей період, то тебе запрошує до себе сам директор і — в кращому випадку пропонує постійне місце. Робота важка (у фізичному плані), але різноманітна: можуть і на сервісі (обслуговування) поставити, можуть — на кухні, в залі або ж на веранді. Темп роботи просто шалений, отож, приходячи додому, валишся з ніг. А що робити? Хочеш заробляти — заробляй. Ніхто тебе силувати не буде. За хорошу роботу — “нормальні” гроші. А ми — студенти — люди молоді, нам гроші потрібні: і на навчання, і на житло, і на харчування. Та й просто — досить вже на батьківській шії сидіти”.

Така вона — більш-менш доступна для молоді робота. Неповнолітні ж поки що відпочивають та чекають на свої 18. Якщо ж конче потрібні гроші, вперед — здавати пляшки та макулатуру, а ще краще — мити на перехрестях машини. Це, звичайно, не 200 грн. на місяць, та все одно підробіток. На речі “першої необхідності” має вистачити.

Гарного Вам літнього відпочинку і підробітку!

● **Юлія СОЛОДЮК**

ЗУСТРІЧ НА ВАКАЦІЯХ

Вакації як правило означають утечу. Від обов’язку, роботи, знайомих, колег, друзів... Одним словом, тайм-аут, абстрагування від усього й усіх аж до чудотного присмаку бездіяльності. Ця ж зустріч молоді на вакаціях — не випадковість. Молодіжні та дитячі організації України вирішили “найбільш стрілу” всім “своїм”, щоб нарешті оцінити реалії організованої молоді тут. Як порівняльний і дружний фактор запрошені, між тим, представники молодіжних громадських організацій із США, Вірменії, Білорусі, Азербайджану...

Неурядова громадська молодіжна організація “Клуб “Компас” як організатор Всеукраїнського форуму “Зустріч на вакаціях” закінчив уже підготовчі операції і дав передстартову прес-конференцію. Як з’ясувалося, Форум, що відбудеться 17–21 липня за участю майже 500 осіб із 28 іноземних та 52-х українських організацій, прохідиме нестандартно — в наметовому таборі передмістя столиці (поблизу села Чапаєвка). Втім, “комфортні умови” організатори молодіжної інтернаціональної тусовки гарантують: “місця для стоянок, питну воду, електрику, туалети тощо”. Додатково молодь запевнили у наявності не тільки “місць для стоянок”, але й харчування, ярмарків, концертів молодіжних гуртів, вистав і виставок, міжкультурних вечорів, дискотек і так далі. Щоправда, одна “інтимна подробиця” умов “зустрічі на вакаціях” раптово охолоділа надмірну жагу охочих

на “шарові” розваги: учасники самі забезпечують своє харчування та проживання у наметах, як і дорожні витрати. Річ у тім, що розваги — не головний момент форуму. Оскільки діловитість молоді ні в кого сьогодні не викликає сумнівів, її зустріч має проходити за інноваційними технологіями з використанням дискусій, семінарів, моделюючих ігор, зустрічей з експертами. Усе це в контексті таких напрямків роботи, як “Молодіжна політика”, “Громадянська освіта”, “Світ захоплення”, “Національна культура” та “Екологія”.

Голова Ради “Клубу “Компас” Тарас Логтінов, коментуючи самофінансування учасників, висловився навіть, що це — перевага їхнього форуму: “Щороку відбуваються десятки молодіжних зібрань. Вони в інтересах певних політиків, фінансуються тими ж політиками. Тут же йдеться про інтереси молоді...” Як виявилось, ці інтереси обійшлися організаторам у 62 тисячі гривень, державі ж — у патронат столичного мера, підтримку Державного комітету України та Управління у справах сім’ї та молоді міської адміністрації (останнє відшкодувало частину витрат столичній молоді).

А ще представників держструктур, що мають причетність до реалізації молодіжної політики (серед них — депутатів із 25 різних партій, блоків, груп, фракцій) запрошено на “молодіжну трибуну” форуму для обговорення комплексної програми на 2003 – 2005 рр. “Молодь України” та принципів роботи органів державної влади з дитячо-молодіжними організаціями. Взагалі співпраця молодіжних НУО із держ-

СПОГАД

ДУМИ МОЇ...

Ще й тепер, коли бачу залізничні платформи, вантажені будівельним лісом, відчуваю, як ниніть на моїх долонях криваві мозолі.

У далекому 1947 на Уралі ми заготовляли цей ліс, і довжелезні ешелони розвозили його в усі кінці Союзу. Після роботи падали на свої нари і тихо стогнали, моральний стан був ще гірший: гідка московська лайка, голод, бруд. А ми були молоді, 20–25 років, і перед нами простяглася безнадійна довга дорога, обсотана колючим дротом, яку ми долали під дулами автоматів і гарчанням лютих вовчурів. Тому, коли одного вечора у наш барак зайшов невисокого зросту, літній, сивий чоловік і спитав, чи не згодилися б ми співати в хорі, який табірне начальство доручило йому організувати, ми відразу погодилися. Як пізніше дізналися — він був диригентом-професіоналом високого класу, а тут працював асенізатором: у таборі не було каналізації, і маестро щоденно чистив вигрібні ями, зливаючи все у величезну дерев'яну діжку, і вивозив на охляпій конячці за межі зони. Незважаючи на перевтому від виснажливої праці, на першій репетиції нас зібралося 25 дівчат, майже всі із західних областей України. Моя сусідка по нарах, Ліда з Дрогобича, яка не мала ні музичного слуху, ані голосу, просила: "Дарую, я буду стояти коло тебе — знаєш, я дуже люблю співати, вдома завжди співала голосно і довго, а ти — коли тягтиму не туди, будеш мене спіати. "Сіпати" доводилося часто, та Ліда не здавалася і таки співала в нашому хорі.

Степан Петрович — так, здається, звався наш маестро, сказав, що ми будемо співати "на празднікі", тому треба вивчити кілька патріотичних совітських пісень, та в основному наш репертуар складатиметься з обробок народних пісень Леонтовича і Стеценка. Були щасливі, адже двічі на тиждень на дві години забували, де ми, і нас на крилах своїх несла в далеку Батьківщину рідна пісня.

Нарешті прийшов "празднік" — не пам'ятаю, чи були це "майські", чи "октябрські". Ми з успіхом виступили в табірному клубі-їдальні і начальство відправило нас під конвоем у районний клуб — співати перед вільнонайманими жителями містечка. Багато з них відбули своє ув'язнення ще в тридцять роки і залишилися тут працювати; між ними були українці, росіяни, німці. Останніх вивозили на Урал цілими селами ще на початку війни.

Невелика зала клубу — переповнена, нас завели зі службового входу просто на сцену, і тут ми всі остовпіли: на заднику сцени, на всю її висоту і ширину, був намальований олійними фарбами портрет Шевченка. Хто і коли намалював його тут, на далекому, холодному Уралі? Маестро, як і ми, кілька хвилин не міг вимовити її слова.

Потім ми співали: виконували програму, якої не мали права змінювати, та по закінченні, коли зала вітала нас гучними оплесками і просила ще заспівати, ми тихо почали: "Думи мої, думи мої..." Ми співали, і слюзи котилися по наших обличчях — зала завмерла. Начальство, що сиділо в першому ряду, нарешті зрозуміло, що трапилося, і нас спішно почали виводити зі сцени. Услід нам суворо дивився Тарас, його погляд ніби промовляв: чого розревілися, ану, підніми голову, борітеся — поборете, вам Бог помагає!"

Ми поверталися до табору, не чуючи грубих окриків конвою, гарчання псів — знали: ми виживемо і повернемося-таки на свою Вкраїну.

Після того концерту наш хор розігнали, а маестро кудись перевезли.

Ось і вся історія.

Одарка МАЙДАНСЬКА-ІЛЮК

Віктор Леонтович (1902—1959)

Віктор Леонтович належить до старого козацького роду (прапрадід — бунчуковий товариш українського війська за часів Гетьманщини). "Рід Леонтовичів був з

Відзначається столітня річниця від дня народження Віктора Володимировича Леонтовича, автора фундаментального дослідження "Історія лібералізму в Росії". Ця книга, написана німецькою мовою, з'явилася друком у 1957 році, коли В. Леонтович обіймав посаду професора історії Східної Європи в університеті імені І. В. Гете у Франкфурті-на-Майні. У 1974 році побачило світ друге її видання. Згодом книга вийшла російською (Париж, 1980) та французькою (1986) мовами за редакції О. І. Солженіцина. У 1995 році О. І. Солженіцин перевидав російський переклад із власною передмовою у заснованій ним серії "Исследования новейшей русской истории" (Т. 1). Той факт, що це класичне дослідження В. Леонтовича нині внесено до списку рекомендованої літератури для студентів-істориків, свідчить про міжнародне визнання автора, що передчасно помер у 1959 році в Лондоні після тривалої боротьби із захворюванням на рак.

Віктор Леонтович походив із багатой дворянської родини, що мала свій родовий маєток у Полтавській губернії. Народившись у квітні 1902 року в Санкт-Петербурзі, дитинство та юність провів у Києві, де навчався в гімназії. Університетський курс В. Леонтович розпочав на Російському юридичному факультеті в Празі, де особливий інтерес виявив до

СЯГНИСТИЙ ПАГІН

православних шляхтичів українського походження і після поділу України залишався деякий час на Правобережжі. Трохи згодом дехто з Леонтовичів переїхали на лівий берег, на Гетьманщину, і тут посідали більші й менші старшинські уряди, дехто навіть і генеральні. "Але через те, що вони здебільшого не мирили з московськими представниками в Україні, а один з них був свояком Мазепи, сливе, ніхто з їх тоді дуже не забагачив". Так писав про свій рід Володимир Леонтович, батько Віктора, в своїй оповіді "З життя моєї баби". Їхня гілка Леонтовичів вкоренилася на Лубенщині, і стали вони полтавськими.

А був Володимир Леонтович (1866—1933) видатним українським письменником, культурно-громадським діячем, просвітянином, меце-

історії права, зокрема канонічного. Одержавши у 1929 році ступінь бакалавра, а в 1932 р. — під керівництвом Петра Струве — магістра юриспруденції, викладає спочатку (з 1934 року) російську мову в Інституті економіки в Берліні, а незабаром йому було запропоновано посаду зі спеціалізації "радянське право" в Інституті міжнародного права Берлінського університету. З 1937 року В. Леонтович працює асистентом міжнародного цивільного права в Інституті імені кайзера Вільгельма. У 1939 році до цього додається ще й викладання історії російського та радянського конституційного права.

Крім цієї багатогранної праці, він виступав також із курсами лекцій у Римі: в Інституті філософії права та в Інституті уніфікації приватного права (1941—1942). Тоді ж підготував серію публікацій філософії права та конституційного права для відомих наукових журналів.

Після війни В. Леонтович усе частіше звертається до історії. У 1945—1946 р. читає лекції з історії Візантії в університетах Мюнхена та Франкфурта-на-Майні, у 1947 році, захистивши на філософському факультеті Франкфуртського університету своє дослідження "Правовий переворот Івана Грозного та ідеологія російського самодержавства", опубліковане в Штудгарті у 1949 р., одержує посаду викладача історії Східної Європи.

натом, який разом з Є. Чикаленком та В. Смирненком став засновником першої всеукраїнської газети "Громадська думка", що вже наступного 1906 року прибрала назву "Рада". Володимир Леонтович підтримував й інші українські видання, дбав про бібліотеки Полтавщини, опікувався підручниками для сільських шкіл. Він був членом Центральної Ради, Міністром земельних справ за гетьмана П. Скоропадського, з його іменем пов'язаний один з найдемократичніших у світі законів про землю.

Володимир Леонтович — автор повістей, збірок оповідань, публіцистичних і літературно-критичних статей та історико-літературних мемуарів. Його ім'я за радянської влади було піддане забуттю, але вже з 1993 р. повертається в Україну.

1919 р. на шляху до вигнання під час вимушеного перебування в Катеринодарі Віктор, учень 8 класу, маючи 17 років, підпав під наказ Денікіна про мобілізацію. "А коли вже доля вимагала і йому йти на війну, — писав у повісті "Спомини утікача" (1922 р.) Володимир Леонтович, — мусів би йти в українському війську. Сама думка про те, що він може загинути, та ще за чуже нам діло денікінської армії, здавалася мені неспівісною".

Куди тільки не потикався Володимир Миколайович, в які двері не стукав у надії чи зустріти, чи взнати щось про сина! Та все було марно. "На превелике горе, я вже майже втратив надію на цей раз знайти Віто", — писав в одному з листів до дружини і дочки В. Леонтович. І тільки 1922 року батьки розшукали сина через Червоний Хрест — у Варшаві. Так він опинився на чужині, де й минуло все його подальше життя...

Олена ЛЕОНТОВИЧ

У 1954 р. стає екстраординарним професором, ще через три роки публікує свій magnum opus "Історія лібералізму в Росії".

Ця праця різнобічно характеризує Віктора Леонтовича. У ній відчувається те поле напруги, в якому працювала думка дослідника. З одного боку, йому було важливо визначити місце тих чи інших юридичних інституцій в історичному процесі, а з іншого, "sine ira et studio" дати оцінку історичній ролі особи. Саме тому Леонтович однаковою мірою використовував різні джерела. Вивчення "сухих архівних матеріалів дало йому так само багато, як і занурення в мемуарну літературу". У своїх викладах Леонтович поєднує проникливий аналіз зі здатністю відчутти зсередини конкретну історичну ситуацію. Він завжди пропонує оригінальне бачення і ставить нові питання. Його міркування зрозумілі, стримані, їм не бракує великодушності та мудрості. Ці якості Віктора Леонтовича, поряд з науковими досягненнями, були прикладом для всіх, кому поталанило зустрітись з ним на життєвому шляху.

Пармон ЛЕОНТОВИЧ,
син ученого,
Великобританія

ЖИТТЯ НА МЕЖІ БОЖЕВІЛЛЯ

Міський сад — улюблене місце відпочинку жителів Маріуполя. Десять наприкінці 1940 року відвідувачі саду могли бачити тут нічного сторожа, схожого на жebraка, похилого віку. Нікому тоді й на думку не спало, що то був Микола Михайлович Стасюк — з квітня 1917 року член не тільки першого складу Центральної, але й Малої Ради, а з червня також і член генерального Секретаріату (уряду), де він, відомий кооператор і літератор, віддав продовольчими справами. У тому ж році Стасюк був обраний спочатку головою, а потім заступником голови ЦК Української спілки, яка мала здійснити в Україні аграрну реформу...

А далі був тернистий шлях учасника визвольних змагань 1917—1920 років: відступ на Захід, повернення на початку 20-х років на батьківщину, плідна робота в системі кооперації, арешт у 1930 році, слідство і суд, відбуття десятилітнього терміну у таборах Карелії, і так звана "воля" у 1940 році із заборони жити у великих містах України. Стасюк обрав місто на березі Азовського моря. Тут йому, неблагодійному, могли дозволити працювати лише нічним сторожем...

8 жовтня 1941 року Маріуполь був окупований німецькими військами. Під час реєстрації, коли виявилася досить неординарна біографія Стасюка, йому було запропоновано посаду редактора україномовної "Маріупольської газети". Він дав згоду. У числі за 10 листопада 1941 року вперше на шпальтах газети з'являється прізвище Стасюка у ролі відповідального редактора.

Стасюк також активно працював у відродженій Маріупольській "Просвіті", де очолював літературну секцію.

16 серпня 1942 року "Маріупольська газета" вмістила таке оголошення:

"У п'ятницю, 21 серпня о 17 год. 30 хв., у приміщенні "Просвіти", вул.

1 Травня, 66, відбудуться об'єднані збори мовно-літературної та історико-етнографічної секції. Письменник Микола Стасюк прочитає уривки з мемуарів "На межі божевілля", після чого буде обговорення твору. Окремі глави мемуарів друкуються в нашій газеті, починаючи з № 105".

На жаль, мемуари Стасюка під промовистою назвою "На межі божевілля" так і не побачили світ. Причини цього стануть зрозумілими читачеві трохи пізніше. У нашому розпорядженні є лише п'ятнадцять уривків, які були оприлюднені "Маріупольською газетою" з серпня по жовтень 1942 року. Але навіть вони дають право твердити: "На межі божевілля" Стасюка — це своєрідний предтеча "Архіпелагу ГУЛАГ" Солженіцина. Розповідь Стасюка про поневріння у застінках ЧК і НКВС, у таборах "архіпелагу" своєю конкретністю і художністю мало чим поступається витвору Солженіцина.

* * *

Перше знайомство Стасюка з більшовицьким "правосуддям" відбулося ще у 1919 році. Про це йде мова у першій частині мемуарів. Прочитуємо лише одну їх сторінку, вона досить яскраво ілюструє ставлення більшовиків до культурних надбань українського народу. Гадаю, що епізод, описаний автором — свідком тих подій, видається цікавим не лише мені: "У місті Києві більшовицький партійний комітет заслухав питання про контрреволюційний вплив краси і вирішив: "Визнати красу і всі види мистецтва за контрреволюційні пережитки капіталістичного ладу і з огляду на їх надзвичайну шкідливість розпочати проти них жорстоку революційну боротьбу, для чого організувати надзвичайну комісію по боротьбі з красою". Комісію було організовано, на

чолі неї поставлено "твердокам'яного" більшовика, і боротьба закипіла. Було видано наказ: "Негайно здати з метою знищення всі твори мистецтва. За неадачу — розстріл".

Далеко не всі скорилися. Багато було людей, що ховали речі. Ховали картини, ховали статуетки, ховали художні свічники, ховали медальйони і т.ін. Невпинно удень і вночі провадилися труси, знайдені утвори мистецтв нищилися, а переховувачів розстрілювали. Нарешті боротьба увінчалася успіхом. У місті не залишилося жодного витвору мистецтва і роботу надзвичайної комісії по боротьбі з красою можна було вважати закінченою. Було написано відповідну доповідь і принесено до кабінету голови. Був вечір, настала місячна ніч. Втомлений попередньою роботою і безсонням, голова пихкав люлькою і не одразу зібрався читати доповідь. Нарешті взявся за неї. Дочитав. З почуттям гордості підвівся і підійшов до вікна. У кімнаті було задушно. Прочинив вікно, дихнув свіжим повітрям, глянув, а перед вікном... Київ, Лавра і сам красень Дніпро. Хилилися тополі, шелестіли осоки. Голова задивився, замовк і стиха сказав: — ЯКА КРАСА!

І відразу опам'ятався. Він, голова надзвичайної комісії по боротьбі з красою, підпав контрреволюційному впливові капіталістичного ладу. Замислився, потім твердими кроками підійшов до столу, витяг бланк постанови і написав: "Колишнього голову надзвичайної комісії по боротьбі з красою за контрреволюційний дух піддати заходу найвищої соціальної оборони — РОЗСТРІЛУ". Підписав, приклад печатку, подзвонив і передав постанову для виконання". ("Маріупольська газета", № 125, 29 вересня 1942 року).

* * *

У грудні 1942 року ім'я Стасюка зникає зі сторінок "Маріупольської газети". Її 156-е число від 12 грудня написав уже новий відповідальний редактор. Зникло не лише ім'я, але зник і сам Стасюк, припиняється публікація його мемуарів. Куди? Чому?

Є кілька версій відповідей на ці запитання. Найбільш вірогідна така: і "Маріупольська газета", і міська "Просвіта" були "дахом" для глибоко законспірованого руху опору, що його організувала похідна група ОУН, керована Євгеном Стаховим. Центр цієї організації, що охоплював усю територію Донеччини, перебував у Горлівці. 1991 року Стахів, що зараз мешкає у США, приїжджав у Горлівку. Журналістам місцевих газет він дав кілька великих інтерв'ю, в яких неодноразово наголошував, що в Маріупольському оунівському підпіллі налічувалося близько 300 осіб.

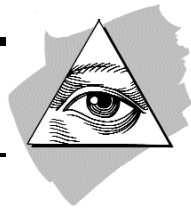
"Маріупольська група", — пригадує Стахів, — була найсильніша. Тут (важко було у це повірити) уцілів після більшовицького терору колишній член Центральної ради, навіть міністр її, Микола Стасюк..."

Як розповідають старожили, в окупованому Маріуполі час від часу розповсюджувалися листівки, які закінчувались закликом: "Вступайте в наші загои для боротьби з німцями! Смерть Гітлеру! Смерть Сталіну!"

Микола Стасюк належав до керівної групи самостійницького підпілля. Але у грудні 1942 року було проведено масові арешти оунівців, усі вони безслідно зникли у катівнях гестапо. Там зник і весь архів Стасюка. Все, що залишилося від нього, — це з десяток публікацій на шпальтах "Маріупольської газети", а також деякі розділи мемуарів "На межі божевілля".

Павло МАЗУР,
краснавець

ч. 27 (143), 5–11 липня 2002 р. • “СЛОВО Просвіти”

ТАМ, ЗА ГОРИЗОНТОМ...

Слово *religia* (лат.) означає певний комплекс взаємопов'язаних **понять**: *re* — повернення, звернення, зворотне; *ligare* — пов'язувати; *liga* — зв'язок. Отже, релігія — це певне сполучення переважно духовних та інтелектуальних можливостей розуміння Світу через вивчення характеру зв'язків між системами різних рівнів, зокрема й між Творцем та Його створіннями.

1. MEMENTO MORI

Тобто, пам'ятай про смерть. Кожна народжена людина обов'язково помре. Це одна з небагатьох абсолютних істин цього світу: обов'язково! Причому, чим довше живе і чим довше зберігає здатність мислити, тим частіше ставить собі два запитання: для чого людина живе? Що буде після смерті?

Особливо гостро ці питання постають тоді, коли на наших очах помирає хтось із рідних, близьких нам людей, коли треба померлого обмити, передати, кілька разів перекладати, коли небіжчик упродовж кількох днів лежить у труні посеред хати, випромінюючи потужний фон постраху, паралізуючи свідомість, створюючи відчутний тиск на психіку і наповнюючи душі присутніх болем і тривогою, яка не підвладна людській волі.

Тризна, поминки, поминальний обід — це спроба вирватися з обіймів непогамованого тваринного страху, сумнівів і почуття провини перед померлим у середовищі тих, хто, як правило, виявляється непередбаченим до цієї зустрічі з абсолютною, очевидною, незмінною (природною!) істиною людського буття.

А це ж тільки зустріч на боці свідків. Бо потім, через певний час, кожен обов'язково (!) опиниться в ролі головної дійової особи цього одвічного спектаклю з останнім актом, що грається для нього персонально...

Класичний матеріалістичний світогляд стверджує, що смерть тіла — це абсолютний кінець усього сущого для померлого індивідуума: спектакль закінчено, впала завеса, а за нею — нічого.

Нині вже не тільки ідеалістичний (і не тільки суто релігійний) світогляд виходить з того, що матерія може бути живою (одухотвореною) і мертвою (бездуховною).

У сучасному світі існують сотні теорій (у тому числі й таких, що не мають нічого спільного з релігією), які по-своєму пояснюють явище духовності. Зокрема, й загальна теорія систем, біля джерел створення і удосконалення якої стояли такі стовпи мислення як Роджер Бекон (серед багатьох його винаходів слід нагадати про створення сучасного календаря, введення через триста років папою Григорієм III, та пороку — 1242 р., що поклато початок створенню вогнепальної зброї), Леонардо да Вінчі, П. К. Енгельмайер, В. І. Вернадський, Г. С. Альтшуллер, Едвард де Боно, В. М. Сідоров та інші.

Теорія систем — у її сучасному трактуванні — сприймає будь-який об'єкт як нерозривну цілісність трьох частин: машинної, апаратної і приладної. Машинна частина об'єкта (системи) приймає, перетворює, передає і використовує енергію; апаратна — приймає, перетворює, передає і використовує речовини; приладна — приймає, перетворює, передає і використовує інформацію.

Прикладом може слугувати не тільки суперсучасний літак чи підводний човен, а й звичайна електродріль або навіть середньовічна система автоматичного регулювання рівня води на річках Німеччини. І, звичайно, кожна жива істота, зокрема й людина.

Генріх Альтшуллер не вживав визначення **дух**, проте серйозно розширив поняття **поля** і ввів принципово нове поняття — **реполь** (речовина + поле сил), розглядаючи його, як складову частину, "молекулу" будь-якої функціонуючої системи. Наприклад, у функціонуючій системі **морський транспорт у Заполяр'ї** функціонуючим елементом є **криголам**, який використовує певну **енергію** і створює **поле сил**, завдяки чому стає можливим ламати лід, утворюючи прохід для каравану суден. Але й сам криголам являє собою систему **реполів**, тобто конструктивно-технологічних елементів, більше чи менше "заряджених" різними полями: механічними, гідравлічними, тепловими, акустичними, світловими, електричними, пневматичними, електронними тощо.

Якщо якийсь окремих елемент системи не оснащено полем (тобто цей елемент не має відповідного поля у своєму розпорядженні), то як він тоді зможе функціонувати? Навіщо він тоді взагалі потрібний? Жива здорова людина складається виключно з реполів, бо жодна її клітина не може бути мертвою, "незарядженою", непольовою.

Г. Альтшуллер сформулював вісім законів існування і розвитку систем, останній з яких — **закон збільшення репольності** — стверджує, що удосконалення всіх систем відбувається через розвиток польової частини **реполів**, тобто шляхом зменшення питомої частки, обсягу і ролі **ре-**

човин з одночасним збільшенням обсягу, підвищенням рівня, потужності і впливу **полів**.

В ідеалі це означає такий розвиток і функціонування систем, коли кількість речовин у реполях зменшується до нуля, натомість їх польове оснащення збільшується і удосконалюється: від механічних до теплових, далі — до електричних, електронних, оптичних і т.д., із залученням полів інформаційних.

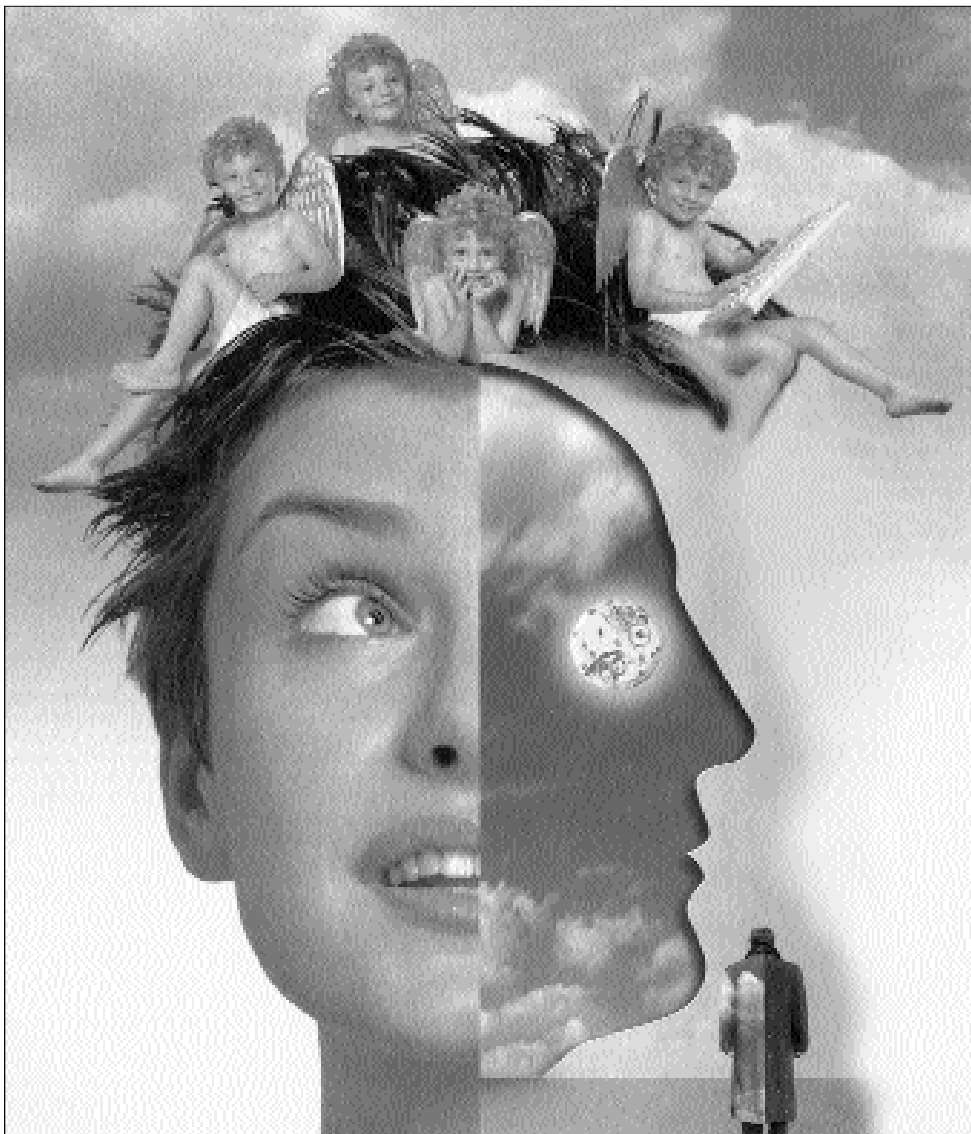
Бо що то є таке — ангел? Це такий системний об'єкт, у якому майже (або зовсім) відсутня **речовинна** складова конструкції, проте існує необхідна **енергетично-інформаційна** складова. В епоху стільникового зв'язку вже ніхто не сумнівається у можливості "безречовинного" існування інформаційно заряджених енергетичних полів і їх керованого переміщення у просторі. *Ангел — це досконалий реполь*, в якого, крім енергії і інформації, є також центр автономного функціонування і керу-

каталогу на початку 70-х років минулого ХХ століття подружжям вчителів Кириан зі Ставропілля.

А вже 1980 року, на першому всесвітньому конгресі з психотроніки у Празі, було повідомлено про створення американськими вченими атласу аури людини, підготовленого в процесі дослідження ефекту Кириан, у тому числі: під час фотографування різноманітних психічних станів людини, спровокованих у широкому діапазоні почуттів і емоцій на в'язнях-добровольцях.

Трапляються поодинокі особи, котрі від природи мають дар бачення людської аури. Вони стверджують, що аура відривається од тіла в момент смерті. Факт "відриву душі від тіла" підтверджено в численних описах вражень пацієнтів доктора Раймонда Моуді, який аналізував розповіді хворих, котрі пережили клінічну смерть, і розповів про це в свого часу популярній книзі "Життя після життя".

ПРО БОГА, З РАЦІОНАЛЬНИХ ПОЗИЦІЙ

За сталінських часів мосі юності влаштовувалися дискусії на тему "Наука і релігія". Власне, це були не дискусії, а такі собі самодостатні (з точки зору їх авторів) риторичні монолози: "В чому полягає реакційна суть релігії і войовничого клерикалізму? Реакційна суть релігії полягає в тому, що!..."

вання, який ми називаємо свідомістю.

Не всі люди перетворюються в ангелів, але у всіх у момент смерті душа (поле) відірветься від тіла.

Чому? — питає. Тому, що у світі **реполів** існує можливість окремої взаємодії (спілкування) **полів** різних реполів. А отже, **поле сил** будь-якого об'єкта (системи) існує, за великим рахунком (або великою мірою), незалежно від **речовинної частини** цього об'єкта. Зв'язок між **речовиною** і **полем** об'єкта є тимчасовим. Рано чи пізно, але настає момент (або період), коли невидиме поле відділяється од видимої речовини; так само, як **теплове поле** нагрітого сонцем вдень пляжу відділяється від піску ввечері.

І чим примітивніший реполь, тим легше і швидше відділяється від нього поле.

Еманацію (випромінювання) душі можна побачити, якщо сфотографувати людину в певному частотному полі. Причому, в залежності від кольору і форми еманції, можна діагностувати стан душі конкретної людини. Цей фізичний ефект було відкрито і введено до міжнародного

Існує багато точок зору і теорій щодо комунікації в системі "цей світ — той світ". В молитві "Вірую" вимовляємо такі слова: "...Вірую в Святу Вселенську Апостольську Церкву, спілкування святих, тіл воскресіння..." Варто замислитися над останніми чотирма словами, особливо щодо **спілкування** (комунікації — кого з ким?) і **тіл** (у тому числі: інформаційно-енергетичних). Навіть якщо хтось переконаний, що тут маємо справу з комунікацією на дорозі з рухом в один бік, все одно треба пам'ятати, що на ній впевненіше почуватимуться ті душі, які не обтяжені гріхами.

"Memento mori!" — з посмішкою вітаються члени ордену камедулів. Тобто не гріши, тримай совість у чистоті, тоді й душа радітиме і не переживатиме трагедії смерті тіла, бо знатиме, що матиме вічне життя. Життя поля, яке відірвалося од обмежень, що їх накладає речовина. Життя в світі досконалих реполів.

Далі буде.

Євген ГОЛИБАРД

РЕПЛІКА З ПРИВОДУ

А ЩО КАЖУТЬ УЧЕНІ

"Дві речі свідчать мені про Бога: зірки наді мною і совість у мені."

Іммануїл КАНТ

"Я довго міркував і довго сумнівався, Чи є на Землю погляд з висоти; Чи може, все тече наосліп, без порядку І волі з неба брак у Всесвіті. Проте, розглянувши світил небесних ладність, Землі, морів і рік пристойність та порядність, Природи явища, дня й ночі перемену, Я визнав: нас створила Божа сила."

Михайло ЛОМОНОСОВ

"Науки — сестри релігії; в тому сенсі, що вони розкривають частину законів, які керують Всесвітом і життям людини. Таким чином, це сходинки, що ведуть до віри в Бога."

Г. Дж. СІЛЕЙ

"Тільки мале знання віддаляє від Бога; велике знання — знову наближає до Нього."

Френсіс БЕКОН

"Я — християнин. Це означає, що я вірю в Божественність Ісуса Христа, так само, як вірив Тихо-Браге, Копернік, Декарт, Ньютон, Лейбніц, Фертман, Паскаль, Гримальді, Ейлер... як всі великі астрономи і всі великі математики минулих віків."

Огюстен Л. КОШІ

"Невіра в Бога є, зазвичай, наслідком лінощів, нерідко — забобонів, але вона ніколи не може бути підставою для того, щоб пишатися собою з цього приводу."

Дж. РОМЕНС

"Нерелігійні — це, переважно, ті, чий науковий знання поверхові".

А. Г. САЙС

"Загальним враженням від моїх тривалих життєвих спостережень є те, що у великих людей обидві ці якості — знання і віра — пов'язуються одне з одним, причому, з такою інтенсивністю, яка зовсім не властива розумам обмеженим."

Г. В. ОКЛЕНД

"Матеріалістична концепція світу є характерним показником переконань вчених третього або четвертого сорту. Тоді, як найбільш обдаровані представники науки схильні скоріше до ідеалізму, ніж до матеріалізму; вони або благоговійно віруючі, або, як мінімум, шанобливо обережні в своїх вироках стосовно релігії."

В. Дж. КОЛЛІНС

"Якщо віра у Вище Начало є однією з суттєвих вимог, що ставляться перед релігійною людиною, то, в цьому сенсі, я сказав би, що більшість вчених — релігійні."

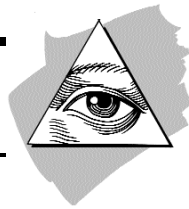
Нікола ТЕСЛА

"Християнство — це, якщо можна так висловитися, та атмосфера, в якій наука здійснює найкращу частину своєї праці."

Дж. П. МУНСОН

"Саме мої наукові праці з фізики привели мене до Бога, до віри."

Антуан Анрі БЕККЕРЕЛЬ

ТАМ, ЗА ГОРИЗОНТОМ...

Продовження.
Початок. у числі... за 2002 р.

2. НА ТАК ЗВАНІЙ
ЗДОРОВІЙ ГЛУЗД

Матеріалістичний світогляд пропонує дуже простий підхід до цієї проблеми і дуже просте її розв'язання, а саме: все, що кожна людина може запримити, відкрити, зафіксувати за допомогою своїх відчуттів, можливостей сприйняття або створених людиною відповідних приладів, — все це є матеріальним і насправді існує. Все інше, про що кожна людина не може стверджувати з цілковитою певністю, що воно існує (наприклад, тому, що не може побачити на власні очі), матеріалістичне знання називає містикою, тобто неіснуючим, вигаданим, фантастичним (водночас перевернувши поняття містицизму, трактуючи його примітивно і презирливо).

Бачимо, що світогляд матеріалістичний визнає світ не таким, яким світ є в його цілості, а визнає лише ту його частину, яка може бути зрозумілою для людини на даний момент; для людини, яка світу не створила, а прийшла в уже існуючий; для людини, яка ще сама не певна того, ким вона є і звідки взялася як різновид живого.

Отже, з матеріалістичної точки зору, виходить, що світ постійно збільшується за рахунок збільшення матеріалістичного знання людини. Але ж світ насправді не збільшується, а є таким, яким є. І що може означати для безмежного світу відомлення про чергове наукове відкриття, яке додає лише краплю знань в океані людського невігластва?

Чи є сенс у тому, щоб людина вважалася за вершину світового розуму, якщо людина нічого більше не знає у порівнянні з тим, що вона на цей момент зрозуміла? Кожне нове відкриття нагадує людині про це, вказує на відносність і обмеженість її знань. Та й ті знання, які має людина, вона не вміє використовувати для повної користі для себе. Але людина вперто тримається своєї облуди, побудованої на власному егоїзмі, не бажаючи погодитися з фактом обмеженості своїх можливостей пізнання, як можливостей функціональних.

Наберімося трохи терпіння і спробуємо уявити собі розвиток світу через його елементи, що вже реально існують. Адже, якщо світ створено одним Богом-Творцем, то, мабуть, залишилися якісь сліди, якісь свідчення про творення з **одного** творчого джерела, про притаманні йому, характерні для нього ознаки його творчої лабораторії, якісь засадничо однакові підходи до конструювання створених Ним об'єктів, чи хоча б якась універсальна тенденція або загальний закон, що поєднує ці об'єкти і бодай приблизно вказує на взаємозв'язок між ними.

Бо якщо світ творився **сам собою**, як про це стверджують прибічники еволюційної теорії, тоді в ньому не може бути однієї спільної і притаманної для кожного об'єкта цього світу ознаки, засади, характерної **закономірності**.

Для внесення ясності у це питання розглянемо функціональні можливості деяких матеріальних елементів, які стоять у певному ряду **досконалості речей видимого світу**: піщинка (пісок), крапля води (вода), рослина (трава, водорості, дерева), риба, звичайний домашній кіт, мала дитина, дорослий чоловік.

Піщинка і увесь пісок, незважаючи на те, що він, на перший погляд, є класичним прикладом мертвої природи, має своє життя і добре реагує на різні зовнішні сили (взаємодія з ними). Наприклад, може рухатися за подихом вітру або течією води. Піщинка спроможна притягати і утримувати молекули води, разом з водою формуючи плівку натягу.

Пісок реагує на зміни температури: збільшується в об'ємі під час нагрівання, або зменшується, віддаючи тепло. Отже, піщинка функціонує сама і співпрацює з іншими елементами дійсності на рівні своїх **функціональних можливостей**, незважаючи на те, що вона є звичайним маленьким камінчиком, який навіть **своєї форми самостійно не може змінити**. Бо таким є **світ** каменя.

Проте навіть піщинка вже може бути **репо-лем**, а отже, виконувати функції інструмента, виконавчого (робочого) органу. Наприклад тоді, коли нагріта сонцем велика кількість піщинок використовується як пляж, або коли мішечок з гарячим піском кладемо собі на хворе місце.

Крапля води (або багато крапель, наповнене відро води, дощ, ріка, море) **може змінювати свою форму**, може у великій кількості перетікати через дуже малий отвір. Може пройти крізь пісок у будь-якому напрямі, вміє не тільки змінювати об'єм під впливом температури, а й змінювати свій фізичний агрегатний стан у широкому діапазоні можливостей — газ (пара), рідина (вода), тверде тіло (лід) — вбираючи, акумулюючи і виділяючи багато енергії.

Ефекти взаємодії тепла і води є незмінними від сотворення світу, але лише 1807 року після народження Ісуса Христа відбувся перший у світі рейс пароплава, коли водяний **ре-поль** наочно продемонстрував свою здатність виконувати солідну роботу в технічному прогресі транспортних систем.

Крапля води вміє вже набагато більше порівняно з піщинкою або каменем. Крапля спроможна навіть змінити форму і розмір каменя ("крапля камінь точить"), але **не здатна рости і розмножуватися**. Такий є **світ** води.

Рослина здатна рости і розмножуватися. Рослина вміє проростати крізь пісок (навіть крізь асфальт тротуару) впертіше, ніж вода; може витягти багато води з великої глибини і передати її вгору на відстань до 40-50 метрів (ліани в тропічному лісі). Рослини самостійно,

перетворення енергії і речовин з використанням інформації.

Явище фотосинтезу, згідно з яким сонячна (в тому числі фотонна) енергія перетворюється на рослинну масу, що постійно нарощується, забезпечує їжею все людство і всі живі організми від створення світу, було відкрито вченими досить недавно. Але це відкриття нічого не змінило в існуючому світі, Творець якого знав про це явище перед усіма віками і Сам заклав це явище в рослини.

У рослини, які переважно (і саме тому) стоять, не рухаються, не ходять, але живуть у міру своїх функціональних можливостей, на своєму рівні функціонування, що знаходиться над рівнями функціонування (світами) каменя і води. Бо **рівень функціонування** — це **світ систем**, які спроможні реалізувати свої мож-

поживу. Мають у собі маленький хімічний реактор (котел), в якому поживу можна акумулювати, розкладаючи її спочатку на потрібні субстанції, а потім випроковувати з них для себе необхідну кількість енергії, а також потрібну кількість необхідних речовин для власних зовнішніх і внутрішніх будівельних та ремонтно-регенеративних робіт, що відповідають вимогам даного біологічного виду.

Риба має значно більше функціональних можливостей, ніж рослина. "**Рибний**" **реполь** значно багатший на різні енергетичні та інформаційні поля. Риба спроможна користатися водою і рослинами, може розпізнавати своїх ворогів і уникати їх, може навіть зробити власне гніздо з камінців або піску.

Птах, за своїми функціональними можливостями, стоїть вище за рибу. Він вміє робити все те, що вміє риба, а крім того, ще може ловити рибу і збудувати своє житло (гніздо) у такому розумному місці (наприклад, видовбавши дупло), яке захистить його потомство від злого нападу.

Кіт, за своїми функціональними можливостями, перевершує птаха. Він вміє не тільки ловити рибу і птахів, а й **змінювати свою поведінку і наміри** залежно від конкретних умов життя, пристосовуючись навіть до людини, до її вимог. **Функціональна програма**, закладена Творцем у kota, є ще більш гнучкою, ніж та, що закладена в птахів і риб, а отже передбачає можливість самонавчання і самовдосконалення на основі власного, індивідуального досвіду конкретного створіння.

"**Котячий**" **реполь** не тільки досконаліший (бо багатший і різноманітніший за рахунок вміщених у ньому речовинних субстанцій і інформаційно-енергетичних полів), ніж **реполи** птаха і риби, а й дає деяку можливість його самостійного розвитку.

Людина — функціонально найбільш досконале створіння з усіх існуючих на Землі. Людина вміє робити майже все те, що й інші розглянуті вище елементи визначеного нами ряду досконалості, але ще й набагато більше. Для прикладу можна навести хоча б такі функції, як створення нових елементів дійсності.

Людина не тільки насипає великі гори піску, землі й каміння, не тільки збирає великі води (в тому числі: будуючи великі греблі, штучні моря), не тільки вирощує нові версії рослин, риб і тварин за допомогою селекції та генної інженерії, але також шукає сенсу в усьому тому, що вона розуміє, як і в тому, чого зрозуміти не може.

Причому, якщо рослини і тварини живуть і розвиваються, переважно, на основі закладених Творцем **обмежених генетичних програм**, то генетичні програми, закладені в людину, дозволяють їй удосконалюватися у величезному просторі інтелектуальних і фізичних можливостей. Людина може навіть будувати себе згідно із власною волею: може наростити м'язи на видатного культуриста, а може скинути надмір власного тіла; може витренувати ноги на витривалість марафонця, або розвинути мозкові клітини для виконання великих розрахунків чи вирішення складних завдань.

На відміну од тварин, птахів, риб, рослин людина шукає нові поняття і нові знання для збільшення своїх функцій і розширення своїх можливостей у світі, про який вона так мало знає...

Ряд елементів, який ми розглянули, є низкою кількісно і якісно різних можливостей самореалізації **реполів**. Причому, **найхарактернішою ознакою**, як кожного з цих елементів, так і всього ряду, є **закономірність одностороннього спрямування можливостей самореалізації, оберненопропорційної щодо можливостей їх розуміння у протилежному напрямку**.

А це означає, що кожний об'єкт (елемент ряду), кожний (у тому числі біологічний) різновид, взагалі **будь-яка система на відповідному рівні функціонування має свою "стелю"**, закладену в цю систему вроджену межу, конструктивно зумовлену для даного виду кордон, стіну, що обмежує його можливості розуміння світу і себе самого, тобто несе в собі певне, характерне для даного об'єкта, **обмеження можливостей виконання відповідних функцій** та їх подальшого удосконалення. Отже, кожен нижчий світ не може самостійно переходити у світ вищий.

Людський реполь має досить високу "стелю" своїх можливостей, позаяк здатен не тільки самостійно збільшувати кількість і якість виконуваних функцій, а й керувати своїми речовинами і полями. Тим не менше, людина також має межу можливостей пізнання і розширення своїх функціональних можливостей. Історія людства свідчить, що ця межа поступово відсувається. Проте кожна спроба **перейти** цю межу завжди закінчувалася трагічно.

Далі буде.

ПРО БОГА, З РАЦІОНАЛЬНИХ ПОЗИЦІЙ

Свята Церква вчить нас, що віра в існування Бога — це дар Божий. Цей дар довіри до Творця, довіри дітей Божих до свого Отця небесного, дається як великий подарунок, як підстава для нашої повсякденної радості і не потребує жодних доказів. Разом з тим, цілком реально існують раціональні докази існування Бога.

за певною програмою, формують свій зовнішній вигляд і внутрішню структуру, відповідно до певного різновиду, враховуючи всі його генетичні ознаки.

Рослини западають у сон і прокидаються зі сну, квітнуть, вирощують плоди, дають насіння і вмирають переважно там, де живуть; як правило, протягом свого життя пов'язані із землею, але **не маючи можливості рухатися по ній**. Тим не менше, рослини живуть у спосіб очевидний, біологічний, демонструючи певні

ливості в існуючих для них умовах, обмежених даним **рівнем функціональних можливостей**.

Кожен рівень є **світом**, який вміщує в собі **світи примітивніші**, тобто світи того життя, яке відбувається на обмеженіших (нижче розташованих) рівнях функціональних можливостей. Саме тому світ рослин (**рослинних реполів**) містить у собі також світи води і піску.

Риба, птах, кіт, людина рухаються самостійно. Не мусять стояти в одному місці причеплені коренями до землі, тягнучи з неї

«...НАВІЩО ЛЮДИНА ЖИВЕ»

АВТОРИТЕТНО

"Чим більше наука здійснює відкриттів у фізичному світі, тим більше доходимо висновків, які можна розв'язати лише вірою. ...Як наука, так і релігія, збагачують мудрих."

Альберт ЕЙНШТЕЙН

"Кращі з фізиків завжди знаходили можливість глибоко проіннятися думкою, що наукова істина є, в певному сенсі, поглядом на Бога."

М. фон ЛАУЕ

"Релігія і природознавчі науки ведуть безперервну спільну боротьбу проти скептицизму, проти догматизму, проти забобонів; і об'єднуючи їх бойовий клич у цьому хрестовому поході проти невігластва завжди був і буде — до Бога!"

Макс ПЛАНК

"Усі, хто безоглядно і систематично на-

магалися витравити ідею Бога, здійснювали підлу і антинаукову справу. ...Я дійшов цих переконань по шляхах біології і фізики, і я впевнений, що жодному мислячому вченому неможливо не прийти до цього висновку."

Л. Д. НУЇ

"Теорія еволюції ніколи не була доведена і, на мій погляд, вона скоріше являється собою догму, ніж перелік наукових даних."

Р. РАСК

"Наука може дати людям рефрижератори або висадити людину на місяць, дати їй чудові автомобілі, але наука не може пояснити людині, навіщо вона живе."

Дж. П. ФРІДРІХ

"Знання — це сила! І ця сила — від Бога."

Роджер БЕКОН

БОЖИЙ ДАР ГЕОРГІЯ П'ЯДИКА

Закінчення. Початок на с. 5

рафії після зняття копій, а потім ще й уп'яте, щоб передати йому примірник моєї публікації про життя і творчість П. Коменданта.

— **Наскільки цей приклад Вашої пошуково-дослідницької роботи є характерним? Мабуть, усе-таки не всі 5 000 зібраних Вами досє нагромаджувалися у такий спосіб?**

— Не всі, але половина — це точно. Довелося їздити до інших міст, навіть до інших країн, зокрема до Росії.

ВАРТІСТЬ ПАТРІОТИЗМУ

— **Чи все робите власним коштом?**

— Так... На цьому шойно наведеному прикладі можна скласти уявлення про мінімальні витрати, починаючи від вартості теки за 30 копійок, ксерокопій на 2 грн., книжки за 5 грн., фотокопій — 2 грн., поїздок — 10 грн. Про час моєї праці я вже не кажу, як і про те, що деякі публікації моїх статей треба купувати також. Як не крути, а 10—20 грн. на одне досє витрачаю. Так що можете оцінити вартість мого архіву. Хоча, звичайно, я хотів би говорити не про витрачені кошти, а про цінність цього зібрання документів для української культури та її історії.

— **Чи багато публікацій Ви зробили за результатами своїх досліджень?**

— Більше, ніж я, опублікували матеріалів інші особи, які користувалися моїм архівом. А один "дослідник" навіть поцупив ряд документів. Крім того, зникло дві теки з матеріалами.

Отже, робота перейшла у стадію літературних досліджень. Зараз Георгій Васильович готує до видання збірку "Словник українських поетів", зі стисло поданими біографіями і переліком творчого доробку кожної з 5000 постатей, котра зазначилася друком українською мовою в Україні чи за кордоном у період між двома світовими війнами. Тобто, це буде зібрання бібліографій не обов'язково українських, але обов'язково україномовних творчих особистостей, котрі свій патріотизм, свою любов до України висловили у найпростіший, а zarazom найпереконливіший спосіб.

Діяльністю Г. П'ядика, його літературознавчою творчістю зацікавилися в Інституті літератури ім. Т. Шевченка НАНУ. Директор інституту акад. Микола Жулинський особисто зацікавився дослідником, надаючи йому організаційну підтримку. Нині Г. П'ядик звертається по своїй роботі до різних установ і організацій з листом від імені Інституту літератури. Як стверджує, вийшовши на пенсію у 1968 році, він увесь час працює більш інтенсивно, ніж до пенсії.

Наступного року Г. П'ядик має відзначати 35 років післяпенсійного трудового стажу, а отже, прожив ще одне, причому, дуже плідне, трудове життя. Виконав величезний обсяг роботи, яка ніде не фіксується, ніхто за неї не сплачує заробітку працівникові, котрого, власне, й працівником жодна державна установа не вважає. А він, тим часом, продовжує працювати для цієї держави, для її народу, для Нації, обтяжуючи своїми витратами худорляві бюджети своїх дітей і онуків.

Коли я питаю його про здоров'я, посміхається і відповідає, що про це краще не говорити.

Фінансова скрута примусила Г. П'ядика погодитися на пропозицію одного з колишніх видавців "Пам'яток України" продавати деякі матеріали з його архіву. Гроші символічні, як аванс за майбутню книгу, але вони допомагали підтримувати рутинну частину поточної роботи, розплатитися з фотографом, сплатити за телефонні переговори тощо.

Нині згаданий видавець, як переказують, виїхав на острів Крит, а подальша доля майже 1 000 тек з матеріалами (які покупець обіцяв видати) залишається невизначеною і невідомою.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЕЦЬ, ЯК БОТАНІК

Історія науки і культури знає багато ентузіастів-одинаків, котрі цю науку і культуру

"штовхали" своєю самовідданою працею у напрямку збереження, поширення, розвитку. Проте історія знає також чимало випадків, коли брак своєчасної підтримки цих ентузіастів призводив до непоправних втрат цієї самої науки і культури на рівні Нації.

Адже що робить Георгій Васильович, хто він, який обов'язок узяв на себе сам? Мабуть, доречно його назвати приватним ученим. Ученим за змістом і суттю діяльності, а приватним — бо незалежний від держави, який він служить усім серцем і розумом. На 95-му році життя!

Опійун, збирач і відновлювач втрачених

імен видатних патріотів України, він бідається, що, мабуть, не встигне зробити головного, заради чого почав цю роботу.

Г. П'ядик хотів би ще за свого життя передати весь свій архів до Інституту літератури. Але це зовсім не означає вкинути сотні пачок тек з документами до кузова автомобіля, який приїде їх "забрати".

Історична і літературна цінність цих матеріалів вимагає вже зараз включити в процес літературознавчих студій молодих науковців і аспірантів, котрі б почали переймати на себе відповідальність за архів і його раціональне використання в національних інте-

ресах.

Г. В. П'ядик: "Я не тільки тому взявся за цю справу, що серед поетів-українців було багато репресованих осіб. А тому, що наша літературознавча наука, по суті, не є літературознавчою. Бо вона занадто політична, кон'юнктура великою мірою."

Я вважаю, що саме літературний процес, який є національним за формою та історичним за динамікою розвитку. Література є тісно пов'язаною з розвитком суспільства, розвитком особи, історією. А в сучасному українському літературознавстві історія мовби відсутня. Навіть не можна знайти пояснень, чому автори переходили з одного літературного стилю на інший, чому змінювалися літературна техніка, чому з'являлися чи зникали певні літературні прийоми і методи художнього зображення".

Перед допитливим дослідником Г. П'ядиком поставили десятки "чому", і він узявся шукати відповідей на них, застосовуючи методологію наукових досліджень, яка використовується ботаниками, зоологами, іншими природознавцями. Тобто він вважає, що спочатку треба вивчити контингент тих людей, котрі випродукували цей величезний творчий доробок. І тоді багато відповідей буде знайдено в біографіях і характерах конкретних особистостей, у тому, що відбувалося з ними.

Георгій Васильович хоче пояснити українцям, чому і як прогресивний розвиток чи занепад літературного письма, зміни в структурній будові та формі творів, у їх тональності і спрямованості були пов'язані із конкретними проявами факторів суспільного характеру в період більшовизму на Україні.

"ПРАЦЮЮ З ДЕСЯТОЮ ДО ОДИНАДЦЯТОЙ"

Ясно, що відповісти на ці питання, які набувають ще більшої актуальності в наш час хисткої незалежності, можна лише в тому разі, якщо вивчити весь масив матеріалів, зібраних Г. П'ядиком. Як він переконаний, не стільки окремі генії, скільки саме переважаюча маса нерідко посередніх, маловідомих творців, котрі є, значною мірою, споживачами продукту геніїв, відображають розмаїттям своєї творчості наслідки як факти і процеси "одержавлення мистецтва", так і факти протистояння тискові державної ідеологічної машини.

Наприклад, якісь маловідомі працівники редакцій чи вчителі, як автори дитячих віршів, потрапляли своїми творами до читанок, малоформатних, але багатотиражних книжечок та плакатів і впливали на виховання нашого суспільства чи не більше від класиків.

Отже, Г. В. П'ядик підійшов до вивчення творчої спадщини поетів по-інженерному, розглядаючи проблему у тривимірному, трикоординатному просторі: час, події, характеристики творчої продукції з урахуванням публічної реакції на творчість конкретної особи.

Тобто, якщо навіть зібрати і систематизувати тільки те, що писалося про поетів за їх життя, то це буде така "таблиця менделєєвська" стилів, прийомів, форм видів і типів з підходами і гіперболами, що в ній знайдуть місце й такі "елементи" поезії, які можна, наразі, лише прогнозувати.

— **Георгію Васильовичу, Ви, мабуть, хочете поставити літературознавство з голови на ноги...**

— На жаль, зробити цього я вже не встигну...

— **Про це знає тільки Бог, а не Ви. От скільки годин на день Ви працюєте?**

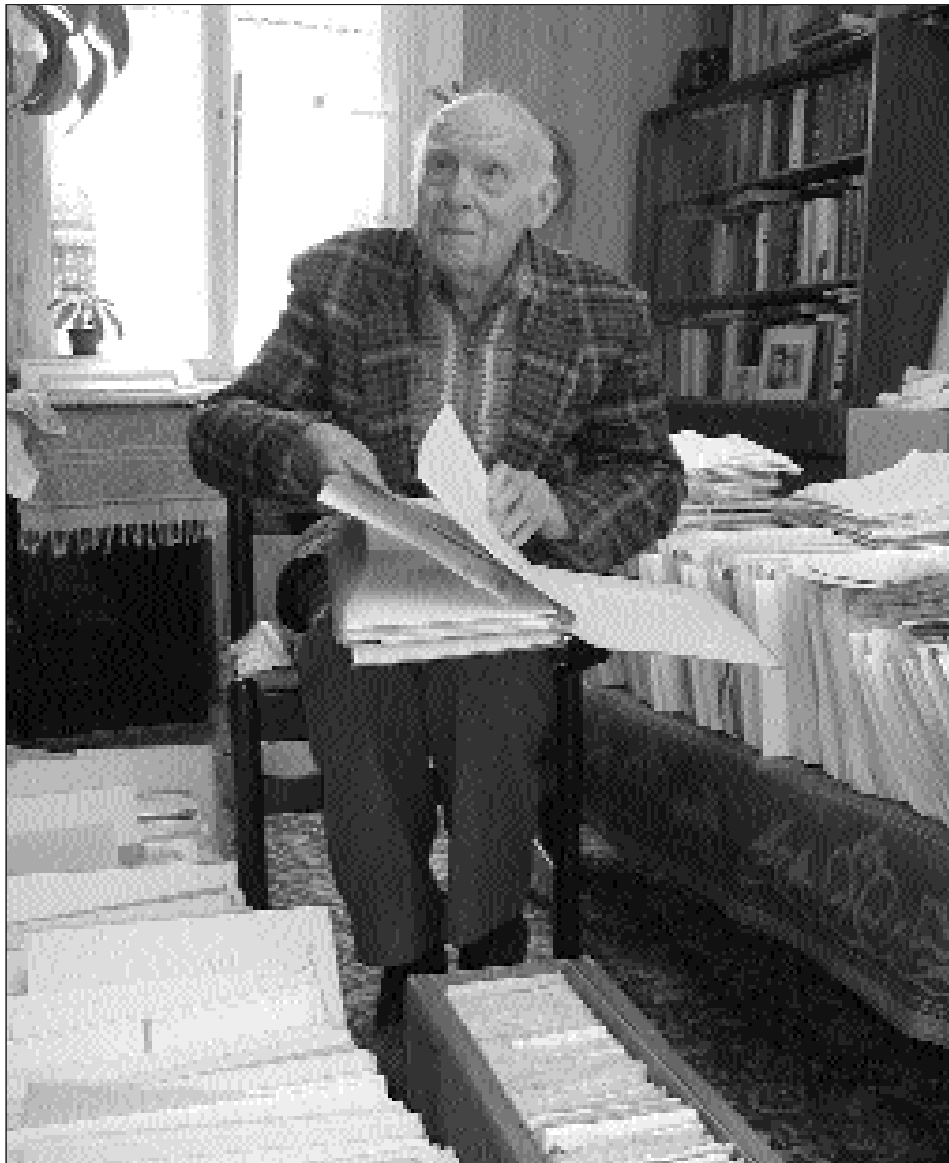
— Ну... так нормально... з десятої до одинадцятої.

— **Тобто, одну годину. Добре...**

— Ні, від десятої ранку до одинадцятої вечора! (Сміється). Щоправда, годину відпочиваю після обіду, щоб провітрити мозок. Крім того, інколи дивлюсь футбол по телевізору...

Мені довелося впродовж чотирнадцяти років працювати з Георгієм Васильовичем в одній лабораторії і, повірте, у цього мудрого чоловіка можна багато чого навчитися нового, доброго, корисного. Бо він давно живе не для себе, а для всіх нас.

Євген ГОЛИБАРД

"Поезія — це особливий дар Божий, який дається людині як певний обов'язок, як стан відповідальності душі і піднесення розумових здібностей до висот таланту. Тому більшість поетів виявляють себе ще за молодого віку і, що ти з ними не роби, як їм не викручуй руки, а вони до старості піднімаються і літають над світом".

Георгій П'ядик

ВІДЛУННЯ РЕПРЕСІЙ

ДО РЕЧІ

Г. В. П'ядик проживає в будинку, що 1927 року придбав за власні гроші його тесть — професор Київського медичного інституту Антон Іванович Собкевич. Вважається, що саме професора А. Собкевича взяв М. Булгаков за прототип проф. Преображенського, виведеного у романі "Собаче серце". Коли проф. А. Собкевича арештували в 1930 році за звинуваченням у буржуазному націоналізмі — читав лекції українською (і полюбляв вишивати сорочки, про що свідчать численні фотографії і портрет), це дало підстави для конфіскації його майна та передачі будинку із садом у власність кабельному заводу.

Сім'ю професора "ущільнюють", проте їм і їхнім нащадкам вдається, попри всі труднощі, прожити в цьому будинку донині. Щоправда, ось уже впродовж одинадцяти років нащадки проф. А. Собкевича в умовах незалежності добираються свого права на цей будинок, слухно вважаючи, що в них

забрано будинок в результаті репресій. Добиваються, пройшовши вже майже всі судові інстанції...

Цікаво, що одним з "аргументів" міського суду, який відмовив нащадкам реабілітованого професора, було: "Всі ці роки сім'я вносила квартплату, а отже була згідною з тим, що будинок забрано" (?) Спробували б вони тоді не вносити квартплату!

Отже, досі цей будинок перебуває на балансі кабельного заводу, і дехто вже прихилив його оглядати з позицій власного комерційного інтересу. Наслідки несправедливості влади, яка репресувала професора, нині перекладено на його нащадків.

Стефан КОСТКА

БОЖИЙ ДАР ГЕОРГІЯ П'ЯДИКА

Це треба побачити на власні очі: в усіх трьох кімнатах старого будинку розкладено теки з унікальними документами — творами, публікаціями, фотографіями із сімейних архівів, історичними і біографічними довідками... Теками заповнені шафи і стелажі, теки лежать рядами на підлозі, на канапах, на стільцях. Поряд — ящики з картотекою, а ще — архів у комп'ютері... Матеріалами, що розповідають про життя і творчість майже 7 000 осіб. Про те, як серед цього своєрідного порядку розміщуються і живуть п'ять осіб кількох поколінь цієї інтелігентної сім'ї, наразі промовчимо, а краще повернемося до нашого героя.

На початку червня Георгій Васильович весело відсвяткував у колі рідних і друзів 94 роки від дня свого народження і наступного дня знову приступив до праці.

ПРО ЦЕ ГОВОРИТИ НЕ ПРИЙНЯТО

Але варто знати, що вихідцям з інтелігентних родин не дуже сприяла більшовицька влада. Навіть зовсім навпаки. Тому молодий Жорж (Юрко) П'ядик працював де вдається, зокрема добрим словом згадує свою роботу в палітурній майстерні і в котельні... Але як би там не було, скінчив Київський політехнічний інститут і отримав диплом інженера-механіка.

1941 рік. Війна. Мобілізований Г. П'ядик воює, переживає разом з усіма безглуздя перших місяців, потрапляє у сумнозвісний "котел" оточення під Києвом, а за тим — у Дарницький табір військовополонених. Вдається вийти з табору за чужим документом. Тоді табір ще тримали німецькі армійські підрозділи, а не есесівці, тому подібні маніпуляції були можливими. Почалося непросте життя сім'ї в окупації.

Майже одразу після звільнення Києва Георгія забирають до штрафного батальйону. Причин більш ніж достатньо: побував у полоні, проживав на окупованій території, соціальне походження — не з робітників, до партії більшовиків не належав, батько дружини — репресований професор медінституту, отже — "пособнічал врагу і должен іскупить кров'ю".

Далі — все як у кіно: кинули штрафну роту на штурм висоти, яку перед тим ніяк не могли взяти, кинули на фашистські кулемети. Позаду — кулемети НКВС. Тільки вперед. Біг з усіма, по болоті, під суцільним вогнем, кричав... Але не тільки кричав... Вже поранений подолав першу лінію оборони і тоді впав. Орден Червоної зірки отримав уже в госпіталі.

Після демобілізації проектував тепло-енергетичні об'єкти, потім очолював проведення оригінальних наукових розробок в лабораторії економічних досліджень вугледобувної і залізничної промисловості. Був одним із перших, хто запропонував метод і формулу приведених витрат для широкого використання в техніко-економічних розрахунках. Отже, ще на початку 60-х років сприяв формуванню в суспільній свідомості адекватних підходів до оцінки вартості праці і ВВП, що заклало підвалини для переходу від тоталітарно-розподільчої до вільно-ринкової системи господарювання.

Всі, кому довелося працювати поряд із Г. П'ядиком, не переставали дивуватися його потужній ерудиції в широкому діапазоні галузей знань, вмінню аргументовано і толерантно вести полеміку і наукові дискусії. І досі вважаємо його своїм вчителем і авторитетом, мудрим радником, який деякі із своїх делікатно-повчальних оповідок розпочинав так: "У мене був один знайомий, який..." — і далі викладав свою власну, цікаву ідею устами "знайомого". Ну от, наприклад:

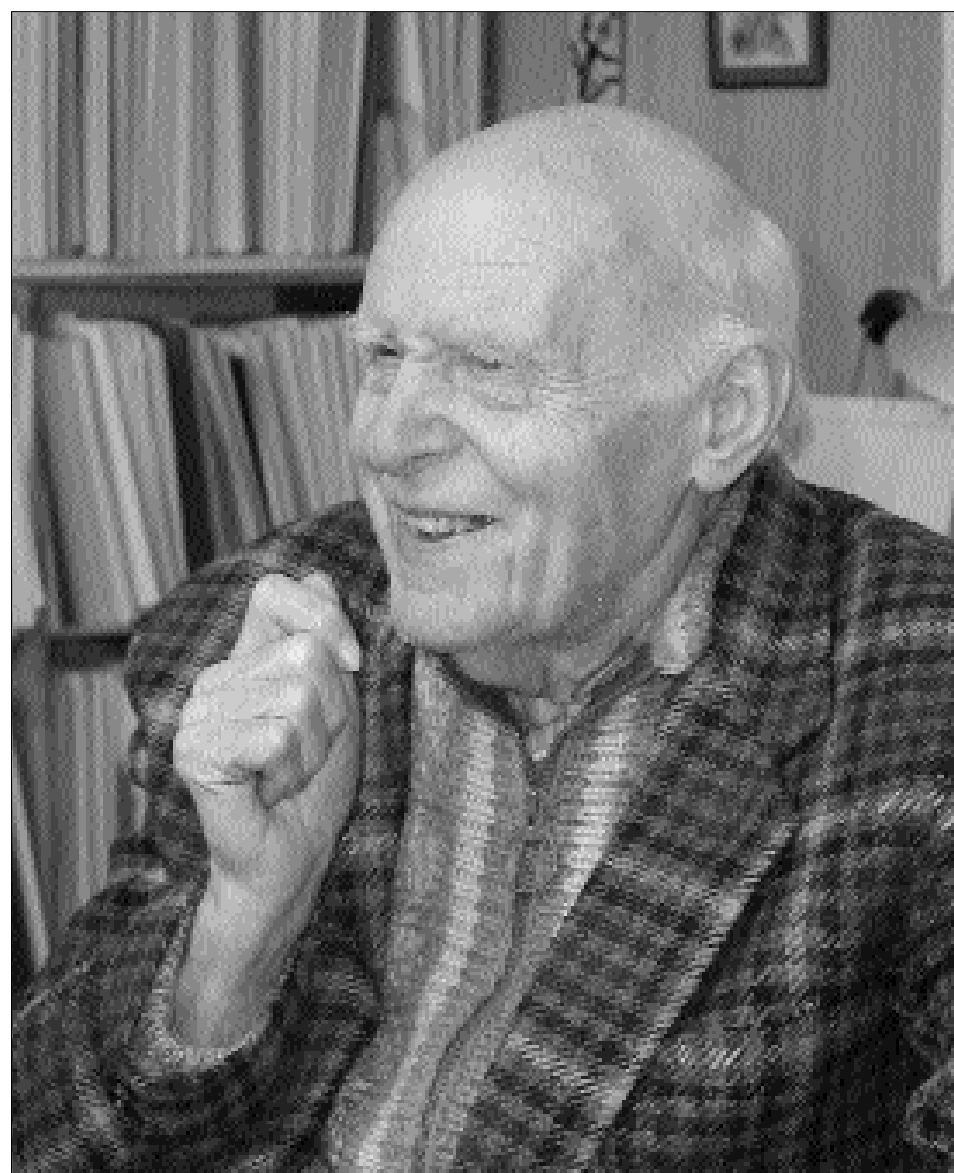
"У мене був один знайомий, який запевняв, що може побудувати прилад, що передбачатиме майбутнє. І от якось, в обідню перерву, колеги питають: чого ж ти не побудуєш цей, так потрібний усім, прилад? А він каже, що схема цього приладу — у нього в голові, але усвідомлює, що не встигне побудувати, бо залишилося мало часу життя, а пояснити іншим у деталях не зможе — надто складна конструкція.

— Ну, то хоч скажи, який принцип цього приладу, — наполягають колеги.

— Принцип? Принцип якраз дуже простий: все, що буде — воно вже було..."

ШУКАТИ ФАКТИ ЛЮБОВІ

Його, пенсіонера, ніхто не просив, а тим більше не доручав виконувати цю дивовижну і величезну роботу — по зернинках збирати та нагромаджувати інформацію про всіх, хто в період 1917—1941 рр., незалежно від віку, професії, національності, громадянства тощо, залишив по собі вірші українською мовою.

Біографічна арифметика типового чоловічого життя гранично проста: у 18 років людина закінчує середню школу, ще два роки — військо, потім п'ятирічна пора весело-напруженого студентського життя, — ось тобі й 25!

Далі — впродовж 35 років — біг з перешкодами по пересіченій місцевості виробничої і сімейної праці для когось і боротьби проти себе самого, щоб у 60, як ще нещодавно було прийнято висловлюватись, "піти на заслужений відпочинок". 35 років трудового стажу — це цілком вірна і загально визнана ветеранська норма.

Георгій Васильович П'ядик шість років тому відпрацював ці дві ветеранських норми і вже добре "розміняв" третю.

Бо справжня любов до України — це не обов'язково голосні заклики і гасла на велелюдних мітингах, а скоріше — тихе поетичне слово "безнадійно" романтичної душі. Г. П'ядик поставив собі завдання не тільки зібрати, систематизувати і проаналізувати відомості про життя та творчість українських поетів більшовицької доби, тобто не тільки виявити, скільки саме було цих романтичних душ, а й зрозуміти, як формувалася їх творча палітра.

Від моменту виходу на пенсію, день за днем, Георгій Васильович громадить безцінний матеріал. Він вважає, що нині охопив близько 93% від всього можливого і тому вже почав систематизувати. Такого багатства інформації, зібраної в одному місці, не має жоден архів. Його послугами вже користуються деякі вітчизняні історики і літературознавці, зацікавилися й з-за кордону.

— Георгію Васильовичу, чому Ви обрали для своїх досліджень саме період 1917—1941 рр.?

— Тому що в цей період відбувався процес, який я назвав би "одержавлення мистецтва". У тому числі й поетичного. Для виявлення повноти своїх можливостей митець повинен бути незалежною особою. Я не хотів би повторювати слідом за іншими тезу про розстріляне відродження, хоча й не заперечую цього. Але безперечно, що найбільш талановиті митці були пригнічені державою і змушені не виявляти себе у повноті творчих можливостей.

— Чи не могли б навести найбільш яскравий приклад?

плідного. Він так багато написав, що приховати його творчість неможливо — видав понад два десятки книжок. А помер наприкінці 30-х років XX ст. підозріло випадково: був здоровий, раптом захворів, потім чомусь операція і під час операції помер.

— Чи багато поетів того часу завершили життя таким чином?

— Багато хто з тих маловідомих завершував свій життєвий шлях або через "випадковість", або на Соловках, не кажучи вже про добре відому групу неокласиків, до якої входили Зеров, Драй-Хмара, Филипович... А от, наприклад, німець Бургарт, який також входив до цієї групи, зрозумівши, що живим тут може не залишитися, втік за кордон. До речі, мав про всяк випадок німецький паспорт. Але писав українською мовою, дуже любив Україну, був її відданим патріотом.

— Чи багато неукраїнців у Вашому зібранні?

— Дуже багато. Крім поляків, німців, болгар, греків тощо, які писали вірші українською мовою, був навіть один шотландець, який перейшов на українську... Наприкінці 20-х років XX ст. (докладно вже не пам'ятаю) був міжнародний з'їзд філологів, де складали рейтинг різних мов світу. Тоді багато писали про те, що за красою і милозвучністю на першому місці поставили італійську, на другому, здається, перську чи якусь близьку до неї, а на третьому — українську.

НАПРИКЛАД, ОЦЯ ТЕКА

— Розкажіть, будь ласка, про Ваші пошуки. Як Ви знаходите матеріал?

— О, про це можна роман написати! Але ось вам один епізод. Був такий собі Павло Іванович Комендант, який народився наприкінці XIX ст. і замолоду зацікавився видавничою справою, а вже 1913 року, фактично ще юнаком, разом зі своїм приятелем, відомим пізніше режисером Васильком (Василем Степановичем Мильяєвим), започаткував видання першого в Україні мистецького журналу "Сяйво". У Павла був мотоцикл (дивина на той час), він його продав і на ці гроші випустили перший номер журналу, яким одразу зацікавилася громадськість і надала фінансову підтримку.

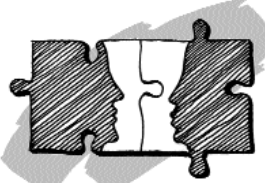
Після закінчення Київського зоотехнічного інституту П. Комендант, отримавши диплом, продовжив видавничу діяльність, створив видавництво "Сяйво" (однойменне з журналом). Зокрема організував переклад і видав повне зібрання творів Дж. Лондона українською мовою, яке й зараз вважається найкращим. Працював дуже плідно, видаючи щороку стільки ж книжок, скільки й велике державне видавництво ДВУ. Творча людина, писав прозові твори і, звичайно, вірші.

— Як Вам вдалося "розкопати" матеріали про нього?

— Коли уже в наш час краєзнавці зацікавилися долею Василька, який свого часу мешкав в Одесі, то серед його паперів знайшли листування з П. Комендантом, а, отже, й адресу Павла Івановича. Звичайно. П. І. Коменданта, яскравого українського інтелігента, було заарештовано, звинувачено, засуджено... Але йому пощастило. Як зоотехнік він виявився потрібним, його приставили до кінського розплідника, тому залишився живий і, після табору та заслання, повернувся в Україну. Влаштувався зоотехніком у колгоспі, що недалеко від Києва під Києвом, де й прожив до кінця життя.

Коли я вперше 1970 р. приїхав за цією адресою і, після довгих пошуків, знайшов потрібний будинок, господарів на місці не було. Так і повернувся додому ні з чим. Приїхав вдруге і знову протягом дня нудився чеканням до пізнього вечора, аж приїхав господар, який розповів, що всі речі П. Коменданта він склав на горищі, де вони пролежали добрий десяток років. Тоді вже приїхав утретє і цілий день порпався на горищі, де знайшов кілька книжок П. Коменданта, листи, записи. Головне, знайшов його фотографії, що є дуже цінним. Отже, довелося їхати ще раз, щоб повернути господареві деякі оригінали і фотог-

Закінчення на с. 6

ЯК САМОМУ ВИГОТОВИТИ ВІТРЯК?

У багатьох може виникнути запитання: "А навіщо взагалі в наш час надпотужних АЕС, ТЕС та ГЕС ця патріархальщина — майструвати власний малопотужний вітровий електрогенератор або просто вітряк?"

А таки треба! І причин для цього є багато. Назву лише деякі, головні.

По-перше, на нинішньому зламі історії України "вовки в овечих шкурах" у черговий раз обдурили український народ — "прихватували" його багатства, розграбували вичент національну електроенергетику, і скоро ТЕС взагалі перестануть працювати, а АЕС та ГЕС без ТЕС будуть не в змозі забезпечити потреби в електриці промисловості та населення, і тому будуть великі перебої в енергопостачанні, особливо сіл. Окрім того, для реанімації ТЕС "прихватузатори" мають намір підвищити (і вже підвищують) ціни на електрику.

По-друге, занадто зацентрована енергосистема України має той великий недолік, що втрати електроенергії в ній перевищують 20 %, а вітряк на шляху до споживача зменшує ці втрати в середньому на 4 %.

Уряди країн Західної Європи давно усвідомили переваги децентралізації електроенергетики, а тому розгортають грандіозну програму виробництва "балконної" вітро-техніки, сонячних батарей та деяких інших малопотужних технічних засобів для генерування електрики безпосередньо у споживача.

Уряд України аналогічних кроків не здійснює і не планує, дешева і високоякісна малопотужна вітро-техніка в достатній кількості та асортименті в продажу на українському ринку з'явиться не скоро, а тому кожен умілець, насамперед той, що живе в селі, щоб убезпечити себе од відсутності світла та іншого сучасного комфорту, що дає електрика, може виготовити вітряк своїми руками, бо це доступно кожному, хто знає устрій трактора чи автомобіля.

Отже, Ви надумали мати власного вітряка і відчуваєте, що можете змайструвати його самі. І коли Ви самостійно розпочнете виготовляти вітряка, перед Вами постане ряд питань, на які Ви не знаєте правильної відповіді. Найголовнішим при виготовленні вітряка є вибір способу перетворення кінетичної енергії вітрового потоку в обертальну — вала електрогенератора та узгодження потужності електрогенератора з потужністю вітрового двигуна — пристрою, що перетворює енергію вітру в енергію обертання вала електрогенератора.

Звісно, в межах короткої газетної статті немає змоги наводити теоретичні обґрунтування параметрів вітряка, а тому Вам, читачу, доведеться приймати на віру те, що далі буде наведено. Отже, з великої кількості способів перетворення енергії вітрового потоку в енергію обертання вала одним із найкращих є застосування горизонтально-вісьового ротора з лопатями, що мають профіль крила літака (пропелер). Коефіцієнт корисної дії енергії вітру в механічному обертанні вала пропелером може досягати 0,35–0,45. Практично в усіх інших способах перетворення енергії вітру цей показник у 1,5–5 разів менший. Найкраще було б мати трілопатекий ротор, але конструкція і виготовлення його в домашніх умовах є складними, а тому пропонуємо дволопатекий ротор, який можна виготовити із цільного соснового (без сучків) бруса.

Зважаючи на те, що найбільш

доступним електрогенератором на селі може бути автомобільний (потужністю до 250 Вт) або тракторний (потужністю до 750 Вт), розміри пропелера розраховані на його навантаження електрогенератором в діапазоні 250–750 Вт. Конкретні розміри такого пропелера наведені на рисунку.

Після виготовлення пропелера із бруса за потрібним профілем на передню (товстішу) кромку його необхідно наклеїти епоксидним клеєм склотканину (для захисту від абразивного зносу і пошкодження), далі відшліфувати та покрити про-

комплект ротора (пропелер, підшипники, колесо з клинчастим ободом) кріпиться на рамі, що має вигляд паралелепіпеда, в нижній її частині. У верхній частині рами через натяжні (великого діаметру) гвинти кріпиться електричний генератор, на вихідному кінці вала якого встановлено мале колесо клинчастопасової передачі. Розрахунки швидкості обертання ротора (пропелера) засвідчують, що число обертів його при досягненні номінальної потужності становитиме близько 400–450 об/хв. Для того, щоб автомобільний чи тракторний електрогенератор міг заряджати

вання на зміни напрямків вітру. В разі дії штормових вітрів (швидкість понад 20 м/с) доцільно вітряк (пропелер) вивести з-під вітру, для чого "хвіст" вітряка кріплять на рамі шарнірно з пружиною. При досягненні швидкості вітру 20 м/с пружина розтягується настільки, що пропелер стає в положення паралельно "хвосту" і вітру, а через це перестає генерувати електроенергію і сприймати вітрове навантаження. В такому положенні аварія вітряка неможлива і небезпеки людям від нього немає.

Виготовлений таким чином вітряк необхідно встановити на щог-

шований на відстані 4–7 метрів від вісі щогли (залежно від висоти щогли).

Для ефективної роботи вітряка дуже важливим є правильний вибір місця його встановлення. Найкращими для цього є найвищі місця на наявній ділянці, краї ярів, урвищ, береги водойм. Необхідно, щоб вибране місце було максимально відкритим, усі перешкоди, що вищі за вітряк, повинні бути на відстані од нього у 10–20 разів більший за відстань між верхньою точкою перешкоди і кінцем лопаті ротора в крайньому нижньому її положенні.

Електричний кабель від генератора, через трубчасту вісь гондоли та щоглу, спускають униз щоглу з 1–1,5-метровим запасом до клемного з'єднання. Після клем до акумулятора треба під'єднати алюмінієвий чи мідний дріт такого діаметру, щоб втрати генерованої енергії на опір у ньому були мінімальні, особливо це важливо при значній відстані вітряка від акумуляторних батарей. Зарядка акумуляторних батарей буде здійснюватись ефективніше в разі включення в електричну схему (між генератором і акумулятором) конденсаторної батареї ємністю не менше 10000 мікрофарад. Ще кращим варіантом є використання суперконденсаторів (іоністорів), які дозволяють значно зменшити кількість акумуляторних банок і розширити діапазони струму заряду і розряду акумулятора.

Накопичена в акумуляторах електрика може використовуватись безпосередньо (як постійний струм) для потреб освітлення та роботи деяких побутових приладів. Однак для холодильника (морозильника) та ряду іншої хатньої електропобутової техніки потрібен змінний струм, для чого систему видачі струму необхідно комплектувати інвертором. Інвертори невеликої потужності серійно випускаються в Україні, а, в принципі, їх можна виготовити і самому.

Вітряк потужністю 250 Вт за рік виробить 500–800 кВт/год, а потужністю 750 Вт — 1200–1500 кВт/год електроенергії. Втрати на перетворення і передачу можуть становити 10–20 %, а тому виробленої вітряком електроенергії буде достатньо лише для забезпечення мінімальних побутових потреб (світло, радіо, телевізор, холодильник). Якщо ж Ви маєте сичкарню, зварювальний апарат, водяний насос, то потужності вітряка буде не достатньо, щоб усе це забезпечити електрикою. Можна, звичайно, виготовити і встановити ще один чи декілька вітряків, але, може, буде простіше встановити більш потужний інвертор (наприклад, на 3000 ВА) та акумуляторну батарею великої ємності, яку за потреби можна буде заряджати в нічний час з електромережі за пільговим "нічним" тарифом, що становить 3 коп/кВт/год.

Усвідомлюючи актуальність і важливість масового руху сільчан "за свій вітряк", а також те, що в межах короткої газетної статті можуть бути недостатньо висвітлені окремі особливості конструкції вітряка чи електричної схеми системи накопичення і видачі електроенергії, автор зобов'язується проконсультувати кожного, хто до нього звернеться з цього приводу або з приводу розрахунків параметрів більш потужного вітряка.

Борис КОРОБКО

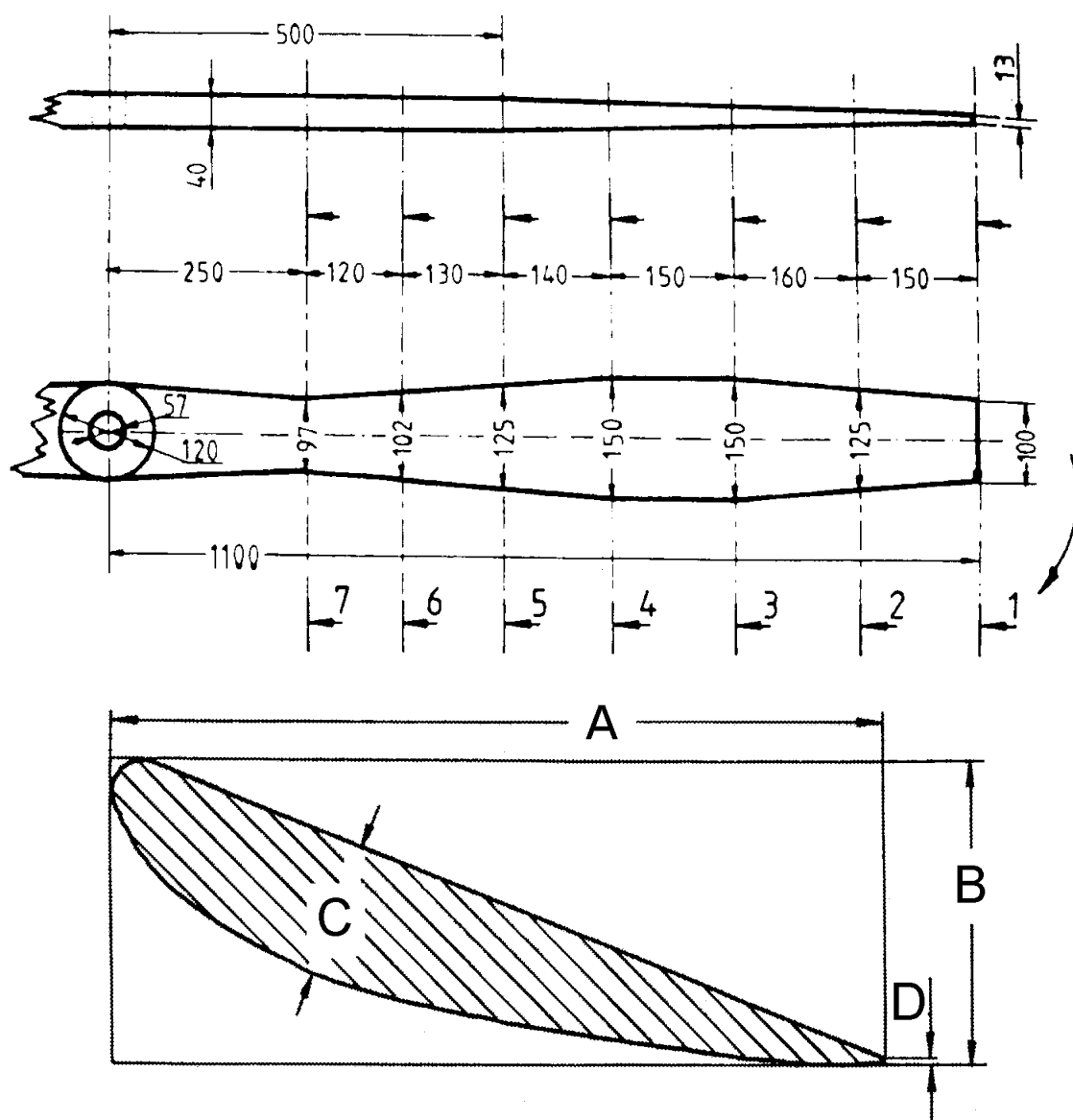

Рисунок. Габаритні розміри пропелера та його перетинів (1–7) у мм

Номери перетинів	1	2	3	4	5	6	7
A	100	125	150	150	125	102	97
B	13	20	26	33	40	40	40
C	6	9	12	14	16	18	20
D	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,5	2,0

пелер вологостійким лаком. Готовий пропелер кріпиться на кінці вала ротора. Для цього на вал приварюється шайба з отворами для шурупів. З протилежного боку пропелера гайкою притискається ще одна шайба таких самих розмірів, через отвори в якій такими самими шурупами додатково кріпиться пропелер на валу. На вал ротора насаджуються також 2 підшипники. Бажано, щоб один із них був конічно-роликівим. На протилежному від пропелера кінці ротора кріпиться колесо з ободом для клинчастого пасу із зубцями (пас може бути без зубців, але його потрібно буде частіше і сильніше натягувати і міняти на новий).

акумулятор, потрібно, щоб число обертів електрогенератора становило не менше 1500 об/хв. Тобто, передавальне число клинчастопасової передачі має становити 4:1 (діаметр колеса передачі на валу ротора має бути у 4 рази більший від діаметра колеса на валу електрогенератора). Враховуючи прийнятну конструкцію трансмісії, яку, між іншим, бажано закрити зверху і з боків від дощу і снігу, необхідно, щоб орієнтація пропелера була на вітер, тобто в робочому положенні пропелер має бути попереду щогли, а не за щоглою. Для цього до рами варто прикріпити "хвіст", площа і плече важеля якого мають бути достатніми для швидкого реагу-

лу, на який він має обертатися для того, щоб відслідковувати напрямки вітру. Для цього до рами гондоли (комплект вітряка без щогли) приварюють трубчасту вісь, а в кінцевій верхній частині щогли монтують чавунну втулку — підшипник ковзання (хоча в принципі можна застосувати і роликіві чи шарикові підшипники), в який встановлюють вісь гондоли.

Нижня кінцева частина трубчастої щогли через фланцеве з'єднання приєднується до фундаменту або металевій плити розміром не менше 1,2 x 1,2 м. На щоглі, на довжину лопаті нижче від вісі пропелера, кріпляться 3–4 тросові розтяжки, нижній кінець яких розта-

ІСТОРІЯ, ЩО ПОЛИШАЄ ПРИКРЕ ВРАЖЕННЯ

Нещодавно довелося побувати у краєзнавчому музеї Білої Церкви, — місті, що святкує 750 літ. Колекції тут досить багаті, як для провінційного музею, але не про них мова. Мова про те, як цим багатством розпоряджається нинішнє керівництво музею, якою є експозиція, в якій спосіб тут відображені головні етапи історії України та українського народу. З прикрістю доводиться констатувати, що ця експозиція — у своїй історичній частині — за духом мало чим відрізняється від тієї, що існувала в музеях СРСР. Історія України тоді була представлена куцо й неповно, а на перший план виходила історія “старшого брата”, нерідко притягнута за вухо.

Так і тут. Славна козацька історія Білої Церкви та Білоцерківщини показана вкрай недостатньо. Національно-визвольна війна 1648 — 1658 рр. штучно обмежується — як і в часи СРСР, — Переяславською радою. Отже виходить, що наші предки билися не за волю й незалежність, як кожен нормальний народ, а нібито за те, щоб “возз’єднатися” з московитами. Через це штучне обмеження не показані в експозиції, хоча б у карті-схемі воєнних дій, ні похід української армії Богдана Хмельницького під Львів і взяття нею Любліна у 1655 р., участь українських козаків, насамперед корпусу київського полковника Антона Ждановича, у взятті Кракова, Варшави та інших польських міст у 1656 — 1657 рр. Що це не випадковість, а свідомо позиція, переконливо свідчить стаття кандидата історичних наук Б. Кашкіна “Біла Церква як один із центрів визвольної війни 1648 — 1654 років”, вміщена у виданому цим же музеєм журналі “Юр’ївський літопис” (№ 1 за 1996 р.), що відбиває рівень наукової кваліфікації працівників музею. Автор дотримується тієї ж хибної періодизації кардинального явища української історії. Характерно, що ця слабенька з наукового погляду стаття завершується згадкою про присягу білоцерківців московському цареві і авторським висновком. Дану присягу Кашкін розглядає як “...логічне завершення важливих подій, започаткованих у Білій Церкві ще в 1648 році, на по-

чатку визвольної війни”.

Ідемо далі. Трагічна доба Руїни представлена стисло, обмаль даних про антиколоніальне повстання Семена Палія початку XVIII ст., епіцентр якого був якраз на Білоцерківщині та Фастівщині, про гайдамацький рух. Це теж не випадковість. У статті В. А. Козаченко “Єврейське населення Білої Церкви у XVII — на поч. XX ст.”, вміщеній у тому ж музейному збірнику, говориться про знищення євреїв повстанцями Богдана Хмельницького та гайдамаками євреїв. Про причини цього антагонізму автор майже нічого не говорить, видно вважаючи повстанців погромниками та релігійними фанатиками. Так, наприклад, сказано, що один з ватажків (Ващило) керувався гаслом “знищення жидівського народу та захисту християнства”. Але ж причини антагонізму набагато глибші! Аби зрозуміти його, треба принаймні згадати про трагічний стан українських трудящих, до якого його довели панівні кола Речі Посполитої.

Зате в експозиції музею майже вичерпно показана історія роду Браницьких. Хто такі Браницькі? Польські магнати, власники Білої Церкви у XVIII — XIX ст. Король Станіслав-Август за “заслуги” графа Франциска Браницького, подарував йому Білу Церкву й Білоцерківщину. Це той самий Браницький, який виявив особливу жорстокість у гоніннях православних, придушенні Коліївщини на Київщині та Білоцерківщині; той самий, що замучив сла-

Костел св. Іоанна Хрестителя на Замковій горі

ного Гонту; той самий, що влаштував бенкети для шляхти під “музику” з криків та зойків катованих гайдамаків! І цього ката України представлено як благодійника та цивілізатора краю! Браницькі, бачте, вміли збагачуватися (за чужий рахунок!), навіть заснували в Білій Церкві пивзавод. Нібито козаки пива не вміли варити без польських графів, нібито це графи, а не їхні піддані, варили пиво. Нібито багатства Браницьких спадали на них з неба, а не здобувалися тяжкою підневільною працею наших предків, котрих польська та російська влада перетворила з вільних козаків у кріпаків. Отже, все подано за прописами польської великодержавно-шовіністичної історіографії про нібито цивілізаторську роль Речі Посполитої в Україні.

Не вдовольняючись браницькіаною на першому поверсі музею, їм відвели ще й додатковий стенд, а на другому поверсі вивісили на цілу

стіну портрети Браницьких на додачу з портретом Яреми Вишневецького — ще одного ката України. І жодного слова про фатальну роль цих колонізаторів для українського народу і самої Білоцерківщини, яка з козацького полку Української держави — Гетьманщини стала вотчиною польських та московських поміщиків!

Рід Браницьких завдяки шлюбу графа Франциска породичався з руйнівником Січі Г. Потьомкіним та Енгельгардтами (тими самими, чиїм кріпаком був Тарас Шевченко), здобув з царських рук чимало земель на Черкащині та в колишніх володіннях знищеної Запорозької Січі. Тут музейники Білої Церкви відкрили для себе ще одне джерело натхнення — російську історію. Є тут місце декабристам (до речі, один з їхніх вождів — Пестель — мріяв про виселення іногородців з “окраїн” до Сибіру й переселення сюди кондових московитів, про чер-

ЧЕСТЬ І ГІДНІСТЬ

говий поділ України між Москвою та Варшавою), Пушкіну й Воронцовій, але не знайдете й згадки про Кирило-Мефодіївське товариство. Немає нічого про цілу галерею видатних особистостей української історії XIX — поч. XX ст., пов’язаних з Білоцерківщиною. Знайшовся лише куточок, свого роду “гетто”, для портретів Великого Кобзаря, Нечуй-Левицького, Кирила Стеценка та ще деяких видатних діячів української історії, котрим, щоб не було так сумно, дали в сусіді видатного єврейського письменника Шолом-Алейхема, який, однак, жив на Полтавщині та в Києві, а в Білій Церкві був, по суті, проїздом.

Після згадки про Першу світову війну експозиція перескакує ...до Другої світової війни, яку величають “Атєчественнай”. Ані слова про Центральну Раду, про УНР, про Симона Петлюру, про визвольні змагання українського народу, які охопили всю Білоцерківщину! Ані слова про голодомори 1921, 1933 та 1947 рр., ані слова про криваві сталінські репресії! Немає, кажуть, грошей, немає площі, щоб хоч стисло розкрити ці надзвичайно важливі сторінки історії України...

Ось така музейна експозиція! Вона є своєрідною ілюстрацією до існуючої нині ситуації в Україні, коли влада дбає не про українську мову, а про російську, коли вона святкує ювілей не Білоцерківської чи Конотопської битви, а ювілей царських губерній та Переяславської ради, коли вшановується не Петлюра, а московський сатрап В. Щербицький, котрий заради своєї посади та партківки погнав на чорнобильський першотравень 1986 року київських діточок. Ганьба!

● **о. Юрій МИЦИК**, завідувач кафедри історії Національного університету “Києво-Могилянська Академія”, доктор історичних наук, професор.

«СТЕЦЕНКІВ ВЕЛИК-

Нещодавно, як ми вже повідомляли, в Національній опері України відбувся урочистий ювілейний концерт “Стеценків Великдень”, що проходить у межах ювілейних заходів до 120-річчя від дня народження видатного українського композитора, диригента, педагога, священика і державного діяча Кирила Григоровича Стеценка (24.05.1882 — 29.04.1922). Сьогодні подаємо враження музикознавця.

Музична діяльність композитора відіграла помітну роль у процесі розвитку української музики початку XX ст., вона сприяла активізації творчого пошуку багатьох композиторів того часу, кристалізації національного стилю. Замислюючись над майбутнім української музики, М. В. Лисенко говорив про Стеценка: “Ось хто мене замінить після смерті”.

Життя талановитого композитора обірвалося надто рано. За сорок років К. Г. Стеценко створив низку визначних творів, що й нині мають величезний вплив на митців молодшої генерації. Це кантати “Рано-вранці новобранці” (сл. Т. Шевченка, 1904), “У неділеньку, у святую” (сл. Т. Шевченка, 1918), хори “Веснонько-весно” (сл. О. Коваленка, 1911), “Хмари” (сл. М. Вороного, 1911), духовні твори — Літургія на св. Івана Златоуста (1907, 1910), Всеношна (1921), Панахида, присвячена незабутній пам’яті М. Лисенка (1918—1922), дитячі опери та моноопера “Іфігенія в Тавриді” за однойменною драмою Лесі Українки (1920—1921), чудові солоспіви на слова Т. Шевченка, Лесі Українки та Олександра Олеса.

Концерт відкрили голова Національної Спілки композиторів України М. Степаненко, голова Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка П. Мовчан та онук

композитора — Кирило Стеценко. Надзвичайно м’яко й елегантно було виконано молитви “Святий Боже”, “Упокой, Спасе наш”, “Зі святими упокой” (з “Панахиди”), церковні гімни “Хвалить ім’я Господнє” (зі “Всеношної”), “Благослови, душе моя, Господа” (з Літургії) у виконанні хору “Фрески Києва” (керівник О. Бондаренко). Камерність звучання і ліризм — своєрідні риси виконавської манери хору — якоюсь мірою збіднюють духовні твори композитора на сцені оперного театру, де немає акустики церковного склепіння. Кращі солоспіви К. Стеценка прозвучали у виконанні Л. Кондрашевської, Петра і Павла Приймаків, І. Даць, Р. Майбороди, Л. Канюки.

У тріо “О, не дивуйсь” (Л. Кондрашевська) в супроводі фортепіано (Е. Пірадова) і скрипки (К. Стеценко) композитор застосовує незвичні для української музики того часу засоби музичної інтерпретації — багатоплановість музичних звучань, щедру поліфонічну фактуру та різнометрові зіставлення, які вдало інтерпретували виконавці.

Привернув увагу переповненого залу виступ молодіжного фольклорного ансамблю “Дай Боже!” під керівництвом О. Мельник. Тут прозвучали номери з фольклорного дійства “Великдень” та дитячої опери “Лисичка, Котик і Півник”. Цікаво, що вік учасни-

ків ансамблю коливається від 2 до 22 років. Цирість і природна артистичність наймолодших учасників захоплювала, незважаючи на деяку динамічну переважаність і об’ємність виконуваних фрагментів. Найбільш цікавий епізод — запальний танець із бубном, що своїми елементами нагадує давній великодній звичай — ведення кривого танцю на подвір’ї церкви. У виконанні всіх учасників колективу цей танець — це своєрідний “степ по-українськи”, де характерні українські притупування занадто перебільшуються шляхом акцентування.

Один із найвизначніших творів українського класичного солоспіву “Плавай, плавай, лебедонько” (сл. Т. Шевченка) відтворює глибину переживань людини. Тонке інтерпретування твору Г. Солоничного було дещо “перевантажене” супроводом квінтету (К. Стеценко, Б. Галасюк, Г. Нужа, С. Цюпка, Т. Столяр). Оригінальний твір Стеценка написано для голосу і фортепіано, тому ускладнення супроводу шляхом більшої інструменталізації видається надуманим і “громіздким” як для ніжно-ліричної мелодії солоспіву.

Найбільш драматичний номер концерту — фрагменти з музики до поеми Т. Шевченка “Гайдамаки” у виконанні В. Бокача, А. Паламаренка, Державної капели ім. Л. Ревуцького (керівник Б. Антків) та Державного естрадно-симфонічного оркестру (керівник В. Здоренко) у постановці диригента І. Гамкала. Та показ саме картини “Гонта в Умані” — розправи гайдамаків з панством — без пояснення вибору саме цього епізоду видається непродуманим. Адже страшна різанина, море крові і трупів, на тлі яких гайдамаки святкують свою перемогу — жажлива сторінка нашої історії.

КУЛЬТУРНА ПОДІЯ

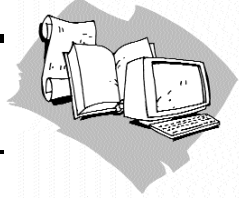
Незважаючи на це, хотілося б зазначити, що у виконанні В. Бокача (Пісня Кобзаря) та А. Паламаренка (читець) яскраво відчутні ті контрасти, що їх намагалися передати Т. Шевченко у поезії та К. Стеценко в музиці. Це — “до нестями веселі пісні посеред моря людської крові” (за А. Луначарським).

В антракті у фойє театру було представлено тематичну експозицію Центрального Державного музею-архіву літератури і мистецтва України, що складалася із унікальних фото, автографів творів, раритетних видань; а також можна було послухати виступ кобзаря Е. Драча.

“Іфігенія в Тавриді” — один із найоригінальніших творів в українській оперній музиці. Психологічні переживання героїні через музичну декламацію виокраєвлені у виконанні відомої української співачки Людмили Давимуки.

Хотілося б побажати всім нам — побільше таких концертів та акцій, адже вони засвідчують творчі спроможності національного мистецтва. А ювілейні заходи з нагоди 120-річчя від дня народження К. Г. Стеценка тільки починаються, попереду ще фестиваль “Серце України”, ювілейні концерти у Львові, Рівному, Житомирі та ін. містах України, наукові конференції, присвячені постаті Кирила Стеценка, випуск компакт-дисків із записами виконання “Панахиди”, “Всеношної” та “Літургії”, моноопери “Іфігенія в Тавриді”, випуск телеверсії фольклорного дійства “Великдень” тощо.

Світлана МАКОВІЙЧУК

РОЗСТРІЛЯНА ГЕОЛОГІЯ

ХТО ВІДКРИВАВ УКРАЇНСЬКУ НАФТУ

Дніпровсько-Донецька западина є основною нафтогазоносною провінцією України, де видобувається 90% нафти і газу в нашій державі. Розташована вона між Дніпром і Дінцем, тому і названа Дніпровсько-Донецькою западиною. Охоплює Чернігівську, Сумську, Полтавську, Дніпропетровську, Харківську і Луганську області. В геологічному відношенні це прогин до 20 км, вповнений осадовими породами, які здатні вміщати і віддавати нафту і газ.

Відкрита ця нафтогазоносна провінція українським геологом, професором Федором Остаповичем Лисенком (1887–1937) — завідувачем відділу нерудних копалин Інституту геології УРСР в результаті геологічних досліджень Роменської структури.

дружина проф. Лисенка. Лікар за професією, Марія Дорофіївна Лисенко-Михалевич була засуджена на 8 років каторги і вислана в Коми АРСР. Квартира і все майно були конфісковані. Малолітній син Євген пішов поміж люди... Наукові звіти і опубліковані роботи проф. Лисенка були вилучені з бібліотек і знищені. Будь-які посилання на дослідження Лисенка були заборонені. Знищено було також підготовлений до друку рукопис монографії Ф. О. Лисенка про нафтогазоносність Дніпровсько-Донецької западини. Його помічника і заступника І. Т. Шамеку відсторонили од подальших робіт по розвідці нафти на Роменській структурі, а підготовлену Шамекою докторську дисертацію заборонили захищати. У подальшому І. Т. Шамеку взагалі вигнали з Інституту геології АН УРСР.

На нафтовій конференції 1938 р. відомий партійний діяч, віце-президент АН УРСР О. Шліхтер охарактеризував проф. Лисенка і всіх, хто вів з ним розвідку нафти в Ромнах як підлих ворогів народу, буржуазних націоналістів, фашистських троцькістсько-бухаринських вирождів, шкідників, які не заслуговують на пам'ять і місце у вітчизняній науці, і розпорядився: вважати, що "Питання про нафту на території УРСР вперше було підняте проф. Н. С. Шатським". І з цього часу всі дослідники, які вивчають геологію і нафтогазоносність Дніпровсько-Донецької западини, слідом за О. Шліхтером повторюють помилкове твердження про те, що нафта на Лівобережжі України була відкрита завдяки теоретичним обґрунтуванням професора із Москви Н. С. Шатського.

Вивчення фактичних матеріалів з Дніпровсько-Донецької западини показують, що Н. С. Шатський не мав жодного відношення до пошуку нафти на Роменській структурі. Протягом усього часу, коли вивчався Роменський район — з 1928 р. і до отримання там промислового притоку нафти в 1937 р. — Н. С. Шатський ніколи не приїжджав в Україну, не цікавився ходом розвідувальних робіт, не видавав жодних рекомендацій і тільки тоді, коли в Ромнах отримали нафту, а всіх дослідників, які мали пряме відношення до розвідки нафти, розстріляли чи вислали на каторжні роботи до Сибіру, а також довідавшись, що Шліхтер назвав його першовідкривачем нафти, Шатський приїхав у 1938 р. в Україну, щоби захопити лаври першовідкривача нафти в Дніпровсько-Донецькій западині. Більше того, в Геологічному інституті АН СРСР (Москва) був оформлений стенд, на якому стверджувалося, що проф. Шатський показав українським спеціалістам, де треба шукати в Україні нафту і своїми теоретичними розробками орієнтував малопідготовлених українських фахівців на вирішення їх геологічних проблем...

Слід відзначити, що перші згадки про нафту на сході України, тобто в Дніпровсько-Донецькій западині, висловив ще в 1903 р. професор Київського університету П. Я. Армашевський. Та його ім'я було під заборону, оскільки він був убитий російськими більшовиками, які під проводом Муравйова захопили Київ у 1919 р. і почали репресії проти української інтелігенції, звинувачуючи її в сепаратизмі і націоналізмі. Більшовики в Україні розпочали масові вбивства еліти. Першою жертвою серед професорів-геологів став П. Я. Армашевський. І перший президент Академії наук Української Народної Республіки, видатний геолог, вчений зі світовим іменем, академік В. І. Вернадський різко

засудив більшовизм, який вбивствами і терором стверджував свою владу в Україні. В 1919 р. Вернадський писав: "Внаслідок здійснення "червоного терору" — історія тієї габриєльської фрази ніколи не забуде — у кривавих застінках більшовицької інквізиції загинув відомий вчений, професор мінералогії університету Святого Володимира П. Я. Армашевський. Хворий, майже 70-річний старець, який давно відійшов од суспільного життя, був схоплений і додому не повернувся. До останніх літ він жив своєю працею; залишилися незакінченими його роботи. Ще недавно він розказував мені про плани, які він думав завершити на схилі свого життя. Йому не спадало на думку можливість його вбивства... Жертвою законів Божих і людських помученицьки судилося загинути Петру Яковичу Армашевському. Не можна забувати цього злочину".

За таких умов В. Вернадський не став чекати репресій у Києві і подав у відставку з посади Президента Академії наук Української Народної Республіки. Він переїхав спершу до Криму, в Сімферополь, де зайняв посаду ректора Таврійського університету, а коли більшовики захопили Крим, емігрував у Францію, де працював професором Сорбонни упродовж 1922–1925 рр. В. Вернадський повернувся потім в СРСР, але працювати в Україні йому не дозволили і решту свого життя він провів у Москві, а Україна втратила одного з найбільших вчених ХХ ст.

Репресії проти української інтелігенції в СРСР набули особливо широкого розмаху наприкінці 30-х років. Тоді практично всі провідні вчені в області геологічних наук були розстріляні або ж депортовані до Сибіру. Репресії зазнали: віце-президент АН УРСР академік М. Г. Світальський (розстріляний у 1937 р.), професор С. В. Оплоков (розстріляний у 1937 р.), професор Р. Р. Виржиківський (розстріляний у 1937 р.), професор Ю. Г. Дубяга (розстріляний у 1937 р.), доцент К. А. Жуковський (розстріляний у 1937 р.), професор Ф. О. Лисенко (розстріляний у 1937 р.), професор П. К. Нечипоренко (розстріляний у 1937 р.), кандидат геол.-мін. наук П. І. Василенко (розстріляний у 1937 р.), канд. геол.-мін. наук І. А. Лепікаш (розстріляний у 1937 р.) та інші. Очікуючи арешту і розстрілу і перебуваючи в постійному страху, не виніс потрясіння і закінчив життя самогубством у 1936 р. професор В. І. Крокос. Ряд учених були заарештовані і заслані до Сибіру, де і загинули. Це професор М. І. Безбородько, професор О. І. Галака, Я. Х. Лепченко, Ф. М. Полонський, О. О. Цитович та інші. Деякі вчені від страху залишили Україну і влаштувалися працювати по інших республіках СРСР, — серед них М. Бурчак-Абрамович, проф. П. Чирвинський, М. Фрейд та інші.

ЯК РАДЯНСЬКА ВЛАДА РОЗВИВАЛА НАУКУ

Розстріли, депортації та втечі вчених створили в наукових інститутах і вузах України вакуум, для заповнення якого розсилались гінці в різні райони СРСР, переважно в наукові центри Росії. За запрошеннями приїжджали в Україну і займали керівні посади в науці і вузах недостатньо компетентні спеціалісти, — перспективні вчені ніколи не покидають своїх лабораторій і інститутів. Пошуками кар'єри деінде займаються ті, що не змогли проявити себе в рідних стінах і яких там ніхто не затримує. І вийшло так: провід-

них учених України розстріляли або ж депортували до Сибіру, а натомість приїхали малокваліфіковані фахівці, які зайняли пости директорів і завідувачів кафедр і лабораторій. У результаті рівень геологічних наук в Україні катастрофічно упав. Проте це не завадило партійним органам стверджувати, що Російська Федерація суттєво допомогла Україні в 30–40-і роки геологічними кадрами, в результаті чого в Україні були створені умови для подальшого прогресу науки і освіти в галузі наук про Землю.

ПОВЕРНІМО ЇМ ПАМ'ЯТЬ

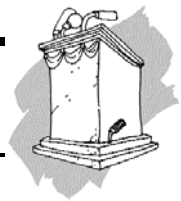
Верховний Суд Союзу РСР своїм визнанням № 44-018112/6 Військової Колегії Верховного Суду СРСР від 28 листопада 1956 р. постановив вирок від 3 вересня 1937 р. стосовно Лисенка Федора Остаповича скасувати, справу припинити через відсутність складу злочину. Проте і досі ім'я проф. Лисенка знаходиться під заборону. І хоча завдяки його відкриттю нафтоносності Дніпровсько-Донецької западини Україна отримала прибутки в мільярди доларів, в Інституті геологічних наук НАН України, де він працював, немає навіть його портрета на стенді видатних учених. Робиться все, щоб ім'я проф. Лисенка залишилося невідомим, забутим. Більше того, організатори наукової конференції "Теоретичні та прикладні проблеми нафтогазової геології та геофізики", яка відбулася в Києві 24–25 лютого 2000 р. і проводилася Академією наук України, відмовились опублікувати в працях конференції мою статтю про Ф. О. Лисенка. Виявилось, що значно легше надрукувати матеріали про українського вченого в закордонних виданнях, аніж у працях НАНУ. Так, Європейська Асоціація геовчених та інженерів включила в програму Міжнародної конференції, що відбулася 29 травня—2 червня 2000 року в Глазго (Великобританія), мою доповідь про проф. Лисенка, надала мені можливість виступити і опублікувала матеріали. А в Україні, як не дивно, осіб, репресованих органами НКВД, до цього часу визнають злочинцями і вважають за краще уникати будь-яких згадок про них...

Проф. Лисенко правильно проводив пошук нафти та газу на Роменському куполі в Дніпровсько-Донецькій западині. Його роботи виявилися справді раціональними і ефективними. Для порівняння пошлюсь на пошук нафти в Західному Сибіру і в Другому Баку. В цих регіонах промислово нафту отримали після 25 років напружених робіт. Було пробурено багато десятків непродуктивних свердловин, доки не отримали позитивних результатів. Лише в Україні всіх відомих геологів, які відкрили нафту, репресували, розстріляли і заставрували як "ворогів народу", шкідників, троцькістсько-бухаринських вирождів, підлих агентів фашизму, які не заслуговують пам'яті. І всі ці негативні оцінки геологів виходили від академіка О. Шліхтера, людини зовсім не компетентної в геології та в пошуках нафти, далекої від науки. Я переконаний, що якби в радянський період не були розстріляні всі провідні українські геологи, а видатний геолог ХХ ст. академік В. І. Вернадський не виїхав би з України, а розвивав науку у себе на батьківщині, то ми тепер не страждали б від нестачі нафти. Використовуючи своє службове становище віце-президента АН УРСР, О. Шліхтер в часи жорстокої реакції, всупереч фактам, принизив українську академічну науку. Шляхом доносів на чесних учених О. Шліхтер заробив собі авторитет і кар'єру в радянські часи, його іменем названо вулицю в Дніпропетровському районі м. Києва, а на престижному будинку на вул. Терещенківській в м. Києві досі висить меморіальна дошка, яка стверджує, що в цьому будинку проживав видатний учений. А розстріляні у Биківні за доносом О. Шліхтера видатні вчені, які багато зробили для України, не мають ні могили, ні пам'ятника, ні належної пам'яті...

Василь СОЗАНСЬКИЙ,

кандидат геолого-мінералогічних наук,

- провідний науковий співробітник Відділення морської геології Національної

Копаж Євгена Голубарда

НАВІТЬ ГУМОВИЙ БЮДЖЕТ має межу розтягування

ДИВОВИЖНА ЕКОНОМІКА

Прем'єр-міністр Анатолій Кінах у нещодавньому інтерв'ю одній з київських газет запевнив, що минулорічні показники економічного розвитку країни були найкращими впродовж новітньої історії незалежної України. Та й цьогорічні, за словами прем'єра, начебто не відстають: зростання валової продукції за червень становить 6,7 %, рівень інфляції за півтора року — 4,3 %, впродовж першого півріччя роздрібний товарообіг зріс на 16 %, реальна заробітна плата — на 18 %, виплата пенсій від початку року — на 58 %.

Слово прем'єра — вагоме. Попри весь наш сумний досвід, хотілося б йому вірити. Але ось що насторожує.

По-перше, ціни. У крамниці навпроти, наприклад, ціна в'яленої мойви протягом півріччя виросла з 8,71 грн. до 11,56 грн. за кілограм. Приблизно в таких пропорціях піднялися ціни на ковбаси, не стоять на місці й інші позиції харчового асортименту.

По-друге, небезпідставною є критика уряду з боку фахівців — Віктора Ющенка і Юлії Тимошенко, — які добре обізнані не тільки зі статистикою та технологією її формування, а й із джерелами та закономірностями реального розвитку економічних процесів у нашій державі.

Досить нагадати, що основою промислової діяльності України продовжує залишатися малорентабельна і екологічно обтяжлива чорна металургія, власні витрати якої на 1 грн. чистого прибутку складають 0,94 грн. Не кажучи вже про те, що реалізація цієї продукції нерідко відбувається за демпінговими цінами.

Але навіть і за таких умов обсяг

товарної продукції гірничо-металургійних підприємств впродовж першого півріччя зменшився майже на 8 % і становить 19,94 млрд. грн.

Врятувати бюджет за будь-яку ціну! — ось мета нинішніх зусиль уряду.

Чи не з цієї метою було збільшено продаж дешевого зерна на експорт у травні в 3,8 рази?

Щоправда, генеральний прокурор України Святослав Пискун вважає, що трейдери, які експортують зерно, не повертають виручки, залишаючи її в офшорних банках, і свідомо занижують свої прибутки: "Підприємства-експортери повернули мільярди грошей, а за документами — вони збиткові. Це просто відмивання грошей." Це, так би мовити, перша половина правди.

Натомість голова Української зернової асоціації Володимир Хоменко вважає, що в умовах, коли ДПА України не гарантує повернення ПДВ зернотрейдерам (заборгованість держави експортерам зерна становить близько 500 млн. грн.), немає сенсу навіть укладати договори на купівлю зерна у сільгоспвиробників для подальшого експорту.

Загалом, як повідомив віце-прем'єр Леонід Козаченко, держава заборгувала експортерам сільськогосподарської продукції майже 1 млрд. грн. Тобто, держава, в особі ДПА, витягла з обігу і використала невідомо з якою метою і в чий інтерес майже 2 % річного бюджету країни. І це друга половина правди, яка поряд із першою свідчить, що методи, котрі дуже нагадують корупційні, а також розборки у верхах продовжують бути головним змістом економічної політи-

ки держави.

Тим часом, латання бюджетних дірок залишається чи не головною функцією Кабміну. І от раптом (раптом?) Мінекономіки виступає з ініціативою провести цільову емісію в обсязі 3 млрд. грн. для кредитування банками якихось невідомих інвестиційних проектів під 12 % річних, хоча простий розрахунок свідчить, що реальна вартість цих кредитів становитиме не менше 15 %, а друкування безтоварних грошей може викликати ризик інфляції близько 25 %.

За даними НБУ обсяг готівкових грошей у позабанковому обігу (в основному — на руках) становить 21,4 млрд. грн., а грошова маса загалом збільшилася від початку року на 12,4 %, причому лише в червні — на 4,9 %.

НБУ напружує сили, щоб утримати стабільний курс гривні, але...

Постійний представник МВФ в Україні Лоренцо Фільюлі різко критично оцінив намір українських чиновників увімкнути грошедрукувальний верстат, зазначивши, що "це призведе до збільшення дефіциту держбюджету".

Водночас, Кабмін узгодив випуск 10-річних облігацій компанією "Газ України" на суму 3,5 млрд. грн. Аналітики відносять цей крок до спроб полегшити стан сьогодишнього бюджету за рахунок невизначеного завтрашнього стану економіки.

Наближається серпень. Чомусь саме в серпні, бувало, рвалася нитка, яка стримувала національну валюту від падіння.

● Стефан КОСТКА

ПРИНИЖУЮТЬ ГІДНІСТЬ УКРАЇНЦІВ

АКТУАЛЬНО

Кілька судових позовів про захист честі, національної гідності та відшкодування моральних збитків надійшли до суду Центрального району Сімферополя на газету "Кримская правда" та її редактора Михайла БАХАРЄВА. За інформацією Кримської організації РУХу (Українського Народного Руху), як мінімум четверо позивачів просять суд зобов'язати газету надрукувати спростування опублікованої інформації, що принижує національну честь та гідність українців, та стягнути з видання за завдані моральні збитки 1 млн. грн., а з автора публікації — 200 тис. грн.

Приводом для позовів стала публікація Михайла БАХАРЄВА "Мы вернемся к тебе, Родина!" від 27 жовтня 2001 р., №199 (22852), в якій автор стверджує, що ні української нації, ні української мови не існує: "Украина вот недавно провела съезд украинцев, хотя и нации такой в природе не существует, украинцы — это часть русского народа, говорящая на одном из диалектов русского языка". На пе-

реконеання позивачів, "подібні твердження не тільки принижують їх особисту честь та гідність, а також честь та гідність українського народу", але й "ведуть у такому специфічному з етнічної точки зору регіоні, яким є Крим, до розпалювання міжнаціональної ворожнечі".

Серед позивачів — голова Кримської організації РУХу (Українського Народного Руху) Олег ФОМУШКІН, голова Кредитної спілки "Таврія XXI" та Сімферопольського районного відділення організації "Громадський контроль" Анатолій САЙЧУК, голова Залізничної районної організації РУХу (Українського Народного Руху) м. Сімферополя, інженер Сімферопольського тролейбусного парку Микола БОРИСЕНКО та голова Кримського товариства вчених Петро ВОЛЬВАЧ.

За словами Олега ФОМУШКІНА, "рішення звернутися до суду виникло після того, як численні звернення, а також порушення питання свідомої антиукраїнської політики окремих кримських видань під час зустрічей з посадовими особами різних рівнів та

ПРИНИЖУЮТЬ ГІДНІСТЬ УКРАЇНЦІВ

АКТУАЛЬНО

"круглих столів" залишилися без уваги". Однак, наголосив він, "ми не подавали позов під час виборчої кампанії, щоб це не виглядало як прояв виборчої боротьби, однак за цей період друк провокаційних статей не припинився".

Микола БОРИСЕНКО підкреслив, що "такий виступ М. БАХАРЄВА не перший: у 1998 р. редактор "Кримської правди" заявив, що українська мова — це "язык черни", після чого отримав попередження від Прокуратури про неприпустимість таких висловлювань, проте, схоже, це на нього не подіяло".

Позивачі вважають таку діяльність газети особливо небезпечною, оскільки "Кримська правда" є найбільш тиражним громадсько-політичним виданням автономії і подібні твердження розповсюджуються тиражем понад 50 тисяч примірників.

● За матеріалами прес-служби УНР

ЦЕ НАША, УКРАЇНСЬКА СПРАВА!

ЗАЯВА

Секретаріату ради Національної спілки письменників України

Прес-служба Кабміну повідомила, що під головуванням віце-прем'єр-міністра України В. Семиноженка відбулося засідання Урядової комісії з вивчення діяльності ООН та Української повстанської армії, де розглянуто проект Закону України "Про відновлення історичної справедливості щодо борців за свободу і незалежність Української держави". Як відзначили доповідачі, основою проекту Закону стали висновки Інституту історії НАН України — провідного наукового закладу з питань вивчення діяльності ООН та УПА. Зокрема, в законопроекті пропонується визнати боротьбу Української повстанської армії за ідеологічним забезпеченням Організації українських націоналістів боротьбою за свободу і незалежність Української держави і вважати період з вересня 1939 року до середини 50-х років XX століття рухом опору, що чинився ООН та УПА з однією метою — об'єднання і створення незалежної Соборної України.

Це обговорення викликало схвалення серед мільйонів українців і не тільки в тих родинах, які постраждали в часи тоталітаризму, а й у багатьох країнах світу, де живуть наші земляки.

Тим часом Міністерство закордонних справ Російської Федерації оперативно заявило про вкрай негативне ставлення Росії до проекту документу, підготовленого Кабміном України.

Заява МЗС Росії — не що інше, як розпалювання міжнаціональної ворожнечі на пострадянському просторі з метою досягнення імперського реваншу. Воїни ООН-УПА воякували як проти гітлерівських окупантів, так і проти сталінсько-берієвських репресивних військ НКВД. Ігнорувати нині ці доведені на неспростовних фактах, свідчення очевидців та архівних документах криваві сторінки нашої історії — це відверто виправдовувати репресивні дії всесоюзного наркомату на чолі з Берією, що діяв в Українській РСР як на окупованій території, винищував тисячами українців, сотнями тисяч вивозив до Сибіру, на Колиму і до Казахстану за "пособничество" загонам ООН-УПА, що боролися в ім'я очищення рідної землі від фашизму в усіх його різновидах.

За одинадцять років незалежності ми вже звикли не дивуватися різким висловлюванням російських політиків щодо позитивних змін у справі розбудови і зміцнення Української держави, але не можна не обурюватися, адже йдеться про зверхнє, зневажливе ставлення до народу, який у багатовіковій боротьбі здобув свободу і в нелегких умовах сьогодення намагається вийти з економічної кризи, щоб далі жити заможнo і щасливо, як і всі народи світу.

Складається враження, що Міністерство закордонних справ Російської Федерації, яке дозволило собі грубе втручання у внутрішні справи України, настільки захопилося нав'язуванням суверенній державі російських національних інтересів, що повністю втратило політичну орієнтацію на карті світу. Це ж треба було опуститися до такого брутального ярликування підготовленого Кабміном України проекту офіційного документу, щоб висловитися про нього лексикою давно розвінчаних "енкаведівських" кліше! Нормальна робота, спрямована на відновлення історичної справедливості, від імені Росії (!) оцінюється в Заяві МЗС

РФ негативно і трактується як така, що стосується планів "націоналістических сил в Украине реабилитировать бывших членов так называемой (!) Украинской повстанческой армии (УПА)". Як і в тоталітарні часи, українське ототожнюється з націоналістичним, а сама Україна, виходить, розглядається пихатими панами зі Смоленської площі в Москві не як суверенна держава, визнана в усьому світі, а як вотчина, територія, що досі перебуває під протекторатом "білокам'яної" і "червонозорної" столиці поневолених народів. Тут доречно згадати слова відомого російського поета, правда, написані з іншого приводу: "Для тебя территория, а для меня — это Родина, сукин ты сын". Сказано точно й вичерпно.

Поява проекту Закону, що має відновити історичну справедливість, найперше свідчить про позитивні зміни в українському суспільстві, де більшість громадян прагнуть до порозуміння, єдності, правдивого висвітлення нашого минулого, відхилення тенденційності у ставленні до тисяч людей, які не тільки свято вірили у здобуття незалежності України, а й сміливо боролися із загарбниками, часто віддавали своє життя, знаючи, що їх колись згадають вдячним словом у вільній державі. Тисячі загинули, тисячі пройшли через пекло більшовицьких концтаборів, примусових депортацій, тисячі були у численних колоніях на вулицях Києва та інших міст України у гарячі 1990 — 1991 роки, їхніми вустами тисячоголосно проспівано наш гімн "Ще не вмерла України"... Їхніми руками піднято наші символи — синьо-жовтий прапор і Тризуб, але й досі ті тисячі сивоголовіх чоловіків і жінок зневажено і принижені невизнанням їхньої боротьби за незалежність України, тобто невизнанням істини.

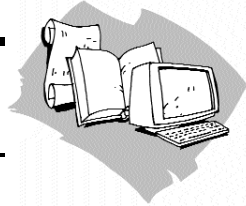
Письменники гаряче схвалюють проект такого Закону найперше тому, що добре обізнані з правдивою історією ООН-УПА, що багато майстрів слова ще у тоталітарні часи намагалися правдиво відтворити сторінки тієї героїчної боротьби, за що були піддані нищівній критиці, а їхні твори вилучені з бібліотек. Упродовж останніх років видано десятки романів, повістей, поем і драматичних творів українських письменників, із яких нове покоління довідається про вояків Української повстанської армії, як про лицарів свободи.

Нарешті, приємно було почути про достойну поведінку наших державників і гідну відповідь, що "реабілітація Української повстанської армії" — це внутрішня справа України".

Віриться, що нинішня Верховна Рада України схвалить цей законопроект, і справедливість хоч на одинадцятому році незалежності України візьме гору.

Від імені Секретаріату ради НСП України —

**Володимир ЯВОРІВСЬКИЙ,
Петро ОСАДЧУК,
Олесь ЛУПІЙ,
Павло МОВЧАН,
Анатолій ПОГРІБНИЙ**

“Океан Ельзи” на обкладинці одного з російських журналів New Musical Express, за оцінкою якого група є найкращою на території колишнього СРСР

«ОКЕАН ЕЛЬЗИ» ПРОТИ ТАРАСА РАТУШНОГО

беззахисних артистів...” Ці слова були відповіддю на запитання стосовно його ставлення до жовтої преси, яка використовує стан державної “безпределщины” та беззаконня і хаосу — максимально. Минуло п’ять років, але мало що змінилося у ставленні тієї ж жовтої преси до українських артистів. Хочу розповісти історію одного журналіста, який час від часу стає незалежним — з різних причин.

Можу лише здогадуватися, що дає змогу працівнику ЗМІ стати незалежним і знаю напевно, що у стані незалежності їсти хочеться не менше, ніж у ярмі. Наш популярний герой на голодаючого не схожий, а популярність здобув на гострих і скандальних матеріалах, із приводу яких можна сперечатися, але саме завдяки популярності автора вони ставали чи не інформаційним джерелом для

так званих музичних журналістів та ведучих світської хроніки. Із цієї платформи і пішов потяг з проблемали “беззахисних виконавців”, заїхавши і в наш час. Апетит, як відомо, росте під час їди. А після цього і поспати не завадить. От і виходить, що наш герой проспав той момент, коли сталися професійні зміни і не на користь тих, хто виконує замовлену музику. Каюсь, але я також проспала той зоряний час, коли мій колега Тарас Ратушний

став редактором однієї з розважальних програм телеканалу “ENTER”, і почула про це саме під час історичної прес-конференції, на яку організатори та учасники його не покликали, але зізвали добру орду журналістів, які збіглися на “Океан Ельзи” і уважно слухали все, що говорилося, проте запитань не ставили, бо... Молоді дівчатка та хлопчики навряд чи зрозуміли, хто правий а хто ні, але поява неповторного Вакарчука, що на підтримку своїх прав запросив ще й “Грін-Грей”, яким завжди є що розповісти про українську музичну журналістику, збентежила їх не на жарт. Прес-конференція перетворилася на справжнє шоу, бо музикантам є чим посмішити музичних журналістів, більшість з яких є героями цих історій.

Можна розповісти сотні, але одна пригадується особливо яскраво. Якось на прес-конференції ведуча заявила про те, що відбудеться “живий” концерт. Журналісти написали, що так і було, хоча перед цим та ж ведуча закинула інформацію про пряму трансляцію. Професіонали знають, що це значить, адже учасники цього концерту були найвідомішими на Україні “фанерниками”. Відомо й те, що зірками музичної журналістики стають, як правило ті, хто плутає світську хроніку і музичну критику, беручись коментувати предмет, про який уявлення скласти не може, — немає ні знань, ані кебети, але винюхати аромат принад шоу-бізнесу і сил, і совісті вистачає...

Справді, якась непрогнозована ситуація склалася навколо проблеми Славка Вакарчука як позивача і Тараса Ратушного як незваного гостя. У прес-релізі — з подачі організаторів — було свідомо не зазначено правильно назву скандальної програми, а на прес-конференцію були запрошені редактори видань, які, за інформацією, котру подав Ратушний, вимагали гроші за обкладинки журналів, що рекламували “Океан Ельзи”. Редактори однозначно і професійно заяви-

ПРОФЕСІЙНИЙ ДВОБІЙ

ли про те, що самі пропонували свої послуги і на умовах рекламного бартеру, а не за гроші. І в хороброго Тараса хіба що вистачило сил не піти у статусі непрошеного гостя, бо незалежним журналістам, тобто йому, організатори дозволили бути присутнім і навіть ставити запитання. А ті, хто за наклепницький матеріал був змушений звільнити журналіста з роботи за непрофесійність, мали змогу пояснити ситуацію саме так, як треба, тобто віч-на-віч. Все, що говорилося, звучало переконливо. Але справа не в тому, проплачувалися чи ні обкладинки популярних журналів з рекламою популярних артистів, а в тому, що популярність часто стає фактором, неадекватним професіоналізму. І мало хто з журналістів, що працюють у шоу-бізнесі, здогадується про те, що часи змінилися і на невігластво та замовлені матеріали існують певні і вже давно діючі закони. “Закон про інформацію” чітко виписує не лише професійні права, а й обов’язки журналіста. “Комісія з питань професійної етики” існує і діє. А ще й Закон про відшкодування пограння моральних прав громадянина, як не дивно, але поширюється на артистів, що є, як і політики, — особами публічними. Останнє слово, на жаль, у свідомості діячів від шоу-біз журналістики може обсмукнутися на рівні їх професійності та глузду. Але то їх проблеми.

Єдине, що є відрадою у цій ситуації, так це ставлення популярних артистів до проблеми пограння гідності і честі, бо мене дивувало лише те, що декому подобалося бути у бульварному форматі. А розбагатіти за рахунок подання до суду — глузду не вистачало, бо законів ні писаних, ні згаданих не знали, а гідність і честь для багатьох артистів — монета не вартісна.

● **Леся САМІЙЛЕНКО**

АНТИУКРАЇНСЬКЕ ЧТИВО ДЛЯ КИЯН

БІБЛІОТЕЧНА ВІТАЛЬНЯ

Є у київському Вавілоні цікаві люди. А цікавими вони вважаються тому, що (вибачайте за тавтологію) цікавляться, на перший погляд, зовсім банальними речами. До переліку таких можна зарахувати читиво, яке пропонується громадянам бібліотекарями, тобто саме працівниками цих установ, а не державними органами, які покликані керувати процесом.

Липнева спека подарувала нам, працівникам “Слова Просвіти”, зустріч з одним із таких диваків, яких у столиці не так і багато. Але вони є, літні небайдужі люди, що мають звичку відпочивати і проводити свій вільний час у бібліотеках.

І от що обурило і привело нашого гостя до редакції та і до відповідних державних установ і діячів. Іван Васильович Бабіів — пенсіонер, що мешкає у Дніпровському районі міста Києва, вважає, що бібліотечна система не лише не сприяє патріотичному вихованню громадян, а навпаки — задовольняє потреби лише тих читачів, що мають, як мінімум, антиукраїнські настрої. Такі висновки він зробив, ретельно аналізуючи перелік періодичних видань, які пропонуються відвідувачам бібліотек ім. Горького, Маяковського, Тичини, що розташовані на території Дніпровського району столиці. У листі до мера міста Олександра Омельченка він пише: “А бібліотеки Києва, більшість з яких ще й носять імена не тільки чужинців, а й ворогів української мови (Горького, Маяковського) продовжують русифікацію киян. Абсолютна більшість книг, журналів, газет — російськомовні, проросійські, антиукраїнські. “Робочий клас”, “Ветеран України”, “Комуніст”, “Товариш”, “Комсомольская правда”... А бібліотека ім. П. Тичини, яку я відвідую, взагалі не відповідає вимогам районної. Ось перелік газет цієї бібліотеки: “Совершенно секретно”, “Факты”, “Сегодня”, “Комсомольская правда в Украине”, “Команда”, “Собеседник”, “Вечерние вести”,

Фото Оксани Цацури

А майбутнє таки за українською пресою

“Бульвар”. І чомусь не ведеться підшивка газет та відсутні видання структур, які зв’язують народ із владою, — “Урядовий кур’єр”, “Голос України”, “Столиця”, “Дніпровські новини”. Чомусь немає українських спортивних газет: “Український футбол” та “Спортивна газета”.

На свої запитання Іван Васильович відповів отримав, але з Головного управління культури і мистецтв. Парадоксальним є той факт, що реалії та бюрократична статистична відписка заслуговують на увагу. Судячи з відповіді чиновництва, не так у нашій державі все погано. Витяг з листа до шановного Івана Васильовича свідчить, що “За інформацією, нада-

ною Дніпровською районною у м. Києві державною адміністрацією, для більш ефективного використання бюджетних коштів бібліотеками для дорослих Дніпровського району було проведено соціологічне дослідження по вивченню попиту користувачів на періодичні видання. Враховуючи побажання читачів, було здійснено передплату на 2002 рік. На перше півріччя 2002 року для бібліотек району передплачено: 63 назви українських газет і 8 назв російських, 124 назви українських журналів і 68 — російських.

При цьому зазначаємо, що на сьогодні існує перелік періодичних видань, рекомендова-

них Міністерством культури і мистецтв України для передплати бібліотеками. Даний перелік доведено до публічних бібліотек міста.”

От і судить чи не судить, але порівняльний аналіз інформації свідчить про те, що всі повинні подивитися на бібліотекаря, який, мабуть, відчув себе приватним власником в окремо взятій бібліотеці, але забув про те, що ще одинадцять років тому за невідповідність до розпоряджень згорі міг просто втратити тепленьке місце, яке відвідують не прості обивателі, а люди, що мислять і не миряться з тим, що відбувається не так за будь-якої влади.

З гостем редакції спілкувалася
Лариса БЕЗСМЕРТНА

●

ПОСТРІЛ

Письменники та літератори на теренах інформаційного простору — не останні люди. І не кожен журналіст напише так і не кожна інстанція спроможна допомогти чи виправити ситуацію ефективніше за володарів пера. І не тільки це. Виявляється, що письменство красне не лише словом, а й ділом та ідеями. Подумалося так після почутої по радіо інформації про те, що володар другої премії “Золотий кабачок” Павло Чучка з Ужгорода зініціював премію чи приз для тих журналістів, які протягом року прославилися “кілерськими” матеріалами, чи видань, що виявилися найжовтішими. А призом буде статуетка, яка називатиметься “Дівка за викликом”.

Треба цю ідею підтримати — вирішили просвітяни і журналісти “Слова Просвіти”, які не претендують на вищезгаданий приз, але долею ідеї Чучки зацікавилися.

Л.С.

●

ТЕРНИСТА ДОРОГА ВОЛОДИМИРА ЧУБИНСЬКОГО

У травні співучі політехніки усіх поколінь урочисто піднімали келих іскристого вина за 55-річчя Народної хорової капели КПП — найяскравішої перлини своєї молодості, свого щасливого студентського життя. Вже немолоді люди з сивиною в чупринах і слідами нелегких буднів на обличчях дзвінкоголосим злагодженим співом склали шану пам'яті заслуженій артистці України Лідії Олександрівні Падалко, котра ще студенткою Київської консерваторії заснувала в 1947-му студентський хор КПП й багато років успішно вела його до вершин музичної культури (25 травня їй би виповнилось 81). Пісненькою молитвою пом'янули тих, кого вже немає з нами і, насамперед, Божественним хоралом виголосили осанну кумирів капели Володі Чубу (рівно 15 років тому, у травні 1987-го, Володимир Дмитрович Чубинський назавжди пішов від нас). Саме про цього світлого чоловіка й піде мова.

Про те, що Володя — правнук знаменитого українського етнографа, фольклориста і поета Павла Платоновича Чубинського, автора слів гімну українців світу «Ще не вмерла України...», капелісти дізналися аж напередодні проголошення Незалежності України.

Рід Чубинських іде від козака-запорожця Івана Чуба. Прапрадід Володі — дворянин Платон Іванович 1832 р. купив у Борисполі на вулиці Горнянській (нині Короленка, 14) садибу. Там і побачив світ 27 січня 1839 р. Павло Платонович Чубинський. В родині українофільського спрямування глибоко шанували козацьку старовину й самотужно народну культуру, кохалися у високій поезії, любили театр і задушевну народну пісню. У рік відміни кріпацтва й смерті Т. Г. Шевченка Павло з відзнакою закінчив юридичний факультет Імператорського Санкт-Петербурзького університету. І вже наступного року за активну українофільську діяльність, відвідини з двома товаришами могили Тараса Шевченка у Каневі та полум'яний вірш «Ще не вмерла України і слава, і воля» без суду й слідства був висланий до Архангельської губернії...

Володимир народився 1 грудня 1930 р. у селі Гостомелі на Київщині. Коли почалися репресії проти української інтелігенції, Катерина Павлівна, щоб не «плямувати» своїм дворянством чоловіка Дмитра Олексійовича Вишневецького, директора школи, виїздить із чотирирічним Володею до далекого Ташкента.

...До Київського політехнічного я вступив улітку 1959-го і вже наприкінці першого семестру став капелістом. На одну з репетицій прийшов середнього зросту, широкоплечий, міцно збитий чоловік з добрим відкритим лицем. З

розмов і обережних розпитувань дізнався, що Володимир Чубинський став студентом КПП в 1948-му й диплом інженера отримав у 53-му. Що він автор вже відомого мені «Маршу КПП», яким абітурієнтів посвячували в студенти, і цілого циклу бардівських пісень. Що він частий гість капели.

На початку травня 1960-го на сцені колонного залу Київської філармонії відбувся звітний кон-

цію ректора поїхав до Житомира організувати загально-технічний факультет КПП. Інженер і педагог у розквіті сил, він стає провідним викладачем новоствореної кафедри нарисної геометрії. Живе в напруженому ритмі, розробляє свою методику, коли навіть безнадійні «хвостисти» починають успішно опановувати складний предмет, і дістає схвальну оцінку працівників міністерства освіти. У цей час він пише чудові пісні, бере найактивнішу участь у буднях і святах капели.

...Навесні 1961-го Лідія Олександрівна Падалко повезла наш хор до Прибалтики. Ми стали гостями студентів Вільнюського та Ризького університетів і Каунаського політехнічного інституту.

Росла популярність Чубинського, та не всім вона була до вподоби, й з'явився наклеп до райкому партії... Сзуїтськи підступно використовуючи довірливість, чесність, принциповість Володимира Дмитровича, почали плести інтриги...

У січні 1965-го Володимира Чубинського підступно звільнили з роботи. У благородному протесті й проявилися мораль і чесноти дворянського роду Чубинських, палка кров бунтаря Павла Платоновича, переконання Катерини Павлівни, котра зберегла в синові святе.

15 лютого 1972-го В. Чубинського взято на облік у Житомирському психдиспансері з діагнозом «Параноїдальний розвиток особистості». Ось як це прокоментував Володимир: «Параною — зручний діагноз: самонавіювання, стійка безпідставна маячня, що не піддається ніяким переконанням. Під це можна підвести будь-яку принциповість...»

За створення й розповсюдження по містах СРСР в 1981—82 рр. фотопідбірки «Дума о Родине» з критикою Брежньєвського правління В. Чубинського визнали дисидентом. Почалися стеження...

25 травня 1982-го В. Чубинського заарештували. Незаконно заочно відібрали квартиру, розтягли особисті речі... 21 грудня 1983-го Дніпропетровський обласний суд постановив: «застосувати до Чубинського Володимира Дмитровича примусовий захід медичного характеру — помістити в психіатричну лікарню спеціального типу

для його примусового лікування...»

Близько п'яти років у жорсткій ізоляції в'язниць, експертиз, психолікарень, етапів.

...Навесні 87 року ми готувалися до звітного концерту на честь 40-річчя капели КПП. На одну з репетицій прийшов Володя. Тихий, зосереджений, здалося навіть — якийсь відсторонений. Обличчя бліде, сумне, мов застигла маска... Серце моє зашеміло.

Прийшов він і в філармонію. Святково вдягнуті, збуджені, ми радісно вітали, а він без емоцій на обличчі пильно дивився в очі і наче пригадував кожного. Уважно розглядав нас і наче прощався... Через кілька днів усіх приголомшила звістка: «Володя Чубинський наклав на себе руки...»

Смерть Володі була несподіваною, страшною і неймовірно несправедливою. Повірити в те, що переконаний життєлюб, сонячний оптиміст пішов з життя, було дуже важко. А ще важче збагнути. Більшість сприйняло це як власну біду. Не хотілося вірити...

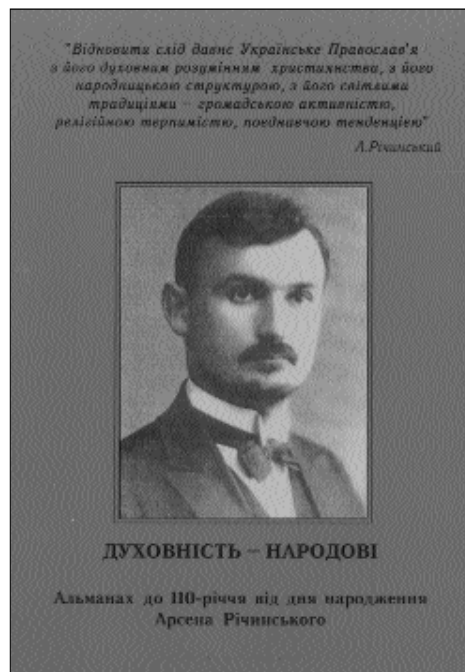
Щороку, ось уже впр'ятнадцяте, 20 травня збираються на Бориспільському кладовищі капелісти усіх поколінь, щоб біля пам'ятника-валуна, на місці вічного спочинку Володимира Чубинського за християнським звичаєм пом'янути його світлу душу, заспівати його пісень, послухати його голос з магнітофона, переглянути вже вицвілі фотографії...

Визначенням судової колегії Чубинський В. Д. РЕАБІЛІТОВАНИЙ.

Хай буде йому вічна слава і Царство Небесне!

Юрій НЕЧИПОРЕНКО

Є КНИЖКА!

Це вже втретє зустрілася громадськість Тернополя й Кременця з українським енциклопедистом, художником, філософом, лікарем, композитором, етноконфесійним ідеологом світлої пам'яті Арсеном Річинським. Урочиста Міжнародна

ВІН МРІЯВ ПРО ВІДНОВЛЕННЯ СВІТЛИХ ТРАДИЦІЙ ПРАВОСЛАВ'Я

академія, присвячена 110-й річниці від дня народження цієї величної особистості, відбулася на базі Тернопільської ДМА ім. І. Горбачевського й була продовжена на «Третіх Річинських читаннях» у містах Кременець і Володимир-Волинський за участю наймолодшої доньки ювіляра Людмили Річинської (Ново-Волинськ), професорів А. Колодного, П. Яроцького, філософів О. Недавної, О. Сагана (м. Київ), професора П. Кралука (м. Острогож), доцента А. Киридон (м. Полтава), професорів Л. Ковальчука, М. Андрейчина (м. Тернопіль) та інших.

Тернопільською міською «Просвітою» подаровано краєзнавчому музеєві м. Ново-Волинська портрет А. Річинського (заслужений художник України Казимир Сікорський, меценати В. Перець, І. Рекуш, голова міської «Просвіти» Дарія Чубата) та книги, а в друкарні медакадемії (ректор професор Л. Ковальчук) за матеріальної підтримки меценатів Тернопілля видруковано альманах «Духовність — народів» з виступами учасників урочистої академії та книгу А. Річинського «Проблеми української релігійної свідомості».

На фасадах Кременецького державного медичного училища ім. А. Річинського та

будинку, де жив ювіляр у Володимир-Волинську, відкрито меморіальні дошки, відспівано поминальні панакхиди в Тернополі, Кременці, Володимир-Волинську священниками автокефальних православних та греко-католицьких церков.

Від імені Предстоятеля УАПЦ Блаженнішого Мефодія, митрополита Тернопільського нагороджено ювілейними медалями 25 найактивніших пропагандистів спадщини А. Річинського, серед яких Арсен Гудима — медакадемія, організатор даної імпрези. Професор М. Андрейчин зачитав вітальний лист від о. д-ра Степана Ярмуса (Колегія ім. Апостола Андрея, м. Вінніпег, Канада), який не зміг бути присутнім на урочистостях.

Учасники цього свята мали можливість ознайомитись із ґрунтовними матеріалами про А. Річинського — просвітянина, члена «Пласту», керівника повітової управи, укладача й видавця збірки «До щастя, слави і свободи». А також — багатогранного науковця з далекоюсяжними передбаченнями, релігійно-навія, врешті — українця з с. Тетилівки нині Шумського району на Тернопіллі, що продовжив на Волині свою медичну й наукову практику, громадську діяльність, за яку неод-

норазово був засуджений трьома державами-загарбниками України.

Наступні «Річинські читання» запропоновано провести в містах Луцьку, Ново-Волинську. Адже спадщина А. Річинського — багатоманітна й зовсім не вивчена. Його життєдайні думки, погляди та ідеї лише раз повертаються до нас. Крім етнологічного аналізу спадщини вченого, заслуговують на увагу його пісні та музичні твори, нариси з історії церковної архітектури, праці з фахової діяльності лікаря тощо. Вкрай потрібно, щоб ідейна спадщина цього етноконфесійного ідеолога стала зброєю національного світогляду в духовному відродженні нашого народу. А тому пропаганда ідей А. Річинського, вивчення його життя й діяльності на семінарах, у спецкурсах із гуманітарних дисциплін та історії медицини, в «Просвіті», в «Пласті», узагальнення в дисертаціях і наукових працях, а також виховання молоді на прикладі життєвого й творчого досвіду — це животворящий вияв безсмертя нашого духу.

Дарія ЧУБАТА, голова правління «Просвіти» м. Тернополя, депутат обласної ради